

กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน
(The Commodification of Cultures in The Tourism Industry in Northeast Thailand)

พิทักษ์ น้อยวังคลัง

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน
ผู้วิจัย นายพิทักษ์ น้อยวังคลัง

การวิจัยเรื่องกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน มีความมุ่งหมายของการวิจัย 3 ประการ คือ เพื่อศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน และเพื่อศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ทางสังคม รูปแบบสินค้าท่องเที่ยว การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และเอกสาร นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า สถาบันในสังคม เช่น องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรภายในประเทศ เป็นผู้กำหนดนโยบาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงของกลุ่มนำมาบังคับใช้ ส่งผลให้ทรัพยากรท่องเที่ยวถูกบูรณะเกิดมีศักยภาพดึงดูดความสนใจ และการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัสสินค้าท่องเที่ยวได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และประเพณี

การผลิตสินค้าหัตถกรรม สินค้าการแสดง และการผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แสดงถึงกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานว่ามีศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้า วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรมเหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือ การผลิต และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต พลังงานการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต และความไม่เท่าเทียมกันในการครอบครองปัจจัยการผลิต กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมในสังคมบริโภคนิยมผ่านวัตถุหรือสิ่งของ และร่างกายของมนุษย์ ล้วนมีนัยทำให้เป็นสินค้าได้

สังคม วัฒนธรรมเป็นผู้ให้ความหมาย กำหนดบทบาทหน้าที่สินค้าและบริการ ความหมายของตราประจำจังหวัด กำขวัญประจำจังหวัด และความหมายของสินค้าและบริการ จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน คนกับวัตถุจึงมีความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ทางด้านจิตใจ ภายใต้ระบบสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กันระหว่างของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง

ในสังคมบริโภคนิยม สัญลักษณ์ทำหน้าที่แสดงสัญลักษณ์อย่างหนึ่งทำให้คนแตกต่างจากผู้อื่น นักท่องเที่ยวจึงบริโภคสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวส่วนที่เป็นความแตกต่าง 4

ประการ คือ ตรีกรวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ ตรีกรวิทยาทางการแลกเปลี่ยน ตรีกรวิทยาความแตกต่าง และตรีกรวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์

แหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสานเป็นพื้นที่ทางสังคมมีการผลิต ผลิตภัณฑ์ และการสืบทอดความหมายที่สร้างขึ้นให้เชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ หรือองค์กรภายในประเทศ สถาบัน ปัจเจกชน หรือกลุ่มบุคคล ปฏิบัติการเกี่ยวกับที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่ในพื้นที่ทางสังคมเป็นผลของกระบวนการปฏิบัติการทางสังคมต่อพื้นที่จริงได้กระทำให้เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นพื้นที่ทางสังคมจึงเป็นเครื่องมือสำหรับควบคุมสังคม ในส่วนของพื้นที่ชนิดพิเศษมีรูปแบบสามารถสัมผัสได้ในสังคมโดยมีสถานที่จริงเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่อุดมคติ

ABSTRACT

TITLE The Commodification of Cultures in The Tourism Industry in Northeast Thailand

AUTHEOR Pitak Noivangklang

The research The Commodification of Cultures in The Tourism Industry in Northeast Thailand has 3 aims: The study of its methods. The study of the style of goods. The study of the meaning of goods from the viewpoint of the producer and the community. It is qualitative methods research that collects information from tourist destination social appearance, goods style, interviews, observations and documents. Analysis description is employed.

The results of the analyses are as follows: social institutes such as organizations outside the country and those inside the country create policies, acts, regulations, advertisements and social agreements. These make or rebuild the tourist destination that attracts the tourist's interest. Good facilities-development allows the tourist to travel and buy goods easily in contexts of eco-tourism, religious-tourism, historical tourism, archeological tourism, cultural tourism, and traditional-tourism.

Handmade items production, representation goods and amulets goods present to cultural commodification in tourist destinations in the Northeast have the potential of goods production, the connection with goods production and beneficial management of a variety of goods (same and different), these are; production, cultural production, productive force factors, force production, relation production, and difference of having production factors. The method of cultural commodification is created for showing social culture via goods and human beings. They carry connotation of these goods.

Society and culture provide the meanings, play a major role and service the symbolic provincial plaque, slogan of each province, the meanings of goods and services all are created for daily living supporting the basic necessity so the symbolic goods and people's soul have the relation under reference, signifier and signified.

In the consumer society, the different symbols show the different people, so the tourists or consumers will buy 4 different logics, there are; the functional value of an object, the exchange value of an object, the symbolic exchange value of an object and the sign exchange value of an object.

The social space in the tourist destinations in the Northeast provide the practice of production, reproduction and adherence, that was; having connections with one another in the network among the practice of organizations outside the country and those inside the country, personal or social institute, spatial practice, representation of space and representational space in the social space result to the real space practice. So the social space is for controlling by the social and heterotopias can closely social touch by the real place connects with the utopias.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	7
คำถามการวิจัย	8
ความสำคัญของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	11
2 แนวคิด กรอบแนวคิดในการวิจัย และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดทางทฤษฎีของการวิจัย	12
แนวคิดวัดอยู่กับวัฒนธรรม	12
แนวคิดเกี่ยวกับสินค้า	18
แนวคิดสัญญาวิทยา และทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยา	22
แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม	25
กรอบแนวคิดในการวิจัย	27
เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
เอกสารเกี่ยวกับภาคอีสาน	29
เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า	31
เอกสาร งานวิจัยด้านการท่องเที่ยว	33
เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว	38
3 ระเบียบวิธีวิจัย	41
ระเบียบวิธีวิจัย	41
แหล่งข้อมูล	41
การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
การวิเคราะห์ข้อมูล	43
การนำเสนอผลการวิจัย	43

บทที่

หน้า

4 การพัฒนาปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคอีสาน	44
นโยบายรัฐ	44
วิสัยทัศน์ของภาคเอกชนและชุมชน	48
การพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน	49
เส้นทางการท่องเที่ยวภายใน	57
รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน	59
สรุป	63
5 ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคอีสาน	65
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมแหล่งท่องเที่ยว	65
ศักยภาพของพื้นที่ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	79
ศักยภาพของพื้นที่วัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว	93
ศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม	95
การผลิตสินค้าหัตถกรรม	95
การผลิตสินค้าการแสดง	106
การผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ	110
ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต	117
การจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม	126
สรุป	133
6 พันธกิจของสัญลักษณ์ในทุนนิยมการท่องเที่ยว	137
การสร้างสัญลักษณ์ของพื้นที่ด้วยตราและคำขวัญ	137
รูปลักษณ์ของตราประจำจังหวัด	137
สุนทรียลักษณ์ของคำขวัญประจำจังหวัด	140
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัด	150
การยืนยันความหมายเดิมของสินค้า	161
การสืบสร้างความหมายใหม่และความหมายไม่แน่นอนของความหมาย	164
แนวโน้มของวัฒนธรรมประดิษฐ์ในกระแสทุนนิยม	169
สรุป	177

บทที่	หน้า
7 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	180
สรุปผล	180
อภิปรายผล	186
ข้อเสนอแนะ	191
บรรณานุกรม	192
บรรณานุกรมผู้ให้สัมภาษณ์	202
ประวัติย่อของผู้วิจัย	211

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงการให้ความหมายแก่ระบบนิเวศน์	151
2	แสดงการให้ความหมายแก่ระบบความเชื่อ และศาสนา	151
3	แสดงการให้ความหมายแก่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	153
4	แสดงการให้ความหมายแก่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์	154
5	แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้าวัฒนธรรม	155
6	แสดงสินค้าบริการสากล	157
7	แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้านักวัฒนธรรมท้องถิ่น	157
8	แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้านักวัฒนธรรม	158
9	แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้านักวัฒนธรรมการแสดง	159

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงวิธีคิดในการวิจัย	28
2 แผนที่ประเทศไทยและ พื้นที่ศึกษา	68
3 แผนที่จังหวัดขอนแก่น	79
4 หุ่นจำลองลักษณะทางกายภาพเทือกเขาภูเวียง	82
5 ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ	82
6 <i>Phuwianggosaurus Sirindhornae</i> Martin, Buffetaut and Suteethorn, 1944	83
7 <i>Siamotyrannus Isannensis</i> Buffetaut, Suteethorn and Tong. 1996	84
8 แผนที่จังหวัดนครพนม	85
9 พระธาตุพนม	85
10 แผนที่จังหวัดนุรีรัมย์	86
11 อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	87
12 แผนที่จังหวัดอุดรธานี	88
13 พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งที่วัดโพธิ์ศรีใน	89
14 แผนที่จังหวัดกาฬสินธุ์	90
15 สภาพภายในวัดศรีภูษันธ์ บ้านโคกโก่ง	91
16 แผนที่จังหวัดอุบลราชธานี	92
17 ขบวนแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี	92
18 ผ้าทอและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า	98
19 ผ้าทอและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า	98
20 ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา	99
21 รูปจำลอง	102
22 ช่างและต้นเทียน	104
23 วัดมุงกลให้เซ้าบูชา	112
24 ตราประจำจังหวัดกาฬสินธุ์	137
25 ตราประจำจังหวัดขอนแก่น	138
26 ตราประจำจังหวัดนครพนม	138
27 ตราประจำจังหวัดนุรีรัมย์	139

ภาพประกอบ

หน้า

25 ตราประจำจังหวัดอุดรธานี	139
26 ตราประจำจังหวัดอุบลราชธานี	140

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

“ภาคอีสาน” ของประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งทางด้านทิศเหนือ และทางทิศตะวันออก ทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีพื้นที่ 170,266 ตารางกิโลเมตร¹ มีประชากร 21,267,336 คน² อาศัยในพื้นที่ 19 จังหวัด ได้แก่ เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่น อุดรธานี และหนองบัวลำภู ภาคอีสาน เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและภูมิโนเวศมีที่ราบลุ่ม ที่ราบสูง ภูเขา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณี มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น กูย เขมร บรู ชาวบน ไทดำ ผู้ไท พวน ลาว จึงมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม มีทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคม สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าความสัมพันธ์ในบริบททางสังคมของผู้คนสืบเนื่องจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

ปัจจุบันคนอีสานอยู่ในกระแส “โลกาภิวัตน์” มีความต้องการสิ่งต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีพ แสวงหา “วัตถุหรือสินค้า” บริโภคโดยใช้สิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการด้านร่างกาย และจิตใจ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ประเพณี ค่านิยม รสนิยม ตัวตน อัตลักษณ์ดั้งเดิมเปลี่ยนผ่านสู่การยอมรับวัฒนธรรมที่มียุคสำคัญแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับการบริโภคสินค้า และการผลิตทางวัฒนธรรม กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้วัฒนธรรมมีหลายลักษณะ คือ การกลายเป็นเนื้อเดียวกัน การแยกขั้ว และการผสมผสาน ในส่วนของการผสมผสานเป็นผลจากการแลกเปลี่ยน หybrid มองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ ในโลก³ โลกสมัยปัจจุบันแตก

¹ อภิศักดิ์ โสมอินทร์. ภูมิศาสตร์อีสาน. 2533. หน้า 1.

² กรมการปกครอง. ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรแยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ตามหลักฐานทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2547. <http://www.dopa.go.th/stat/y_stat47.html> ตุลาคม 9, 2548.

³ สุริชัย หวันแก้ว. โลกกว้าง-จิตแคบ สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์. 2545. หน้า 35. (อ้างอิงมาจาก Holton, Robert. “Globalization’ Cultural Consequences,” ANNALS, The Annals of the American Academy (AAPSS) 570, July 2000 p. 140-152).

ต่างจากอดีต เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อิทธิพลของบริษัทข้ามชาติและทุนนิยมบริโกลที่มี อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของ ผู้บริโภค¹ กระบวนการโลกาภิวัตน์ส่งอิทธิพลต่อสังคมสมัยใหม่ให้มีรูปแบบ เป็นสากล เช่น รัฐประชาชาติ กระบวนการเลือกตั้งผู้แทน กระบวนการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และบริโกลนิยม เป็นต้น² อย่างไรก็ตาม การแพร่กระจายวัฒนธรรมสากลอันเป็นผลจาก กระบวนการโลกาภิวัตน์กระตุ้นชาติพันธุ์ให้เกิดสำนึกในวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของตน ทำให้เกิด กระบวนการทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นมา³

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2522 นิยาม อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หมายถึง อุตสาหกรรมใดๆ ที่ จัดให้มี หรือให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งภายใน และภายนอกราชอาณาจักรไทยโดยมีค่าตอบแทน และหมายรวมถึงธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจโรงแรม นักท่องเที่ยว ธุรกิจภัตตาคาร สถานบริการ และสถานที่ตากอากาศ ธุรกิจขายของที่ระลึกหรือสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินงาน นิทรรศการ งานแสดง ออกเ้าร้าน การโฆษณา หรือดำเนินการอื่นใด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อชักนำ หรือส่งเสริมให้มีการเดินทางท่องเที่ยว⁴

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ นักท่องเที่ยวล้วนแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการ รสนิยม และแนวคิดบริโภคความหมายสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่แปลกใหม่ (Exotic) มีความปลอดภัยสะดวกสบาย (Facilities) เพิ่มพูนประสบการณ์ (Experience) จากการได้รับรู้ สัมผัส และครอบครองสินค้าที่ระลึกซึ่งพิจารณาว่ามีคุณค่า ได้แก่ สินค้าทำขึ้นด้วยมือ เป็นของเก่าแท้จริง⁵ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว 3

¹ พัฒนา กิติอาษา. ท้องถิ่นนิยม. 2546. หน้า 53.

² สุริชัย หวันแก้ว. “โลกาภิวัตน์กับแก่นสารของสังคมวิทยา,” ใน สังคมศาสตร์. 2543. หน้า 18-19 ;

³ อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. 2545. หน้า 105-205.

⁴ พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2522. ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ เล่ม 96 ตอนที่ 72 (4 พฤษภาคม พ.ศ.2522)

⁵ กิตติพร ใจบุญ. “วัฒนธรรมการท่องเที่ยวและการบริโภค : ความหมายที่แปรเปลี่ยน” วารสารร่วมพัฒน. 12 (2) : 70-80 ; กุมภาพันธ์ 2537. (อ้างอิงจาก Pearce, Douglas. Tourism Today. 1989. p.14)

ประการ คือ จะต้องมึ่สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร (Accessibilities) และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว (Amenities)¹

ภาคอีสานมีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภคและมีศักยภาพสูง 15 แห่ง ได้แก่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ² จากรายงานของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยสรุปว่าแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมายของจังหวัดในภาคอีสานแบ่งตามระดับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ระดับนานาชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ระดับประเทศ ได้แก่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ฯลฯ³ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยมครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 (Tourism Award) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย⁴

ในช่วงเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยขยายตัวรวดเร็ว ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม⁵ สถานการณ์การท่องเที่ยวประเทศไทยปี พ.ศ.2544 รั้บนักท่องเที่ยวจำนวน 10.06 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาร้อยละ 5.82 อัตราการขยายตัวอยู่ในระดับร้อยละ 5.82 สูงกว่าอัตราการเจริญเติบโตของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก⁶ รายงานผลสรุปภาวะเศรษฐกิจและการเงินภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2545 คาดว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาประมาณร้อยละ 4.0 ภาคเศรษฐกิจได้แก่ การบริโภคภาคเอกชน การลงทุนภาคเอกชน

¹ McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. *Tourism : Principles, Practices, Philosophies*. 1990. p 4-11.

² อุคม บัวศรี และคณะ การศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2532.

³ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานความก้าวหน้าโครงการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาสามเหลี่ยมท่องเที่ยวเชื่อมโยงไทย ลาว กัมพูชา. ม.ป.ป. 1-15-1-17.

⁴ สีเทอด ไตรชะวรงค์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดศรีภูขันธ์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานิราชย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

⁵ สิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. 2543. หน้า 1.

⁶ จริณญา เจริญสุขใจ. "สรุปสถานการณ์และวิเคราะห์" อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 21 (2) : 4 ; เมษายน-มิถุนายน 2545.

ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการและการท่องเที่ยวปรับตัวดีขึ้น ในส่วนของภาคบริการและการท่องเที่ยว อัตราการเข้าพักประมาณร้อยละ 50-70 ซึ่งเป็นผลจากการจัดประชุม สัมมนา และจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น¹

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เติบโตมีเครือข่ายโยงใยถึงกันทั่วโลก รายงานของ UNCSO NGO Steering Committee เสนอในการประชุมเรื่องการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ 19-30 เมษายน 2542 สรุปปัญหาจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก 3 ประการ คือ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ประการที่สอง เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม ไม่เคารพสิทธิมนุษยชน ประการที่สาม รายได้รั่วไหล และการสร้างงานในท้องถิ่นมีน้อย²

สังคมได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรง และทางอ้อม กล่าวคือ ประโยชน์โดยตรง ได้แก่ งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม ภัตตาคาร มัคคุเทศก์ การขนส่ง การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง ประโยชน์ที่โดยอ้อม ได้แก่ การผลิตสินค้าพื้นเมือง หรือผลิตของที่ระลึก การเลี้ยงสัตว์ การผลิตพืชผักผลไม้ อาชีพก่อสร้าง และการบริการอื่น ๆ ธุรกิจจำหน่ายของที่ระลึก เช่น เครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน ผ้า ดอกไม้ประดิษฐ์ ตุ๊กตา เครื่องจักสาน เครื่องหนัง หัตถกรรมกระดาษ ผ้าฝ้าย ผ้าทอมือย้อนกรรม เครื่องไม้ประดับตกแต่ง และเครื่องไม้ที่เป็นเครื่องใช้สอย สร้างรายได้ให้กับประเทศติดต่อกันมามากที่สุด⁴

ปัจจุบันทรัพยากรท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีนัยทางวัฒนธรรมในภาคอีสานมีความหลากหลายผสมผสานปะปนกัน อันมีสาเหตุจากการหิวยึดติดต่อ แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดการปรับปรุงสินค้าการ ท่องเที่ยวไปตามกระแสผู้ผลิตและผู้บริโภค ดังนั้นการมองปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าโดยพิจารณากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า รูปแบบของสินค้า ความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว จะทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เข้าใจศักยภาพของปัจเจกชน และชุมชนในฐานะผู้ผลิตสินค้า และผู้บริโภคสินค้า ซึ่ง

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สรุปภาวะเศรษฐกิจและการเงินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2545 และแนวโน้มปี 2546. ม.ป.ป. หน้า 4-5.

² พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และคณะ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด. 2544. หน้า 4-5.

³ ศิริ ฮามสุโพธิ์. เล่มเดิม. 2543. หน้า 49-52.

⁴ ยุพดี เสตพรธณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2543. หน้า 376. (อ้างอิงจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

จะนำไปสู่การตอบคำถามสำคัญที่สินค้ามีกระบวนการผลิตอย่างไร ใครเป็นผู้สร้าง ถูกสร้างขึ้นเพื่ออะไร และสร้างขึ้นเพื่อใคร รูปแบบเป็นอย่างไร ผู้ผลิตและชุมชนให้ความหมายอย่างไร

สินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและประเพณี มีรูปแบบดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น สังกัดกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้แก่หลุมขุดค้นฟอสซิลไดโนเสาร์ นิทรรศการบริการที่พักรัก ผู้เกี่ยวข้องได้นำองค์ความรู้จากผลการขุดค้นไดโนเสาร์เป็นบ่อเกิดแห่งจินตนาการนำไปสู่กระบวนการจัดกิจกรรมตอบสนองนักท่องเที่ยวเช่น ส่วนบริการร้านขายของที่ระลึก ที่พักรัก ฯลฯ ชุมชน องค์กรได้สร้างสรรค์สินค้า วัตถุประสงค์กับทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เช่น งานสลักไม้รูปไดโนเสาร์ ผ้า สิ่งทอข้อม แปรรูปผ้า โดยการนำรูปลักษณะไดโนเสาร์เป็นส่วนประกอบสำคัญ ฯลฯ เพื่อดึงดูดความสนใจสร้างความแปลกใหม่แก่ผู้บริโภค

แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ได้แก่ วัดพระธาตุพนมมหาราหาร ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม สังกัดสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหลักฐานบ่งชี้ให้เห็นถึงการสืบเนื่องจากวัฒนธรรมทวารวดีสู่วัฒนธรรมไทย-ลาว มีวัดอุโมงค์ สินค้าที่ระลึก รูปจำลองพระธาตุพนมรูปทรงและเนื้อหามีการปรับเปลี่ยน เป็นการผลิตซ้ำวัฒนธรรมเดิมแปลงให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีหลักฐานชี้ให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมเขมรในอดีต มีสินค้าที่ระลึกแบบจำลองปราสาท ทับหลัง รูปทรงและเนื้อหามีการปรับเปลี่ยน เป็นการผลิตซ้ำวัฒนธรรมเดิมแปลงให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ แหล่งมรดกโลกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง และหลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน จังหวัดอุดรธานี สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีหลักฐานบ่งชี้ถึงวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีสินค้าที่ระลึก เลียนแบบหม้อเขียนสี ฯลฯ เพื่อดึงดูดความสนใจ อนึ่งแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวไม่มีข้อจำกัดด้านเวลานักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้ตามข้อกำหนด

แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ชุมชนเปิดโอกาสและบริการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตท้องถิ่น เข้าใจความหลากหลายของชีวิตวัฒนธรรมและจัดบ้านพักแรม (Home stay) เพื่อดึงดูดใจผู้บริโภค งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี เป็นประเพณีอันเนื่องในพุทธศาสนา เป็นสินค้าวัฒนธรรมที่มีเนื้อหาดำรงรักษาประเพณี ซึ่งกระบวนการทางสังคมมีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบงาน ประเพณีนี้ได้จูงใจนักท่องเที่ยวเดินทางไปร่วมงานตามกาลเทศะ เกิดการใช้จ่ายเป็นค่าบริการ อาหาร ที่พักอาศัย สินค้าหรือของที่ระลึก ดังนั้นชุมชน หน่วยงาน เอกชน เจ้าของถิ่นต้องพัฒนาการผลิตเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมให้เพียงพอต่อความต้องการ

ของนักท่องเที่ยว แม้ว่าการรักษาประเพณีถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขเวลา แต่ปรากฏว่านอกฤดูกาลท่องเที่ยว สินค้าทางวัฒนธรรมยังสามารถจำหน่ายได้ กลายเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน บางผลิตภัณฑ์ส่งไปจำหน่ายภายนอกชุมชน และเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนแหล่งผลิต

ทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นมีคุณลักษณะด้านการสร้างแรงดึงดูดใจต่อนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศให้มาท่องเที่ยวภาคอีสาน จากการที่แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสังกัดหน่วยงาน หรือชุมชนที่แตกต่างกัน ส่งผลให้กระบวนการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า รูปแบบสินค้า และถูกให้ความหมายหลากหลายชุด แม้แต่พื้นที่เดียวกัน เวลาเดียวกัน หรือเวลาต่างกัน บุคคล กลุ่มบุคคลมีกระบวนการ ให้ความหมาย ผลประโยชน์แตกต่างกัน มีความซับซ้อน และสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ซึ่งล้วนเป็นเหตุปัจจัยทำให้วัฒนธรรมในระบบดั้งเดิมเปลี่ยนเป็นระบบหน้าที่ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการ และหน้าที่ใหม่ตามบริบททางสังคม

ผู้คนในสังคมเลือกบริโภคสินค้าตอบสนองความต้องการแตกต่างกัน การบริโภคสินค้าในสังคมบริโภคมีลักษณะสำคัญซึ่งถึงตรรกวิทยาทางสังคม สัญลักษณ์ทำหน้าที่แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ขาดหายไป วัตถุไม่มีหน้าที่ทางด้านประโยชน์ใช้สอย แต่วัตถุมีหน้าที่แสดงสัญลักษณ์อย่างหนึ่งทำหน้าที่ให้แตกต่างจากผู้อื่น ดังนั้นวัตถุจะถูกบริโภคในฐานะวัตถุแต่ละจะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง¹ ผู้คนในสังคมจะเลือกบริโภคสินค้าแบบใดล้วนเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมวัฒนธรรมนั้น สินค้ามีวิธีการสร้าง และมีรูปแบบเฉพาะผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ดังนั้นสินค้าจึงมีความสัมพันธ์กับผู้ใช้

สภาพดังกล่าวสามารถตั้งคำถามถึง กระบวนการทำให้วัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานมีกระบวนการผลิตอย่างไร มีรูปแบบอย่างไร อะไรคือปัจจัยกำหนดความหมายของ สินค้าจาก มุมมองของผู้ผลิต จากมุมมองของชุมชน

งานทางวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับสินค้าการท่องเที่ยว และ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น การศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ² โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน³ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวบริเวณด่านช่องจอม อำเภอ

¹ กาญจนา แก้วเทพ. “Baudrillard : ทฤษฎีการบริโภคสัญลักษณ์,” ใน การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์: แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 131-145.

² อุดม บัวศรี และคณะ. การศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2532.

³ ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยมหาวิยาลัยขอนแก่น. โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน. 2540.

กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์¹ การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี² ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวไทย-ลาว : ศึกษากรณีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว³ กระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ในโครงการ Amazing Thailand⁴ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด⁵ แต่ยังไม่ปรากฏว่าประเด็นที่ถูกถกเถียงหรือสนใจน้อยมาก และยังขาดการศึกษาอย่างจริงจัง คือ ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน และ ความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และมุมมองของชุมชน จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานในครั้งนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษารูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน
3. เพื่อศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน

¹ จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ท่องเที่ยวบริเวณด่านช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.

² เพ็ญศรี เจริญวานิช และนิติพล ภูตะโชติ. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี. 2541.

³ คณิงภรณ์ วงเวียน. ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวไทย-ลาว : ศึกษากรณีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว. 2543.

⁴ สุดาวรรณ เตชะวิบูลย์วงศ์ กระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ในโครงการ Amazing Thailand. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

⁵ พูลทรัพย์ สวนเมือง คุณาพันธ์ และคณะ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด. 2544.

คำถามการวิจัย

1. กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวผลิตขึ้นมาได้อย่างไร ใครเกี่ยวข้อง และดำเนินการอย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรบ้าง
2. สินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานมีรูปแบบอย่างไร
3. อะไรคือปัจจัยกำหนดความหมายของสินค้าจากมุมมองของผู้ผลิต จากมุมมองของชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และศักยภาพของมนุษย์และชุมชน ในการปรับตัวสู่การผลิตเพื่อการค้า
2. สามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยขยายผลไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. เป็นข้อสนเทศเกี่ยวกับการสืบสานอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางสร้างเครือข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยประชาชน และชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ เข้าใจกระบวนการนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ภาพเฉพาะและภาพรวม ในประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว
ประเด็นนี้เน้นศึกษา กระบวนการทำให้เป็นสินค้าและบริการเกิดขึ้นเมื่อใด ใครเกี่ยวข้อง มีพลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นอย่างไร
 2. ศึกษารูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน
ประเด็นนี้เน้นศึกษารูปแบบสินค้าท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเป็นอย่างไร รูปแบบสินค้าและบริการมีองค์ประกอบอะไรบ้าง
 3. ศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต จากมุมมองของชุมชน
ประเด็นนี้ต้องการวิเคราะห์ว่าสินค้าและบริการการท่องเที่ยวมีหน้าที่ตอบสนองอะไร สามารถสื่อความหมาย การแสดงออกของความหมายโดยตรง โดยนัยทางวัฒนธรรมอย่างไร ผู้คนกับวัตถุหรือกิจกรรมมีระบบความสัมพันธ์เกี่ยวกับความหมายระหว่างกันอย่างไร
- ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลชั้นรองที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนามในภาคอีสานของประเทศไทย จำแนกออกได้ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร ใช้ศึกษาเพื่อสำรวจเนื้อหาและขอบเขตของการวิจัย จากเอกสาร งานวิจัย และสื่อที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากแหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสาน โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

2.1 พื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยเลือกสินค้าที่มีหน่วยการวิเคราะห์สอดคล้องกับคำถามการวิจัย โดยศึกษาสินค้าในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งระบบ และเป็นการศึกษาสินค้าแบบเจาะจงจากแหล่งท่องเที่ยว 6 แหล่ง ดังนี้

2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น อาคารพิพิธภัณฑิ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบริการ ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก ขายอาหาร ห้องบรรยาย ส่วนวิชาการ ได้แก่ ห้องปฏิบัติการ ห้องทำงาน ห้องสมุด และส่วนนิทรรศการ ได้แก่ ห้องจัดแสดงชั้นล่างและชั้นบน หลุมขุดค้นไดโนเสาร์ นอกจากนี้ยังมีชุมชน กลุ่มองค์กรผู้ผลิตสินค้าที่ระลึก

2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์และ โบราณคดี ดังนี้

2.1.2.1 แหล่งท่องเที่ยวศาสนา คือ วัดพระธาตุพนมมรรมหาวิหาร พิพิธภัณฑิ์โมลีศรีโคตบูร และงานนมัสการพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ระหว่างวันขึ้น 10 ค่ำ ถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 พระธาตุพนมเป็นพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า

2.1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ คือ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ชุมชน กลุ่มองค์กรผู้ผลิตสินค้าที่ระลึก

2.1.2.3 แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง หลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีโน ตั้งอยู่ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี คณะกรรมการคุ้มครองมรดกโลก องค์การยูเนสโกมีมติให้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นมรดกโลก นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านผลิตสินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบหม้อเขียนสีบ้านเชียง ได้แก่ บ้านคำอ้อ บ้านปูลูและบ้านเชียง

2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ดังนี้

2.1.3.1 แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมคือหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย โลก โกง หมู่ที่ 5 ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยมครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 (Tourism Award) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2.1.3.2 แหล่งท่องเที่ยวประเพณี คือ งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี กำหนดจัดงานในวันขึ้น 5 ค่ำเดือน 8 และแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรืออาสาพหุชาและวันเข้าพรรษา ประเพณีดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตด้านรูปแบบ รูปแบบของสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยวจำเนกรูปแบบออกได้

1.แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ การบริการขายของที่ระลึก เช่น ผ้าทอ ผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายทอมือลวดลายจิต และรูปไดโนเสาร์ ฯลฯ

2.แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่

2.1 องค์พระธาตุพนม งานนมัสการพระธาตุพนม พิพิธภัณฑน์โมลีสรีโคตบูร วัดดุมงคล หรือสินค้าชนิดต่างๆ เช่น พระธาตุพนมจำลอง เหรียญ โปสเตอร์รูปพระธาตุพนม ภาพพิมพ์ตะแกรงไหมรูปพระธาตุพนม หนังสือเกี่ยวกับอุรังคธาตุ ฯลฯ

2.2 ปราสาทหินพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง สินค้าชนิดต่างๆ เช่น ภาพถ่ายปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินพนมรุ้งจำลอง ศิลปหัตถกรรมจากหินทราย ฯลฯ

2.3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง พิพิธภัณฑน์กลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน สินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบหม้อเขียนสีบ้านเชียง

3.แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่

3.1 หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ วิถีชีวิต แพคเกจร่วมกับชาวบ้าน (Home Stay) อาหารตามฤดูกาล การแสดงฟ้อนผู้ไท สินค้าเช่น ผ้า เครื่องนุ่งห่ม วิถีดี

3.2 งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี สินค้าที่ระลึกเกี่ยวกับเทียนพรรษาจำลอง

ขอบเขตด้านเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูลและขอบเขตด้านรูปแบบ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเวลาในช่วงเวลา (Timeline) ที่ศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2546-2547 ซึ่งเป็นช่วงเวลาการประชาสัมพันธ์เที่ยวทั่วไทยไปได้ทุกเดือนและUnseen in Thailand มุมมองใหม่เมืองไทย

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์กับวัตถุ ร่างกาย และจิตใจ ซึ่งประพจน์ปฏิบัติถ่ายทอดการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตวัตถุทางวัฒนธรรมเป็นมรดกสืบทอดการผลิตซ้ำขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะการแสดง และการสื่อความหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับทำให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน

กระบวนการทำให้เป็นสินค้า (Commodification) หมายถึง เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิตผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทุนวัฒนธรรมให้แปรสภาพเป็นสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมในเชิงตรรกแห่งความแตกต่าง เพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภค

การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจ รัฐบาล และชุมชนผู้เป็นเจ้าของถิ่น ในกระบวนการดึงดูดใจ คือนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนภาคอีสาน

รูปแบบ (Style) หมายถึง กิจกรรมที่ผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรม สัมพันธ์กับวิถีชีวิตผู้คน วัตถุ สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวภาคอีสาน

ความหมาย (Meaning) หมายถึง การที่ผู้คนสร้างความหมายเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสินค้า บริการ และพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวด้วยปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดนัยมากมายในบริบทและมุมมองของผู้คนในสังคม วัฒนธรรมนั้น

สินค้า (Commodity) หมายถึง วัตถุ บริการ หรือผลิตภัณฑ์ที่มีการสร้าง และรูปแบบเฉพาะมีการผลิต และความสัมพันธ์กับการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในแหล่งท่องเที่ยวตามกฎเกณฑ์สังคมวัฒนธรรม

บทที่ 2

แนวคิด กรอบแนวคิดในการวิจัย และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นแนวคิด และกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วยแนวคิดทางทฤษฎีของการวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน และศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน ส่วนที่สอง เป็นการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคอีสาน การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า การท่องเที่ยวและความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว ซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาประเด็นต่างๆ มีทั้งเกี่ยวข้องโดยตรงและเกี่ยวข้องโดยอ้อมเกี่ยวกับประเด็นการทำให้เป็นสินค้า

แนวคิดทางทฤษฎีของการวิจัย

การศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน จำเป็นต้องประยุกต์ใช้แนวคิดหลักในการวิจัยสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลวัฒนธรรมในภาคสนาม 4 แนวคิด คือ แนวคิดวัตถุกับวัฒนธรรม ของ เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) แนวคิดเกี่ยวกับสินค้า ของฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) แนวคิดสัญวิทยา (Semiology) และทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยา ของฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) และแนวคิดพื้นที่ ของ อังรี เลอเฟบว์ (Henry Lefebvre) และมิเชล ฟูโก (Michel Foucault)

1. แนวคิดวัตถุกับวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” ได้มีการนิยามความหมายตามแนวคิดมานุษยวิทยาว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตอันประกอบด้วยแบบแผนของความคิดร่วม ค่านิยม และพฤติกรรมที่คนในสังคม เป็นสิ่งที่ส่งสริม ถ่ายทอด เรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมมีพื้นฐานจากการใช้สัญลักษณ์อันเป็นศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การใช้ภาษาทำให้มนุษย์สามารถรวบรวมความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ สามารถถ่ายทอดความเข้าใจสู่คนรุ่นหลัง วัฒนธรรมจึงเป็นองค์รวมของความรู้ และภูมิปัญญาที่ผู้คนในสังคมสั่งสม และถ่ายทอด วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์สามารถกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และเนื้อหาของสถาบันทางสังคมอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่หยุดนิ่ง ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ทำให้ชีวิตของสังคมดำเนินไปอย่างมีระเบียบ เป็นแบบแผน¹

¹ ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3, 2548. หน้า 11-12.

จี คับเบิลยู เอฟ เฮเกล (G.W.F.Hegel) มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา “จิตนิยมวิภาษวิธี” (dialectic idealism) ว่า จิตใจของมนุษย์เท่านั้นเป็นสิ่งที่จริงแท้ สรรพสิ่งรับรู้ด้วยจิต ทำงานในรูปแบบกระบวนการ “วิภาษวิธี” การเสนอความคิดขัดแย้งย่อมก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และความขัดแย้งจะดำเนินต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา “วัตถุนิยมวิภาษวิธี” (dialectic materialism) ว่า “วัตถุ” (material) เท่านั้นเป็นสิ่งที่จริงแท้ ความคิด การทำงานของจิตใจเป็นเพียงภาพสะท้อนวัตถุ และสภาพสังคมถูกกำหนดโดยวัตถุ¹ มากซ์แบ่งโครงสร้างสังคมเป็นสองส่วนคือ “โครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) และโครงสร้างส่วนบน” (Superstructure) โครงสร้างส่วนล่างหรือระบบเศรษฐกิจ (economic system) ประกอบด้วยวิธีการผลิต (mode of production) และความสัมพันธ์ทางการผลิต โครงสร้างส่วนบน ประกอบด้วยการเมืองการปกครอง ระบบความคิด ความเชื่อและค่านิยมทางสังคมต่างๆ² กล่าวสรุปได้ว่าทัศนะของมาร์กมองวัฒนธรรมในความหมายที่เป็นระบบคุณค่าอยู่ในโครงสร้างส่วนบนซึ่งตอบสนองการผลิตซ้ำทางสังคมและเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองสำหรับครอบงำผู้ถูกปกครอง

ธีโอดอร์ อะดอร์โน (Theodor Adorno) และแม็ก ฮอร์ไคเมอร์ (Max Horkheimer) กล่าวถึงวัฒนธรรมในยุคอุตสาหกรรมว่า อุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาโดยระบบทุนนิยม เทคโนโลยีอุตสาหกรรมวัฒนธรรมมีกระบวนการผลิตซ้ำสินค้า (goods) เพื่อตอบสนองผู้บริโภค การทำให้เป็นมาตรฐาน (standardization) และการผลิตมวลรวม (mass production)³

ในขณะที่นักทฤษฎีเชิงวิพากษ์สำนักแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt School) ได้วิเคราะห์วัฒนธรรมในบริบทการผลิตอุตสาหกรรมมีลักษณะเช่นเดียวกับการผลิตสินค้าอื่น เช่น ประกอบด้วยกระบวนการทำให้เป็นสินค้า (Commodification) กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐาน (Standardization) และการทำให้เป็นของมวลชน (Massification) คำว่า “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม หมายถึงกระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรม การผลิตวัฒนธรรมมวลชน และระบบค้าขาย อุตสาหกรรมวัฒนธรรมมีหน้า

¹ ยศ สันตสมบัติ. จากวารถึงเทวตา : มากซ์สม์และมานุษยวิทยามากซ์สต์. 2543. หน้า 6. (อ้างอิงมาจาก Tucker, R. *Philosophy and Myth in Karl Marx*. 1961. ; McLellan, D. *The Young Hegelians and Karl Marx*. 1969. ; Avineri, S. “The Hegelian Origin of Marx’s Political Thought,” *Review of Metaphysics*. (September 1967.))

² แหล่งเดิม. หน้า 7. (อ้างอิงมาจาก Marx, K. and F. Engels. *Pre-Capitalist Economic Formations*. 1964. p.1-44)

³ Theodor Adorno and Max Horkheimer. (1944). *from Dialectic of Enlightenment The Culture industry : Enlightenment as mass Deception*. <<http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ge/adorno.htm>> September 2, 2003.

ที่ทำให้เกิดความชอบธรรมเชิงอุดมการณ์ต่อการดำรงอยู่ของสังคมทุนนิยม และการดำรงอยู่ของปัจเจกชนในระบบทุนนิยม บริบททางการเมืองอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเป็นแหล่งรวมชนชั้นแรงงานเข้าสู่สังคมทุนนิยม วิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมมีการวางแผนงาน และการแบ่งงานกันทำ (division of labor)¹

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ นักทฤษฎีสำนักรเบอ์มิงแฮม กลุ่มวัฒนธรรมศึกษา มีทัศนะต่อวัตถุว่าควรมองวัตถุจากการเห็นเพียงเป็นวัตถุทางกายภาพหรือชีวภาพมาเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมจึงจะนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขแห่งการที่มนุษย์หิบบจวบ เลือกสรรและสร้างความหมายใหม่ๆ ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เช่น เรือนร่างมนุษย์หากมองด้วยทัศนะทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะเห็นว่ามนุษย์ตกอยู่ภายใต้พลังบังคับของโลกทางกายภาพภายนอก และเงื่อนไขทางชีวภาพในร่างกาย ขณะเดียวกันหากมองเรือนร่างอย่างที่เรามีส่วนจะสร้างสรรค์มันเราก็จะสามารถใช้มันหรือใช้มันร่วมกับวัตถุทางธรรมชาติอื่นๆ สร้างสรรค์ความหมายขึ้นมาได้ เช่น การสร้างสรรค์งานศิลปะ ฯลฯ ดังนั้นวัตถุนิยมตามทัศนะของวิลเลียมส์จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับวัฒนธรรม² ระบบการสร้างความหมายไม่สามารถดำรงอยู่ลอยๆ โดยไม่มีเงื่อนไขทางวัตถุ มนุษย์ล้วนเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานมารองรับการผลิต³

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ กล่าวถึงกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural process) กระบวนการผลิต (production) การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (reproduction) วัตถุสิ่งของที่กลายมาเป็นสินค้าในระบบทุนนิยม แนวคิดในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมต้องมีการผลิต และผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (cultural production & reproduction)⁴ เขาได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่มีปัญหาเรื่องการบริโภคสินค้าซึ่งผลิตออกมามากมายให้หมดไปอย่างรวดเร็ว เรียกปรากฏ

¹ Douglas M. Kellner and Meenakshi Gigi Durham. Adventures in Media and Cultural Studies: Introducing the KeyWorks. <<http://www.sac.or.th/projects/title/Adventures.htm>> มีนาคม 1, 2546.

² ฉัศรา ขมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 90-94

³ ฉัศรา ขมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 95. (อ้างอิงมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981.)

⁴ กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. 2544. หน้า 14.

การนี้ว่า “สังคมบริโภค” (Consumer Society) โดยสนใจบทบาทกลไกทางสังคม เช่น สื่อมวลชน ระบบโฆษณา และการดำเนินงานด้านการตลาด¹

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ มีแนวคิดการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมว่ามีลักษณะเช่นเดียวกันกับการผลิตและผลิตซ้ำทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ต้องมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และ พลังงานการผลิต ขณะเดียวกันการผลิตทางวัฒนธรรมก็มีประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต และความไม่เท่าเทียมกัน หรือการกระจุกตัวของกรอบการปัจจัยการผลิต เกี่ยวกับปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ แยกวัตถุซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตทางวัฒนธรรม เป็น 2 ประเภท²

1. วัตถุซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ผู้สร้างใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายสื่อความหมายของงาน เช่น การขับร้องโดยใช้เสียงเป็นวัตถุ การเดินรำใช้ร่างกายเป็นวัตถุการแสดง ดังนั้น ปัจจัยการผลิตคือตัวนักร้อง นักเต้น

2. วัตถุที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ มนุษย์นำเอาสิ่งต่างๆ ที่อยู่ภายนอกมาใช้สร้างงาน จำแนกออกได้ 5 ประเภท

2.1 การผสมผสาน ระหว่างร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก เช่น การสวมหน้ากาก เล่นละคร

2.2 การพัฒนา เครื่องมือสำหรับสื่อชนิดใหม่ เช่น คอนกรีต

2.3 การเลือกใช้ การแปรรูปวัตถุดิบต่างๆ ที่สมบูรณ์ในตัวของมันเองมาสร้างงาน และมีความหมายทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ดิน หิน เป็นองค์ประกอบในงานประติมากรรม

2.4 การพัฒนาระบบความหมาย เฉพาะของวัตถุ เพื่อให้มีความหมายเฉพาะทางวัฒนธรรม เช่น ตัวอักษร

2.5 การพัฒนาระบบเทคนิคที่มีความสามารถในการผลิตซ้ำ ทำให้สามารถนำเสนองานดังกล่าวข้างต้น เช่น การพัฒนาเครื่องถ่ายภาพเอกสาร การพัฒนาระบบบันทึกและกระจายเสียง

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ สรุปว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมปรากฏให้เห็นได้ชัดในกรณีการใช้วัตถุอื่นที่ไม่ใช่ทรัพยากรของบุคคล การขับร้องโดยใช้เสียงเป็นวัตถุ การเดินรำใช้ร่างกายเป็นวัตถุในการแสดง ดังนั้นปัจจัยการผลิตคือตัวนักร้อง

¹ กาญจนา แก้วเทพ. “การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย,” ใน การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 18.

² จัสมิรา ขมสุวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ สค.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 100-102. (อ้างอิงมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981, p. 88-92.)

นักเดิน ขณะที่การผลิตอื่นต้องอาศัยทรัพยากรร่วมกับทรัพยากรบุคคล เช่น ละครสวมหน้ากาก การเล่นดนตรี งานประติมากรรม ล้วนมีระยะห่างทางสังคมระหว่างผู้ถือ ผู้สร้างงาน และผู้เสพมากกว่างานประเภทแรก เพราะว่างานมีลักษณะเฉพาะทาง

ระบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ ความหมาย คุณค่าที่ยึดถือกัน ในสังคมโดยใช้เครื่องมือชนิดต่างๆ เช่น การปั้น การพิมพ์ การคัดลอก การแพร่ภาพภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่ที่มีเทคโนโลยีการผลิตซับซ้อน เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถผลิตซ้ำความหมายคุณค่าเดิม และมีศักยภาพที่จะผลิตความหมายใหม่ขึ้นมาได้ ซึ่งการตีความหมายใหม่ด้วยจุดประสงค์ใดก็ตามย่อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มทางสังคมที่ยึดครองการตีความ ยึดครองการอธิบายแบบเดิม¹ กล่าวสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงการครอบครองปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นรากฐานการผลิตวัฒนธรรม เช่น การครอบครองทรัพยากรส่วนบุคคล ทักษะฝีมือ การเข้าถึงความหมาย ระบบการผลิตซ้ำ การแปรเปลี่ยนความหมายภายในองค์การการผลิตกับองค์การทางสังคมภายนอกอื่นๆ

วอลเตอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin) กล่าวถึงการสร้างผลงานศิลปะสามารถผลิตซ้ำได้ สิ่งประดิษฐ์มักถูกลอกเลียนแบบ การผลิตซ้ำในเชิงเทคนิคทำให้ผลงานศิลปะแพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ส่งผลต่อรูปแบบประเพณีผลงานกล่าวคือผลงานจะขาดปัจจัยการดำรงอยู่ในช่วงเวลาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสถานที่ และการดำรงอยู่ในที่เฉพาะของผลงานชิ้นนั้น ณ สถานที่ถูกสร้างขึ้นและดำรงอยู่ การมีอยู่ของต้นฉบับ (original) เป็นเงื่อนไขที่ต้องมีมาก่อนแนวคิดเกี่ยวกับ “ความจริงแท้” (Authenticity) ต้นฉบับจึงดำรงรักษาอำนาจ ความแท้จริงเอาไว้ทั้งหมด การพังทลายของรัศมีในผลงานศิลปะต้นแบบหนึ่งเดียว (the aura of work of art) เป็นผลจากการผลิตซ้ำสินค้าวัฒนธรรมโดยเครื่องจักร ผู้คนจึงมีส่วนร่วมกับการปรากฏการณ์วัฒนธรรมมากขึ้นสามารถวิพากษ์วิจารณ์รูปแบบวัฒนธรรม เข้าถึงการสร้างความหมาย และอุดมการณ์ได้ อย่างไรก็ตามการผลิตซ้ำทางเทคนิค เช่น ภาพถ่าย มีความเป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับต้นฉบับ การผลิตซ้ำทางเทคนิคสามารถทำสำเนาต้นฉบับเข้าไปสู่สถานการณ์ต่างๆ ซึ่งต้นฉบับเข้าไม่ถึง แต่การได้ชมภาพหรือสิ่งจำลองย่อมไม่สามารถสัมผัสผลงานแท้จริงได้ทำให้คุณภาพการมีอยู่ของ “คุณค่าลดลง”²

แอนเดอร์สัน (Douglas D. Anderson) สร้างทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้ประดิษฐ์กับสิ่งประดิษฐ์ มีแนวคิดดังนี้ คือ แนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน ผู้ประดิษฐ์ เช่น จะลงมือสร้างอย่าง

¹ ฆัสรา ขมะวรรณ. เล่มเดิม. หน้า 100-102. (อ้างอิงมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981, p. 95-96.)

² Benjamin, Walter, 1935. “The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction,” <<http://www.student.cs.uwaterloo.ca/~cs492/Benjamin.html>> July 12, 2003.

ใคร คิดวางแผนรูปแบบ รายละเอียดในใจ จะมีรูปแบบอย่างไร มีรายละเอียดอย่างไร จุดประสงค์การใช้ (function) เพื่ออะไร วัสดุที่ใช้ในการประดิษฐ์ (Materials) บ่งบอกฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร อุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์ (Tools) มีผลต่อเทคนิคการประดิษฐ์อย่างไร ความสามารถของผู้ประดิษฐ์ (Skills) มีฝีมือเพียงใด ประสบการณ์ที่มีต่อสิ่งประดิษฐ์ (Individual past experiences) หมายถึง ประสบการณ์ที่เคยใช้สิ่งนั้นมาแล้ว เคยเห็นรูปแบบมาแล้ว หรือรูปแบบแปลกไปจากที่เคยเห็น จึงปรับปรุงให้สอดคล้องจุดมุ่งหมาย¹ ขณะที่ จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ บุษหลง ศรีกนก และเพลินพิศ คำราญ นิยามคำว่า “สกุลช่าง” คือ ช่างประเภทใดประเภทหนึ่ง ที่มีระเบียบวิธีหรือแบบแผนที่กำหนดขึ้นเป็นแนวปฏิบัติในการสร้างสรรค์งานช่างอย่างเป็นระบบ และเป็นระเบียบวิธีการเฉพาะในหมู่ช่างประเภทนั้นๆ ประกอบด้วย หลักวิชาช่าง รูปแบบขนบนิยมในหมู่ช่าง กระบวนการสร้างสรรค์งานช่างและกลวิธีต่างๆ สืบทอดผ่านการเรียนรู้ฝึกหัด การลอกเลียนวิธีการแบบอย่างจากช่างอาวุโส ครูช่าง นายช่าง เป็นเอกลักษณ์และเป็นประโยชน์แก่การสร้างงานประเภทนั้นๆ สารขององค์ประกอบทั้ง 5 ประการอาจกล่าวได้ว่าเป็น “ปัทมสถาน” ของสถาบันทางการช่าง² อนึ่งแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้ประดิษฐ์กับสิ่งประดิษฐ์ ระเบียบวิธีหรือแบบแผนปฏิบัติการสร้างสรรค์งานช่างดังกล่าวล้วนมีวิธีการสร้างสรรค์ที่เป็นระบบ

ดังนั้นการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน ต้องคำนึงถึงประเด็นวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรม และความจริงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมร่วมสร้างความหมายผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม กระบวนการผลิต และการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดในแง่ของปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต

ในส่วนของการศึกษา “กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน” ผู้ศึกษาเห็นว่า “กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว” ในฐานะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมในสังคมบริโศคว่า กระบวนการกลายเป็นสินค้า (Commodification) มิได้มีขอบเขตเพียงเฉพาะวัตถุหรือสิ่งของเท่านั้น ร่างกายของมนุษย์ยังมีนัยทางวัตถุสามารถทำให้เป็นสินค้าได้เช่นกัน เพราะล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นแทบทั้งสิ้น

จากแนวคิดหลักเกี่ยวกับวัตถุกับวัฒนธรรมที่ว่า วัตถุนิยมวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับวัฒนธรรมภายใต้กระบวนการผลิต และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปรากฏการณ์

¹ วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเคอตัน. “ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น,” ใน พื้นถิ่นฐาน : มิติใหม่ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของพื้นบ้านพื้นเมือง. 2531. หน้า 30-39.

² จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ บุษหลง ศรีกนก และเพลินพิศ คำราญ. ช่างสิบหมู่. 2540. หน้า 9-10.

ด้านกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน ผู้ศึกษาเห็นว่าการใช้แนวคิด วัตถุประสงค์กับวัฒนธรรมเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย “กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว” จะทำให้สามารถเข้าใจ ปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยใช้แนวคิด การผลิต และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของ เรย์มอนด์ วิลเลียมส์

กล่าวโดยสรุป หากพิจารณาสินค้าทางวัฒนธรรมสินค้าวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว ภาคอีสานด้วยแนวคิด การผลิต และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของ จะเห็นว่าสินค้าการท่องเที่ยวในภาค อีสานเป็นวัตถุประสงค์ในการผลิตทางวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการผลิต และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทำให้ งานแพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ซึ่งต้นฉบับไม่สามารถเข้าถึง ผู้คนมีส่วนร่วมกับการปรากฏการณ์ วัฒนธรรม สามารถวิพากษ์วิจารณ์รูปแบบ สร้างความหมายได้

2.แนวคิดเกี่ยวกับสินค้า

มีผู้ให้คำนิยามคำว่า “สินค้า” แตกต่างกัน เช่น “สินค้า” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Commodity” หมายถึง สินค้า, ของใช้ประจำวัน, ปริมาณหรือจำนวนหนึ่งของสินค้า, ผลประโยชน์ ส่วนตัว¹ สำหรับบุคคลทั่วไป “สินค้า” คือวัตถุหรือสิ่งของบางประเภท รวมทั้งสิทธิในการครอบครอง วัตถุประสงค์ของซึ่งถูกผลิต ดำรงอยู่ และแพร่กระจายผ่านมูลค่าแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราภายในระบบ เศรษฐกิจ มนุษย์จะคำนึงถึงการจำหน่าย กำไร หรือขาดทุน สินค้าจึงมีคุณค่า เช่น คุณค่าในการใช้ ประโยชน์ คุณค่าในการแลกเปลี่ยน คุณค่าทางด้านจิตใจ หรืออาจมีคุณค่าทางด้านความงามเป็นต้น

คาร์ล มากซ์ (Karl Mark) กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์การเมือง สรุปได้ว่า “แรงงานคือสินค้า” สินค้ามูลค่าสูงเพราะมีความต้องการมาก สินค้ามูลค่าต่ำเพราะการตอบสนองมีน้อย ดังนั้นแรงงาน เป็นสินค้าต้องมีมูลค่าสูงต่ำสอดคล้องสัมพันธ์กัน² อนึ่ง มากซ์เชื่อว่า “วิธีการผลิต”(mode of production) เป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคม (Structure of Social relations) การวิเคราะห์สังคมตามทฤษฎีมากซ์มี มุ่งศึกษาระบบการผลิต และการแบ่งปันผลผลิต ซึ่งเป็นพื้นฐานการจัดรูปแบบสังคม โดยไม่ให้ความสำคัญกับระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางสังคม³ สินค้าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าคนและวัตถุแปลงให้เป็นสินค้านี้ มีมูลค่าทางการแลกเปลี่ยนโดยสากลในเชิงนามธรรม ซึ่งแนวคิดนี้เน้นวัตถุนิยม

¹ วิทย์ เทียงบูรณะธรรม. พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ฉบับห้องสมุด. The Nation's Most Entries English-Thai Dictionary Cyber Dict VII (Belta)

² Karl Marx. Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. 1974. p 21-34.

³ ยศ สันตสมบัติ. จากวานรถึงเทวดา : มากซ์และมานุษยวิทยามากซ์. 2543. หน้า 7. (อ้างอิงมาจาก Marx, K. and F. Engels. Pre-Capitalist Economic Formations. 1964. p.1-44)

หากพิจารณาทางด้านวัฒนธรรม สินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิต และการแลกเปลี่ยนเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมถูกนิยามว่าสินค้ามีใช้เป็นเพียงวัตถุสิ่งของที่ผลิตขึ้นเท่านั้น แต่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่สามารถให้ความหมายได้ หนึ่งวัตถุสิ่งของบางชนิดอาจเป็นสินค้าในเวลาและสถานที่แห่งหนึ่ง แต่อาจไม่ใช่สินค้าในเวลาและสถานที่อื่น หรืออาจนิยามความหมายแปรเปลี่ยนไปในแต่ละบุคคลแต่ละสังคม การนิยามให้แตกต่างกันไปดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมที่อยู่เบื้องหลังระบบเศรษฐกิจการตลาดและการแลกเปลี่ยนสินค้าในชีวิตประจำวัน¹

ในขณะที่ ฌอง โบ德里แยร์ มีแนวคิดวิเคราะห์สินค้า สัญลักษณ์ และการบริโภค ว่าสินค้าในระบบทุนนิยมมีบทบาทหน้าที่สำคัญ เช่น พรางตาให้มนุษย์มองไม่เห็นแรงงานที่แฝงอยู่ในสินค้า ซึ่ง “สินค้า” สามารถนิยามความหมาย และแนวการวิเคราะห์สินค้า ดังนี้²

สินค้า คือ วัตถุที่สามารถสัมผัสได้เด่นชัดที่สุดของวัฒนธรรมในแต่ละวัฒนธรรม
สินค้านี้มีวิธีการสร้าง และมีรูปแบบเฉพาะ

สินค้า คือสิ่งที่ผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ เพราะสินค้านี้มีความสัมพันธ์กับผู้ใช้งาน มุมมองนี้เป็นมุมมองจากปัจเจกบุคคลผู้ใช้สินค้า

การเลือกใช้ และเลือกซื้อสินค้าของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมซึ่งคนในสังคมชนชั้นใดจะเลือกบริโภคสินค้าแบบใด ล้วนเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมวัฒนธรรมนั้น มุมมองดังกล่าวเป็นมุมมองจากระเบียบของสังคม

สินค้าในมิติวัฒนธรรมแบ่งออกได้ 2 ชนิด คือ สินค้าแบบทั่วไป และสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Commodity)

1. สินค้าแบบทั่วไป หมายถึงสินค้าที่ใช้ประโยชน์แล้วมูลค่าของสินค้าหมดไปกับสินค้า และจบสิ้นในตัว ลักษณะนี้เป็นการส่งผลกระทบต่อระดับกายภาพ

2. สินค้าทางวัฒนธรรม ได้แก่สินค้าที่เป็นผลผลิตจากงานสื่อมวลชน มีคุณสมบัติ 2 ประการ

2.1 หากเปรียบเทียบการใช้สื่อกับสื่อหนึ่งกับภาพโฆษณาสื่อบุคคลดังกล่าวพบว่ามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การใช้สื่อกับสื่อของสินค้าจะหมดสิ้นไปเมื่อใช้สินค้าหมดแล้ว แต่

¹ ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. 2548. หน้า 88. (อ้างอิงมาจาก I. Kopytoff “The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process,” ใน The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective, A. Appadurai, ed. (Cambridge University Press, 1988), หน้า 64.)

² กาญจนา แก้วเทพ. “Baudrillard : ทฤษฎีการบริโภคสัญลักษณ์,” ใน การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 131-145.

ผลจากการดูโฆษณาสปูจน์จบมูลค่าทางสัญลักษณ์หรือผลกระทบจากการโฆษณายังติดตราอยู่ในจิตใจของผู้ชม ลักษณะนี้เป็นการส่งผลกระทบในระดับจิตวิญญาณ

2.2 สินค้าจากสื่อทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงถึงสินค้าประเภทอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากกรณีการโฆษณาเป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด

หากกล่าวถึงเรื่องสินค้าการท่องเที่ยว พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2522 ให้ความหมายคำว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หมายถึง อุตสาหกรรมใดๆ ที่จัดให้มีหรือให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรไทยโดยมีค่าตอบแทน และหมายความรวมถึง ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจโรงแรมนักท่องเที่ยว ธุรกิจภัตตาคาร สถานบริการ และสถานที่ตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยว ธุรกิจขายของที่ระลึก หรือสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินงานนิทรรศการ งานแสดง ออกร้านการโฆษณาเผยแพร่ หรือดำเนินการอื่นใด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อชักนำหรือส่งเสริมให้มีการเดินทางท่องเที่ยว¹

การท่องเที่ยว (Tourism) เป็น iva พจน์ของคำว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourist Industrial or Tourism Industry) มีลักษณะเช่นเดียวกับอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ที่มีคุณลักษณะตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคสินค้าและบริการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ คน แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการ² ดังนี้

1.คน จำแนกออกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยว รัฐบาล และชุมชนเจ้าของพื้นที่

2.แหล่งท่องเที่ยว (Destination) หรือทรัพยากรการท่องเที่ยว (Attractions) มีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร (Accessibilities) และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว (Amenities)

3.การจัดการ (Management) ได้แก่ ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจที่พัก ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจสินค้าที่ระลึก

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมของท้องถิ่น มีความเด่นเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

¹ พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2522. ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ เล่ม 96 ตอนที่ 72 (4 พฤษภาคม พ.ศ.2522)

² McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. Tourism : Principles, Practices, Philosophies. 1990. p 4-11.

เที่ยวให้มาเยือน ทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกออกได้ 3 ประเภท คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม¹

ดีน แม็คแคนแนล² (Dean MacCannell) เขียน *The Tourism : A New Theory of the Leisure Class* ศึกษาโครงสร้างสังคมสมัยใหม่โดยอาศัยการทำความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยว และตัวนักท่องเที่ยวว่าแสดงบทบาทเช่นใดในสังคมสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน การวิเคราะห์จึงต้องศึกษาทั้งโครงสร้าง ไม่ใช่ศึกษาแบบแยกส่วน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมจากแบบอุตสาหกรรมไปสู่แบบหลังอุตสาหกรรม หรือแบบสมัยใหม่ทำให้รูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมมีลักษณะการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมยามว่างเพื่อพักผ่อน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์กันในสังคมสมัยใหม่ส่งผลให้การทำงานที่การงาน (work) ในสังคมเปลี่ยนแปลง งานสามารถตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันแรงงานและการผลิต (labor and production) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของงานได้ถูกนำมาเสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากหนังสือนำเที่ยวโรงงาน พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม เขาเชื่อว่า นักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์แรกต่อแหล่งท่องเที่ยว (sight) ไม่ใช่ตัวสถานที่ แต่เป็นบางสิ่งซึ่งแทนสถานที่นั้น เช่น แหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส นักท่องเที่ยวมีความปรารถนาสัมผัสภาพเขียนโมนาลิซามากที่สุด หนึ่งสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวในสังคมสมัยใหม่ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือเทคโนโลยี

ปัจจุบันการท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรม ธุรกิจการท่องเที่ยวมีเครือข่ายเชื่อมโยงและดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อหารายได้จากนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงเป็นธุรกิจที่มีผู้ซื้อ ผู้ขาย เกิดการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวมุ่งตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มี 6 ประเภท ได้แก่ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจโรงแรมและห้องพัก ธุรกิจภัตตาคาร ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจนันทนาการ³

สรุปได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีลักษณะเดียวกับอุตสาหกรรมวัฒนธรรม มีคุณลักษณะตอบสนองความต้องการผู้บริโภคสินค้าและบริการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ คน แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวจำแนกได้ 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ศาสนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิลปะวัฒนธรรมและประเพณี ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคสินค้าและบริการการท่องเที่ยว ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวในการศึกษา

¹ ยุพดี เสดตพรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. 2543. หน้า 288-294.

² MacCannell, Dean. *The Tourism : A New Theory of the Leisure Class*. 1999.

³ ยุพดี เสดตพรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. 2543. หน้า 237-239.

จากความมุ่งหมายการศึกษาเรื่อง กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยว ในภาคอีสาน ผู้ศึกษามองรูปแบบสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานในฐานะเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม จากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ศาสนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิลปะวัฒนธรรมและประเพณี

จากแนวคิดเกี่ยวกับสินค้า ของ ฉอง โบคริยารค์ แสดงถึงสินค้าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่ สัมผัสได้ชัดเจน มีวิธีการสร้างและรูปแบบเฉพาะสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกของมนุษย์ความ สัมพันธ์ของผู้บริโภค กับกฎเกณฑ์ทางสังคมวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการสร้าง รูปแบบสิน ค้า ผู้บริโภคสินค้า กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กันในระดับสังคมผู้บริโภคสินค้าได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับสินค้าไปประยุกต์เป็นแนวทางในการศึกษา กระบวน การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่งสินค้าท่องเที่ยว มีรูปแบบอย่างไรบ้าง สินค้าตอบสนองความต้องการทางด้านใดบ้างต่อผู้คน แนวทางที่สอง การบริโภคสินค้าท่องเที่ยวแต่ละรูปแบบจะขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางสังคมวัฒนธรรม สินค้าในมิติทาง วัฒนธรรมมีกี่ชนิด

3.แนวคิดสัญวิทยาและทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยา

สัญศาสตร์ (Semiotics) และสัญวิทยา (Semiology) มาจากรากศัพท์ ภาษากรีกว่า Semeion แปลว่า sign หรือ สัญณะ คำว่า Semiotics เป็นคำที่ชาร์ลส์เอส เพียร์ส (Charles S. peirce) นักปรัชญาชาวอเมริกันใช้ และแพร่หลายในวงวิชาการสหรัฐอเมริกา คำว่า Semiology เป็นคำที่เฟอร์ ดินานด์ เดอโซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสเซอร์แลนด์ บัญญัติขึ้น และนิยม ใช้ในวงวิชาการยุโรป¹

สัญณะ (sign) หมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมาย (meaning) แทนของจริง/ วัตถุจริง (object) ในตัวบท (text) และในบริบท (context) สิ่งที่น่ามาใช้เป็นสัญณะอาจได้แก่ วัตถุสิ่ง ของ รูปภาพ ภาษา²

ฉอง โบคริยารค์ เขียน “ระบบของวัตถุ”³ ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับฐานะบทบาทของวัตถุใน สังคมอุตสาหกรรมว่า เรามีชีวิตอยู่กับวัตถุอย่างไร เรามองเห็นความจริงจากวัตถุเหล่านี้ในแง่ใด

¹ สรณี วงศ์เบ็ญสังข์. “สัญณะกับการสร้าง และสื่อความหมายในสื่อโฆษณา,”

มนุษยศาสตร์สาร. 3(1) มกราคม-มิถุนายน 2545 ; หน้า 23.

² กาญจนา แก้วเทพ. การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค. 2542, หน้า 80-81.

³ ฉอง ฟรองซัว ชิบซัค. “โบคริยารค์ นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการ บริโภค ตอนที่ 1 ปูแนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับข่าว. 10 (4): 57-74 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.

นอกจากนี้ยังได้อธิบายโครงสร้างต่างๆ ที่มีบทบาทในการจัดการให้ความหมาย และการจัดลำดับ การกำหนดสถานะภาพของวัตถุ ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรากับวัตถุ จำแนกได้ 3 ระบบ ดังนี้

1. การจัดระบบของวัตถุด้วยรูปธรรม ได้แก่ โครงสร้างการจัดการ ให้บรรยากาศ
2. การจัดระบบของวัตถุจากความคิดเห็นส่วนตัว ได้แก่ ของสะสม ของเล่น
3. การจัดระบบที่เกิดจากภาพพจน์ ได้แก่ ความศรัทธา ความเชื่อ การโฆษณา

ฌอง โบคริยาร์ มีแนวคิดที่ว่า “วัตถุ” ระบบดั้งเดิม-ระบบหน้าที่ สังคมเป็นผู้เปลี่ยนแปลงความหมายของวัตถุในระบบดั้งเดิมเป็นระบบหน้าที่ใหม่ วัตถุถูกกำหนดให้ตอบสนองจุดมุ่งหมาย และมีหน้าที่ 3 ประการ คือ วัตถุมีหน้าที่พื้นฐานเบื้องต้นสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน การสนองความเร่งร่ำ (Pulsions) และความต้องการพื้นฐานซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความจำเป็น และผูกพันอันลึกซึ้งซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ระหว่างคนกับวัตถุ

วัตถุส่วนใหญ่มีหน้าที่และความสำคัญภายใต้เงื่อนไขที่ว่า วัตถุนั้นจะสามารถรวมตัวเข้าไปในระบบหน้าที่ และองค์การหนึ่งๆ ได้อย่างไร ดังนั้นคุณค่าในวัตถุ รูปพรรณ สัตถุณย้อมไม่ปรากฏในตัววัตถุโดยลำพัง แต่คุณค่าจะปรากฏในฐานะส่วนประกอบของระบบหนึ่งทีคนสร้างขึ้น โดยพิจารณาจากปรากฏการณ์ที่ว่า วัตถุถูกจัดเข้ากับวัตถุอื่นอย่างไร ความสำคัญและหน้าที่ของวัตถุ ถูกกำหนดโดยตัวแบบซึ่งนำวัตถุนั้นเข้าไปใช้. โดยพิจารณาคุณค่าของวัตถุ ผ่านคุณสมบัติในการนำไปใช้ร่วมกับสิ่งอื่นๆ ของวัตถุนั้น

นักทฤษฎีสัญญาวิทยาที่มีพื้นฐานแนวคิดเชื่อว่า โลกแห่งความจริงที่เป็นอยู่นั้น (given) ยังไม่มีความหมายอะไร (meaning) จนกว่าจะมีผู้ไปกำหนดความหมาย หรือมีกลไกไปกำหนดความหมาย ดังนั้นการวิเคราะห์สัญญาควรพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้¹

1. เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัตถุมีความสัมพันธ์หลายระดับ ระดับแรกเป็นความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ ระดับที่สองเป็นความสัมพันธ์ในระดับสัญญาว่าเป็นยี่ห้ออะไร ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์กับสินค้าในเชิงสัญญา ทำให้ตรรกะการใช้สินค้าเปลี่ยนไปจากตรรกะแห่งการใช้ประโยชน์เป็นตรรกะแห่งความแตกต่าง

2. ภายใต้สังคมบริโภคนิยมและสังคมแห่งสัญญา ก่อนที่ตัวสินค้าจะถูกบริโภคนิยม ตัวสินค้าต้องเปลี่ยนเป็นสัญญาแบบต่างๆ เช่นบรรจุภัณฑ์ กำหนดราคา ยี่ห้อ ฯลฯ รหัสในการแปลงสินค้าให้กลายเป็นสัญญานั้นเป็นรหัสที่มีลำดับชั้น ทั้งนี้เพื่อให้สินค้าทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงสถานะภาพและเกียรติยศของผู้ใช้

¹ กาญจนา แก้วเทพ. “Baudrillard : ทฤษฎีการบริโภคนิยมสัญญา,” ใน การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 131-145.

3.เกี่ยวกับการบริโภค ผู้คนไม่เพียงแต่บริโภควัตถุเท่านั้น แต่ได้บริโภคสัญลักษณ์ไปพร้อมกันเสมอ

4.จากการสินค้าแปรสภาพเป็นสัญลักษณ์ได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมา เช่น สัญลักษณ์ทำให้มนุษย์บริโภคได้ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะความต้องการทางด้านสัญลักษณ์ เช่น ความปรารถนาให้มีความหมายทางสังคมสามารถเข้ากลุ่มสมาชิกทางสังคมได้ สัญลักษณ์เป็นตัวกำหนดแบบแผนการบริโภค

5.สัญลักษณ์ประกอบด้วยความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง สัญลักษณ์/ตัวหมาย และตัวหมายถึง/แนวคิด

สัญลักษณ์ถูกสร้างขึ้นมามากหลายประเภท เช่น สัญลักษณ์แบบเบาๆ ได้แก่ วัตถุ สินค้า รูปภาพ ฯลฯ สัญลักษณ์แบบหนักๆ ได้แก่ สัญลักษณ์ทางการเมือง ศิลธรรม ฯลฯ ซึ่งสัญลักษณ์แต่ละประเภทล้วนมีมูลค่า และคุณค่าบรรจุอยู่ภายใน

สังคมบริโภคมีลักษณะสำคัญซึ่งถึงตรรกวิทยาทางสังคม สัญลักษณ์ทำหน้าที่แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ขาดหายไป วัตถุไม่มีหน้าที่ทางประโยชน์ใช้สอย แต่มีหน้าที่แสดงสัญลักษณ์อย่างหนึ่งทำให้แตกต่างจากผู้อื่น ดังนั้นวัตถุจะไม่ถูกบริโภคในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตรรกวิทยาแห่งการบริโภคจำแนกได้ 4 ประการ คือ

1.ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ วัตถุอาจได้รับการพิจารณาว่ามีประโยชน์ใช้สอย มีมูลค่าการใช้หรือเรียกว่า คุณค่าเชิงปฏิบัติ

2.ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน วัตถุที่ถูกกำหนดให้เป็นสินค้าจะมีมูลค่าการแลกเปลี่ยนหรือเรียกว่า กฎของสิ่งที่เทียบเท่ากัน

3.ตรรกวิทยาความแตกต่าง เป็นตรรกวิทยาเชิงฐานะในสังคม วัตถุที่มีสถานภาพสัญลักษณ์จะอยู่ภายใต้มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ หรือเรียกว่า ตรรกของความแตกต่าง

4.ตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ เป็นตรรกวิทยาหลายความหมาย (Ambivalence) หรือตรรกวิทยาเชิงการให้ (Give) หรือเป็นสัญลักษณ์ หรือเรียกว่า ตรรกของความเป็นสองแง่มุม

หนึ่งระบบสัญลักษณ์ในสังคมปัจจุบันวิเคราะห์จากจุดเริ่มต้นความเป็นมาของสัญลักษณ์จะพบความสัมพันธ์ระหว่าง 3 สิ่ง คือ เริ่มจากของจริง (reference) สัญลักษณ์/ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified)¹

จุดเด่นของแนวคิดสัญลักษณ์วิทยาเกี่ยวกับสังคมบริโภคทำให้เข้าใจระบบความสัมพันธ์ระหว่างเรากับวัตถุ วัตถุถูกกำหนดให้ตอบสนองจุดมุ่งหมาย และมีหน้าที่ 3 ประการ วัตถุในสังคม

¹ กาญจนา แก้วเทพ. “Baudrillard : ทฤษฎีการบริโภคสัญลักษณ์,” ใน การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 131-145.

บริโภคมีหน้าที่แสดงสัญญาณอย่างหนึ่งทำให้ผู้บริโภคแตกต่างจากผู้อื่น ดังนั้นวัตถุจึงไม่ถูกบริโภคในฐานะวัตถุ แต่จะถูกบริโภคในส่วนที่เป็นเป็นความแตกต่าง วัตถุแตกต่างกัน 4 ประการ คือ ตรีกรวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ ตรีกรวิทยาทางการแลกเปลี่ยน ตรีกรวิทยาความแตกต่าง และตรีกรวิทยาของค่าแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ หนึ่งในสังคมปัจจุบันสัญญาณเป็นตัวกำหนดแบบแผนการบริโภค ซึ่งสัญญาณมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย และตัวหมายถึง

ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับสัญญาณวิทยาไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน 4 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง วัตถุถูกกำหนดให้ตอบสนองจุดมุ่งหมายและมีหน้าที่ แนวทางที่สอง สังคมบริโภคจะบริโภควัตถุในส่วนที่เป็นความแตกต่าง แนวทางที่สาม วัตถุมีความแตกต่างกัน 4 ประการ แนวทางที่สี่สัญญาณมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการบริโภค 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย และตัวหมายถึง ซึ่งทั้งสี่แนวทางจำเป็นต้องนำไปอธิบายเชื่อมโยงกับรูปแบบสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยว.

4.แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม

คำว่า “พื้นที่” ประกอบด้วยลักษณะที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ในแง่รูปธรรม พื้นที่หมายถึง อาณาบริเวณ (Area) ที่มีการกำหนดขอบเขตชัดเจนแน่นอน (Boundary) เช่น พื้นที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฯลฯ ในแง่นามธรรม พื้นที่ในความหมายทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม เช่น พื้นที่การจัดระเบียบขึ้นเขาพนมรุ้งได้เข้าไปมีที่ทางในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งในช่วงเวลากำหนด

สำหรับคำนิยามเรื่อง “พื้นที่” นักทฤษฎีด้านพื้นที่มีทัศนะเกี่ยวกับพื้นที่เป็นผลผลิตทางเทคนิควิทยาการของการสร้างพื้นที่มากกว่าเป็นพื้นที่ตามธรรมชาติ ดังที่อ็องรี เลอเฟบร์ (Henri Lefebvre) เขียน The Production of Space ให้ความหมายพื้นที่ออกเป็นพวกสาม (triad) ดังนี้¹

1.พื้นที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ทางกายภาพ (Natural or physical space) หมายถึงพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติทางกายภาพ พื้นที่ดังกล่าวกำลังสูญเสียไปภายใต้สังคมเศรษฐกิจและจะกลายเป็นสินค้าขาดแคลน การใช้กระบวนการวิภาษวิธีทำให้มองเห็นพื้นที่ทางธรรมชาติเข้าสู่พื้นที่ของ “การผลิต” และ “งาน”

2.พื้นที่ทางจิตใจ (Mental space) หมายถึงการรับรู้พื้นที่ในทางจิตใจ สื่อให้เห็นปรากฏการณ์ฝังตัวในรูปร่างของอุดมการณ์ แนวคิดของพื้นที่คือ ไม่อยู่ในพื้นที่สำหรับเชื่อมโยงจิตใจและสังคมเข้าด้วยกัน

¹ Henri Lefebvre. The Production of Space. <<http://www.notbored.org/space.html>>

3. พื้นที่ทางสังคม (Social space) หมายถึง พื้นที่ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการปฏิบัติการทางสังคม และพื้นที่จริงผ่านการกระทำที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ของการผลิตซ้ำ ความสัมพันธ์ของการผลิต ส่งผลให้พื้นที่ทางสังคมเป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับการครอบงำและควบคุมสังคม

องรี เลอเฟวร์ วิเคราะห์การผลิตพื้นที่ทางสังคม กล่าวถึงการผลิตของ “พื้นที่จริง” (real space) “พื้นที่มีชีวิต” (live space) เกิดขึ้นระหว่างผู้ยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมและผู้ยึดถือปรัชญาอุดมการณ์นิยม ได้แบ่งพื้นที่ทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท (A triad concept) คือ¹

1. ปฏิบัติการเกี่ยวกับช่องว่าง (spatial practice) เป็นปฏิบัติการที่ออกมาจากพื้นที่ทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ของการผลิตระหว่างวัตถุและผลิตภัณฑ์
2. การแสดงของพื้นที่ (representation of space) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านอุดมคติ ภาษา สัญลักษณ์ ระหว่างพื้นที่มีชีวิต และเค้าโครงเกี่ยวกับความคิด
3. ภาพแสดงพื้นที่ (representational space) อ้างถึงพื้นที่มีชีวิต รูปภาพที่เกี่ยวข้อง และสัญลักษณ์

มิเชล ฟูโก (Michel Foucault)² มีแนวคิดเกี่ยวกับ “พื้นที่” (Space) ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดอื่น จำแนกออกได้ 2 ชนิด คือ พื้นที่ในอุดมคติ (the utopais) เป็นพื้นที่ในจินตนาการมีความสัมพันธ์คล้ายคลึง หรือตรงกันข้ามกับพื้นที่จริงทางสังคม แต่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม พื้นที่ชนิดพิเศษ (heterotopias) เป็นพื้นที่ซึ่งมีรูปแบบพบเห็นได้ในสังคม มีสถานที่จริงเชื่อมโยง สะท้อนอยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง อนึ่งที่ตั้งจริงอื่นๆ พบเห็นได้ในทางวัฒนธรรม เช่นตัวเราในกระจก กระจกเงาคือพื้นที่ในอุดมคติเพราะไม่มีสถานที่ของตัวเองในสังคม แต่ทำหน้าที่สะท้อนสิ่งที่ปรากฏตรงหน้าออกมาเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ ภาพตัวเราในกระจกเงาไม่ใช่ของจริง เพียงแค่สะท้อนของจริง กระจกทำให้มองเห็นพื้นที่เสมือนจริง ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษเชื่อมโยงพื้นที่ทุกชนิดรายรอบตัวให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หลักการของพื้นที่ชนิดพิเศษ (Principles of Heterotopology) สรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่ชนิดพิเศษมีอยู่ในทุกสังคม วัฒนธรรม แต่แตกต่างกัน และบางครั้งรูปแบบไม่มีความสมบูรณ์ในเชิงสากล จำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ

¹ Henri Lefebvre. Urbanity : Lived space and difference. <<http://hjem.get2net.dk/gronlund/Naturalmentalsocial.html>> July 1, 2004

² ไชยรัตน์ เจริญสินโอสการ. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. 2545, หน้า 192-212.

1.1 พื้นที่ชนิดพิเศษขั้นวิกฤติ (crisis heterotopias) เป็นสถานที่ที่ต้องห้ามสงวนไว้สำหรับส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น วิทยุหนุ่มสาว ผู้หญิงกำลังมีประจำเดือน ผู้หญิงตั้งครรภ์ คนชรา

1.2 พื้นที่ชนิดพิเศษของความเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานหลักของสังคม (Heterotopias of deviation) เช่น โรงพยาบาล ลูก บ้านพักคนชรา

2. พื้นที่ชนิดพิเศษทำหน้าที่ในสิ่งที่นิยามกันสามารถดำรงอยู่ได้ อันเป็นผลจากสังคมประวัติศาสตร์เสื่อมคลาย ดังนั้นบทบาทหน้าที่จึงถูกกำหนด/สร้าง ภายในสังคม เกิดการเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น พิธีการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความไม่สบาย

3. พื้นที่ชนิดพิเศษสามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่แบบอื่นในที่ตั้งทางสังคมได้ และมีหน้าที่เฉพาะแม้ว่าจะเข้ากันไม่ได้ก็ตาม เช่น โรงภาพยนตร์ โรงละคร และสวน

4. พื้นที่ชนิดพิเศษส่วนมากเชื่อมโยงสู่ส่วนในเวลา เวลาจะไม่หยุดนิ่งแต่จะสะสมตัวเองขึ้นไปเรื่อยๆ ได้แก่ การหยุดของเวลาอย่างแท้จริง เช่น ความตาย สิ่งสะสมไม่จำกัดด้วยเงื่อนไข เช่น พิพิธภัณฑน์ ห้องสมุด จะสะสมตัวเองไปเรื่อยๆ โดยไม่มีจุดหยุดยอก

5. พื้นที่ชนิดพิเศษ ทำงานภายใต้ระบบเปิด และปิดไปพร้อมกัน กล่าวคือผู้คนไม่สามารถเปิดเข้าถึงได้อย่างอิสระตั้งแต่พื้นที่สาธารณะ ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่พื้นที่ที่ปิด แต่การเข้าถึงต้องปฏิบัติตามข้อบังคับ หรือยินยอม เช่น ค่ายทหาร ลูก ครอบครัว และบ้าน

6. พื้นที่ชนิดพิเศษ ทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ให้พื้นที่อื่นในสังคมเข้าด้วยกัน โดยมีบทบาทหน้าที่ในจินตนาการสร้างพื้นที่บางชนิดขึ้นมา บทบาทสร้างพื้นที่อื่นๆ และพื้นที่จริงขึ้นมาพร้อมๆ กัน เช่น อาณานิคม

ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ชนิดพิเศษ ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการค้นหาคำตอบว่าพื้นที่ในฐานะเป็นผู้กระทำเป็นตัวสร้างความหมายให้กับผู้คนในสังคมอย่างไร การมอง “พื้นที่” จะทำให้มองเห็น ปรากฏการณ์ต่างๆ ใน “พื้นที่ทางสังคม”

กรอบแนวคิดในการวิจัย

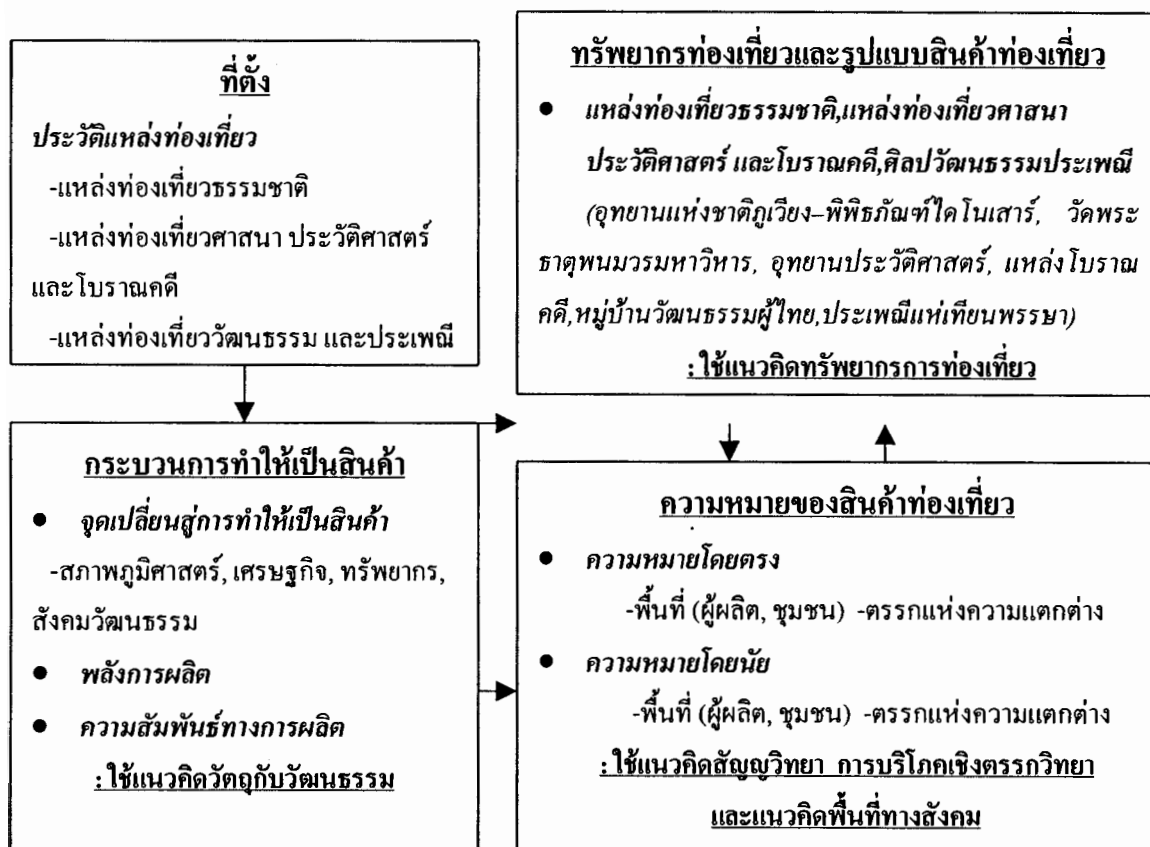
แนวคิดทางทฤษฎีของการวิจัยข้างต้น นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางการวิจัยได้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การมอง กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน ผ่านกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวจะทำให้มองเห็นจุดเปลี่ยนสู่การทำให้เป็นสินค้า มีพลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตในแหล่งท่องเที่ยว สามารถตอบสนองความต้องการผู้บริโภค และบริการนักท่องเที่ยว แนวคิดนี้จะทำให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับสินค้า วัตถุประสงค์กับวัฒนธรรม ช่วยชี้ให้เห็นถึงกระบวนการแปรวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

2.การมอง กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน จาก รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน จะทำให้มองเห็นรูปแบบสินค้าและบริการจากแหล่งท่องเที่ยวมี การผลิตซ้ำ การแพร่กระจายในตลาดการท่องเที่ยว แนวคิดนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงพลัง การผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต การแพร่กระจาย สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว

3.การมอง กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน จาก ความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน จะทำให้มองเห็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัตถุ วัตถุแสดงสัญลักษณ์ทำให้ผู้บริโภคแตกต่างจากผู้อื่น แนวคิดนี้จะช่วย ให้ผู้วิจัยเชื่อมโยงสินค้าบริการจากแหล่งท่องเที่ยวมีความแตกต่างทางตรรกวิทยา และพื้นที่ทางสังคม

กรอบแนวคิดการวิจัยสามารถแสดงวิธีคิดในการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แสดงวิธีคิดในการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาประมวลและเชื่อมโยง ให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย และได้นำเสนอตามลำดับดังนี้ คือ

- 1.เอกสารเกี่ยวกับภาคอีสาน
- 2.เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า
- 3.เอกสาร งานวิจัยด้านการท่องเที่ยว
- 4.เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว

1.เอกสารเกี่ยวกับภาคอีสาน

หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชี้ชัดเจนว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน พงศาวดารขุนบรมราชาราชกล่าวถึงผู้คนออกมาจากน้ำเต้าสองกลุ่ม แดนส่งขุนบรมราชาราชพบพิตรลงมาปกครอง และได้สร้างบ้านแปงเมืองให้ลูกทั้งเจ็ดไปปกครอง' การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไทในเอเชียพบว่ามึลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม เช่น การตั้งถิ่นฐานแถบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบเชิงเขา มีวัฒนธรรมข้าว ระบบครอบครัวนิยมตั้งครัวเรือนทางฝ่ายหญิง ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาไท คนไทดั้งเดิมทุกกลุ่มล้วนมีตำนานการสร้างโลก อธิบายกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ ลักษณะร่วมของตำนาน เช่น ผู้สร้างโลก คือ ปู่กับย่า น้ำท่วมโลก ไฟล้างโลก สะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนกัน และความแตกต่างเกี่ยวกับความคิดอำนาจเหนือธรรมชาติ กับจริยธรรมในทัศนะของคนไท การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา วัฒนธรรมข้าวในฐานะที่เป็นส่วนร่วมของชนชาติไท และความสัมพันธ์ระหว่างคนไทกับชาติพันธุ์อื่น²

ประเทศไทยมีพื้นที่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ภาคเหนือ และภาคอีสาน ภาคอีสานของประเทศไทยมีพื้นที่ 170,266 ตารางกิโลเมตร ที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์อยู่ระหว่างละติจูด (Latitude) ที่ 14 องศา 6 ลิปดา 50 พลิปดาเหนือ บริเวณเขาใหญ่ อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา กับละติจูดที่ 18 องศา 26 ลิปดา 48 พลิปดาเหนือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ใกล้บ้านสะงอ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย และลองจิจูด (Longitude) ที่ 100 องศา 50 ลิปดา 48 พลิปดาตะวันออก บริเวณสันเขาภูเก้าห้อย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย กับลองจิจูดที่ 105 องศา 38 ลิปดา 22 พลิปดาตะวันออก บริเวณบ้านห้วยลา อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี³ แบ่งพื้นที่เขตการปกครองออกได้ เป็น 19 จังหวัด ได้แก่จังหวัดเลย.

¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร. แลลอดพงศาวดารลาว. ม.ป.ป. หน้า 3.

² ศิราพร ณ ถลาง. การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไท. 2539. หน้า1-79.

³ อภิศักดิ์ โสมอินทร์. ภูมิศาสตร์อีสาน. 2533. หน้า 1-4.

หนองคาย นครพนม มุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่น อุรธานี และหนองบัวลำภู.

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสาน แบ่งออกได้เป็น 3 สมัย¹ ได้แก่ สังคมล่าสัตว์ (hunting and food-gathering society) สังคมกสิกรรม (village farming society) และสังคมเมือง (urban society) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 ดินแดนภาคอีสานได้พัฒนาจากสังคมเมืองเข้าสู่สังคมรัฐ (city state) พุทธศตวรรษที่ 14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงสถาปนานครหลวง นับถือลัทธิเทวราชาแพร่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองสู่ดินแดนโดยรอบ ระยะเวลาปลายพุทธศตวรรษที่ 15 บริเวณสังคมรัฐลุ่มแม่น้ำมูลถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมร และวัฒนธรรมเขมรในภาคอีสานจึงเสื่อมลงจนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19

พุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณภาคอีสานได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ กล่าวคือ ชุมชนต่างๆ เกิดการสลายตัว เมืองถูกทิ้งร้าง ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มคนไทลาว เขมร เข้ามายังดินที่อยู่อาศัยเกิดเป็นชุมชนขึ้นใหม่ และครอบครองดินแดนชุมชนดั้งเดิม ต่อมารัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ จึงจัดตั้งและยกฐานะให้เป็นเมืองต่างๆ และต่อมาภายหลังได้จัดตั้งเป็นอำเภอและจังหวัดดังปรากฏในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนในภาคอีสานส่วนใหญ่ในปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มผู้อพยพในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 23

พุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน จำนวน ทองประเสริฐ ได้สรุปหลักฐานจากลักษณะพุทธเจดีย์ สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้ว่า พุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยแบ่งออกได้ 4 ยุคคือ ยุคที่หนึ่ง ลัทธิหินยานอย่างเถรวาท (ดินแดนสุวรรณภูมิ) ยุคที่สอง ลัทธิมหายาน ยุคที่สาม ลัทธิหินยานอย่างพุกาม และยุคที่สี่ ลัทธิลังกาวงศ์² วัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ก่อให้เกิดการรับอิทธิพลต่อประเพณีอันเนื่องด้วยการดำเนินชีวิต และเนื่องด้วยศาสนา ผลก็คือได้สร้างสรรค์ผลงานอุทิศถวายไว้ในพุทธศาสนาด้วยความศรัทธาตามอัธยาศัย เศรษฐกิจ และสังคม³

กล่าวได้ว่าสภาพสังคมการดำรงชีวิต การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม พัฒนาการทางเทคโนโลยี และสภาพทางวัฒนธรรมของชุมชนได้รับการติดต่อกับอารยธรรมอินเดียได้รับคติความเชื่อทางศาสนา ความรู้ด้านศิลปวิทยา การรับวัฒนธรรมมอญและเขมร ผ่านการเลือกสรรส่วนที่เห็นว่า

¹ อำพัน กิจงาม. และคณะ. อดีตอีสาน. 2531. หน้า 5-48.

² จำนวน ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. 2534. หน้า 357.

³ แนน้อย ปัญจพรรค และสมชาย ณ นครพนม วิญญาณ์ไม้แกะสลักอีสาน. 2536. หน้า 14-19.

มีความจำเป็นและมีประโยชน์ จึงนำมาประยุกต์ใช้จนมีอัตลักษณ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจวบจนปัจจุบัน

2.เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

เดวิด เจ กรีนวูด (Davydd J Greenwood)¹ เขียน Culture by the Pound : An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization สรุปได้ว่า ผู้คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอาจมีสาเหตุเพราะว่าสถานที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ การรณรงค์เชิญชวนดึงดูดใจ การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าต้องมีการจัดการ ผู้คนในท้องถิ่นต้องแสดงบทบาทในการต้อนรับและบริการที่ดีต่อนักท่องเที่ยว

เมือง Alarde เป็นแหล่งนันทนาการของ Fuenterrabia's ได้รับชัยชนะต่อฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1638 มีสิ่งดึงดูดใจเช่น ป้อมปราการ ที่พักของชาวประมง เครื่องดนตรี เครื่องแบบทหาร อาวุธ และชุดโบราณ ต่อมามีการสร้างศูนย์การค้าลานกว้างในตัวเมือง ขบวนพาเหรดแห่ไปสิ้นสุดที่ร้านขายอาหาร และเครื่องดื่ม ส่งผลให้ผู้คนในท้องถิ่นมีงานทำ เด็กๆ มีส่วนร่วมในขบวนพาเหรด มีรายได้จากการตัดเย็บชุดแต่งกาย เมืองดังกล่าวจึงเป็นตัวอย่างของความสามัคคี ชาวนาหรือชาวประมงมีความสง่างามเท่าเทียมกับผู้นำของเมือง กอปรกับมีแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ เช่น ชายหาด แข่งเรือ ว่ายน้ำ ถ่ายรูป ฟุ้งนา บ้านเก่าและกำแพงเมือง

ปี ค.ศ.1969 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและข้อมูลข่าวสารได้สร้างอนุสาวรีย์ชาร์ลที่ 5 โรงแรม ภัตตาคาร และบาร์ขึ้นในศูนย์การค้าลานกว้างในเมือง ทำให้กลายเป็นแหล่งสาธารณะซึ่งผู้คนอยากเข้าไปสัมผัส ผลตามมาจากนั้น 2 ปี ผู้คนในเมืองขาดความร่วมมือกัน เพราะล้วนต้องการค่าตอบแทนด้วยเงิน ทำให้ไม่มีอาสาสมัครกระทำในสิ่งที่ดีงาม แตกต่างจากช่วงเริ่มแรกที่แสดงออกให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ดีงาม หลังจากผู้คนภายนอกเข้ามามากๆ หลายสิ่งเปลี่ยนไป ความร่ำรวย ความมั่นคงทำให้คนเห็นแก่ตัว

เดวิด แพทท์ (David Patt)² กล่าวถึงกระบวนการทำพุทธศาสนาให้เป็นสินค้าในพื้นที่โลกธุรกิจชาวอเมริกา ว่าการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาภายใต้องค์ประกอบใหม่ของการตลาดต้องทำให้กลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียง ผู้นำทางศาสนาที่ฉลาดต้องมีความชำนาญด้านการโฆษณา และการตลาดเพื่อดึงดูดผู้เรียน การตลาดต้องใช้กระบวนการเช่นเดียวกับตลาดการจำหน่ายข้าวโพดคั่ว หรือตลาด

¹ Greenwood, Davydd J. "Culture by the Pound : An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization," in *Hosts and Guests*. 1989. p. 171-185.

² David Patt. [The Commodification of Buddhism in the American Marketplace](http://www.belmont.edu/Sociology/classes/RelCommodified.htm).
<<http://www.belmont.edu/Sociology/classes/RelCommodified.htm>.> April 3, 2003.

โปเกมอน การสอนปฏิบัติขั้นสูงทางพุทธศาสนาวัชรยานทำให้ผู้เรียนเข้าถึงได้น้อย วิธีการเปลี่ยนสภาพให้กลายเป็นสินค้าต้องประยุกต์หลักปฏิบัติให้เข้าสู่เป้าหมายสามขั้น อนึ่งการดำรงชีวิตภายใต้ลัทธิการบริโภคนิยมคือการนำพาคนสู่ความล้มเหลว การบริโภควัตถุไม่ใช่การบรรลุความสุขที่ยั่งยืน แต่การบริโภคพุทธศาสนาเป็นสิ่งดีนำไปสู่การบรรลุ

พอล โคลก และ ฮาร์เว ซี เพอร์กินส์ (Paul Cloke and Harvey C.Perkins)¹ ศึกษากระบวนการทำการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยในนิวซีแลนด์เป็นสินค้า พบว่านักท่องเที่ยวต้องการสินค้าผจญภัยเพิ่มขึ้น จึงต้องผลิตให้ตอบสนองการบริโภคสถานที่ของนักท่องเที่ยว ดังกรณีตัวอย่างกระบวนการทำการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย และธรรมชาติให้เป็นสินค้าในยุคหลังสมัยใหม่ และหลังยุคนักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยวผลิตแผ่นพับเสนอรูปแบบสินค้าให้ตื่นเต้น และเร้าใจ เพื่อดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางสู่นิวซีแลนด์ แม้ว่าแผ่นพับมีข้อจำกัดในการสื่อไม่เท่าเทียมกับต้นแบบ อย่างไรก็ตามสังคมของสินค้าและสังคมของภาพได้สะท้อนนัยสำคัญเกี่ยวกับนิวซีแลนด์อย่างชัดเจน และแปรเปลี่ยนเป็นสัญลักษณ์ของสินค้าการผจญภัย

ยศ สันตสมบัติ และคณะ² ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร มีวัตถุประสงค์ของโครงการ 5 ประการ คือ เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับระบบการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มไทใหญ่ปกากะญอ กะเหรี่ยงแดง จีนฮ่อ มูเซอร์ดำ และมูเซอร์แดง ศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรของชุมชน รวมทั้งศึกษาการปรับตัวทางด้านสังคมวัฒนธรรมของชุมชนต่อการท่องเที่ยวช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านอาหารและยาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเน้นมิติทางสังคมวัฒนธรรมของการใช้พืชผักสมุนไพร เพื่อแสวงหาแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เพื่อทำหน้าที่วางแผนและบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และพัฒนาพืชผักสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการค้า เป็นต้น เพื่อแสวงหาแนวทางในการขยายผลของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกไปยัง

¹ Paul Cloke and Harvey C.Perkins. Commodification and Adventure in New Zealand Tourism. <<http://www.ggy.bris.ac.uk/staff/information/ggpjc/commodification.htm>> April 10, 2003.

² ยศ สันตสมบัติ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร. 2544. หน้า 1-210.

พื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดอื่นในเขตภาคเหนือตอนบนและจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในระดับประเทศต่อไป

แนวทางในการดำเนินโครงการ เป็นงานวิจัยพื้นฐาน (basic research) ผสมกับงานวิจัยเชิงนโยบายและปฏิบัติการ (policy-cum-action research) โดยการสำรวจพื้นที่เพื่อคัดเลือกหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์กำหนด การจัดเวทีร่วมกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบและแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า บริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตภาคเหนือตอนบนเชื่อมโยงกับปัญหา ความด้อยพัฒนาและความเป็นคนชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งถูกกระทำให้กลายเป็น "ผู้ถูกเที่ยว" ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงอยู่ที่การสร้างความสำเร็จให้กับชุมชน การเสริมองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรพื้นที่ฟูจิตสำนึกในธรรมชาติแวดล้อมและศักดิ์ศรีทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อีกทั้งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านและระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมีการกระจายรายได้ผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ลักษณะเช่นนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงจะมีศักยภาพสำคัญในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวยังไม่ปรากฏในวงวิชาการไทย แต่ยังปรากฏว่ามีผลงานที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยว กระบวนการแปรวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า สินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร ผู้คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวด้วยสาเหตุใด ผู้คนในท้องถิ่นแสดงบทบาทต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยวอย่างไร ผลกระทบจากการแปรวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเป็นอย่างไร ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดและเกิดมุมมองที่หลากหลายนำไปสู่การประยุกต์ใช้ประโยชน์กับการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3.เอกสาร งานวิจัยด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand) เป็นองค์กรของรัฐ มีนโยบายเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522 และพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535 ทำหน้าที่ส่งเสริมและควบคุมการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและอาชีพมัคคุเทศก์ ให้เป็นระเบียบ และได้มาตรฐานตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อประโยชน์ของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว¹

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว. 2536. หน้า 7-10.

การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ คน แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการ¹ ดังนี้ คน จำแนกออกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยว รัฐบาล และชุมชนเจ้าของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยว (Destination) หรือเรียกว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว มีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว การจัดการ (Management) ได้แก่ ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจที่พัก ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจสินค้าที่ระลึก

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน² การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น³ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น⁴ กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นเป้าหมายสำคัญที่การพัฒนาคนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว จำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม และกิจกรรมการผลิต ใช้วิธีการศึกษาโดยการ

¹ McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. Tourism : Principles, Practices, Philosophies. 5th 1986.

² สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานสรุปการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. 2540. หน้า 2-51.

³ กรุณา เตชาดิวงศ์ ณ อยุธยา. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสาร ความทันสมัย และความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวและตัวอย่างของชาวบ้านธารปราสาท ต.ธารปราสาท อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา. 2538. หน้า 58. (อ้างอิงจาก Hecter Ceballos-Lascurain, 1990)

⁴ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้. 2538. หน้า 3-3.

เก็บรวบรวมข้อมูลทุกข้อมูที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวจากเอกสาร วารสาร จุลสาร แผ่นพับ แผ่นประชาสัมพันธ์ขององค์กรต่างๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐ และเอกชน เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากทุกอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูล รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ที่ตั้ง ศักยภาพความเป็นไปได้ของการพัฒนา จัดกลุ่มลำดับความสำคัญในมุมมองนักวิจัย นักท่องเที่ยว และเสนอแนะแนวทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ผลการวิเคราะห์ศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง 15 แห่ง ได้แก่ พระธาตุพนม อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ปราสาทหินพิมาย อุทยานแห่งชาติภูกระดึง อุทยานแห่งชาติเขานมรุ้ง บ้านเชียง ประเพณีแห่เทียนพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี ผาแต้ม ประเพณีบุญบั้งไฟโสธร งานช้างจังหวัดสุรินทร์ เชื้อนจุฬารักษ์ เชื้อนอุบลรัตน์ แก่งสะพือ และด่านเกวียน ปัญหาที่พบคือยังขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง ไทรม ถูกทำลาย สกปรก ข้อเสนอแนะ ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมให้ดี สร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ พื้นฟูงานประเพณี รัฐควรกำหนดนโยบายชัดเจนต่อเนื่อง สนับสนุนเอกชนเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวด้านบริการ ศูนย์จำหน่ายของที่ระลึก ให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่โรงแรม อนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ทรัพยากรท่องเที่ยวมีน้อย แต่ละแหล่งอยู่อย่างกระจาย ขาดสถานที่ดึงดูดใจ จะมีเฉพาะช่วงประเพณีสำคัญ นักท่องเที่ยวเดินทางมาน้อย มีอคติเป็นทุนเดิม ที่พักขาดมาตรฐาน แหล่งประวัติศาสตร์ขาดการบูรณะ และขาดศูนย์แสดงจำหน่ายทางวัฒนธรรม¹

การศึกษาทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน เสนอผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน เช่น การศึกษาอุปสงค์ อุปทานทางการท่องเที่ยว สถิติที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว และจัดทำเป็นแผนงาน/โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปี Amazing Thailand²

นรินทร์ ทวยเจริญ³ ศึกษากระบวนการประกอบธุรกิจการจำหน่ายอาหารและของที่ระลึกอีสานในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเอกสาร

¹ อุดม บัวศรี และคณะ การศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2532 บทคัดย่อ.

² ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น. โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน. 2540. หน้า 1-1 - 12-51.

³ นรินทร์ ทวยเจริญ ศึกษากระบวนการประกอบธุรกิจการจำหน่ายอาหารและของที่ระลึกอีสานในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.

และการศึกษาภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ จากประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการ
ธุรกิจร้านอาหาร ผู้ประกอบการธุรกิจแผงลอยจำหน่ายอาหาร ผู้ประกอบการธุรกิจแผงลอย ผู้
ประกอบการธุรกิจรถเข็นจำหน่ายอาหาร ผู้ประกอบการธุรกิจหาบเร่จำหน่ายอาหาร ผู้ประกอบการธุรกิจร้าน
จำหน่ายของที่ระลึก ผู้ประกอบการธุรกิจหาบเร่จำหน่ายของที่ระลึก และผู้ซื้ออาหาร ของที่ระลึก
วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการทางสถิติ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการจำหน่ายอาหารและของที่
ระลึกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การประกอบอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักให้บริการตลอดทั้งปีไม่มีวันหยุดทำ
การ หนึ่งผู้ประกอบการล้วนผ่านประสบการณ์ในการประกอบธุรกิจประเภทอื่นมาก่อน

จิราพร กองทอง¹ ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ท่องเที่ยวบริเวณด่าน
ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า สิ่งดึงดูดใจที่ทำให้นักท่องเที่ยว เดินทาง
ไปที่ชุมมากที่สุดคือสินค้าราคาถูก

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงเกี่ยวกับรูปแบบสินค้าท่องเที่ยว
ในภาคอีสานพบว่า มีการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว 5 ประเภท
เสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการการท่องเที่ยวด้านอุป
สงค์ อุปทาน กลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะต่างๆ กระบวนการประกอบธุรกิจการ
จำหน่ายอาหารและของที่ระลึกอีสานในแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเกาะสมุย เป็นอย่างไร สิ่งดึงดูดใจให้
นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่เที่ยวมีปัจจัยอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีเอกสาร และผลงานวิจัยดัง
กล่าวข้างต้น แต่งานวิจัยเรื่องกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน มี
ความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นในส่วนที่เน้นการวิเคราะห์ภาพรวมและภาพเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้
เป็นกรณีศึกษาครอบคลุมทุกองค์ประกอบ และทุกรูปแบบ

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยอ้อม พบว่าการศึกษาและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องกับรูปแบบสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานมีน้อยมาก ส่วนใหญ่มีได้เสนอแง่มุมบางส่วน
อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้นำผลงานดังกล่าวมาประมวลศึกษาแนวคิด และวิธีการทำให้มองเห็นแนวทาง
เชื่อมโยงกับประเด็นศึกษา ดังผลงานศึกษาดังนี้

การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ.2453-2468) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบตะวันตกในรัชสมัยพระ
บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468) และเพื่อศึกษาการดำเนินงานและผลการดำเนินงาน
ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)

¹ จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ท่องเที่ยวบริเวณด่านช่อง
จอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
2540.

โดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และกรอบการพิจารณาเชิงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Travel Industry) การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร (Documentary Research) เสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า คนไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468) มีความต้องการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ด้านสุขภาพ ความรู้ การพักผ่อนเพิ่มจากการจาริกแสวงบุญ รัฐบาลเริ่มดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวผ่านการดำเนินงานของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ซึ่งเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจขนส่ง ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจที่พัก ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจสินค้าที่ระลึก รัฐได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการจัดทำหนังสือคู่มือเชิญชวนให้ชาวไทยและต่างประเทศท่องเที่ยวตามเส้นทางรถไฟ รวมทั้งจัดงานนิทรรศการสยามรัฐพิพิธภัณฑน์เพื่อส่งเสริมการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยวในประเทศไทยอีกด้วย¹

การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เรื่อง ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ไทย-ลาว : ศึกษากรณีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ผลการศึกษาพบว่า นโยบายต่างประเทศของไทย และลาวมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันในฐานะมิตรประเทศเพื่อนบ้าน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในประวัติศาสตร์ นโยบายด้านการท่องเที่ยวต่างฝ่ายเห็นถึงผลประโยชน์สอดคล้องกัน พร้อมทั้งการรณรงค์การท่องเที่ยวของแต่ละประเทศ เช่น เปิดปีการท่องเที่ยว Amazing Thailand ในปี พ.ศ.2541-2543 ลาวเปิดปีการท่องเที่ยว Visit Laos Year ในปี พ.ศ.2542-2543 อุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวลาวเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสะพานมิตรภาพไทย-ลาว สาเหตุเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านนโยบายการเมือง ค่านิยม ระเบียบกฎหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหา และการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย-ลาว ต้องแก้ปัญหของแต่ละประเทศให้ลุล่วง ควบคู่ไปกับการพัฒนาร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจ ความร่วมมืออย่างจริงจังเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันสืบไป²

โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่) โดยศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่ สภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ตลาดการท่องเที่ยวในเชียงใหม่ การวิเคราะห์และประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว แผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่³

¹ อรรวรรณ ศรีอุคม การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468). 2543. บทคัดย่อ.

² คณิงกรณ์ วงเวียน. ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวไทย-ลาว : ศึกษากรณีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว. 2543. บทคัดย่อ.

³ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). 2541. หน้า 3-1 ; 7-104.

จากการศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่ผ่านมาบ่งชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยที่ดำเนินการมีลักษณะแยกส่วนศึกษาองค์ประกอบย่อย เช่น การวิจัยด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านตลาดการท่องเที่ยว ด้านบริการการท่องเที่ยว มีการบูรณาการในระดับต่ำ ขาดความต่อเนื่อง และส่วนใหญ่ไม่สามารถนำมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ¹

การศึกษาการท่องเที่ยวดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสินค้าท่องเที่ยวกับผู้คน หนึ่งยังปรากฏว่ายังมีการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ เช่น

นพรัตน์ มุณีรัตน์² ศึกษาการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เจาะลึกประชาชนในชุมชนคีรีวง ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำในชุมชนคีรีวงประกอบด้วยผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโส ประธานและกรรมการ กลุ่มองค์กรในชุมชน กลุ่มผู้นำลี้ลับมีบทบาทร่วมกันในฐานะคณะกรรมการริเริ่มก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง การกำหนดแผนการจัดการ กฎระเบียบ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดูแลและบริการนักท่องเที่ยวรวมทั้งการแก้ปัญหา ทำให้ ผู้วิจัยได้แนวคิดและเกิดมุมมองเพิ่มมากขึ้น นำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

4.เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว

กิตติพร ใจบุญ³ เขียนบทความ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวและการบริโภค : ความหมายที่แปรเปลี่ยน สรุปได้ว่าช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นคนไทยมีการท่องเที่ยวดังปรากฏหลักฐานจาก นิราศจดหมายเหตุระยะทาง ต่อมาสังคมไทยยอมรับวิทยาการตะวันตกมากขึ้นทำให้รับคติสมัยใหม่จึงนำไปสู่คติการท่องเที่ยวสมัยใหม่ และยุคสมัยของทุนนิยม ต้องจัดเวลา พื้นที่เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านการผลิต

การท่องเที่ยวสมัยใหม่ภายใต้ระบบทุนนิยมมีคติการบริโภคความหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นหัวใจของการท่องเที่ยวสมัยใหม่เป็นตัวบ่งชี้สะท้อนตัวตน แสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการและรสนิยมของนักท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่ไม่คุ้นเคย (Exotic) มีความปลอดภัยสะดวกสบาย

¹ ยูวดี นิรัตน์ตระกูล. ทิศทางการวิจัยด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทย," จุลสารการท่องเที่ยว. 21 (1) : 23-30 ; มกราคม-มีนาคม 2545.

² นพรัตน์ มุณีรัตน์. การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ นศ.ม.กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

³ กิตติพร ใจบุญ. "วัฒนธรรมการท่องเที่ยวและการบริโภค : ความหมายที่แปรเปลี่ยน" วารสารร่วมพลฤกษ์. 12 (2) : 70-80 ; กุมภาพันธ์ 2537.

(Facilities.) และประสบการณ์ (Experience) จากกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การบันทึกภาพถ่าย การสะสมของที่ระลึกที่ถูกผลิตขึ้นมาอย่างมีคุณค่า ประณีต ทำขึ้นด้วยมือ (Hand made) ของผู้คนในท้องถิ่น รูปลักษณ์มาจากธรรมชาติ รูปทรงแปลกประหลาด เลียนแบบของเดิม ขนาดผิดแผกไปจากเดิม หากเป็นวัตถุโบราณต้องเป็นของเก่าแท้จริง

การท่องเที่ยวสมัยใหม่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ รัฐบาลสามารถนำเอาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มาเป็นจุดขาย เช่น การแสดงเชิงบังไฟ ควบคู่กับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ฟ้อนเล็บ โขน หรือโนราในสถานที่ และเวลาเดียวกัน โดยที่นักท่องเที่ยวไม่ต้องเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องปกติในยุคโลกาภิวัตน์ที่วัฒนธรรมประเพณีแต่ละท้องถิ่นสามารถตอบสนองหน้าที่ใหม่ต่อชุมชนเชิงแลกเปลี่ยน เพื่อก่อให้เกิดรายได้สู่ชุมชน ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละชุมชน แม้ว่าจะมีการบิดเบือนไปบ้าง

การศึกษากระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ในโครงการ Amazing Thailand มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาสัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ที่ปรากฏ ในสาร โฆษณาการท่องเที่ยวที่เผยแพร่ในโครงการ Amazing Thailand และเพื่ออธิบายถึงกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยในยุคหลังสมัยใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ได้แก่ ทฤษฎีวิพากษ์ ทฤษฎีสัญญาวิทยา แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว และแนวคิดเรื่องการเมืองการวิพากษ์ ผลการวิจัยพบว่า¹

สัญลักษณ์ที่พบในเนื้อหาสารโฆษณาการท่องเที่ยวมีทั้งหมด 12 ประเภท ได้แก่ หัตถกรรม อาหาร วัตถุสิ่งของ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ ธรรมชาติ กิจกรรม พาหนะ การแสดง คน สัตว์ และพืช สัญลักษณ์ใช้สื่อความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยไปพร้อม การสื่อความหมายโดยนัยประกอบด้วยเรื่องวัฒนธรรมไทย ธรรมชาติ และเชิงพาณิชย์ กระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ มีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

นายทุนผู้ผลิตสินค้าทางการท่องเที่ยว ได้แก่ "ภาครัฐบาลและภาคเอกชน" ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารของกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์นี้

¹ สุदारณ เตชะวิบูลย์วงศ์. กระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ในโครงการ Amazing Thailand. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในโครงการ Amazing Thailand นั้น เป็นสารที่มีกลยุทธ์ การนำเสนอด้วย "สัญลักษณ์" เนื่องจากพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ มากมายในการสื่อความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญลักษณ์ประเภทที่แสดงความหมายเรื่องวัฒนธรรมมีมากที่สุด

ช่องทางการสื่อสาร ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์ ที่เป็นช่องทางหลักถ่ายทอดสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในโครงการนี้ โดย "โทรทัศน์" และ "สิ่งพิมพ์" จะเป็นช่องทางที่เหมาะสม ที่สุดในการนำเสนอสัญลักษณ์

นักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็น “ชนชั้นกลาง” ผู้บริโภคสินค้าทางการท่องเที่ยว ซึ่งมีความต้องการที่หลากหลายแตกต่างกันมาก รวมทั้งมีความต้องการอนุรักษ์คุณค่าแบบเก่าหรือโยยหาอดีต ด้วย ทำหน้าที่เป็นผู้รับสารของกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์นี้

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร¹ ศึกษาพื้นที่และความหมายการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง พบว่า การบริโภคความหมายโดยการสัมผัสพื้นที่ทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการสร้างภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีการให้ความหมายและการจัดการพื้นที่ให้เป็นวัตถุ癖เพื่อการสัมผัส โดยมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์ความคิด วัฒนธรรม ความหมายของพื้นที่ ผู้ให้ความหมายมีหลายชุดและสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนสอดคล้องกับผลประโยชน์รูปลักษณะต่างๆ ของตน เมืองหลวงพระบางในความหมาย “ศูนย์กลางวัฒนธรรม” ของลาวถูกคณะกรรมการมรดกโลกอธิบายพื้นที่ “เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติ” รัฐบาลลาวให้ความหมายทั้งสองชุดเป็นเครื่องมือรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ภาครัฐ เอกชน เป็นผู้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยว และต่อรองอำนาจรัฐ สื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดภาพหลักของเมือง ส่วนไทเมืองหลวงให้ความหมายพื้นที่ และกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมและประเพณี ส่วนนักท่องเที่ยวเป็นปัจจัยผลักดันปัจเจก และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นเพื่อช่วงชิง “พื้นที่” เมืองหลวงพระบาง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความหมายของสินค้าการท่องเที่ยว พบว่า การท่องเที่ยวและการบริโภคมีความเป็นพลวัตอย่างไร การท่องเที่ยวสมัยใหม่ และนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร สัญลักษณ์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่มีอะไรบ้าง ใครมีหน้าที่เกี่ยวข้อง พื้นที่และความหมายในมิตินักท่องเที่ยว และกระบวนการสร้างภาพของการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ใครได้ประโยชน์ แต่งานวิจัยเรื่องกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน มีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นในส่วนที่เน้นการวิเคราะห์ ดีความ ให้ความหมายพื้นที่ และความหมายการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานของประเทศไทย

¹ ภัทรพงศ์ คงวิจิตร. พื้นที่และความหมายการท่องเที่ยวหลวงพระบาง. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน มีความมุ่งหมายของการวิจัย 3 ประการ คือ เพื่อศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน และเพื่อศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม กำหนดเอาภาคอีสานเป็นกรณีศึกษา ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยว การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว ผู้วิจัยออกแบบการวิจัย (Research Design) ดังต่อไปนี้

1.แหล่งข้อมูล

1.1 คน ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำองค์กรชุมชน สมาชิกองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักการเมือง นักธุรกิจ ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว

1.2 เอกสาร เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ แผ่นพับ แผนที่ ภาพประกอบ วิดีทัศน์ เป็นต้น

1.3 สภาพแวดล้อม เช่น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนผู้เกี่ยวข้องกับการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2.การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งตามประเภทของแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

2.1 ผู้วิจัยการสำรวจพื้นที่เพื่อคัดเลือกแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวสำหรับการวิจัยและการเก็บข้อมูลหลายวิธี คือ วิธีแรกโดยการศึกษาสำรวจ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสานจากแผ่นพับ เอกสารงานวิจัย ฐานข้อมูล และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้เห็นองค์ความรู้ของกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานจากมิติ ทางด้านประวัติศาสตร์

สังคม วัฒนธรรมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นดำรงอยู่และพัฒนาการอย่างไร นับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน วิธีที่สองเป็นการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในภาคอีสาน วิธีที่สามการสอบถาม และตรวจสอบข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้เลือกพื้นที่วิจัยตามเงื่อนไขข้างต้นได้ 6 แหล่ง คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวประเพณี แล้วจึงนำไปสู่การตั้งคำถามวิจัยหลายแง่มุม เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิด การเขียนเค้าโครงการวิจัย ติดต่อประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อขอความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติงาน รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.2 วิธีการเก็บข้อมูลสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ ดังนี้

2.2.1 การสังเกต ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

1) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ใช้ในกรณีที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรม กระบวนการผลิตสินค้าและบริการตามกาลเทศะ จะทำให้เห็นรูปแบบทางกายภาพ ลักษณะทางนามธรรม และความหมายที่คนในวัฒนธรรมนั้นสร้างขึ้นจากบริบท และมุมมองของคนในสังคม วัฒนธรรมนั้น

2) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ใช้ในกรณีที่ผู้วิจัยสังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน กิจกรรมของบุคคล การผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต จะทำให้เห็นพฤติกรรมการรวมกลุ่มของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการปรากฏอยู่ในกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ

2.2.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ

1.1) กลุ่มผู้ผลิตสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว

1.2) กลุ่มผู้บริหารสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว

1.3) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐผู้มีบทบาทสำคัญในหน่วยงานของรัฐ หรือผู้นำ

2) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจากบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว

3) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากบุคคลทั่วไปที่มาสัมผัสแหล่งท่องเที่ยว หรือมีประสบการณ์ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัย

อนึ่ง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูลสนาม การเครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพนิ่ง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว เกี่ยวกับกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

ท่องเที่ยว รูปแบบสินค้าท่องเที่ยว บันทึกภาพสินค้าและบริการ เก็บรวบรวมตัวอย่างชนิดสินค้าที่ระลึก จัดระบบข้อมูล จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

2.2.3 การศึกษาจากเอกสาร และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย เช่น ข้อมูลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แผ่นพับ แผนที่ ข้อมูลจากเว็บไซต์ (Web Site) เป็นต้น

2.3 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามตั้งแต่ปี พ.ศ.2546-2547

3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้มุมมองจากบุคคล สินค้า และเอกสารโดยการพรรณนาอธิบายตีความหมาย หน่วยในการวิเคราะห์ ได้แก่ ผู้ผลิต และชุมชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า รูปแบบสินค้า และความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวที่มีนัยทางวัฒนธรรม ได้แก่ สินค้าจากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ดังนั้นจึงใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นหลักในการตีความเพื่อสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากสิ่งที่ได้จากการสังเกตการณ์ และจากการสัมภาษณ์

4 การนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ประกอบตัวอย่าง โดยนำเสนอเรียงลำดับแบ่งออกเป็น 7 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ภูมิหลัง ความมุ่งหมายของการวิจัย คำถามการวิจัย ความสำคัญของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ

บทที่ 2 แนวคิด กรอบแนวคิดในการวิจัย และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 4 การพัฒนาปัจจัยเสริมส่งการท่องเที่ยวในภาคอีสาน

บทที่ 5 ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคอีสาน

บทที่ 6 พันธกิจของสัญลักษณ์ในทุนนิยมการท่องเที่ยว

บทที่ 7 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การพัฒนาปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคอีสาน

ในบทนี้เป็นการศึกษาปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคอีสานจากภาคสนาม 6 จังหวัด คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวประเพณี โดยมีความมุ่งหมายเพื่ออธิบายให้เห็นว่า นโยบายของรัฐ วิสัยทัศน์ของภาคเอกชนและชุมชน การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานเส้นทางการท่องเที่ยวภายใน และรูปแบบสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานเป็นอย่างไร

นโยบายรัฐ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้นจึงมีหน่วยงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบ ประเทศไทยตั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand) เป็นองค์กรของรัฐ ปี พ.ศ.2546-2549 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีนโยบายซึ่งสามารถสรุปได้ว่าส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดการท่องเที่ยว เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-TOURISM)¹

ในส่วนที่เกี่ยวกับแผนการตลาดการท่องเที่ยว ปี 2547 มีเป้าหมายตามกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย วางรากฐานประเทศไทยมุ่งสู่การเป็น Tourism Capital of Asia ทิศทางการดำเนินงานปรับตำแหน่งยุทธศาสตร์สู่ตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ “มุ่งนักท่องเที่ยวคุณภาพ” Best Quality Tourists² วัตถุประสงค์การดำเนินงานในภาพรวมเพื่อเพิ่มรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐและเอกชนไทย ส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกับประเทศพันธมิตรในภูมิภาค ส่งเสริมไทยเที่ยวไทยเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวม เป้าหมายทางการตลาดต่างประเทศจำนวน 11 ล้านคน รายได้ 340,000 ล้านบาท Theme/

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “นโยบาย,” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2547.

<http://www.tat.or.th/thai/tatinfo_policy.php> กุมภาพันธ์ 2, 2547.

² แหล่งเดิม. <http://www.tat.or.th/thai/tatinfo_policy.php> เมษายน 5, 2547.

Campaign ในการโฆษณาตลาดต่างประเทศ “amazing THAILAND Unseen Treasures” ตลาดในประเทศ นำเสนอคุณค่าของสินค้าเมืองไทยมุมมองใหม่ เมืองไทยยังมีสิ่งน่าสนใจที่ท่านไม่เคยเห็น ไม่เคยสัมผัสอีกมากมาย ทั้งด้านธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์โบราณสถาน กิจกรรม Special Interest เช่น Golf Spa Diving Wedding Adventure และบริการต่าง ๆ เช่น Boutique Hotel เป็นต้น

สินค้าหลักทางการท่องเที่ยว สำหรับตลาดต่างประเทศ แบ่งออกเป็น 4 Cluster ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล อุทยาน ธรรมชาติ ป่าเขา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสนใจเฉพาะ¹ ในส่วนของสินค้าสำหรับต่างประเทศหมู่บ้าน โลก โกง กาศสินธุ์ เป็นพื้นที่ถูกนำเสนอให้เป็นสินค้าใหม่พร้อมขายเพียงหนึ่งในสิบสองกลุ่ม คือ กลุ่ม Cultural & Life Style

สินค้าสำหรับตลาดในประเทศ นำเสนอ Unseen Product แบ่งได้เป็น 4 หมวด คือ

- 1.Unseen Destination: แหล่งท่องเที่ยว Unseen ที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค เช่น ทะเลแหวก กระบี่ พระธาตุหัวกลับ ลำปาง ฯลฯ
- 2.Unseen Paradise : ที่พักที่มี Character พิเศษ และ Location ที่สวยงาม
- 3.Unseen Adventure : การท่องเที่ยวแบบผจญภัย เช่น ล่องแก่ง ฯลฯ
- 4.Unseen Thainess : นำเสนอสินค้าประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมระดับชาติ นานาชาติ เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการตลาด โดยได้กำหนดกลยุทธ์ย่อยเช่น กลยุทธ์การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ กลยุทธ์ส่งเสริมตลาดต่างประเทศ กลยุทธ์ส่งเสริมตลาดในประเทศ และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ (Key Success Factors)²

กลยุทธ์การดำเนินงานด้านการตลาด

1. กลยุทธ์การโฆษณาและประชาสัมพันธ์
 - 1.1 โฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ประเทศไทยให้เป็น Quality Destination โดยการสร้างและเผยแพร่ Brand Image และแก้ไขปัญหาภาพลักษณ์ด้านลบ
 - 1.2 ประชาสัมพันธ์เพื่อขยายฐานลูกค้า โดยใช้ “อาหารไทย” และ “การแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติ”เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้ประเทศไทย และสร้าง

¹ แหล่งเดิม. <http://www.tat.or.th/thai/tatinfo_policy.php> ตุลาคม 7, 2546.

² แหล่งเดิม. <http://www.tat.or.th/thai/tatinfo_policy.php> กุมภาพันธ์ 2, 2547.

เครือข่ายในการประชาสัมพันธ์ (ภาครัฐ-เอกชน ในต่างประเทศ) รวมถึงการเชิญนักเขียน สื่อมวลชน ทัศนศึกษาแนะนำสินค้าพิเศษ พร้อมเขียนบทความส่งเสริมสินค้า

2. กลยุทธ์ส่งเสริมตลาดต่างประเทศ

2.1 มุ่งเน้นการทำตลาดที่ให้ผลตอบแทนสูงและคุ้มค่าการลงทุน (More for More) โดยการเจาะตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ สร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว และนำเสนอสินค้าในลักษณะ Tailor Made มากขึ้น

2.2 การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน โดยการจัดตั้งสำนักงาน ททท. ในต่างประเทศเพิ่มขึ้น Joint Marketing ร่วมกับบริษัทนำเที่ยว สายการบิน สร้างจุดขายสินค้า เพิ่มประสิทธิภาพสื่อส่งเสริมตลาด

2.3 ส่งเสริม World Event Marketing โดยการนำเสนอขายเทศกาลงานประเพณี และกิจกรรมให้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ได้แก่ งาน Bangkok International Film Festival Pattaya Music Festival เทศกาลสงกรานต์ ลอยกระทง Thailand Grand Sale และ Bangkok Count Down

2.4 สร้างพันธมิตรทางการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน

2.5 ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็น Gateway สู่อุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS)

3. กลยุทธ์ส่งเสริมตลาดในประเทศ

3.1 สร้างกระแสนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์เชิงรุกให้มากขึ้น

3.2 สร้างสิ่งจูงใจและแรงจูงใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว โดยการจัดกิจกรรมพิเศษ หรือโครงการชิงโชคกระตุ้นการเดินทาง รวมถึงการใช้ราคาเป็นแรงจูงใจ

3.3 ส่งเสริมการขายแบบ Hard Sale โดยการจัด Consumer Travel Fair กระจายทั่วทุกภูมิภาค

3.4 ส่งเสริมให้มีการจัดประชุมสัมมนาและการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัลของหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน

3.5 ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวทางรถยนต์

3.6 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเยาวชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

3.7 เสริมสร้างศักยภาพการบริการข้อมูลท่องเที่ยว

4.เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ (Key Success Factors) จึงต้องได้ความร่วมมือจากหน่วยงานเกี่ยวข้อง พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกด้านการคมนาคมขนส่ง พัฒนาบริการและบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว พัฒนาการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง การดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว พัฒนากิจกรรมทางการท่องเที่ยว สร้างระบบการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ และได้รับการจัดสรรงบประมาณอย่างพอเพียงที่จะแข่งขันได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งสำนักงานออกเป็น 3 สำนักงาน คือ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในเขตกรุงเทพฯ ในส่วนภูมิภาค และในต่างประเทศ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในส่วนภูมิภาคภาคแบ่งออกเป็น 4 ภาค ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในเขตภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกเป็น 5 เขต ดังนี้¹

1.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1 สำนักงานเขตตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา เลขที่ 2102-2104 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000 โทร 0-4421-3666 โทรสาร 0-4421-3667 พื้นที่ความรับผิดชอบ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

2.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2 สำนักงานเขตตั้งอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี เลขที่ 264/1 ถนนเขื่อนธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34000 โทร 0-4524-3770 โทรสาร 0-4524-3771 พื้นที่ความรับผิดชอบ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ และยโสธร

3.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 สำนักงานเขตตั้งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น เลขที่ 15/5 ถนนประชาสโมสร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 โทร 0-4324-4498-9 โทรสาร 0-4324-4497 พื้นที่ความรับผิดชอบ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์

4.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 สำนักงานเขตตั้งอยู่ที่จังหวัดนครพนม เลขที่ 184/1 ถ.สุนทรวิจิตร ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุดรธานี 48000 โทร 0-4251-3490-1 โทรสาร 0-4251-3492 พื้นที่ความรับผิดชอบ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร

5.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 5 สำนักงานเขตตั้งอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี เลขที่ 16/5 ถนนมุขมนตรี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “สำนักงาน/ศูนย์บริการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2002 <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

41000 โทร 0-4232-5406-7 โทรสาร 0-4232-5408 พื้นที่ความรับผิดชอบ อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย และเลย

วิสัยทัศน์ของภาคเอกชนและชุมชน

กล่าวสำหรับการท่องเที่ยวภาคอีสาน ได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัด (Vision) “ประตูอีสานสู่สากล (Northeast gateway to Global communities)” · เป้าประสงค์ของกลุ่มจังหวัด (Goals) “สังคมเข้มแข็ง ประชาชนมั่งคั่ง” · ประเด็นยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด (Strategic Issues)¹ ในส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบหลักคือจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้รับผิดชอบร่วม ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และชัยภูมิ²

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครพนม จัดโครงการ “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004) เริ่มมกราคม – ธันวาคม พ.ศ.2547 เพื่อเปิดจังหวัดนครพนมให้เป็นเส้นทางประตูสู่อินโดจีน กิจกรรมท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขงปี 2547 กำหนดช่วงการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี ได้แก่ มกราคม – พฤษภาคม จะเป็นฤดูท่องเที่ยว Unseen หาดทรายทองศรีโคตรบูรณ์ เดือนกุมภาพันธ์ งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปี เกิด (ปีนักษัตรวอก) ซึ่งมีการจัดแคมเปญลดราคาพิเศษ ร้อยละ 20 – 50 เป็นส่วนลดโรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึก เป็นต้น ให้กับคนที่เกิดปีวอกที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครพนม และร่วมทำบุญตลอดทั้งปี เดือนมีนาคม งานแข่งขันไตรกีฬานานาชาติ เมษายน – พฤษภาคม งานอ้อยทุกไร่ชิมไปทุกสวน ผลไม้ลิ้นจี่รสชาติดีของจังหวัดนครพนม เดือนมิถุนายน เทศกาลบุญซำฮะ (พิธีสะเดาะเคราะห์เมือง) เดือนกรกฎาคม เทศกาลเที่ยวป่าหน้าฝน / จักรยานท่องเที่ยวเสื่อภูเขา เดือนสิงหาคม งานสิงหาพาแม่เที่ยว เดือนกันยายน งานมหกรรมผ้าไหมนครพนม เดือนตุลาคม งานประเพณีไหลเรือไฟ งานประเพณีแข่งเรือยาวออกพรรษา เดือนพฤศจิกายน งานลอยกระทง อ.เมือง / อำเภอท่าอุเทน เดือนธันวาคม จักรยานท่องเที่ยว 2 จังหวัด 2 แขวง 2 ประเทศ (มุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว-แขวงคำม่วน สปป.ลาว-นครพนม)³ ในพิธีเปิด “2547 ปี

¹ จังหวัดบุรีรัมย์. “CEO จังหวัดบุรีรัมย์ (กลุ่มยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว)” <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

² คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว. จังหวัดบุรีรัมย์. คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ CEO. ม.ป.ป.

³ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ม.ป.ป.

ท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) พิธีกรรับเชิญจาก สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท กล่าวว่า “กราบเรียนท่านประธาน นายแพทย์กระแส ชนะวงศ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี สส.เซาวลิต วิทยสุทธิ์ ไพจิต ศรีวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดนายนคม เกิดขันหมาก ผู้อำนวยการสำนักงานภายในประเทศการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คุณพรทิพย์ อ่อนมุก แจกผู้มีเกียรติ สื่อมวลชนทุกท่าน...” ขณะที่ผู้ว่าราชการจังหวัดได้กล่าวรายงานว่า “...พิธีเปิดงานตามโครงการ 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) ของจังหวัดนครพนมตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดแกนนำร่วมของจังหวัดมุกดาหาร สกลนคร กาฬสินธุ์ และนครพนม...”¹

จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน กำหนดจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา "ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไถ้ 72 พรรษา มหาราชินี" อุบลราชธานี 2547 ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม ถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2547 เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคีของชุมชน²

การพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ คุณลักษณะสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ดังนั้นการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เข้าถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม และประเพณี ได้แก่ ถนน สนามบิน รถไฟ รถทัวร์ และธุรกิจโรงแรม

¹ คณะผู้เกี่ยวข้องพิธีเปิดงาน. เป็นผู้รายงานข้อมูล. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล บริเวณสถานที่จัดงานถนนชยางกูร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2547 ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไถ้ 72 พรรษา มหาราชินี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2 ม.ป.ป.

เส้นทางรถยนต์

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียงอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง การเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 3 เส้นทาง ได้แก่

1. เส้นทางจากขอนแก่น-หนองเรือ ทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่หมายเลข 12 ระยะทาง 44 กิโลเมตร เลี้ยวขวาตามทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2038 สู่อำเภอภูเวียงระยะทาง 18 กิโลเมตร ใช้เส้นทางภูเวียง-บ้านเมืองใหม่ ไปจนถึงกิโลเมตรที่ 23 จะเป็นบริเวณที่เรียกว่า “ปากช่องภูเวียง” มีหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติภูเวียงตั้งอยู่เพื่อให้บริการสอบถามข้อมูลการเที่ยวชม เดินทางต่อไปจนถึงกิโลเมตรที่ 30 เลี้ยวซ้ายตรงทางเข้าอ่างเก็บน้ำบ้านโพธิ์ ระยะทาง 77 กิโลเมตร ถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูเวียง ที่ภูประตู่ตีหมา ภายในอาคารมีการจัดแสดงซากกระดูกส่วนต่างๆ ของไดโนเสาร์ที่ขุดค้นพบ

2. เส้นทางจากชุมแพ-หนองเรือ ทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่หมายเลข 12 ระยะทาง 30 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายตามทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2038 สู่อำเภอภูเวียง

3. เส้นทางศรีบุญเรือง-ภูเวียง ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2133 ระยะทาง 36 กิโลเมตร

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำกล่าวของสุวิมล แก่นบุตรดี ว่า “...นักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์ ช่วงนี้จำหน่ายสินค้าดี เพราะมีประชุม APEC และการแข่งขันกีฬาสาธิตที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น...”¹ ขณะที่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสัมผัสได้แสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ว่า “...เราไปดูตามเว็บตามเส้นทางที่เว็บบอก ไปภูเวียงกันคะ ขับรถไปเองระยะทางไม่ไกลคะจากตัวเมืองขอนแก่นออกมาจนถึงภูเวียงไม่เกินร้อยกิโลเมตรคะ เราไปถึงพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง...ไม่เสียค่าใช้จ่าย...ออกจากพิพิธภัณฑ์เราขับรถไปอุทยานแห่งชาติภูเวียงคะ ไม่ไกลจากพิพิธภัณฑ์...เสร็จแล้วก็เดินทางกลับขอนแก่นของเราคะ...”²

แหล่งท่องเที่ยวศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหา การเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 3 เส้นทาง ได้แก่

1. เส้นทางกรุงเทพฯ ใช้ทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่หมายเลข 1 ถึงสระบุรี บริเวณ กม. ที่ 107 เข้าทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่หมายเลข 2 ผ่านนครราชสีมาถึงขอนแก่น แล้ว

¹ สุวิมล แก่นบุตรดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์,ที่พิพิธภัณฑ์ ไดโนเสาร์ภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

² Young Creative Travel. “นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม,” เรื่องเล่า YCT.

แยกเข้าทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 213 ผ่านกาฬสินธุ์ สกลนคร จากนั้นเข้าทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 22 ไปนครพนม ระยะทางประมาณ 760 กิโลเมตร จากตัวเมืองนครพนมใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 212 ประมาณ 50 กิโลเมตร

2.เส้นทางจากมุกดาหาร-ธาตุพนม ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 212 ระยะทาง 45 กิโลเมตร

3.เส้นทางสกลนคร-ธาตุพนม ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 223 ระยะทาง 75 กิโลเมตร

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำกล่าวที่ว่า “ ตอนเป็นสาวฉันและเพื่อนเดินเท้าจากธวัชบุรี ร้อยเอ็ด มาเอาบุญพระธาตุพนม ใช้เวลา 11 วัน พระเป็นผู้นำ 5-6 รูป นอนที่ผามพระธาตุ 2 คืน ตอนกลับกลางคืนก็เดิน 7 วัน วันนี้มารอดูลูกสาวลูกเขย เดินทางมาเช้า เย็นกลับ มาก่อนวันนมัสการพระธาตุเพราะคนไม่มาก...”¹ ขณะที่ช่างไม้ทำงานในบริเวณวัดกล่าวว่า “...ผมเป็นช่างทำร้านเตรียมงานนมัสการพระธาตุพนม ปีนี้ใหญ่กว่าทุกปี นักท่องเที่ยวเดินทางมามากในวันเสาร์-อาทิตย์ งานนมัสการพระธาตุ วันเข้าพรรษา และ วันออกพรรษา...”² นักท่องเที่ยวอีกกลุ่มกล่าวว่า “...มาจากบ้านสนาม สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด เหมารถมาเป็นหมู่คณะนำโดยเจ้าอาวาสวัดและสามเณร มาร่วมงานนมัสการพระธาตุพนมตอนกลางคืนจะเวียนเทียนและปักค้างคืนที่วิหารครอบพระธาตุพุ่มนี้จะเดินทางกลับ...”³

แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง การเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 3 เส้นทาง ได้แก่

1.เส้นทางนครราชสีมา-โชคชัย-นางรอง ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 24 จากนางรอง-เฉลิมพระเกียรติ-อุทยานประวัติศาสตร์

2.เส้นทางจากบุรีรัมย์-ประโคนชัย ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 219 จากอำเภอประโคนชัยไปอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข

¹ โกสี สุ่มมาตย์ พัน สุรเสน ลำไต่ ตะลาศรี และลำลิเที่ยงผดุง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ที่แก่งกะเบา อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร. เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

² สิม สิทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2547.

³ ก้าน ธรรมวิเศษ ประสาร ศรีประสาร แก้วศรีคุ้มเหนือ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

3.เส้นทางบ้านกรวด-ประโคนชัย ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2075 จากอำเภอประโคนชัยไปอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำกล่าวที่ว่า “...ผู้แสวงบุญจากจังหวัดเชียงรายเดินทางมาทอดผ้าป่าที่วัดโดยมาพักที่ศาลาการเปรียญและได้เที่ยวชมปราสาทหินพนมรุ้งด้วย...”¹ “...นักท่องเที่ยวเดินทางสะดวกเพราะมีเส้นทางรถยนต์...”²

แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง หลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีในการเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 1 เส้นทาง คือ เส้นทางอุดรธานี-สกลนคร ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2225 เลี้ยวซ้ายบ้านเข้าบ้านเชียง

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำของหัวหน้างานบริการศึกษาประชาสัมพันธ์และงานทะเบียนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงกล่าวว่า “...ช่วงงานมรดกโลกบ้านเชียงวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 ไม่เก็บค่าเข้าชม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทยเดินทางมา...”³ ขณะที่ผู้ผลิตและจำหน่ายไหลายกล่าวว่า “...นักท่องเที่ยวมาชมช่วงงานมรดกโลก และช่วงเทศกาลบั้งไฟพญานาคที่หนองคาย คนแวะมาเที่ยวเยอะ...”⁴

แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทโคกโก่ง การเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 4 เส้นทาง ได้แก่

1.เส้นทางกาฬสินธุ์-สมเด็จ ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 213 จากสมเด็จ-ภูผินารายณ์ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2042 แยกบ้านนาไคร้เลี้ยวซ้าย

¹ พระประมุข ปิยธรรมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

² นงคราญ สุขสม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ นงลักษณ์ โอเวนเด็น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

⁴ วิลาวัลย์ สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านจำหน่ายไหลาย หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

2.เส้นทางสกลนคร-โคกศรีสุพรรณ ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 223 โคกศรีสุพรรณ-เขาวง ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2287 เขาวง-ภูฉินารายณ์ ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2291 ถึงแยกบ้านนาไคร้เลียวซ้ายประมาณ 3 กิโลเมตร

3.เส้นทางมุกดาหาร-หนองสูง ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2042 หนองสูง-นาไคร้เลียวซ้ายประมาณ 3 กิโลเมตร

4.เส้นทางร้อยเอ็ด-โพนทอง ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2044 โพนทอง-ภูฉินารายณ์ ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 2046 แยกบ้านนาไคร้เลียวซ้าย 3 กิโลเมตร

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำกล่าวที่ว่า “...ฤดูฝนน้ำตกตาดสูงน้ำมากกรกฎาคม-สิงหาคม วิทยุรถมอเตอร์ไซค์มาเที่ยวเยอะ บางครั้งเกิดอุบัติเหตุ...”¹ ขณะที่มักคุเทศก์ท้องถิ่นกล่าวว่า “...นักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัวเข้าพักโฮมสเตย์...”²

แหล่งท่องเที่ยวประเพณีงานประเพณีแห่เทียนพรรษา การเดินทางเข้าถึงโดยเส้นทางรถยนต์ 4 เส้นทาง ได้แก่

1.เส้นทางยโสธร-อุบลราชธานี ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 23 ประมาณ 100 กิโลเมตร

2.เส้นทางศรีสะเกษ-อุบลราชธานี ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 226

3.เส้นทางพินุลมั่งสาหาร-อุบลราชธานี ใช้ทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่ และ 2 ช่องจราจรหมายเลข 217

4.เส้นทางเดชอุดม-อุบลราชธานี ใช้ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจรหมายเลข 24

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์ดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัส ดังคำสนทนาในรายการ MCOT.NET สถานีวิทยุ อสมท. FM 100.5 MH2 ของสมชาติ เบ็ญจถาวรอนันต์ กล่าวสรุปว่า “...ผมเป็นเจ้าของเว็บไคด์อุบล คอทคอม ได้รวบรวมแหล่งท่องเที่ยว

¹ บุญธง แสงโคตร และหรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546..

² เกรือ คนชื่อ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดศรีภูจันทร์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

อาหาร โรงแรม 3 ดาว 5 ดาว รถตู้ให้เช่าระยะทางจากกรุงเทพมหานครถึงอุบลราชธานีใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ 7 ชั่วโมง...”¹

กล่าวได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวได้สะดวกโดยใช้เส้นทางรถยนต์ เช่น ทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่ ทางหลวงแผ่นดิน 2 ช่องจราจร เป็นต้น ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวยังสามารถเดินทางเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเส้นทางรถยนต์อื่นๆ เช่น ทางหลวงวิถุกรุง หรือเส้นทางที่ไม่อยู่ในการควบคุมของกรมทางหลวงซึ่งเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยว

สนามบินในประเทศ (Domestic Airport)

จังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ศึกษามีสนามบินพาณิชย์ สังกัดกรมการบินพาณิชย์ กระทรวงคมนาคม เปิดให้บริการเที่ยวบินภายในประเทศ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น โดยเครื่องบินบริษัทการบินไทยจำกัด (มหาชน) มีเที่ยวบินกรุงเทพฯ-ขอนแก่น ขอนแก่น-กรุงเทพฯ จังหวัดนครพนม โดยเครื่องบินบริษัทการบินไทยจำกัด (มหาชน) มีเที่ยวบินกรุงเทพฯ-ขอนแก่น ขอนแก่น-กรุงเทพฯ จังหวัดบุรีรัมย์มีท่าอากาศยานบุรีรัมย์ ดำเนินการโดยบริษัทการบินไทยจำกัด บริษัทภูเก็ตแอร์ มีเที่ยวบินกรุงเทพฯ-บุรีรัมย์ บุรีรัมย์-กรุงเทพฯ จังหวัดอุดรธานี มีท่าอากาศยานอุดรธานี ดำเนินการโดยบริษัทการบินไทยจำกัดมีเที่ยวบินกรุงเทพฯ-อุดรธานี อุดรธานี-กรุงเทพฯ อุดรธานี-เชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีสนามบินนานาชาติอุบลราชธานี มีเที่ยวบินกรุงเทพฯ-อุบลราชธานี อุบลราชธานี-กรุงเทพฯ ในส่วนของจังหวัดกาฬสินธุ์ไม่มีท่าอากาศยาน แต่สามารถเดินทางโดยสายการบินจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ท่าอากาศยานขอนแก่น ท่าอากาศยานร้อยเอ็ดสายการบิน พีบี แอร์ เป็นต้น

นักท่องเที่ยวชาวไทย หรือชาวต่างชาติสามารถเดินทางเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวได้สะดวกโดยเที่ยวบินจากสายการบินภายในประเทศทั้งในช่วงเวลาปกติ หรือช่วงเวลาพิเศษที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว

รถไฟ

การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาโดยเส้นทางรถไฟ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-ขอนแก่น มีขบวนรถด่วน รถเร็ว และรถด่วนดีเซลรางปรับอากาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-บุรีรัมย์ มีขบวนรถด่วน รถเร็ว รถธรรมดา และ

¹ สมชาติ เบ็ญจदारอนันต์. “เรื่องเที่ยวเมืองอุบล,” MCOT.NET. สถานีวิทยุ อสมท. เอฟ.เอ็ม. 9 พฤษภาคม 2546. 13.20-13.50 น.

รถด่วนดีเซลรางปรับอากาศ จังหวัดอุดรธานี เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-อุดรธานี มีขบวนรถด่วน
รถเร็ว และรถด่วนดีเซลรางปรับอากาศ จังหวัดอุบลราชธานี เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-วารินชำ
ราบ มีขบวนรถด่วน รถเร็ว และรถธรรมดาจากนครราชสีมา-วารินชำราบ สุรินทร์-วารินชำราบ
เป็นต้น

นักท่องเที่ยวชาวไทย หรือชาวต่างชาติสามารถเดินทางเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวได้
สะดวก โดยเส้นทางรถไฟทั้งในช่วงเวลาปกติ หรือช่วงเวลาพิเศษที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว

รถประจำทาง

การเดินทางโดยรถยนต์โดยสารประจำทาง บริษัท ขนส่ง จำกัด เดินทางระหว่าง
กรุงเทพฯ ไปยังพื้นที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวทุกวัน เช่น รถธรรมดา รถปรับอากาศ ขณะเดียวกันยังมี
บริษัทร่วม รถโดยสารประจำทางระหว่างจังหวัด อำเภอ รถเช่า บริการรถปรับอากาศ หรือบริษัทนำ
เที่ยว เช่น จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ หจก.แก่นคูณ แทรเวล แก่นสยาม แทรเวล ฯลฯ¹ จังหวัดนครพนม
ได้แก่ บริษัทแม่โจ้เวลด์ฮอติเคิล บริษัทเอส.พี.บี.อาร์ ทัวร์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เทพนครทัวร์
ธุรกิจทัวร์ ศรีประไพการท่องเที่ยว ฯลฯ² จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ ทอแสงทราเวล ที.เอสคาร์เรนท์
 ฯลฯ³ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทัวร์ ภู พาราไดซ์ จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ สักดา
การท่องเที่ยว สุรัชัยการท่องเที่ยว และเขยลาว⁴

นักท่องเที่ยวชาวไทย หรือชาวต่างชาติสามารถเดินทางเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวได้
สะดวก โดยรถประจำทางในช่วงเวลาปกติ หรือช่วงเวลาพิเศษที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ขอนแก่น. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3. ม.ป.ป.

² ลุง บี อาร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2547.

³ คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว. จังหวัดบุรีรัมย์. คณะกรรมการประเด็น
ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ CEO. ม.ป.ป.

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุดรธานี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 5. ม.ป.ป.

⁵ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กาฬสินธุ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3. ม.ป.ป.

⁶ ไพโรจน์ แก้ววงษา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอสิริน
ธร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

ธุรกิจโรงแรม

แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท ในเขตจังหวัดที่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง เปิดให้บริการบ้านพัก เต็นท์นอน การให้บริการแสงสว่าง ฟินहुงคัม ตะเกียงสนาม¹ ในขณะที่เอกชนเปิดบริการบ้านภูเวียงรีสอร์ท² แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ในเขตอำเภอธาตุพนมเปิดให้บริการรีสอร์ท เกสต์เฮาส์ ได้แก่ ธาตุพนมรีสอร์ท แสงทองรีสอร์ท กฤษฏาบังกาโลริมโขง นิยามเกสต์เฮาส์ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ เปิดบริการรีสอร์ท กางเต็นท์ ได้แก่ พนมรุ้งรีสอร์ท บ้านคินรีสอร์ท ขณะที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งให้บริการสถานที่กางเต็นท์³ แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง หลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน ได้มีกลุ่มชาวบ้านตั้งสำนักงานชมรมบ้านพักวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวบ้านเชียง และมีเอกชนเปิดบริการ เกสต์เฮาส์⁴ แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมมีบ้านพักแรม และสถานที่กางเต็นท์ แหล่งท่องเที่ยวประเพณี งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ภายในเขตจังหวัดมีธุรกิจเกี่ยวกับโรงแรม ได้แก่ ลายทอง ศรีกมล เนวาด้าอินน์ ฯลฯ รีสอร์ท และห้องพักรีสอร์ทศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี⁶

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการคมนาคมขนส่งเป็นหัวใจของการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมทางหลวง และกรมทางหลวงชนบท ใช้ตัวชี้วัดในการตัดถนนจากขนาดของชุมชน ผลิต

¹ เอกสารกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมในการใช้สถานที่กางเต็นท์

² Rambo. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านภูเวียงรีสอร์ท อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2547.

³ ราตรี อาทวัง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

⁴ เสริม ช่างรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บริเวณจัดงาน มรดกโลกบ้านเชียง เทศบาลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

⁵ สีเทียด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

⁶ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ม.ป.ป.

ผลทางการเกษตร หรืออุตสาหกรรมเป็นหลัก ไม่ได้นำปัจจัยเรื่องการท่องเที่ยวมาเป็นตัวชี้วัด แต่อย่างไรก็ตามหน่วยงานดังกล่าวก็มีแผนพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของแผนงานหน่วยงานของตนเอง สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว เช่น โครงสร้างพื้นฐาน ถนน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น

อีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบภายใต้โครงสร้างหน่วยงานต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น กรมศิลปากร กรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเอกชน ฯลฯ ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือวัตถุประสงค์ของหน่วยงานนั้นๆ แต่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีหน้าที่ด้านการวางแผนงาน หรือการจัดงบประมาณรายปีเงินกู้ OECF เป็นต้น

เส้นทางการท่องเที่ยวภายใน

เส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา อยู่ในเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1-5 ส่วนมีรายการนำเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึง และสามารถสัมผัสได้ ดังตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยว เช่น

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1 พื้นที่ความรับผิดชอบ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ตัวอย่างรายการนำเที่ยว เช่น รายการนำเที่ยว บุรีรัมย์ - นครราชสีมา - กรุงเทพฯ (2 วัน 1 คืน)¹

วันแรก

เช้า อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ

เที่ยง อาหารกลางวันท่าอำเภอนางรอง

บ่าย ชมวัดเขาอังคาร อนุสาวรีย์เราสู้และเขื่อนลำนางรองอำเภอโนนดินแดง

เย็น รับประทานอาหารเย็นและชมหมูนกน้ำกลับริ่งที่สวนนกบริเวณอ่างเก็บน้ำ

ห้วยตลาด เข้าพัก จังหวัดบุรีรัมย์

วันที่สอง

เช้าชมและเลือกซื้อผ้าไหมที่หมู่บ้านทอผ้าไหม อำเภอนาโพธิ์ ชมปราสาทคูสุวรรณ

แดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

¹ จังหวัดบุรีรัมย์. “CEO จังหวัดบุรีรัมย์ (กลุ่มยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว)” <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว. จังหวัดบุรีรัมย์. คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ CEO. ม.ป.ป.

เที่ยง อาหารกลางวันที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

บ่าย แวะชมปราสาทหินพิมาย ไตรงามเดินทางกลับกรุงเทพฯ

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 06.00-18.00 น. ค่าเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท ก่อปรกับการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มกิจกรรมแตกต่างไปจากอดีต¹ เช่น คณะกรรมการจัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 คณะนักแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ข้าราชการ พ่อค้า นักการเมือง พราหมณ์ ฯลฯ ประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสรองน้ำศิวะลึงค์ เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2 พื้นที่ความรับผิดชอบ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ และยโสธร จัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “ทวยราษฎร์ไม่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไถ้ 72 พรรษา มหาราชินี” อุบลราชธานี 2547 ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม ถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2547 กิจกรรมในงาน ได้แก่ เยือนชุมชนแกะสลักเทียนพรรษา สัมผัสวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการประดับตกแต่งต้นเทียนพรรษาตามคุ้มวัดต่างๆ ในเมืองอุบลฯ ระหว่างวันที่ 15-30 กรกฎาคม 2547 พิธีรับเทียนพรรษาพระราชทาน ถึงสนามบินนานาชาติอุบลราชธานี วันที่ 21 กรกฎาคม 2547 เวลา 07.30 น. และจะมีขบวนพิธีอัญเชิญเทียนพระราชทานไปประดิษฐาน ณ ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2547 กิจกรรมองค์พุทธศาสนา โครงการแรลลี่เข้าพรรษาบูชาธรรม ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม - 1 สิงหาคม 2547 บริเวณสนามทุ่งศรีเมือง ศูนย์ปฏิบัติธรรมกาญจนานิกะก วัดศรีอุบลรัตนาราม มีการหล่อเทียนเพื่อแกะสลักตราสัญลักษณ์ 72 พรรษามหาราชินี ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ประกวดร้องสรภัญญะนักเรียน/นักศึกษา พิธีเวียนเทียน การอบรมจริยธรรมนักเรียน/นักศึกษา ถนนสายเทียน การประดับ ตกแต่งถนนสายเทียน ให้อลังการสว่างไสวทั่วเมือง โดยเฉพาะบริเวณถนนเงื่อนไข ถนนอุปราชา ถนนชยางกูร และบริเวณถนนรอบสนามทุ่งศรีเมือง และอื่นๆ

3. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 อ.เมือง จ. ขอนแก่น โทร 0-4324-4498-9 โทรสาร 0-4324-4497 พื้นที่ความรับผิดชอบ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์เส้นทางท่องเที่ยวได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง มีหลุมขุดค้นซากฟอสซิล

¹ พระประมุข ปิยธรรมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัทธ์ชัย น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

โคโนเสาร์ พิพิธภัณฑ์โคโนเสาร์ภูเวียง¹ รายการนำเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโลกโค้งแบบไม่พักค้างคืน และแบบพักค้างคืน รายการนำเที่ยว เช่น พิธีต้อนรับ แยกย้ายเข้าที่พัก พร้อมกันที่ศาลาวัดบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารพื้นบ้านพาแลง ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรม พักแรมที่บ้านชาวผู้ไทย ตื่นนอนเตรียมใส่บาตร เทียน้ำตักตาดสูง เดินป่าฯ²

4.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 พื้นที่ความรับผิดชอบ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ปี พ.ศ.2547 อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาครัฐ และเอกชนร่วมจัดงาน “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) จัดโปรแกรมนำเที่ยว เช่น ล่องโขงมหานทีศรีโคตรบูร ล่องโขงมหานทีศรีโคตรบูรณ์ไปนมัสการพระธาตุพนม อ.ธาตุพนม และชมสาวผู้ไทที่เรณูนคร เส้นทางเดียวกินข้าว 3 แผ่นดิน วันเดียวเที่ยว 7 เมือง ขอพร 7 พระธาตุ³

5.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 5 พื้นที่ความรับผิดชอบ อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย และเลย กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยานเหินบ้านไทพวน จำนวน 19 จุดท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น จุดที่ 1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง จุดที่ 2 เรือนไทพวน จุดที่ 6 วัดโพธิ์ศรีใน จุดที่ 19 ร้านคู่ย์ไหลาย ของนายพนม สุทธิบุญ⁴

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน

จากการศึกษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสานสามารถจำแนกรูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานโดยพิจารณาจากทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นเกณฑ์ออกได้ 6 รูปแบบ ดังนี้

1.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Eco-tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น และการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น จ้างชาวบ้านเป็นลูกจ้างทำหน้าที่ต่างๆ ในอุทยาน เช่น เจ้าหน้าที่ประจำด่านเก็บค่าธรรมเนียม เจ้าหน้าที่ให้บริการในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แคนอัสจรรยอีสาน-เหนือ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ม.ป.ป.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ผู้ไทยโลกโค้งภาพสินธุ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ม.ป.ป.

³ สำนักงานจังหวัดนครพนม. ปฏิทินท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม 2547 “2547 ปีท่องเที่ยว นครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004). กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง. เส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยานเหินบ้านไทพวน. ม.ป.ป.

ประจำร้านสวัสดิการตำแหน่งแม่บ้าน ฯลฯ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ตามสัญญาจ้างปี ต่อปี¹ พืชภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ให้การสนับสนุน กลุ่มสตรีทอผ้าและกลุ่มอาชีพ แกะสลักไดโนเสาร์ นำสินค้าที่ระลึกจำหน่ายในพื้นที่หลายประเภท เช่น ผลิตภัณฑ์จากผ้า ผลิตภัณฑ์ ไม้แกะสลัก จักสาน²

วนอุทยานแห่งชาติภูผาวัวเปิดโอกาสให้ นายเครือ คนชื่อ มัคคุเทศก์ประจำหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย โลกโวกซึ่งผ่านการได้รับอนุญาตจากสำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์เฉพาะ (ไทย-เฉพาะพื้นที่) ได้รับบัตรประจำตัวสีฟ้าเป็นผู้นำเที่ยววนอุทยานแห่งชาติ น้ำตกตาดสูง น้ำตกตาดขาว บ้านโลกโวก อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

อนึ่ง การนิยาม การประดิษฐ์ถ้อยคำเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความหลากหลาย เช่น บ้านชะชอม หมู่ที่ 7 ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จัดตั้งกลุ่ม “กินข้าวเช้าเฮือน” เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2543 เป็นหมู่บ้านนำร่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืน จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม³ ขณะที่บ้านโลกโวก ให้บริการการท่องเที่ยวและใช้ถ้อยคำจูงใจนักท่องเที่ยวในแต่ละปีแตกต่างกัน เช่น พ.ศ.2541 ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ พ.ศ.2542 ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รู้จักชุมชน พ.ศ.2543 สัมผัสวิถีชีวิตชนเผ่าผู้ไท พ.ศ.2544 สัมผัสวัฒนธรรมชนบท การประดิษฐ์ถ้อยคำเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐบาลเป็นสำคัญ⁴ จะเห็นได้ว่า หน่วยงานรัฐและสถาบันทางสังคมซึ่งก่อตัวขึ้นมาล้วนได้รับการสนับสนุนเกื้อกูลให้เกิดการผลิตสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรมให้มีบทบาทหน้าที่ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ สร้างสิ่งดึงดูดใจ เกี่ยวกับพื้นที่แปลกใหม่ เช่น หลุมขุดค้นที่ 1 (ประตูตีหมา) ค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์กินพืช (Sauropod) ฟันไดโนเสาร์ประเภทกิน

¹ คำพอง ฝ่ายหินกอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2547.

² สุวิมล แก่นบุตรดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2546.

³ เลียง จันทร์จรัส. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มกินข้าวเช้าเฮือน บ้านชะชอม ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2546.

⁴ สีเทือก ไตรยะวงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2547.

เนื้อสกุลและชนิดใหม่ของโลก นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวก โดยชำระค่าธรรมเนียมตามอัตรากำหนด ก่อปรกัทำให้เพิ่มพูนประสบการณ์จากกิจกรรมต่างๆในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

2.การท่องเที่ยวศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของกลุ่มพุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญ ณ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม เช่น งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547 นมัสการพระธาตุพนมประจำปีเกิด (ปีนักษัตรวอก) เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิด เสริมมงคลชีวิต¹ งานพิธีอัญเชิญพระอุปคุต ถวายข้าวพืชภาค 2547 ของข้าโอกาสพระธาตุ ฯลฯ²

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวศาสนา สร้างสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับพื้นที่บรรจุองค์ธาตุของพระพุทธรูปเจ้า นักท่องเที่ยวผู้จาริกแสวงบุญ สามารถเข้าถึง นมัสการได้สะดวกโดยไม่ต้องชำระค่าธรรมเนียม ทั้งในช่วงเวลาปกติและช่วงงานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีแต่หากมีกุศลเจตนาสามารถถวายปัจจัยแลกเปลี่ยนดอกไม้ รูปเทียน ทองตามศรัทธา

3.การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เช่น จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 คณะนักแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสรองน้ำศิวะลึงค์ ฯลฯ

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวประวัติศาสตร์สร้างสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับปราสาทตั้งอยู่บนภูเขาไฟซึ่งดับสนิทใช้หินทรายสีชมพูเป็นวัตถุดิบการสร้าง เป็นที่ประดิษฐานทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ซึ่งถูกโอบล้อม จำลองขบวนแห่พระนางรูปดินรลักษ์มีเทวี แสงดวงอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ฯลฯ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้โดยชำระค่าธรรมเนียมตามอัตรากำหนด

4.การท่องเที่ยวโบราณคดี เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547 ระหว่างวันที่

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ททท.) สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 4. (นครพนม สกลนคร มุกดาหาร) ข่าวที่ 2/2547 ข่าว ททท. PRESS RELEASE. ลงวันที่ 5 มกราคม 2547

² พระโสภณเจติยาภิบาล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

19-21 มีนาคม 2547 โดยถือเอาวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จทอดพระเนตรแหล่งจุดค้นโบราณคดี และเสด็จบ้านเฮือนไทยพวน เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงถือเอาวันดังกล่าวจัดงานฉลองมรดกโลกสืบเนื่องกันมาล่วงเข้าสู่ปีที่ 8

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวโบราณคดี สร้างสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง ได้ถูกขึ้นบัญชีเป็นแหล่งมรดกโลก ในปี พ.ศ. 2535 นักท่องเที่ยวสามารถเข้าสัมผัสพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน โดยชำระค่าธรรมเนียม

5.การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้าน ได้แก่ หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย โคนก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บริการนักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมประเพณี สินค้าหัตถกรรม วิถีชีวิตท้องถิ่นและพักร่วมกับชาวบ้าน (Home stay) ส่วนชุมชนได้แบ่งงานกันออกเป็นฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ฝ่ายศาสนพิธี ฝ่ายจัดทำขันหมากเบง ฝ่ายอาหาร ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายการแสดง ฯลฯ¹ ไทยพวนบ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี บริการบ้านพักวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวบ้าน (Home stay) เพื่อให้บริการการศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และพักร่วมกับเจ้าของบ้านแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน²

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สร้างสิ่งดึงดูดใจ โดยการเปิดให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมประเพณี สินค้าหัตถกรรม วิถีชีวิตท้องถิ่นและพักร่วมกับเจ้าของบ้าน ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 กอปรกับนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้สะดวก โดยชำระค่าบริการตามอัตราที่กำหนด

6.การท่องเที่ยวประเพณี เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประเพณี ได้แก่ งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ริเริ่มจัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมืองปี พ.ศ.2520 สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติ จัดประกวดต้นเทียน สถานที่ทุ่งศรีเมือง ถนนภายในและราย

¹ พรหม ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภู-
จันทร์ หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม
2547.

² ฉิมพลี หัตถดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อ
วันที่ 21 มีนาคม 2547.

รอบถูกนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเป็นพื้นที่ถนนสายเทียน ขบวนแห่เทียน รูปขบวนแห่การแสดง ผู้ให้ การสนับสนุน ที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวชมขบวนแห่และร้านจำหน่ายสินค้า เพื่อบริการนักท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวประเพณี สร้างสิ่งดึงดูดใจ โดยขบวนแห่เทียนพรรษายิ่งใหญ่ เช่น งานประเพณีแห่เทียนพรรษาประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรมงามล้ำเทียนพรรษา เทิดไท้ 72 พรรษามหาราชนี” นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้สะดวก โดยการชำระค่าบริการ หรือเข้าชมขบวนแห่ ฟรี ในบริเวณที่คณะกรรมการจัดงานกำหนด

สรุป

การพัฒนาปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคอีสาน โดยองค์กรของรัฐมีนโยบายด้านการท่องเที่ยวปี 2547 กำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินการในภาพรวมคำนึงถึงเป้าหมายทางการตลาดจากกลุ่มเป้าหมายตลาดต่างประเทศ ตลาดในประเทศ โดยเสนอสินค้าการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสินค้าหลักทางการท่องเที่ยว และสินค้าใหม่พร้อมขายเป็นสำคัญ ในส่วนของนโยบายการท่องเที่ยวภาคอีสาน ได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ของกลุ่มจังหวัด หรือแต่ละจังหวัด มีผู้รับผิดชอบ และกำหนดช่วงการจัดกิจกรรม อีกทั้งทรัพยากรท่องเที่ยวแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างกัน กล่าวคือมีความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และประเพณี ดังนั้นการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวล้วนเป็นการสร้างความรู้จักมักคุ้นต่อผู้บริโภคเป็นสำคัญ

จากการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานจากหน่วยงานรัฐ เอกชน กลุ่มบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับถนน สนามบิน รถไฟ รถทัวร์ และธุรกิจ โรงแรม รีสอร์ทที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะในพื้นที่ดังกล่าวส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการผู้บริโภคสินค้าการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในช่วงเวลาปกติ หรือโอกาสพิเศษของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง อนึ่งแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่ตั้งได้ ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานล้วนอำนวยความสะดวกผู้บริโภคมีศักยภาพเดินทางไป-กลับได้โดยมาสัมผัสด้วยตนเอง

เส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาซึ่งอยู่ในเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1-5 ล้วนมีรายการนำเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งล้วนมีศักยภาพ และดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงและสามารถสัมผัสได้

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานทั้ง 6 รูปแบบดังกล่าวมีความหลากหลายด้านรูปแบบและกิจกรรม ซึ่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น สินค้าบางชนิดผนวกเอาสินค้าและบริการหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมเข้าด้วยกัน เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว อัญมณีไมตรี สาธารณูปโภค ดังนั้นสินค้าจึงมีทั้งความเหมือนและแตกต่าง ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว

สามารถเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว กอปรกับอุดมไปด้วยสินค้าที่ระลึกทำด้วยมือ เลียนแบบสิ่งเดิม หรือเป็นของจริง

ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคอีสาน

ในบทนี้เป็นการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว และรูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน โดยมีความมุ่งหมายเพื่ออธิบายให้เห็นว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม แหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพของพื้นที่ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพของพื้นที่วัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพของวิธีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิธีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม ในแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยว 6 จังหวัด คือ เขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง และเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พิพิธภัณฑ์โมลิสรีโคตบูร และงานนมัสการพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง หลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน ตั้งอยู่ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง หมู่ที่ 5 ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี

ในส่วนของศักยภาพของวิธีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิธีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม ผู้วิจัยจะนำแนวคิดวัดดูกับวัฒนธรรมมาวิเคราะห์ศักยภาพของวิธีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิธีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมแหล่งท่องเที่ยว

จากหลักฐานทางโบราณคดี และผลการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในภาคอีสาน พบว่า บริเวณแอ่งสกลนคร เช่น ลุ่มน้ำสงคราม และบริเวณแอ่งโคราช เช่น ลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำชีเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องต่อมาสมัยประวัติศาสตร์ และปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสานแบ่งออกได้เป็น 3 สมัย¹ คือ สังคมล่าสัตว์ (hunting and food-gathering society) สังคมกสิกรรม (village farming society) และสังคมเมือง (urban society) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนยุคก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณแอ่งสกลนคร และแอ่งโคราชพบชุมชนถาวร (Sedentary settlement) อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มมีน้ำไหลผ่าน (low terrace) กับที่ราบ

¹ อำพัน กิจงาม. และคณะ. อดีตอีสาน. 2531. หน้า 5-48.

ลุ่มต้ำน้ำท่วมถึง แสดงให้เห็นว่ามีการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค และบริเวณที่ราบลุ่มเหมาะกับการเพาะปลูก

จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีในแอ่งสกลนคร เช่น บ้านเชียง พบว่าการตั้งชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนเนินดิน และในที่ราบลุ่มมีลำน้ำห้วยกาคำ สระหลวง และบึงหลวง ไหลผ่านแต่ไม่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงพบหลักฐานภาชนะเครื่องปั้นดินเผา แกลบข้าว สัริด เหล็ก แก้ว อีกทั้งยังค้นพบแร่ธาตุบางอย่าง เช่น ทองแดง คีบูก เปลือกหอยทะเล สำหรับเป็นเครื่องประดับศพ แสดงให้เห็นถึงการติดต่อทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับชุมชนอื่น บริเวณชายทะเลในเขตประเทศเวียดนาม ซึ่งนักวิชาการได้ลงความเห็นว่าการตั้งถิ่นฐานในแอ่งสกลนครมีการปรับตัวตามสภาพภูมิศาสตร์ที่ราบลุ่ม ความชำนาญในการล่าสัตว์ และการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น¹

การศึกษาการตั้งถิ่นฐานชุมชนกลุ่มคนในแอ่งโคราช² รวมถึงลักษณะของชุมชนบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ลุ่มน้ำมูล และบริเวณน้ำชีตอนล่างในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี พบชุมชนจำนวนมากกระจายกันอยู่ตามลำน้ำมูล ลำน้ำชี และลำน้ำที่เป็นสาขา ได้แก่ ลำพังชู ลำพลับพลา ลำเตา ลำเสียว ลำชี ลำเซบาย ลำเซบก และลำโดมใหญ่ โดยเลือกทำเลพื้นที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน คือ ที่ราบน้ำท่วมถึง (Flood plain) บริเวณลุ่มน้ำมูล และลุ่มน้ำชี ที่ราบลุ่มตามลำน้ำสาขาแม่น้ำมูล แม่น้ำชี (low terrace) และบริเวณที่สูงซึ่งลาดลงจากเทือกเขา ชุมชนโบราณบริเวณลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำชีตอนล่างสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ บริเวณเนินดินที่ไม่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ระดับสูงกว่าที่ราบลุ่มโดยรอบประมาณ 5 เมตรขึ้นไป บริเวณเนินดินที่มีคูน้ำล้อมรอบชั้นเดียวคูน้ำกว้าง 25 เมตรขึ้นไป บริเวณเนินดินที่มีคูน้ำล้อมรอบ 3 ชั้นขึ้นไป และบริเวณเนินดินที่มีทั้งคูน้ำและคันดินล้อมรอบ อนึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากรูปทรงเครื่องปั้นดินเผาตามชั้นดินแบ่งออกได้ 2 ระยะ กล่าวคือ ระยะแรกสัมพันธ์กับชั้นดินชั้นล่าง เครื่องปั้นดินเผามีลักษณะหนาหยาบในด้านกรรมวิธี และรูปแบบ ระยะที่สอง การทำเครื่องปั้นดินเผาโดยใช้กรรมวิธีขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ตกแต่งลวดลายเชือกทาบ และเขียนสี ในส่วนของเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ส่วนมากใช้บรรจุกระดูก และสิ่งของคนตายในประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2

สมัยประวัติศาสตร์ในภาคอีสาน ดินแดนแถบนี้มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรที่มีรากฐานความเจริญจากอารยธรรมอินเดีย เช่น อาณาจักรพุนัน เจนละ และทวารวดี ดังนั้นจึงรับอิทธิพลความ

¹ Paitoon Mikusol. Social and Culture of Northeastern Thailand From 1968-1910 : A Case Study of the Human. 1984. p. 7-8.

² ศรีศักร วัลลิโภดม. "อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16", ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดี. หน้า 34.

เชื้อทางศาสนาฮินดู และพุทธศาสนานิกายมหายาน และหินยาน¹ พุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน ดังที่จันงค์ ทองประเสริฐได้สรุปหลักฐานจากลักษณะพุทธเจดีย์ สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้ว่า พุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยแบ่งออกได้ 4 ยุคคือ ยุคที่หนึ่ง ลัทธิหินยานอย่างเถรวาท (ดินแดนสุวรรณภูมิ) ยุคที่สอง ลัทธิมหายาน ยุคที่สาม ลัทธิหินยานอย่างพุททาม และยุคที่สี่ ลัทธิลังกาวงศ์²

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 ดินแดนภาคอีสานได้พัฒนาจากสังคมเมืองเข้าสู่สังคัมรัฐ (city state) พุทธศตวรรษที่ 14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงสถาปนานครหลวง นับถือลัทธิเทวราชาแพร่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองสู่ดินแดนโดยรอบ ต่อมาปลายพุทธศตวรรษที่ 15 บริเวณสังคัมรัฐลุ่มแม่น้ำมูลถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเขมร³ ซึ่งอิทธิพลของขอมพระนครได้ขยายอิทธิพลทางการเมือง การปกครอง และการศาสนาเข้าสู่พื้นที่ภาคอีสาน 3 ช่วง คือ ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1545-1590) สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (1656-1693) และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (1724-1761) ส่งผลให้ได้รับอิทธิพลทางสังคัม และแบบแผนทางวัฒนธรรมขอม⁴

วัฒนธรรมขอมในภาคอีสานเสื่อมลงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณภาคอีสานได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ กล่าวคือ ชุมชนต่างๆ เกิดการสลายตัว เมืองถูกทิ้งร้าง ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มคนไท ลาว เขมร เข้ามาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยเกิดเป็นชุมชนขึ้นใหม่ และครอบครองดินแดนชุมชนดั้งเดิม ต่อมารัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ จึงจัดตั้งและยกฐานะให้เป็นเมืองต่างๆ และต่อมาภายหลังได้จัดตั้งเป็นอำเภอและจังหวัดดังปรากฏในปัจจุบัน วัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ก่อให้เกิดการรับอิทธิพลต่อประเพณีอันเนื่องด้วยการดำเนินชีวิต และเนื่องด้วยศาสนา ผลก็คือ ได้สร้างสรรค์ผลงานอุทิศถวายไว้ในพุทธศาสนาด้วยความศรัทธาตามอัธยาศัย เศรษฐกิจ และสังคัม⁵ อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนในภาคอีสานส่วนใหญ่ในปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มผู้อพยพในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 23⁶

¹ ธวัช ปุณโณทก. “ประวัติหัวเมืองอีสานตอนล่าง พิจารณาด้านวัฒนธรรมและประชาคม”, ใน สมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 3. 2527. หน้า 50-53.

² จันงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. 2534. หน้า 357.

³ อำพัน กิจงาม. และคณะ. อดีตอีสาน. 2531. หน้า 5-48.

⁴ ทิวา สุภจรรยา. 2529. หน้า 84-103.

⁵ เน่งน้อย ปัญจพรรค และสมชาย ณ นครพนม วิญญานไม้แกะสลักอีสาน. 2536. หน้า 14-19.

⁶ อำพัน กิจงาม. และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 5-48.

การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวในภาคอีสาน ได้สำรวจรวบรวมข้อมูลขั้นต้น ข้อมูลเอกสาร และการศึกษาภาคสนามแบบเจาะจงที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะทางกายภาพในเขตพื้นที่ภาคอีสาน 6 จังหวัด มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคมแตกต่างกันดังนี้

ภาพประกอบ 2 แผนที่ประเทศไทยและ พื้นที่ศึกษา

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

อุทยานแห่งชาติภูเวียง คำว่า "ภูเวียง" เป็นชื่อท้องถิ่นอำเภอที่เก่าแก่อำเภอหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น และยังเป็นชื่อเรียกเทือกเขา มีหลักฐานว่าป่าภูเวียงเคยเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีอารยธรรมเมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว มีการขุดพบกระดูกมนุษย์โบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ โลหะสำริด พระนอนสมัยทวารวดี รวมทั้งภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำ (หลืบเงิน) บนเทือกเขาภูเวียง

อำเภอภูเวียงได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 แบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 ปัจจุบันมี 14 ตำบล ตำบลซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มท่ามกลางวงล้อมของเทือกเขาภูเวียง ได้แก่ตำบลในเมือง ตำบลเขาน้อย และตำบลเมืองเก่าพัฒนา ในอดีตตำบลในเมือง¹ เป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 จึงย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้ง ณ สถานที่ปัจจุบัน สภาพพื้นที่ตำบลส่วนใหญ่เป็นที่ราบหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบสามด้าน เป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ หอสมุดค้นซากฟอสซิลไดโนเสาร์ น้ำตกตาดฟ้า น้ำตกวังสักสัว น้ำตกตาดฮาริน บ้านภูเวียงรีสอร์ท ไร่อิงภู ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล คือ นายอภิชัย ทองขาน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านหนองขาม คือ นายสมพงษ์ แก้ว

¹ ข้อมูลทั่วไป : ตำบล ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/tambon.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

ทอง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14 บ้านโนนสูง คือ นายเดช พรหมมาอาจ ตำบลเขาน้อย¹ แยกออกจากตำบลในเมือง ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขาภูเวียง มีภูเขาล้อมรอบสามด้าน ตำบลเมืองเก่าพัฒนา² แยกการปกครองออกจากตำบลเขาน้อย ปี พ.ศ.2531 ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบทุ่งนาสลับป่าโปร่ง มีภูเขาล้อมรอบสามด้าน สถานที่สำคัญได้แก่ ถ้ำฝ่ามือแดง น้ำตกทัพพญาเสือ

พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียง³ จัดตั้งโดยความร่วมมือของกรมทรัพยากรธรณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) และจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ สำหรับการให้การศึกษาแก่เยาวชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น

แหล่งท่องเที่ยวศาสนา

ประวัติพระธาตุพนม⁴ ตำนานกล่าวถึงพระธาตุพนมสร้างครั้งแรก พ.ศ. 8 ในสมัยอาณาจักรศรีโคตบูรเรืองอำนาจ โดยมีพระมหากัสสปะเถระเป็นประมุข ร่วมกับท้าวพญาทั้ง 5 คือพญาจตุรณีพรหมทัตครองแคว้นจตุรณี ก่อด้านตะวันออก พญาอินทปัตถนคร ครองเมืองอินทปัตถนคร ก่อด้านตะวันตก พญาคำแดง ครองเมืองหนองหานน้อย ก่อด้านใต้ พญานันทเสน ครองเมืองศรีโคตบูร ก่อด้านเหนือ พญาสุวรรณภิงคาร ครองเมืองหนองหานหลวง และพระอรหันต์ 500 องค์ ก่อส่วนยอดเข้าเป็นรูปฝ่าละมูเตบิ รูปแบบการก่อสร้างใช้ดินดิบก่อขึ้นเป็นรูปเตาสี่เหลี่ยมกว้างด้านละสองวาของพระมหากัสสปะสูงสองวา ข้างในเป็นโพรง ประตูเปิดทั้งสี่ด้าน แล้วจึงเผาให้ดินสุก และอัญเชิญพระอัฐกธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐานไว้ข้างในจึงปิดประตูทั้งสี่ด้าน

ประวัติวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร⁵ ในสมัยพญาสุมิตรธรรมวงศา ปกครองเมืองมรุกขนคร มีพระภิกษุเถระมาจำศีลที่ภูกำพร้าวเป็นครั้งแรกโดยนครรัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ พญาสุมิตรธรรมวงศา สละผู้คน 7 บ้าน รวม 3,000 คน ตั้งบ้านรอบพระธาตุ สร้างกุฏิวิหารพักอาศัยด้านข้างองค์พระธาตุพนม 3 ด้าน จำนวน 3 หลัง เพื่อให้ดูแลอุปฐากพระบรมธาตุ และควบคุมข้าโอกาสทั้งหลาย ขณะที่

¹ ข้อมูลทั่วไป : ตำบล ตำบลเขาน้อย อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401608>> มกราคม 9, 2547.

² ข้อมูลทั่วไป : ตำบล ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401615>> มกราคม 9, 2547.

³ สังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

⁴ พระธรรมราชา นวัตกรรม และพระมหาสม สุมน. อรรถนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิศดาร). 2537, หน้า 37-53.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 101-139.

พระโพธิสัตว์ ได้อุปถัมภ์พระธาตุพนม สร้างวิหารหลวงมีระเบียงโคยรอบ หลังคามุงด้วยตะกั่ว (ดินบุก) สละคนเป็นข้าโอกาสเพิ่มเติม ส่งส่วยข้าวเปลือกข้าวสารประจำปี บำรุงพระธาตุและได้สละมหาดเล็ก 2 นาย คือ ข้าชะเองและพันเฮือนหิน ให้เป็นข้าพระธาตุ นำส่งดอกไม้รูปเทียนเครื่องราชสักการะมา บูชาพระธาตุในวันมหาปวารณาออกพรรษาทุกๆ ปี พ.ศ.2349-2356 จารึกของพระจันทสุริยวงศา เจ้าเมืองมุกดาหาร ผู้มาบูรณะโรงอุโบสถว่า ได้ให้ข้าราชการผู้ใหญ่มาปักคหะ คือ กราบไหว้เจ้าสังฆราชา วัดพระธาตุพนมข้าโอกาสปฏิสังขรณ์ ฯลฯ

งานนมัสการพระธาตุพนม¹ ดำเนินการตั้งแต่ครั้งแรก กล่าวถึงการสร้างพระธาตุพนมใน พ.ศ.8 โดยพระมหากัสปะ ร่วมกับพญาทั้งห้า หลังการสร้างพระธาตุพนมเสร็จเรียบร้อยจึงเสด็จกลับ พระอินทร์และเทพยดาได้เสด็จมาฉลองพระธาตุ พ.ศ.500 พญาสุมิตธรรมวงศา ร่วมกับพระอรหันต์ทั้งห้า ร่วมกันบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมจนแล้วเสร็จ จึงจัดงานฉลองสมโภช และพระองค์ทรงถวาย ทรัพย์บูชาพระธาตุ และมอบหมายให้หมู่บ้าน 7 แห่งจำนวน 3,000 คน ตั้งบ้านเรือนรายรอบภูเก้าพร้าว เป็นผู้ดูแลพระธาตุเรียกว่า ข้าโอกาส มีหน้าที่ทำนุบำรุงพระธาตุพนม พ.ศ.2444 พระครูอุครพิทักษ์ คณะเดช (บุญรอด สมจิตร) เป็นผู้นำในการบูรณะพระธาตุพนมจนแล้วเสร็จ จึงทำการฉลอง ณ วัน ขึ้น 13-15 ค่ำ เดือน ๖ วัดพระธาตุพนมรวมมหาวิหารจึงถือเอาช่วงวันเพ็ญเดือน 3 จัดงานเทศกาลประจำปี นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมางานนมัสการได้ขยายเวลาจากเดิมเป็น 7 วัน โดยเริ่มในวันขึ้น 10 ค่ำ ถึง วันแรม 1 ค่ำ ของทุกปีจวบจนปัจจุบัน วัดได้ให้บริการดอกไม้ รูปเทียน ทองคำเปลว ให้เช่าเหรียญ ตำนานพระธาตุ ฯลฯ แก่พุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญ

องค์พระธาตุพนม ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ตามลำดับโดยสังเขป ดังนี้²

1.การบูรณะครั้งที่ 1 ราว พ.ศ. 500 โดยพญาสุมิตธรรมวงศา แห่งเมืองมรุกขนคร และพระอรหันต์ 5 องค์ เป็นประธานการบูรณะ ได้นำอิฐซึ่งเผาสุกมาก่อนต่อเติมจากยอดพระธาตุพนมองค์เดิมให้สูงขึ้น แล้วอัญเชิญพระอรหันต์ออกจากอุโมงค์ไปประดิษฐานกึ่งกลางพระธาตุชั้นที่สอง แล้วปิดประตูอย่างมิดชิด หรือสถาปนาไว้อย่างสมบูรณ์

2.การบูรณะครั้งที่ 2 พ.ศ. 2157 โดยพระยานครหลวงพิชิตราชธานีศรีโคตบูร แห่งเมืองศรีโคตบูร เป็นประธาน ได้โบกสทาบดินพระธาตุทั้งสี่ด้าน และสร้างกำแพง ชุ่มประคองรอบพระธาตุ และเจดีย์หอข้าวพระทางทิศตะวันออกพระธาตุ 1 องค์

¹ การประชุมเตรียมงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม ประจำปี 2547. งานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม. 2547. หน้า 14-15.

² วัดพระธาตุพนมรวมมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. <<http://kanchanapisek.or.th/oncc-cgi/text.cgi?no=7454>> มกราคม, 14 2547.

3.การบูรณะครั้งที่ 3 พ.ศ. 2237-2245 โดยเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก แห่งนครเวียงจันทน์เป็นประธาน นำอิฐก่อต่อเติมจากพระธาตุชั้นที่สองซึ่งทำการบูรณะใน พ.ศ.500 ให้สูงขึ้นอีกประมาณ 43 เมตร ปรับปรุงที่ประดิษฐานพระอุรังคธาตุโดยสร้างอุบสารีคกรอบเจดีย์ศิลาซึ่งเป็นที่บรรจุขุมขบและผอบพระอุรังคธาตุไว้ และได้บรรจุพระพุทธรูปเงิน ทอง แก้ว มรกต และอัญมณีอันมีค่าต่าง ๆ ไว้ภายในอุบสารีคและนอกอุบสารีค พร้อมกับจารึกแผ่นทองธาตุพนมว่า "ธาตุปะนม"

4.การบูรณะครั้งที่ 4 พ.ศ.2350-2356 โดยเจ้าอนุวงศ์ แห่งนครเวียงจันทน์เป็นประธาน ได้สร้างฉัตรใหม่ด้วยทองคำ ประดับเพชรพลอยสีต่าง ๆ และทำพิธียกฉัตรขึ้นสู่ยอดพระเจดีย์ในปี พ.ศ.2356

5.การบูรณะครั้งที่ 5 พ.ศ.2444 โดยพระครูวิโรจน์รัตโนบล วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นประธาน ได้ซ่อมแซม โบกปูนองค์พระธาตุพนม ลงรักปิดทอง ส่วนบนประดับแก้วติดดาวที่ระฆัง แผ่นแผ่นทองคำหุ้มยอด ภูลานพระธาตุ ซ่อมแซมกำแพงชั้นในและชั้นกลาง

6. การบูรณะครั้งที่ 6 พ.ศ.2483-2484 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล หลวงวิจิตรวาทการเป็นหัวหน้า สร้างครอบพระธาตุพนมองค์เดิมด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กตั้งแต่ชั้นที่ 3 ขึ้นไป และต่อยอดเพิ่มสูงขึ้น 10 เมตร รวม 57 เมตร

7.พระธาตุพนมได้หักล้มลงไปทางทิศตะวันออก เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2518

8. วันที่ 17-18 ตุลาคม 2518 พบพระอุรังคธาตุบรรจุอยู่ในผอบแก้ว หรือหลอดแก้ว มีลักษณะคล้ายรูปหัวใจ ผอบแก้วหุ้มทองฉลุลายทั้งสี่ด้าน ผาทองคำปิดสนิท สูง 2.1 เซนติเมตร บรรจุพระอุรังคธาตุ 8 องค์

9.วันที่ 21-23 มีนาคม 2522 รัฐบาลไทยจัดพระราชพิธีบรรจุพระอุรังคธาตุ ได้ทำพิธีแห่พระอุรังคธาตุในวันแรก ในวันที่สองสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกทรงเป็นประธานยกฉัตรพระธาตุ ในวันที่สามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จมาทรงบรรจุพระอุรังคธาตุ ปัจจุบันองค์พระธาตุ มีฐานกว้างด้านละ 12.33 เมตร สูง 53.60 เมตร

แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

ปราสาทพนมรุ้งเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ได้รับการบูรณะต่อเนื่องกันมาหลายสมัย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15-17 และในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงหันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาท จึงถูกดัดแปลงเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา

ปี พ.ศ.2481 พุทธศาสนิกชนร่วมกันประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองที่ปรางค์น้อย และได้เดินทางขึ้นไปนมัสการ ทำบุญปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลองในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ถือเป็นปฏิบัติสืบเนื่องกันเป็น “ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง” ต่อมาภายหลังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้บูรณะปฏิสังขรณ์

ปราสาทพนมรุ้ง จึงได้เคลื่อนย้ายสถานที่วัดปราสาทพนมรุ้งและรอยพระพุทธรูปมาตั้ง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน

กรมศิลปากรซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งด้วยวิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) และได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2531 เป็นต้นมา และได้เปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00-18.00 น. กรมศิลปากรประกาศเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท และได้มีการยกเว้นบุคคลบางกลุ่มไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

เดือนธันวาคม 2531 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ถูกนำมาติดตั้ง ณ ปราสาทพนมรุ้ง หลังจากถูกโจรกรรมไปจากประเทศไทยเมื่อ พ.ศ.2505 ซึ่งในปี พ.ศ.2516 มุลนิธิอัลคอฟร์ ได้นำไปจัดตั้งแสดง ณ สถาบันศิลปะแห่งเมืองชิคาโก รัฐอิลลินอย ประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐบาลไทย และปวงชนชาวไทยจึงดำเนินการทวงคืนทับหลังกลับคืนสู่ที่ตั้งเดิมเป็นผลสำเร็จ

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มกิจกรรมแตกต่างไปจากอดีต¹ เช่น คณะกรรมการจัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปี 2547 ยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมให้นักท่องเที่ยว งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 คณะนักแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ข้าราชการ พ่อค้า นักการเมือง พรหมณ์ ฯลฯ ประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสงฆ์น้ำ ศิวะสิ่งศักดิ์ อัตราค่าธรรมเนียมเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมเป็นชาวไทยคนละ 20 บาท ชาวต่างชาติ 50 บาท ขณะเดียวกันหากนักท่องเที่ยวแสดงบัตรเข้าชมการแสดงแสงสีเสียงจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องชำระค่าธรรมเนียมดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้คนที่เข้ามาชมส่วนขับเคลื่อนงานแทนพระและชาวบ้านล้วนก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนพื้นที่และความหมายงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในอดีตอย่างสิ้นเชิง

แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี

จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์เมื่อปี พ.ศ.2360 ชาวพวนจากเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่ดงแพง ซึ่งมีลักษณะเป็นเนินสูง น้ำไม่ท่วมใน

¹ พระประมุข ปิยธรรมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านดอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

ฤดูฝน มีที่ราบลุ่มรายรอบเหมาะแก่การเกษตรกรรม แหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภคสมบูรณ์ และตั้งชื่อว่า "บ้านเชียง"¹ ช่วงเวลาต่อมาได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีหลายครั้ง ดังนี้²

พ.ศ.2503 หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 7 ได้สำรวจและตรวจโบราณวัตถุซึ่งมีภาชนะดินเผาหลายเขียนสี และโลหะในบริเวณโรงเรียน

พ.ศ.2510 นักโบราณคดี กรมศิลปากร ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีครั้งแรกที่บ้านเชียง พบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา โบราณวัตถุทำด้วยสำริด และเหล็ก

พ.ศ.2515-2516 นักโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียงเป็นครั้งที่สอง พบหลักฐานการใช้โลหะสำริด และเหล็ก รวมถึงพิธีกรรมการฝังศพ จากรูปแบบภาชนะดินเผา ประเพณีการฝังศพ และชั้นดิน สามารถแบ่งยุคสมัยของวัฒนธรรมบ้านเชียงออกเป็น 3 ยุค คือ

1. สมัยแรก มีอายุระหว่าง 3600-3000 ก่อนคริสตศักราช (5600-3000 ปีมาแล้ว) ภาชนะดินเผามีฐานเตี้ย ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบและลายขีดเป็นเส้นคดโค้ง ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่มีลายขีดเส้นคดโค้งผสมลายกดประทับเป็นจุดต่อเนื่องที่ใหญ่ ภาชนะดินเผาก้นกลม ส่วนคอภาชนะสูงตั้งตรง ตัวภาชนะตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผารูปทรงกระบอก ด้านข้างตรงเป็นแนวโค้ง ภาชนะดินเผาแบบมีลายเชือกทาบและนำดินมาคลึงเป็นเส้นกดบนไหล่เป็นสันนูน ภาชนะดินเผาแบบก้นกลมปากผายตกแต่งด้วยลายเชือกทาบบริเวณไหล่มีลายเส้นขีด และการเขียนลายด้วยสีแดง

2. สมัยกลาง มีอายุระหว่าง 1000-300 ก่อนคริสตศักราช (3000-2300 ปีมาแล้ว) ได้แก่ ภาชนะดินเผาสีขาวก้นแหลมตกแต่งบริเวณใต้ปากด้วยลายเส้นขีด และลายเขียนสีแดง ภาชนะดินเผาสีขาวส่วนบนคอดเว้าเล็กน้อยแล้วผายออกส่วนไหล่โค้ง ก้นกลม บริเวณปาก ทาน้ำดินชั้นสีแดงหรือระบายด้วยสีแดง

3. สมัยหลัง มีอายุระหว่าง 300 ก่อนคริสตศักราช ถึง ปี ค.ศ.200 (2300-1800 ปีมาแล้ว) ได้แก่ ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายเขียนสีแดงบนผิวสีนวล ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายเขียนสีแดงบนผิวสีแดง ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยการทาน้ำโคลนสีแดงและขัดมัน อนึ่งอายุสมัยทั้งหมดคำนวณหาอายุจากตัวอย่างถ่าน 32 ชิ้น ด้วยเหตุนี้บ้านเชียงจึงกลายเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีชั้นตอนทางวัฒนธรรมอันยาวนาน

¹ ข้อมูลทั่วไป : ตำบล ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401609>> มกราคม 9, 2547.

² สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. Ban Chiang Archaeological Site. ม.ป.ท. หน้า 17-18.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง¹ ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2518 ปี พ.ศ.2524 สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุดรธานีร่วมกับกรมศิลปากร ได้ของบประมาณจากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลสร้างอาคารหลังแรก ต่อมานายมีชัย ฤชุพันธุ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ขอเงินงบประมาณในโครงการเงิน กสช. มาปรับปรุงทัศนียภาพให้สวยงาม

พ.ศ.2525 ดร.ลีปปนนท์ เกตุทัต อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ของบประมาณสร้างอาคารหลังที่สองจากมูลนิธิจอห์น เอฟ. เคนเนดีแห่งประเทศไทย กรมศิลปากรให้การสนับสนุนครุภัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 6,100,000 บาท ในวโรกาสสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ 84 พรรษา กรมศิลปากรได้กราบบังคมทูลพระบรมราชานุญาตใช้ชื่ออาคารว่าอาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ในวันเสาร์ที่ 21 พฤศจิกายน 2530 เปิดให้เข้าชมเวลา 09.00-16.00 น.ทุกวัน ค่าเข้าชมชาวไทยคนละ 10 บาท ชาวต่างชาติคนละ 30 บาท² ทำให้ชาวบ้านคำอ้อ บ้านปลู และบ้านเชียงผลิตเครื่องปั้นดินเผาเรียกว่า “ไหลลาย”³ ลอกเลียนแบบหม้อเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง และสินค้าที่ระลึกอื่นที่เกี่ยวข้อง จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ

อนึ่งประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสถัญญาองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ตั้งแต่วันที่ 17 ธันวาคม 2530 ปี พ.ศ. 2535 คณะกรรมการมรดกโลก ได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลก อันดับที่ 4 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 359 ของโลก ด้วยคุณค่าตามหลักเกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 3 เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หายากยิ่ง หรือเป็นพยานหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมซึ่งยังคงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว

¹ <<http://www.thailandmuseum.com/banchiang/history.htm>> พฤศจิกายน 5, 2546.

² นางลักษณ์ โอเวนเด็น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

³ พนม สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านตุ้ยไหลลาย บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

ปี พ.ศ.2547 ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547 ณ พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง¹ ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 โดยถือเอาวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จทอดพระเนตรแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี และเสด็จบ้านเฮือนไทพวนเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2515 เพื่อเป็นการน้อมรำลึกชาวไทยพวนบ้านเชียงจึงถือเอาช่วงวันและเดือนดังกล่าวจัดงานฉลองมรดกโลกสืบเนื่องกันมาเป็นปีที่ 8

แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม

บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทบ้านโคกโก่งอาศัยอยู่ที่เมืองบก เมืองวัง² สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวปัจจุบัน ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่ในดินแดนภาคอีสานของไทย และได้มีการอพยพย้ายถิ่นอีกหลายครั้ง เช่น พ.ศ.2432 ผู้ไทบ้านคำเฮ้ (โนนนาคำ) อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม จำนวน 19 ครอบครัว นำโดยนายอุปลักษณ์เป็นหัวหน้า อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านทุ่งบกเฒ่า ต่อมา พ.ศ.2435 ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากกลุ่มชาติพันธุ์กูลา 10 คน ซึ่งเป็นสมาชิกใหม่ในหมู่บ้าน ซึ่งการดำเนินชีวิตมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชาวบ้านจึงตัดสินใจกลับภูมิลำเนาเดิม พ.ศ.2449 ชาวบ้านคำเฮ้กลุ่มเดิมอพยพไปตั้งหมู่บ้านใหม่ เรียกว่า บ้านโคกโก่ง โดยขึ้นตรงกับพระยาไชยสุนทร เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ ต่อมาสมาชิกในหมู่บ้านล้มป่วยเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ จึงย้ายที่ตั้งหมู่บ้านไปทางทิศเหนือของที่ตั้งเดิม (ที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน) พ.ศ.2477 สมัยรัชกาลที่ 7 หมู่บ้านได้แยกพื้นที่ปกครองจากอำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม ขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ.2490 อำเภอหลุบได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านโคกโก่งจึงอยู่ในพื้นที่การปกครองของจังหวัดกาฬสินธุ์ถึงปัจจุบัน³

หน่วยงานของรัฐสนับสนุนบ้านโคกโก่งดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีนายชาญ เมตต์กรุณัจิต ตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นกำลังสำคัญร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้ใหญ่สีเทือก ไตรยะวงษ์ และสมาชิกใน

¹ พันโทสุเมธ คำพิมาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัทธ์ชัย น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

² แขวงเมืองไชยะบุรี

³ สีเทือก ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัทธ์ชัย น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกโก่ง ตำบลภูคหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

หมู่บ้านร่วมกันตัดสินใจ และขับเคลื่อนให้ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม 2541 เปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน (Home stay)¹ ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 (Thailand Tourism Awards 2000)²

แหล่งท่องเที่ยวประเพณี

ปี พ.ศ. 2329 พระประทุมสุรราช รวบรวมผู้คนอพยพมาตั้งหลักแหล่งทำกินอยู่ ณ บริเวณห้วยแจะระแม ได้ยกกำลังช่วยกองทัพไทยตีนครจำปาศักดิ์ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านแจะระแม เป็นเมืองอุบลราชธานี และแต่งตั้งให้ท้าวคำผงเป็นพระปฐมวราชสุริยวงศ์ ครองเมืองอุบลราชธานี³ ภายหลังจากได้ย้ายเมืองมาตั้งใหม่ที่ "คงอุฝั่ง" (ที่ตั้งจังหวัดในปัจจุบัน) โดยมีเมืองอยู่ในปกครองเทียบเท่าชั้นจัตวา 7 เมือง เมืองอุบลราชธานีถูกผนวกเป็นหัวเมืองลาวกาว พ.ศ.2442 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเมืองอุบลราชธานีเป็นที่ตั้งมณฑล และเปลี่ยนชื่อใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2443 เป็นมณฑลอิสาน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2476 ยุบเลิกมณฑล จึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดอุบลราชธานี

ประวัติจานประเพณีแห่เทียนพรรษา วันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ชาวอิสานนิยมเรียกว่า “บุญเดือนแปด” เป็นช่วงเวลาที่พระสงฆ์ต้องอยู่จำอาวาสแห่งเดียวตลอด 3 เดือน ในช่วงฤดูฝน อุบาสก อุบาสิกาंना “ต้นเทียน” มารวมกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เทียนมีรูปลักษณะเป็นเล่ม หรือมัดรวมกันเป็นต้น หรือหล่อต้นเทียนด้วยขี้ผึ้ง เรียกว่า “เทียนเล่ม หรือเทียนต้น” ถวายแด่พระสงฆ์ในวันเข้าพรรษาเพื่อให้นำไปจุดบูชาพระรัตนตรัยตลอดพรรษา⁴ พุทธศาสนิกชนนิยมถวายต้นเทียนในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีสืบเนื่อง และยอมรับถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานี โดยกำหนดจัดงานในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 และแรม 1 ค่ำเดือน 8 ของทุกปี

¹ บุญธง แสงโคตร และแม่หรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานิชย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

² สีเทียด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานิชย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

³ บำเพ็ญ ฌ อุบล และคณะ. “ประวัติเมืองอุบล” ใน อุบลราชธานี 200 ปี. 2535, หน้า 8-50.

⁴ ปริญญาณ ภิกขุ. ประเพณีโบราณ. 2525. หน้า 131-142.

ในอดีต “ชาวอุบล” นำเทียนมาลึงความยาวแก่พื้นรอบศีรษะ มีक्रमกันรอบแกนไม้ไผ่เป็นต้นเทียน ประดับตกแต่งด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง แแบกหามเข้าร่วมขบวนแห่ ขบวนพ็อนรำรอบเมือง แล้วจึงนำไปถวายพระที่วัดประจำคุ้ม ต่อมาภายหลังมีการสร้างสรรค์ต้นเทียนให้เกิดความวิจิตรขึ้นเป็นลำดับ โดยสังเขป ดังนี้¹

พ.ศ.2480 ช่างโพธิ์ ส่งศรี ริเริ่มนำเทียนมาหล่อเป็น “ต้นเทียน” ทำแม่พิมพ์มาตีพิมพ์ลวดลายไทยประเพณีนำไปฉนึ้กประดับต้นเทียน เรียกว่า “หล่อคอก” ซึ่งเป็นต้นแบบของเทียน “ประเภทติดพิมพ์” ต่อมาช่างนำตัวภาพรูปสัตว์ในอุดมคติทางพุทธศาสนา มาประกอบและประดับตกแต่งด้วยดอกไม้สด และดอกไม้ประดิษฐ์

พ.ศ.2494 นายชอบ ชัยประภา ข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี ส่งเสริมให้ประกวดต้นเทียนพรรษา 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทมัธยมติลลย และประเภทติดพิมพ์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ และใช้กรรมวิธีเพิ่มขึ้นหลากหลาย เช่น แม่พิมพ์หล่อคอกทำด้วยปูนปลาสเตอร์นำไปหล่อคอกหลากสี ทำให้ลวดลายส่วนที่เป็น “รูป” กับต้นเทียนในฐานะส่วนที่เป็น “พื้น” สีแตกต่างกัน ส่งผลให้สามารถสัมผัสด้วยสายตาเห็นมิติทางลึก และเกิดความรู้สึองดงาม

พ.ศ.2502 ช่างคำหมา แสงงาม สร้างสรรค์ต้นเทียนด้วยกรรมวิธี “แกะสลัก” ทำให้การจำแนกต้นเทียนที่ส่งเข้าร่วมประกวดเพิ่มเป็น 3 ประเภท ต่อมาในปี พ.ศ.2529 ได้รับการยกย่องเป็น “ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์” และได้รับปริญญาศุษุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

พ.ศ.2520 เทศบาลเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ริเริ่มจัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมืองปี จัดประกวดต้นเทียน 2 ประเภท คือ ประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก โดยให้การสนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติ เพราะประเพณีแห่เทียนพรรษามีความโดดเด่นและสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน² มีคุณลักษณะที่เป็นจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยวในประเทศ และต่างประเทศ ผู้คนที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นล้วนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

พ.ศ.2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเจริญพระชนมายุครบ 5 รอบ ช่างทำต้นเทียนอัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ขนาดเท่าพระองค์จริง โดยใช้เทียนเป็นวัตถุดิบประดิษฐานบนรถต้นเทียน เบื้องหน้าประดับดวงตรา

¹ ไกด์อุบล คอท คอม <<http://www.guideubon.com>> 2000. เมษายน 5, 2546.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. สืบศาสตร์สานศิลป์. สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2. 2546.

สัญลักษณ์เจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ และตราพระราชลัญจกร ฉลองพระองค์ครุยมหาจักรบรมราชวงศ์ ทรงสายสร้อยมหาจักรี สายสะพายจักรี และพระสังวาลปฐมจุลจอมเกล้าพิเศษ

พ.ศ.2530 ช่างประดับ ก้อนแก้ว ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม “สาขาช่างฝีมือ” อันเป็นผลจากการนำเอาแบบแผนต้นเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์มาประยุกต์และสร้างสรรค์ได้รับรางวัลชนะเลิศติดต่อกัน 17 ปี อนึ่งขบวนแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น ในวาระฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เข้าร่วมขบวนแห่ที่ถนนราชดำเนิน บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ และท้องสนามหลวง นอกจากนี้ยังเข้าร่วมขบวนงานเทศกาลพ็ทยา จังหวัดชลบุรี

พ.ศ.2546 จังหวัดอุบลราชธานีจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “สืบศาสตร์ สานศิลป์” ระหว่างวันที่ 8-14 กรกฎาคม 2546 พ.ศ.2547 จังหวัดอุบลราชธานีจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทิดไท้ 72 พรรษา มหาราชินี ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม -1 สิงหาคม พ.ศ.2547

อนึ่ง งานประเพณีแห่เทียนพรรษาระหว่างปี พ.ศ.2543-2547 มีการสร้างคำขวัญแตกต่างกันดังนี้

พ.ศ.2543 “งานประเพณีแห่เทียนพรรษา หลอมบุญบูชา ถวายให้นวมินทร์”

พ.ศ.2544 “งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบล”

พ.ศ.2545 “เทศกาลโรจน์เรือง เมืองศิลป์ และงานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี”

พ.ศ.2546 “สืบศาสตร์ สานศิลป์”

พ.ศ.2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทิดไท้ 72 พรรษา มหาราชินี

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางประวัติศาสตร์งานประเพณีแห่เทียนพรรษาระยะแรกชาวกุ่มในปริมณฑลของทุกวัดเป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง ต่อมาเทศบาลเข้ามามีบทบาท ทำให้สภาพปัจจุบันแตกต่างจากอดีตเพราะมีผู้เกี่ยวข้องตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจรับศึชชอบสนับสนุนทั้งโดยตรง และโดยอ้อม เช่น รัฐ เอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้น กล่าวโดยสรุปได้ว่าการดำเนินการทางสังคมมีบทบาททำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า โดยการบังคับใช้กฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงเป็นบรรทัดฐาน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตามเงื่อนไข

ศักยภาพของพื้นที่ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

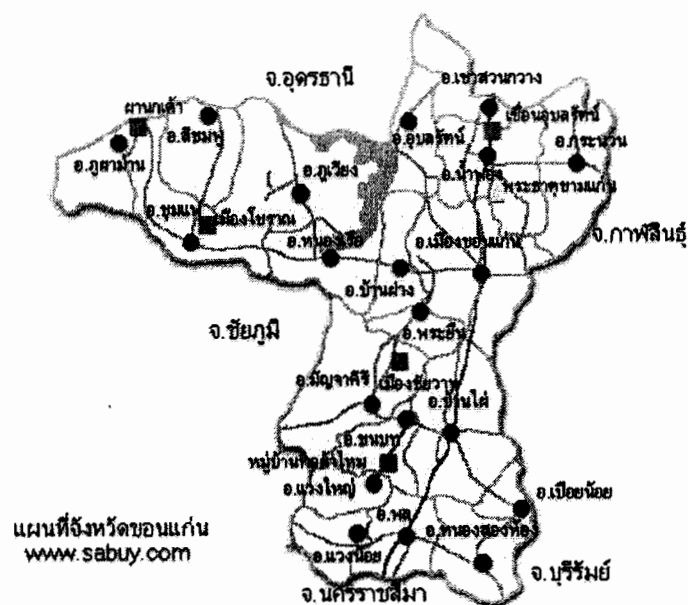
อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ 880 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 550,000 ไร่พื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1.ที่ราบหุบเขาภูเวียง ประกอบด้วยพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลเขาน้อย และตำบลเมืองเก่าพัฒนา มีเทือกเขาภูเวียงล้อมรอบเป็นรูปทรงกลมรี ด้านนอกหุบเขามีลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันและลาดเอียงสู่หุบเขาภูเวียง

2.ที่ราบนอกหุบเขาไม่ติดเขื่อนอุบลรัตน์ ประกอบด้วยพื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านเรือ ตำบลสงเปือย ตำบลนาชุมแสง ตำบลหนองกุงชนสาร และตำบลภูเวียง

3.ที่ราบติดอ่างเก็บน้ำอุบลรัตน์ ประกอบด้วยพื้นที่ 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลคินค้ำ ตำบลหัวทอง ตำบลทุ่งชมพู ตำบลนาหว้า ตำบลหนองกุงเงินและตำบลกุดขอนแก่น

อุทยานแห่งชาติภูเวียงมีเนื้อที่ประมาณ 325 ตารางกิโลเมตร หรือ 203,125 ไร่ พื้นที่ครอบคลุมอำเภอในจังหวัดขอนแก่น เช่น อำเภอภูเวียง ได้แก่ ตำบลกุด ตำบลในเมือง ตำบลบ้านโคก ตำบลเขาน้อย ตำบลชนวน ตำบลบ้านเรือ ตำบลเมืองเก่าพัฒนา ตำบลสงเปือย ตำบลนาชุมแสง อำเภอสีชมพู ได้แก่ ตำบลวังเพิ่ม ตำบลศรีสุข ตำบลนาจาน อำเภอชุมแพ ได้แก่ ตำบลวังหินลาด ตำบลเสาเต้า ตำบลหนองไผ่ และตำบลขริ้วเรียง

ภาพประกอบ 3 แผนที่จังหวัดขอนแก่น

เทือกเขาภูเวียงครอบคลุมพื้นที่ 400 ตารางกิโลเมตร ความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ระดับ 250-750 เมตร ประกอบด้วยหมวดหินเรียงลำดับจากอายุแก่ที่สุดไปหาอายุอ่อนที่สุด คือ หมวดหินภูกระดึง (Jpk) หมวดหินพระวิหาร (Jpw) หมวดหินเสาขัว (Jsk) หมวดหินภูพาน (Kpp) หมวดหินโคกกรวด (Kkk) และตะกอนควอเทอร์นารี (Qa) หินในหมวดหินต่างๆ เหล่านี้ โผล่ให้เห็นเป็นวง โดยมีหมวดหินภูกระดึงอยู่วงรอบนอกสุดและมีตะกอนควอเทอร์นารีอยู่รอบในสุด¹

ภูเวียงมีลักษณะเป็นสันเขาสูง บางส่วนหนาและบาง ส่วนบางเชื่อมต่อกันเป็นวงกลม โอบล้อมแอ่งที่ราบไว้ภายใน สันเขาสั้นหนายจะอยู่ทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศตะวันตกเฉียงใต้ สันเขาสั้นหนานี้จะค่อย ๆ บางลงจนขาดจากกัน เกิดเป็นช่องแคบๆ ทางด้านทิศตะวันออก จึงใช้สำหรับเป็นเส้นทางคมนาคมเข้าสู่แอ่งที่ราบภายในเพียงเส้นทางเดียว ขณะเดียวกันลำน้ำของซึ่งมีต้นกำเนิดจากขอบสันเขาภายในไหลผ่านออกสู่ภายนอกแอ่งทางช่องแคบนี้เช่นกัน แอ่งที่ราบภายในเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนอำเภอภูเวียงจำนวน 3 ตำบล พื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียงเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติด้านการสงวนรักษาซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ มีแหล่งขุดค้นจำนวน 9 แหล่ง เรียงรายอยู่ในพื้นที่คูเลขของอุทยานแห่งชาติภูเวียง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

อำเภอภูเวียงมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกิ่งอำเภอหนองน้ำคำ และอำเภอเมืองอุบลรัตน์

ทิศใต้ ติดต่อกิ่งอำเภอหนองเรือ อำเภอชุมแพ โดยถือเอาสันเขาภูเวียง และลำน้ำเขินเป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกิ่งอำเภอหนองเรือ อำเภออุบลรัตน์ โดยถือเอาอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์เป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกิ่งอำเภอชุมแพ อำเภอสีชมพู ใช้สันเขาภูเวียงเป็นแนวแบ่งเขต

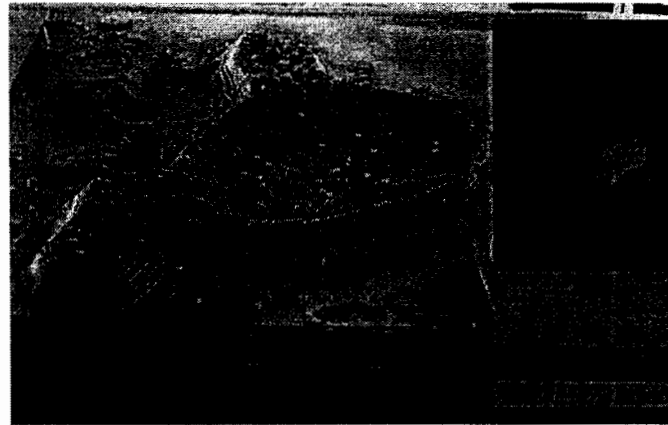
¹ อุทยานแห่งชาติภูเวียง. <<http://www.muangthai.com/pages/park/nation/northeast/puweang.html>> มกราคม 9, 2547.

ในส่วนของอุทยานแห่งชาติภูเวียง คำว่า "ภูเวียง" เป็นชื่อท้องถิ่นอำเภอที่เก่าแก่อำเภอหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น และยังเป็นชื่อเรียกเทือกเขา ปัจจุบันได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ป่าภูเวียงให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 108 ตอนที่ 215 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2534 นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 71 ของประเทศไทย เปิดให้บริการนักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวัน อัตราค่าเข้าชมชาวไทย 20 บาท ชาวต่างชาติ 200 บาท จุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ หลุมขุดค้นที่ 1 (ประตูดิหมา) นักสำรวจค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. พ.ศ.2525 หลายชนิด เช่น อุทยานแห่งชาติภูเวียง ปี พ.ศ.2525 นักสำรวจค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์หลายชนิด เช่น ไดโนเสาร์กินพืช (Sauropod) สกุกและชนิดใหม่ของโลก มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Phuwianggosaurus Sirindhornae* Martin, Buffetaut and Suteethorn, 1944 ชื่อสกุลตั้งตามชื่ออำเภอภูเวียง ชื่อชนิดทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานพระนามาภิไธย "สิรินธร" ให้ใช้เป็นชื่อ อีกทั้งการค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์ประเภทกินเนื้อพันธุ์ใหม่ไม่เคยค้นพบมาก่อน จึงตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบ คือนายวรารุณ สุธีธร ว่า สยามโมซอร์สสุธีธรณี (*Siamosaurus Suteethorni*) นอกจากนี้ยังพบกระดูกไดโนเสาร์ขนาดเล็กเท่าไก่ วงศ์ลูโรซอร์ (*Coelurosaur*) คือ สกุก *Compsognathus* พบกระดูกไดโนเสาร์กินเนื้อ (*Carnosaur*) สกุกและชนิดใหม่ของโลก มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Siamotyrannus Isannensis* Buffetaut, Suteethorn and Tong, 1996. หรือ ไทรันสยาม อายุประมาณยุคครีเทเชียสตอนต้น มีความยาว 7 เมตร เป็นบรรพบุรุษของ *Tyranosaurus rex* หรือทีเร็กซ์ กรมทรัพยากรธรณีจัดนิทรรศการด้านทรัพยากรธรณีวันเสาร์ที่ 20 กันยายน 2546 เนื่องในโอกาสวันเยาวชนแห่งชาติประจำปี 2546 เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชน และประชาชน ณ พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น²

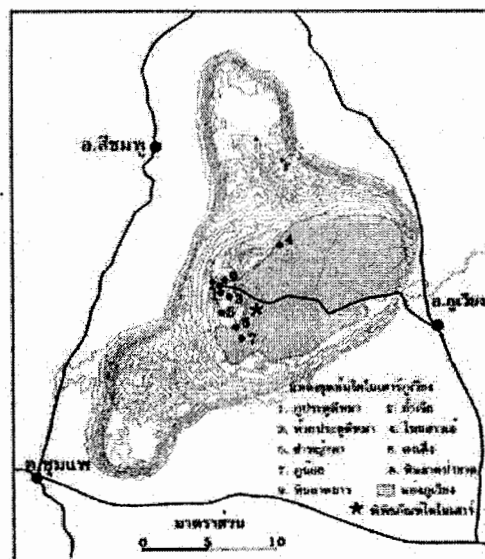
¹ อุทยานแห่งชาติ หมายถึง ที่ดินซึ่งรวมความถึงที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง สระ น้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่กำหนดเป็น อุทยาน ซึ่งมีลักษณะที่ดินที่มีสภาพธรรมชาติ มิได้อยู่ใน กรรมสิทธิ์หรือครอบครอง โดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อ การศึกษาสืบไป มีทิวทัศน์สวยงาม มีพืชพรรณหรือสัตว์ที่หายาก หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ อันน่า อศจรรย์ หรือสิ่งที่น่าสนใจ เป็นพิเศษทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตามมาตรฐานสากลต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร (พ.ร.บ.อุทยาน แห่งชาติ พ.ศ.2507 การประกาศเพิ่มอุทยาน แห่งชาติ กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา) (อ้างอิงมาจาก [Thailand National Park Online Conservation Area.htm](http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm)) <<http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm>> ตุลาคม 6, 2546.

² กรมทรัพยากรธรณี. [บริการของเรา](http://dmr.go.th). <dmr.go.th> กันยายน 1, 2546.

ตำบลในเมือง¹ มีสภาพพื้นที่ตำบลส่วนใหญ่เป็นที่ราบหุบเขา ภูเขาล้อมรอบสามด้าน เป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ หลุมขุดค้นซากฟอสซิลไดโนเสาร์ น้ำตกตาดฟ้า น้ำตกวังสักสิ้ว น้ำตกตาดฮางริน บ้านภูเวียงรีสอร์ท ไร่อิงภู

ภาพประกอบ 4 หุ่นจำลองลักษณะทางกายภาพเทือกเขาภูเวียง

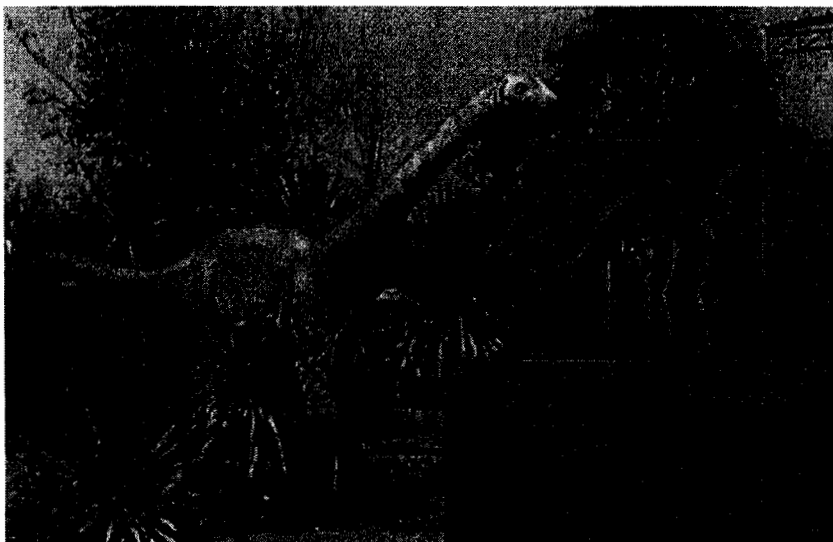

ภาพประกอบ 5 ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

¹ ข้อมูลทั่วไป : ตำบล ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง¹ ตั้งอยู่ที่โคกสนามบิน ใกล้อุทยานแห่งชาติภูเวียง โดยความร่วมมือของกรมทรัพยากรธรณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) และจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ ให้การศึกษาแก่เยาวชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น เปิดให้บริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเมื่อเดือนมิถุนายน 2543 ทุกวันเวลา 8.30-17.00 น. ภายในอาคารแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบริการ ได้แก่ ห้องบรรยาย ร้านขายอาหาร และร้านจำหน่ายของที่ระลึก ส่วนวิชาการ ได้แก่ ห้องปฏิบัติการ ห้องทำงาน และห้องสมุด ส่วนนิทรรศการ ได้แก่ ห้องจัดแสดงชั้นล่าง ชั้นบน

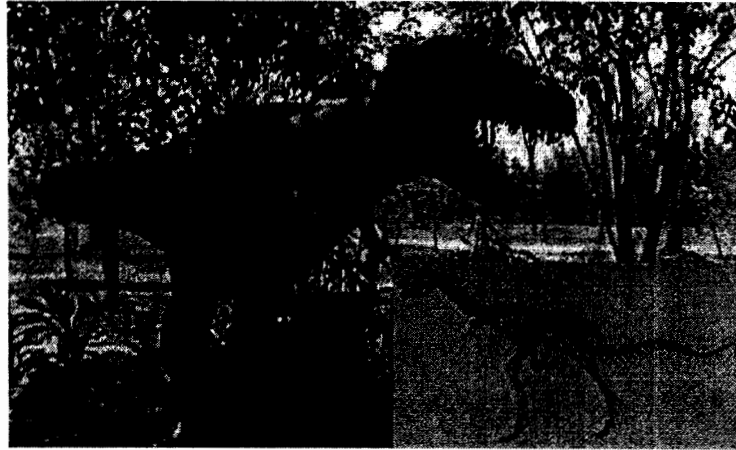
ส่วนนิทรรศการจำแนกออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 แสดงการกำเนิดโลก หิน แร่ และซากดึกดำบรรพ์ ส่วนที่ 2 จัดแสดงโครงร่างไดโนเสาร์เหล็กขนาดตัวจริง กระดูก และรอยเท้าไดโนเสาร์ ส่วนที่ 3 หุ่นจำลองไดโนเสาร์เท่าตัวจริงทุกชนิดที่พบในประเทศไทย ส่วนที่ 4 จัดแสดงวิวัฒนาการของมนุษย์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรณีและการท่องเที่ยว ส่วนที่ 5 (ชั้นสอง) เป็นห้องภูเวียงแสดงแบบจำลองภูมิประเทศของภูเวียง ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน อีกทั้งฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้เผยแพร่เส้นทางผ่านเว็บไซต์กรมทรัพยากรธรณีเมนู “บริการของเรา” หรือสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง โทร. (043) 438204-6 และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น โทร. (043) 244498-9 โทรสาร (043) 244497²

ภาพประกอบ 6 *Phuwianggosaurus Sirindhornae* Martin, Buffetaut and Suteethorn, 1944

¹ สังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

² กรมทรัพยากรธรณี. บริการของเรา. <dmr.go.th> กันยายน 1, 2546.

ภาพประกอบ 7 *Siamotyrannus Isannensis* Buffetaut, Suteethorn and Tong. 1996

ศักยภาพในการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติภูเวียงมีศักยภาพในระดับนานาชาติ¹ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับ และเป็นแหล่งจุดค้นพบไดโนเสาร์ครั้งแรกในประเทศไทย การศึกษาวิจัย ซากไดโนเสาร์โดยใช้ลักษณะของกระดูก และฟันสามารถกำหนดชื่อสกุล (genus) และชนิด (species) ผลการศึกษาพบว่า²

1. พบฟันไดโนเสาร์กินปลา *Siamosaurus suteethorni* ที่ภูประตูดิหมา
2. พบกระดูกขาของไดโนเสาร์ขนาดตัวเล็กเท่าไก่ ที่ภูประตูดิหมามีชื่อสกุลว่า *Compsognathus* ไดโนเสาร์ชนิดนี้ไม่ใช่สกุลใหม่เคยพบมาก่อนแล้วในที่อื่น ๆ สำหรับชื่อชนิดยังไม่สามารถระบุได้
3. พบกระดูกไดโนเสาร์กินพืชสกุลและชนิดใหม่ของโลก *Phuwiangosaurus sirindhornae* ที่หลุมขุดค้นที่ 1 และ 2
4. กระดูกเท้าของไดโนเสาร์ที่มีรูปร่างคล้ายนกกระจอกเทศ (*Ornithomimosaur*) ที่หลุมขุดค้นที่ 5 ซึ่งข้อมูลยังไม่เพียงพอที่จะตั้งเป็นชื่อได้
5. พบกระดูกของไดโนเสาร์กินเนื้อสกุลและชนิดใหม่ของโลก หลุมขุดค้นที่ 9 มีชื่อว่า *Siamotyrannus isanensis*

¹ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานความก้าวหน้าโครงการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาสามเหลี่ยมท่องเที่ยวเชื่อมโยงไทย ลาว กัมพูชา. ม.ป.ท. หน้า 1-14.

² กรมทรัพยากรธรณี. ไดโนเสาร์ภูเวียง อุทยานแห่งชาติภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <http://www.dmr.go.th/Attractive_Geo/ne/ne04.html> กุมภาพันธ์ 11, 2547.

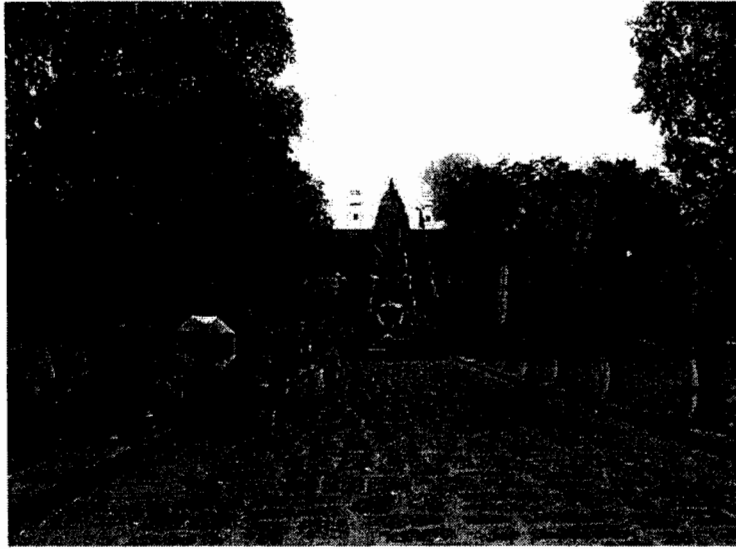
วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร เลขที่ 183 ถ.ชยางกูร บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม พ.ศ. 2485 ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกขึ้นเป็นวรมหาวิหารชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.2000

ภาพประกอบ 8 แผนที่จังหวัดนครพนม

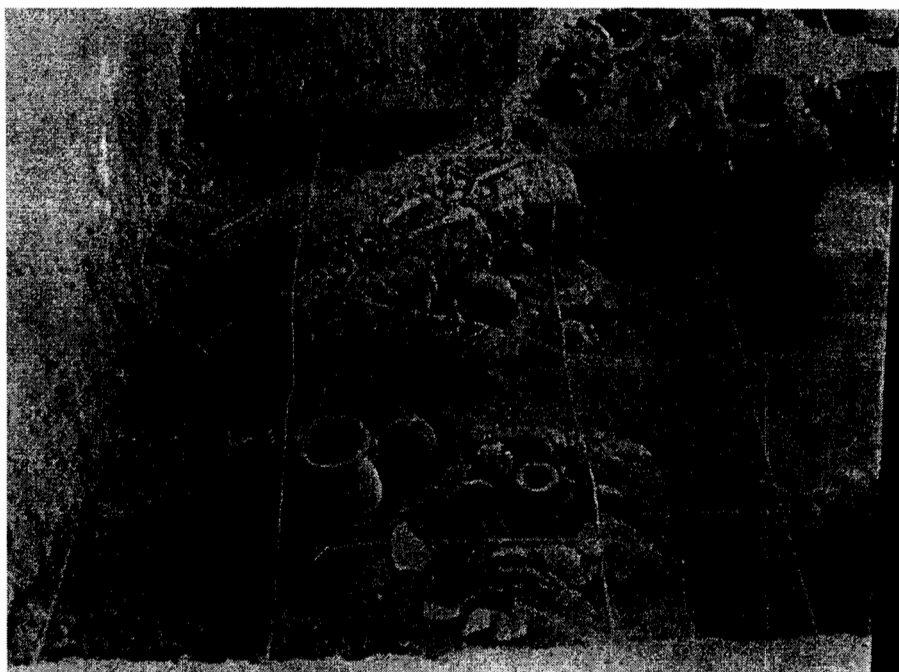
ภาพประกอบ 9 พระธาตุพนม

ภาพประกอบ 11 อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ปราสาทประธาน ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมมณฑป ส่วนประกอบของปราสาทประธานตั้งแต่ฐานผนังด้านบน ด้านล่าง เสากรอบประตู เสาติดผนัง ทับหลัง หน้าบัน ชูมชั้นต่างๆ ตลอดจนกฏิขบวนปราสาทล้วนสลักรูปภาพลวดลาย เช่น ประติมากรรมลอยตัวเทวรูปสตรี เทวรูปสามพักตร์ รูปสลักนูนสูง เช่น เทวรูปประจำทิศ ภาพสลักนูนต่ำ อันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาทั้งไสวณิกายที่นับถือพระศิวะเป็นสำคัญ และไวษณพิกาย ที่นับถือพระวิษณุเป็นสำคัญ ล้วนเป็นหลักฐานสำคัญบ่งชี้ว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 17

กรมศิลปากรซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งด้วยวิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) และได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2531 เป็นต้นมา และได้เปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00-18.00 น. กรมศิลปากรประกาศเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท และได้มีการยกเว้นบุคคลบางกลุ่มไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

ภาพประกอบ 13 พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งที่วัดโพธิ์ศรีใน

พ.ศ.2525 ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ของบประมาณสร้างอาคารหลังที่สองจากมูลนิธิจอห์น เอฟ. เคนเนดีแห่งประเทศไทย กับกรมศิลปากรให้การสนับสนุนครุภัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 6,100,000 บาท และอันเนื่องในวโรกาสสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ 84 พรรษา กรมศิลปากรได้กราบบังคมทูลพระบรมราชานุญาติใช้ชื่ออาคารว่า อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2530 เปิดให้เข้าชมเวลา 09.00-16.00 น.ทุกวัน ค่าเข้าชมชาวไทยคนละ 10 บาท ชาวต่างชาติคนละ 30 บาท¹ อนึ่งประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ตั้งแต่วันที่ 17 ธันวาคม 2530 ปี พ.ศ. 2535 คณะกรรมการมรดกโลกได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลก อันดับที่ 4 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 359 ของโลก ด้วยคุณค่าตามหลักเกณฑ์มาตรฐาน ข้อ 3 เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือ

¹ นงลักษณ์ โอเวนเค็น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

ภาพประกอบ 15 สภาพภายในวัดศรีภูขันธ์ บ้าน โลกโก่ง

ศึกษาภาพในการท่องเที่ยวที่บ้าน โลกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมือง และชุมชน ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยอดเยี่ยมครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 (Tourism Award) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹ สามารถเดินทางไป-กลับ หรือร่วมพักในบ้านพักแรมกับ เจ้าของบ้าน (Home stay)²

จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่ตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ 15,744 ตาราง กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ และ 5 กิ่งอำเภอ อาณาเขตทิศเหนือติดกับจังหวัด อำนาจเจริญ ทิศใต้ติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศตะวันออกติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว ทิศตะวันตกติดกับจังหวัดยโสธรและจังหวัดศรีสะเกษ

¹ สีเทียด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดศรีภู ขันธ์ บ้าน โลกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

² บุญธง แสงโคตร และแม่หรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้าน โลกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

ศักยภาพของพื้นที่วัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

ในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ช่วงปี พ.ศ.2444 พระครูอุครพิทักษ์คณะเดช (บุญรอด สมจิตร) เป็นผู้นำในการบูรณะพระธาตุพนมจนแล้วเสร็จ จึงทำการฉลอง ณ วันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือน ๓ พระธาตุพนมวรมหาวิหารจึงถือเอาช่วงวันเพ็ญเดือน 3 จัดงานเทศกาลประจำปีนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมางานนมัสการได้ขยายเวลาจากเดิมเป็น 7 วัน โดยเริ่มในวันขึ้น 10 ค่ำ ถึง วันแรม 1 ค่ำ ของทุกปี จวบจนปัจจุบัน วัดได้ให้บริการดอกไม้ รูปเทียน ทองคำเปลว ให้เช่าเหรียญ ค่านานพระธาตุ ฯลฯ แก่ พุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญ ต่อมาในปี พ.ศ.2547 อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนร่วมจัดงาน “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004)”¹

ในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ ปี พ.ศ.2481 พุทธศาสนิกชนร่วมกันประดิษฐานพระพุทธรูปบาทจำลองที่ปราศรัยน้อย และได้เดินทางขึ้นไปนมัสการ ทำบุญปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลองในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันเป็น “ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง” ภายหลังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้บูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทพนมรุ้ง จึงได้เคลื่อนย้ายสถานที่วัดปราสาทพนมรุ้ง และรอยพระพุทธรูปบาทจำลองมาตั้ง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ปี พ.ศ.2531 จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มกิจกรรมแตกต่างไปจากอดีต² เช่น คณะกรรมการจัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 ยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมให้นักท่องเที่ยว งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งประจำปี 2547 คณะนักแสดงเสด็จเสด็จ “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ข้าราชการ พ่อค้า นักการเมือง พรานหมัน ฯลฯ ประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสร้งน้ำ ศิวะสิ่งศักดิ์ อัตราค่าธรรมเนียมเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมเป็นชาวไทยคนละ 20 บาท ชาวต่างชาติ 50 บาท จะเห็นได้ว่าผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนงานแทนพระและชาวบ้านล้วนก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนพื้นที่และความหมายงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในอดีตอย่างสิ้นเชิง

ในแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี ปี พ.ศ. 2535 คณะกรรมการมรดกโลก ได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกอันดับที่ 359 ของโลก ด้วยคุณค่าตามหลักเกณฑ์มาตรฐาน

¹ พระโสภณเจติยาภิบาล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กุฏิขั้วมงคล วัดพระธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดธาตุพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

² พระประมุข ปิยธรรมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

ข้อ 3 เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นพยานหลักฐานแสดง
ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมซึ่งยังคงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว ในปี พ.ศ.2547
ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547 ณ
พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง¹ ระหว่างวันที่ 19-21
มีนาคม 2547 โดยถือเอาวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
เสด็จทอดพระเนตรแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี และเสด็จบ้านเฮือนไทพวนเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2515
เพื่อเป็นการน้อมรำลึกชาวไทยพวนบ้านเชียงจึงถือเอาช่วงวันและเดือนดังกล่าวจัดงานฉลองมรดกโลก
สืบเนื่องกันมาเป็นปีที่ 8

ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จังหวัดจันทบุรีร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ใหญ่สีเทอด ไตรยะวงษ์ และสมาชิกในหมู่บ้านโคกโค้งร่วมกันเปิดหมู่บ้านให้
นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรม
กับเจ้าของบ้าน (Home stay) เมื่อเดือนสิงหาคม 2541² และได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ประเภทแหล่ง
ท่องเที่ยวเมืองและชุมชน ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543
(Thailand Tourism Awards 2000)³

ในแหล่งท่องเที่ยวประเพณีแห่เทียนพรรษา ชาวอีสานนิยมเรียกว่า “บุญเดือนแปด” เป็น
ช่วงเวลาที่ต้องอยู่จำอาวาสแห่งเดียวตลอด 3 เดือน พุทธศาสนิกชนนำ “ต้นเทียน” มารวมกัน
ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ถวายแด่พระสงฆ์ในวันเข้าพรรษาเพื่อให้นำไปบูชาพระรัตนตรัยตลอด
พรรษา พุทธศาสนิกชนจังหวัดอุบลราชธานี นิยมถวายต้นเทียนในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็น
ประเพณีสืบเนื่อง และยอมรับถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานี โดยกำหนดจัดงานในวัน
ขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 และแรม 1 ค่ำเดือน 8 ของทุกปีจากอดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบันมีการสร้างสรรค์ต้น

¹ พันโทสุเมธ คำพิมาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธ-
ภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

² บุญธง แสงโคตร และแม่หรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็น
ผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11
ธันวาคม 2546.

³ สีเทอด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการ
ผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27
พฤศจิกายน 2546.

เทียบให้เกิดความวิจิตรขึ้นเป็นลำดับ เช่น ในปี พ.ศ.2546 จังหวัดอุบลราชธานีจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “สืบศาสตร์ สานศิลป์” ระหว่างวันที่ 8-14 กรกฎาคม 2546 ในปี พ.ศ.2547 จังหวัดอุบลราชธานีจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทิดไท้องค์ 72 พรรษามหาราชา ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม -1 สิงหาคม พ.ศ.2547 สภาพปัจจุบันแตกต่างจากอดีต เพราะมีผู้เกี่ยวข้องตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจรับผิชอบ สนับสนุนทั้งโดยตรง และโดยอ้อม เช่น รัฐ เอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้น

ศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม

การผลิตทางวัฒนธรรมต้องมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และพลังงานการผลิต ซึ่งพลังงานการผลิตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิต¹ พลังการผลิต คือ ความสามารถในการสร้างปัจจัยทางวัตถุ หรือปัจจัยภายนอกร่างกายและปัจจัยภายในเรือนร่างซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะตัวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

จากการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน พบว่า พลังการผลิตสินค้าหัตถกรรม สินค้าวัตถุการแสดง และสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนี้

1.การผลิตสินค้าหัตถกรรม

1.1 การผลิตสินค้าผ้าและเครื่องแต่งกาย

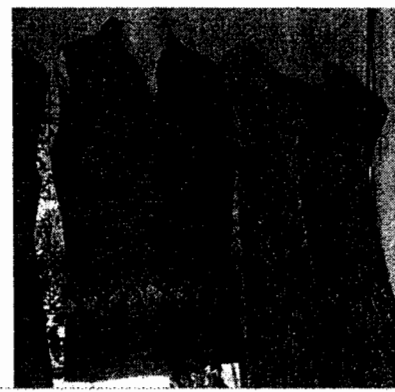
กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นผลิตผ้าทอมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กล่าวคือสตรีชาวอีสานส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านปัจจัยทางทักษะฝีมือการทอผ้าสืบเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมืองก็เป็นเช่นกัน ภายหลังจากการชุกคั่นพบฟอสซิลไดโนเสาร์กินพืชสกุลและชนิดใหม่ของโลก กลุ่มแม่บ้านได้รับแรงบันดาลใจนำไปสู่การออกแบบรูปไดโนเสาร์เป็นส่วนประกอบสำคัญร่วมกับลวดลายขีดแบบดั้งเดิมบนผ้าทอ และการเลือกใช้ผ้าเป็นปัจจัยทางด้านวัตถุดิบมาแปรรูปผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับผ้าเป็นอาชีพเสริมรองจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก นางสุวิมล แก่นบุตรดีประธานกลุ่มแม่บ้านกล่าวสรุปว่า บทบาทของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านตำบลในเมืองเป็นแรงงานที่มีความสำคัญทุกคน เพราะมีความรู้ความสามารถด้านการทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายทอมือ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าเป็นอย่างดี ส่วนเครื่องมือสำหรับการทอผ้าที่สำคัญยังเป็นกรรมวิธีดั้งเดิม ได้แก่ การทอผ้าโดยวิธีการทอ

¹ ฉัตร ชมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ ศก.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 95. (อ้างมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981.)

บนโครงหูก กอปรกับการฝึกฝนทักษะเพิ่มเติมด้านการแปรรูป ตัดเย็บโดยใช้จักรอุตสาหกรรม สินค้าที่กลุ่มผลิตได้แก่ ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองย้อมสีธรรมชาติ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทอด้วยความประณีต สีเส้นสวยงามผลิตหลากหลายรูปแบบวางจำหน่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ณ ห้องจำหน่ายของกลุ่มแม่บ้านในพิพิธภัณฑ์ เช่น ผ้าถุงผลิตจากผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าเช็ดมือ กระเป๋า หมวก กระเป๋าสะพาย เสื้อสตรี ผ้าขาวม้า กระเป๋าเล็ก พวงกุญแจ ฯลฯ ขณะเดียวกันสินค้าดังกล่าวส่วนหนึ่งวางจำหน่ายในแหล่งผลิตของกลุ่ม พ่อค้าคนกลาง

ประเภท ผลิตภัณฑ์จากผ้า
รูปแบบ กระเป๋า
วัสดุ ผ้าฝ้ายทอมือ
ราคา 50 บาท

ประเภท ผลิตภัณฑ์จากผ้า
รูปแบบ เสื้อสตรี
วัสดุ ผ้าทอมือ
ราคา 500 บาท

ประเภท ผลิตภัณฑ์จากผ้า
รูปแบบ ผ้าถุง
วัสดุ ผ้าทอมือ
ราคา 350 บาท

ประเภท ผลิตภัณฑ์จากผ้า
รูปแบบ หมวก
วัสดุ ผ้าฝ้ายทอมือ
ราคา 100 บาท

ภาพประกอบ 18 ผ้าทอ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า

ขณะเดียวกันสินค้าดังกล่าวส่วนหนึ่งวางจำหน่ายในแหล่งผลิตของกลุ่ม อีกทั้งพ่อค้าคนกลางนำไปจำหน่ายยังแหล่งอื่นๆ เช่น งานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่เมืองทองธานี สำหรับการจำหน่ายที่ส่วนบริการของพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์เวียงใต้ดำเนินการมาแล้ว 2 ปี ฤดูฝนจำหน่ายได้น้อย ช่วงการประชุมเอเปค (APEC) และการแข่งขันกีฬาสาธิตที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นจำหน่ายสินค้าได้มากเพราะนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ กับอุทยานแห่งชาติภูเวียงจำนวนมาก¹ ขณะเดียวกันสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองขอมลีสรรมาชาติได้รับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจในตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ผ่านเว็บไซต์ของ ไทยตำบลคอต คอม²

กลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลิตผ้าฝ้ายทอมือขอมลีสรรมาชาติเย็บด้วยมือ และเย็บด้วยจักรอุตสาหกรรม สำหรับนุ่งห่มและประโยชน์อื่น การผลิตมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กล่าวคือกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโก่งได้รับแรงบันดาลใจจากการค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์กินพืชสกุลและชนิดใหม่ของโลก บนภูเขาย่านนาไคร้ ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงนำรูปไดโนเสาร์ไปออกแบบเป็นส่วนประกอบสำคัญกับลวดลายผ้าทอรูปแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ดังนั้นผ้าจึงเป็นปัจจัยสำคัญทางด้านวัตถุประสงค์การผลิตและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อันเกี่ยวเนื่องกับผ้าให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ กิจกรรมดังกล่าวเป็นอาชีพเสริมรองจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก นางโกสีย์ หนองสูง และนางอลิษา ไตรยะวงษ์ ตำแหน่งประธานและเลขานุการตามลำดับกล่าวว่า กลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโก่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ วัตถุประสงค์ที่สำคัญคือด้ายซื้อจากโรงงานอุตสาหกรรมนำมาทอมือเป็นผืน ผลิตภัณฑ์จากผ้าบางชนิดแปรรูปโดยการเย็บด้วยจักรอุตสาหกรรม สมาชิกทุกคนในกลุ่มล้วนเป็นแรงงานสำคัญล้วนมีความรู้ความสามารถด้านการทอและการแปรรูป เครื่องมือสำหรับการทอผ้าที่สำคัญยังใช้กรรมวิธีการทอบนโครงหูก สินค้าที่กลุ่มผลิตได้แก่ ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองขอมลีสรรมาชาติ ผ้าฝ้ายทอมือผลิตหลากหลายรูปแบบวางจำหน่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ณ ร้านจำหน่ายสินค้า

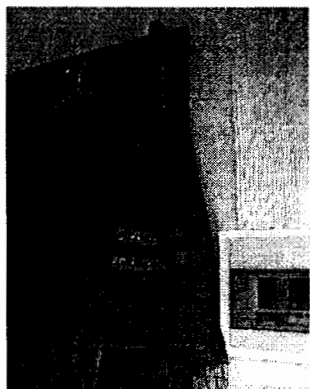
¹ สุวิมล แก่นบุตรดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

² ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/tpdlist.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

ภายในวัดศรีภูขันธ์ สินค้าที่วางจำหน่าย เช่น เสื้อเย็บมือ ผ้าถุง โสร่ง ผ้าคลุมหัว กระเป๋า ย่าม ฯลฯ¹ ขณะเดียวกันสินค้าบางชนิดได้รับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจตำบล กุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผ่านเว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม²

ประเภท เครื่องนุ่งห่ม
รูปแบบ เสื้อเย็บด้วยมือ
วัสดุ ผ้าฝ้าย
ราคา 300 บาท

ประเภท ผ้าฝ้ายทอมือ
รูปแบบ ย่าม
วัสดุ ฝ้าย
ราคา 200 บาท

ประเภท ผ้าฝ้ายทอมือ
รูปแบบ ผ้าโพกหัว
วัสดุ ฝ้ายทอมือ
ราคา 150 บาท

ภาพประกอบ 19 ผ้าทอ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า

1.2 การผลิตสินค้าของที่ระลึก

1.2.1 เครื่องปั้นดินเผาเขียนสี

กลุ่มปั้นหม้อบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดย นางวงเดือน ชมพู เป็นผู้ประสานงาน ร่วมมือกันกับสมาชิกผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีความสัมพันธ์กับ

¹ ไกลี่ หนองสูง และนางอลิษา ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็น ผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภูขันธ์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

² ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

<<http://www.thaitambon.com/tambon/tprdsdesc.asp?ID=460506&PROD=11103>> มกราคม 9, 2547.

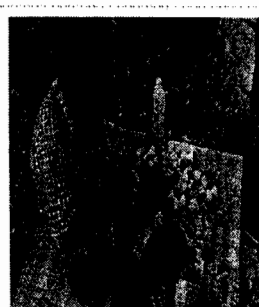
แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี กล่าวคือ ชาวบ้านคำอ้อเดิมบรรพบุรุษมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัด นครราชสีมา อพยพย้ายถิ่นและยังคงดำรงชีวิตสัมพันธ์กับการทำเครื่องปั้นดินเผาสืบเนื่องจวบจน ปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มมีสมาชิก 17 คน เงินทุนเริ่มต้น 60,000 บาท หนึ่งในที่ตั้งของหมู่บ้านมีแหล่งดินเหนียว ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่มีคุณสมบัติในการขึ้นรูปภาชนะดินเผา ดังนั้นดินจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ผสานกับการขึ้นรูปด้วยหัตถ์ และการเผาแบบหน้าดิน¹ กล่าวได้ว่ากลุ่มปั้นหม้อบ้านคำอ้อล้วน ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านปัจจัยทักษะฝีมือการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ภายหลังจากการขุดค้นของนักโบราณคดี กรมศิลปากรดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีพบหลักฐาน ทางโบราณคดี เช่น ภาชนะดินเผาสามารถแบ่งยุคสมัยออกได้ 3 สมัย และคณะกรรมการมรดกโลกได้ ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกในช่วงเวลาต่อมา ส่งผลให้ชาวบ้านคำอ้อมี แนวคิดเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของผลิตภัณฑ์หม้อแบบดั้งเดิมสู่การลอกเลียนแบบภาชนะดินเผา วัฒนธรรมบ้านเชียงในอดีตเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน ทำให้มีผู้เกี่ยวข้องกับชิ้นการผลิตเพิ่มขึ้นดังกล่าว ที่ว่า “...บ้านคำอ้อผลิต บ้านปลูเจียนสี บ้านเชียงขาย...”

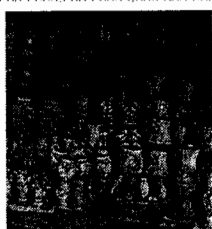
ประเภท เครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบ ไหลหลายรูปโคลน
วัสดุ ดินเผาเจียนสี
ราคา 850 บาท

ประเภท เครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบ ไหลหลายรูปโคลน
วัสดุ ดินเผาเจียนสี
ราคา 75 บาท

ประเภท เครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบ ไหลหลาย
วัสดุ ดินเผาเจียนสี
ราคา 5, 10 บาท

ประเภท เครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบ ไหลหลาย
วัสดุ ดินเผา
ราคา 10-850 บาท

ประเภท เครื่องปั้นดินเผา
รูปแบบ ไหลหลาย
วัสดุ ดินเผา
ราคา 10-40 บาท

ภาพประกอบ 20 ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

¹ วงเดือน ชมภู. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

กลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยนางเหรียญ จันทร์จรรูญ เป็นประธานกลุ่มกล่าวว่า “...องค์การบริหารส่วนตำบลให้งบประมาณสร้างเตาฟืนเผาเครื่องปั้นดินเผา 4 เตา แต่ละเตาบรรจุหม้อขนาดใหญ่ได้ 30-40 ใบ ที่นี้รับปั้นหม้อทุกชนิด ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์แฉนี้ เป็นผลผลิตของกลุ่ม แต่แยกการจำหน่ายผลผลิต...”¹

พนม สุทธิบุญ เจ้าของกิจการผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาร้านตุ้ยไหลหลาย ตั้งอยู่ที่บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียงกล่าวว่า “...ผมมีประสบการณ์ด้านการเขียนลายมา 5 ปี โดยยึดเอาลวดลายเก่าแก่ดั้งเดิมเป็นหลัก ผมประกอบอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักไม่ทำนา หม้อดินตกแต่งเขียนสีแล้วชุบโคลนให้รู้สีกว่ามันเก่าขายที่กรุงเทพฯ คนชอบจำหน่ายได้ราคาสูง...”² ขณะที่วิลาวัลย์ สุทธิบุญ ภรรยา เป็นสุภาพสตรีหนึ่งเดียวของบ้านเชียงที่ประกอบอาชีพเขียนสีเครื่องปั้นดินเผา กล่าวว่า

“...แฟนฉันเจ้าของร้านตุ้ยไหลหลาย แต่ฉันมาเช่าหน้าร้านและทางเข้าบ้านญาติ 3-4 ตารางเมตร เดือนละ 500 บาท แต่ก็คุ้มเพราะอยู่หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รถนักท่องเที่ยวจอดแถวนี้ ฉันกับแฟนรับหม้อดินเผาส่วนใหญ่จากบ้านคำอ้อมาเขียนสี อันนี้หม้อรุ่นเล็ก 10 บาท ผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่มาเที่ยวเพราะนักเรียนมีเงินน้อย ถ้าเป็นราคาส่งใบละ 6 บาท มีผู้รับไปจำหน่ายที่เมืองทองธานี ระหว่างวันที่ 18-28 ธันวาคม 2546... บางครั้งแฟนขายของที่ระลึกในพิพิธภัณฑสถานรับไปจำหน่าย...ฉันเขียนสีหม้อขนาดเล็กได้ 200 ใบ ต่อวัน ขนาดกลางได้ 100 ใบต่อวัน ...”³

ในส่วน of ร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา เช่น ร้านบ้านเชียง 5000 ปี กล่าวสรุปว่า ได้จ้างแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านปลู ผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามรูปแบบที่ร้านกำหนด ร้านนี้

¹ เหรียญ จันทร์จรรูญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์บ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

² พนม สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านตุ้ยไหลหลาย บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

³ วิลาวัลย์ สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถานผลิตจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาชั่วคราว ถนนด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

จำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังขายส่งให้กับฝ่ายจำหน่ายสินค้าที่ระลึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติด้วย¹

กล่าวสำหรับการเผยแพร่สินค้าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ได้มีผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจในตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีผ่านเว็บไซต์ของไทยตำบลคอตคอม² และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย³ จะเห็นว่าสภาพปัจจุบันผู้ผลิตแต่ละกลุ่ม แต่ละหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงการผลิต การกระจายให้สามารถตอบสนองความต้องการผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

1.2.2 การผลิตสินค้าจำลองโดยกรรมวิธีการหล่อ

จิระศักดิ์ ปงลังกา ร่วมมือกับสมาชิกในครอบครัวสร้างผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ ใช้กรรมวิธีการหล่อปูนปลาสเตอร์จากแบบพิมพ์ยางพารา และตกแต่งผิวด้วยสีน้ำพลาสติก ปิดด้วยสีทองเพื่อให้เกิดความรู้สึกเก่าและขลังตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว⁴ ขณะเดียวกันครอบครัวของอ้วน หลอมนาค ได้ดำเนินการผลิตเช่นเดียวกัน เพราะมีสถานะเป็นลุง และบ้านพักอาศัยซึ่งใช้เป็นสถานที่ผลิตตั้งอยู่ติดกัน⁵ การผลิตดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง กล่าวคือ

¹ ผู้จำหน่ายสินค้านำเข้าบ้านเชียง 5000 ปี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านบ้านเชียง 5000 ปี บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

² ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี.

<<http://www.thaitambon.com/tambon/tambon.asp?ID=410609>> มีนาคม , 2547.

³ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2002 <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

⁴ จิระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 269 หมู่ที่ 12 บ้านนุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

⁵ อ้วน หลอมนาค และ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 193 หมู่ที่ 12 บ้านนุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

ภายหลังจากการบูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทหินพนมรุ้ง โดยกรมศิลปากร ส่งผลให้มีผู้เริ่มผลิตสิ่งจำลอง

ประเภท หล่อปูน
รูปแบบ ทับหลัง
วัสดุ ปูน
ราคา 20 บาท

ประเภท หล่อปูน
รูปแบบ ปราสาท
วัสดุ ปูน
ราคา 15 บาท

ประเภท เทียนที่ระลิก
รูปแบบ เทียน
วัสดุ เรซิน
ราคา 350, 1600 บาท

ประเภท งานหล่อ
รูปแบบ นูนสูงติดกรอบ
วัสดุ เทียน
ราคา 270 บาท

ภาพประกอบ 21 รูปจำลอง

ดังกล่าวว่า “...อาจารย์เป๊าะเป็นผู้ริเริ่มสร้างปราสาทจำลอง หล่อด้วยเรซิน วางจำหน่ายในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ต่อมาเลิกผลิตชาวบ้านบางกลุ่มมีแนวคิดผลิตปราสาทจากแบบจำลองปราสาทขนาดเล็ก และขนาดใหญ่โดยนำผลงานอาจารย์เป๊าะเป็นแม่แบบ แต่ขั้นการผลิตได้เปลี่ยนวัตถุดิบสำหรับหล่อจากเรซินซึ่งมีราคาสูง และเป็นอันตรายต่อสุขภาพเป็นปูนปลาสเตอร์ทดแทนสืบเนื่องจวบจนปัจจุบัน อนึ่งที่ตั้งของหมู่บ้านไม่มีวัตถุดิบในการผลิตดังนั้นจึงต้องพึ่งพาวัตถุดิบ เช่น ปูนปลาสเตอร์ น้ำยารพารามทอง แซลแล็ค จากร้านค้าส่งในจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา หรือ

สระบุรี ดังนั้นปัจจัยด้านแรงงานในครอบครัวจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ¹ กล่าวได้ว่าผู้ผลิตได้ตั้งสมปัจจัยทักษะฝีมือการผลิตรูปจำลองด้วยตนเองจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง เช่น ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งได้มีการสร้างร้านค้าสำหรับผู้จำหน่ายสินค้าหัตถกรรม และสินค้าที่ระลึกเช่ารายเดือนดังกล่าวของผู้จำหน่ายสินค้าหัตถกรรม สินค้าที่ระลึกเกี่ยวกับรูปจำลองปราสาทพนมรุ้งรูปสิงห์ นารายณ์ทับหลังบรรทมสินธุ์ ศิวะนาฏลาส ฯลฯ ว่า “...แผงเช่าเดือนละ 800บาท ต่อห้อง ฉะนั้นจึงแบ่งกันกับเพื่อน คนละ 400 บาท คนมาเที่ยวช่วงออกพรรษา ปีใหม่ ช่วงสงกรานต์ และช่วงประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเยอะมาก...”² ขณะที่ร้านค้าในเขตเทศบาลประโคนชัยรับสินค้าไปจำหน่ายนอกเขตอุทยานประวัติศาสตร์กล่าวว่า “...ของที่ระลึก เช่น ทับหลัง 20 บาท ปราสาทพนมรุ้งขนาดเล็ก 20 บาท ใหญ่ 50 บาท แหล่งผลิตอยู่บ้านที่อ้วนบ้านบุ ที่อ้วนขามราคาด่าง สินค้าเหล่านี้หนูรับมาจำหน่ายจะคิดราคาจำหน่ายเป็นมาตรฐานเท่ากันทุกร้านเช่นเดียวกับร้านจำหน่ายบนเขาพนมรุ้ง...”³

ในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ไฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทศให้ 72 พรรษา มหาราชินี ได้มีการนำสินค้าเกี่ยวกับเทียนจำลองมาวางจำหน่ายบนถนนสินค้า OTOP ข้างศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ผลิตภัณฑ์เทียนจำลองใช้กรรมวิธีผลิตโดยการหล่อด้วยเรซิน โดยสมาชิกในครอบครัวของธวัช มากนวล กล่าวว่า

“...ผมและลูกร่วมกันผลิตเทียนจำลองขนาดต่างๆ หล่อด้วยเรซิน ลูกชายสำเร็จการศึกษาทางด้านศิลปะจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี แหล่งผลิตจะตั้งอยู่ที่อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี สินค้าจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง สั่งทำได้ตามความต้องการของลูกค้า...”⁴

¹ จิระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 269 หมู่ที่ 12 บ้านบุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

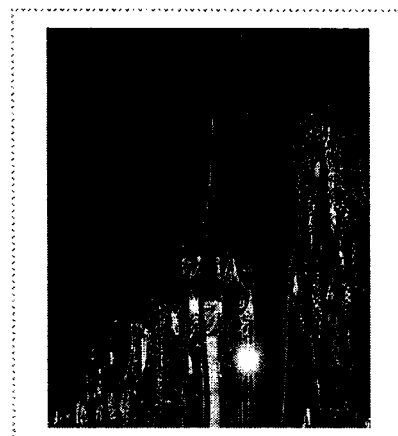
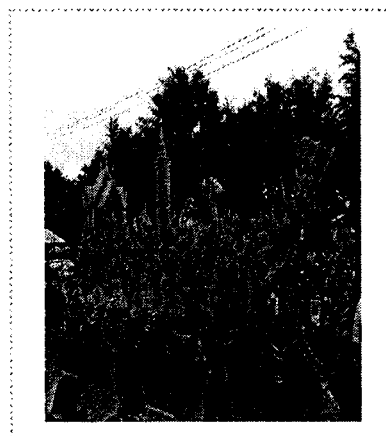
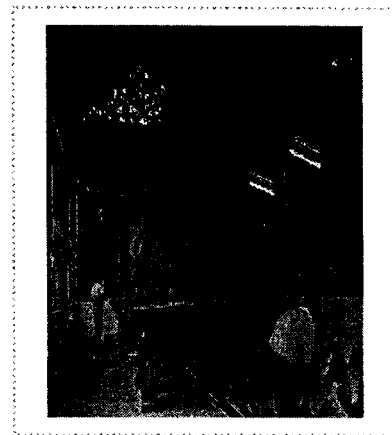
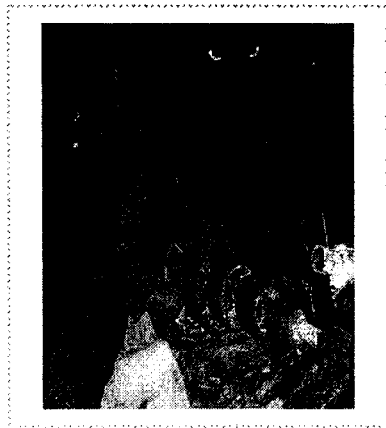
² วรรณะ หลอมนาค. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2546.

³ ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านโง้งก้วยเตี้ยเป็ด อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

⁴ ธวัช มากนวล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ถนนสายเทียนเทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2547.

1.2.3 การผลิตเทียนพรรษา

ผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเทียนเพื่อเข้าร่วมในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ไฟธรรมงามล้ำเทียนพรรษา” เทศให้ 72 พรรษามหาราชนิ ได้นำวัตถุดิบต่างๆ ที่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง เช่น เทียน ขี้ผึ้ง ดอกไม้ ใบตอง ฯลฯ มาแปรรูปสร้างสรรค์เทียนพรรษา ตามรูปแบบที่กำหนด โดยผ่านการใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัว การผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต เหมือน และแตกต่างกันดังนี้

ภาพประกอบ 22 ช่างและต้นเทียน

พระครูกิตติ วัฒนโธบล เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองบัว เป็นหัวหน้ากลุ่มช่างควบคุมการผลิตต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลักขนาดใหญ่ โดยมีช่างวิเชียร พาคี เป็นรองหัวหน้า

ช่าง รับผิดชอบการสร้างคันเทียบ เช่น คันเทียบของวัดพระธาตุหนองบัว คันเทียบอำเภอตระการพืชผล ช่างวิเชียร พาคี กล่าวถึงวัดอุคิขและปัจจัยทางด้านฝีมือว่า¹

“...ผมเป็นศิษย์พ่อใหญ่สุดสำหรับ จันทรวจิตร ผมมาอยู่ ป.7 วัดอุคิขหลักคือเทียบ พวกผมลงมือทำคันเทียบมาหนึ่งเดือน ช่างถูกมือมาจากจังหวัดศรีสะเกษ เร่งงานให้เสร็จทันวันแห่ช่างต้องงดการทำนา เมื่อวานกับวันนี้นักท่องเที่ยวมาชมคันเทียบของวัดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศปีที่แล้ว และชมแกะเทียบจำนวนมาก พรุ่งนี้จะนำคันเทียบไปตั้งที่ถนนสายเทียบ ใกล้ทุ่งศรีเมือง และจะเข้าร่วมขบวนแห่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสในวันถัดไป...”

พระสำลี ทิฏฐมโม วัดทุ่งศรีเมือง เป็นหัวหน้าช่างควบคุมการผลิตคันเทียบประเภทติดพิมพ์ของหน่วยงานซึ่งมาใช้สถานที่วัด และให้ความอนุเคราะห์การสร้างคันเทียบ เช่น คันเทียบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลอ่างศิลา อำเภอปลาปาก และคันเทียบวัดทุ่งศรีเมือง ได้กล่าวว่า²

“...วัดอุคิขสำคัญได้แก่มั้ง ชื้อจากร้านค้าในเขตเทศบาลนครอุบลราชธานี ปีนี้วัดได้ช่วยเหลือหน่วยงานต่างๆ ทำคันเทียบรวมทั้งคันเทียบของวัดจำนวน 5 คัน เป็นเทียบประเภทติดพิมพ์ทั้งหมด การทำงานช่วงเริ่มแรกพระและสามเณรใช้เวลาช่วงกลางคืนปฏิบัติงาน กลางวันพักผ่อน ภายหลังต้องรีบเร่งให้เสร็จทันกำหนดจึงลงมือทำทั้งวันทั้งคืน...”

พระอาจารย์ญา วัดบ้านนาควาย เป็นผู้รับผิดชอบในการตกแต่งรถคันเทียบเพื่อเข้าร่วมขบวนแห่เทียบ มีหน้าที่ควบคุมการประดับตกแต่งดอกไม้ ใบตอง และอื่นๆ ส่วนคันเทียบเป็นเทียบติดพิมพ์ขนาดเล็กได้จ้างช่างในเขตเทศบาล และได้กล่าวถึงปัจจัยด้านฝีมือว่า “...การตกแต่ง

¹ วิเชียร พาคี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

² พระสำลี ทิฏฐมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

ส่วนอื่นๆ เช่น นาคประดับรถทำด้วยใบตอง บายศรี การมัดผ้า ดอกไม้ประดับ เสาธรรมจักร อาตมาและชาวบ้านร่วมมือกันทำ...”¹ สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเข้าร่วมตกแต่งขบวนรถคัน เทียนได้กล่าวถึงทักษะความรู้ความสามารถในการทำงาน และแรงงานที่มาช่วยโดยไม่หวัง ผลตอบแทนแลกเปลี่ยนว่า²

“...อาจารย์ญาท่านเก่งเรื่องดอกไม้ใบตอง งานลอยกระทงปีที่ผ่านมา กระทงที่ท่านทำได้รับรางวัลชนะเลิศ แรงงานผู้ชายจะทำโครงสร้าง รถขบวนแห่คันเทียน นักเรียนหญิงจากโรงเรียนเมืองอุบลมาช่วย อาจารย์ประดับดอกไม้ตกแต่งรถ ส่วนฉันเป็นครูสอนอยู่ที่ตำบลหัวเรือ โรงเรียนตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล มาช่วยงานเพราะบ้านอยู่ในเขตคุ้มวัด...”

กล่าวสรุปได้ว่าปัจจัยการผลิตสำคัญในการทำคันเทียนได้แก่ วัตถุดิบ เช่น ฝิ่ง เทียน ดอกไม้ ฯลฯ และปัจจัยด้านทักษะฝีมือ การแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ขณะเดียวกันแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย

2. การผลิตสินค้าการแสดง จากการศึกษาพบดังนี้

2.1 อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปสัมผัสได้ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ เวลา 06.00-18.00 น. ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือปัจจัยทางด้าน โบราณวัตถุ และ โบราณสถานแห่งเดียวของประเทศไทยซึ่งคูคนักท่องเที่ยวสัมผัสปราสาทหินทรายสีชมพูตั้งอยู่บนภูเขาไฟซึ่งดับสนิทเป็นที่ประดิษฐ์ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ แสงดวงอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่อง ประตูควบคู่กับปัจจัยด้านการแสดง ปี พ.ศ.2547 อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คณะนักแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสรองน้ำ ศิวะลึงค์ จัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547

¹ พระอาจารย์ญา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

² เพ็ญพิไล ผาสุกมุล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 ตรงกับวันที่ 2 เมษายน มีการจัดแสดงขบวนแห่เจ้าชายนเรนทราทิตย์พร้อมขบวนข้าราชการชั้นเขาพนมรุ้ง¹ และวงดนตรีพื้นบ้านกันตรึมโบราณด้วยพระราชทาน 2546 ของเกรียงศักดิ์ ส.ส.ไบทอง² การแสดงแสง สี เสียง ชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัย ค่าบัตรเข้าชม 300 บาท...” หนึ่งช่วงเวลากลางวันอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเดินทางสัมผัสปราสาทพนมรุ้งโดยยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมจากนักท่องเที่ยวทุกคน

งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 ตรงกับวันที่ 3-4 เมษายน แสดงจำลองขบวนแห่พระนางรูปดินรลักษ์มีเทวี และเทพพาหนะทั้ง 10 เป็นประติมากรรมรูปสัตว์พาหนะประจำทิศหล่อด้วยเรซิน ได้แก่ หงส์ ช้าง วัว ระมาด คชสีห์ นกยูง นาค ม้า รากษส และกระบือ เคลื่อนขบวนสู่มหาเทวปราสาทพนมรุ้ง ขบวนทั้งหมดอำนวยความสะดวกโดยนายอำเภอเฉลิมพระเกียรติ³ โดยมีการถ่ายทอดสดผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ในส่วนของการแสดงแสง สี เสียง ชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัย ค่าบัตรเข้าชม 300 บาท...” หนึ่งช่วงเวลากลางวันมีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมเพิ่มเป็น ชาวไทย 20 บาท ชาวต่างชาติ 50 บาท (เดิม 10 บาท และ 40 บาท) ขณะเดียวกันพิธีกรประจำวันได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานเลี้ยงตอนกลางคืนก่อนการแสดง แสง สี เสียงว่า

“...เย็นนี้เราถือโอกาสต้อนรับเขานานาชาติเชิญองโตกละ 1,000 บาทได้ที่ลานโพธิ์ กับเสมียนตราอำเภอเฉลิมพระเกียรติคุณศิริรัตน์ อารีรอบ งานเขานานาชาติ ครั้งที่ 2 : โซปบายดินเนอร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดธงชัย อนันตกุลเป็นผู้ริเริ่ม เพื่อต้อนรับเขามุริรัมย์ เช่น เยอรมัน อเมริกา ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ จำนวนเขายาวเยอรมันมากที่สุด⁴

¹ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้ดำเนินการจัดแสดง

² เกรียงศักดิ์ ส.ส.ไบทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ พิธีกร. เป็นผู้บรรยาย. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นบันทึกเสียง ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2547.

⁴ พิธีกรประจำวัน

2.2 งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมือง สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติ จัดประกวดต้นเทียน สถานที่ทุ่งศรีเมือง ถนนภายในและรายรอบอุบลนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเป็นพื้นที่ถนนสายเทียน ขบวนแห่เทียน รูปขบวนแห่การแสดง ผู้ให้การสนับสนุน ที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวชมขบวนแห่ และร้านจำหน่ายสินค้าเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ขบวนพื่อนนำหน้าต้นเทียนพรรษาขบวนแห่เผยแพร่ ถ่ายทอดสด 177 ประเทศทางไทยทีวี Global Network โดยบริษัททวงศาโรจน์มีเดีย จำกัด¹

2.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 (นครพนม) สำนักงานจังหวัดนครพนม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครพนม เทศบาลเมืองนครพนม บุคคล กลุ่มบุคคล และเอกชน ร่วมกันจัดโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) ได้จัดกิจกรรมเทศกาลและงานประเพณีจังหวัดนครพนมปี 2547 เช่น งานนมัสการพระธาตุพนม งานนมัสการพระธาตุนิเวศน์ งานประเพณีไหลเรือไฟ ฯลฯ² พลังการผลิตมีลักษณะดังนี้

2.3.1 ปัจจัยด้านวัตถุ ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการนำประเพณีชาวเหนือของคนล้านนาซึ่งมีคติความเชื่อว่าคนเกิดปีใดจะต้องไปสักการบูชาพระธาตุประจำปีเกิดตามปีนักษัตร เชื่อกันว่าจะได้รับอานิสงส์มากและเป็นสิริมงคล ดังที่ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 เปิดเผยว่า

“...จังหวัดนครพนมกำหนดให้ปีพุทธศักราช 2547 เป็นปีท่องเที่ยวของจังหวัด ทั้งนี้เป็นการนำเอาคติความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดมาสร้างสรรค์ให้เกิดกิจกรรม โดยเชื่อว่าปีเกิดทั้ง 12 นักษัตรมีความสัมพันธ์กับการบูชาพระบรมธาตุ หากใครได้มีโอกาสไปสักการะพระธาตุประจำปีเกิดของตนถือว่าจักได้อานิสงส์และเป็นสิริมงคลแก่ตนยิ่งนัก จังหวัดนครพนมเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระธาตุพนมพระธาตุประจำปีเกิดของนักษัตรวอก ซึ่ง

¹ ส่ง กาญจนชูศักดิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ผู้สื่อข่าว TV ช่อง 5 เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถนนสายเทียน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2547.

² สำนักงานจังหวัดนครพนม. ปฏิทินท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม 2547 “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004). ม.ป.ป., ไม่ระบุเลขหน้า

ในปี 2547 นี้้นักขัตรวอกได้เวียนมาครบอีกครั้ง...”¹ “...รายการนำเที่ยว พิเศษชุด “ไหว้พระธาตุประจำวันเกิด เสริมมงคลชีวิต” เพื่อแนะนำ เส้นทางท่องเที่ยวสักการะพระธาตุประจำวันเกิดทั้ง 7 แห่งของจังหวัด...”²

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเดินทางมานมัสการพระธาตุพนมเพิ่มมากขึ้น จังหวัดนครพนมจึงจัดรายการลดราคาพิเศษสำหรับคนเกิดปีวอกในรูปแบบต่างๆ ร้อยละ 10-50 ที่ เดินทางมาเที่ยวตลอดทั้งปี เช่น ค่าที่พัก รีสอร์ท โรงแรม อาหารตามร้านอาหาร โดยการแสดง หลักฐานบัตรประชาชนต่อสถานบริการที่ติดสัญลักษณ์ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง จะได้รับบริการ ทันทิ หนึ่งได้มีการจัดงานนมัสการพระธาตุบวรา เช่น พระธาตุท่าอุเทน พระธาตุเรณูนคร พระธาตุ ศรีคุณ พระธาตุมหาชัย พระธาตุมรุกขนคร และพระธาตุประสิทธิ์ พระธาตุบวราดังกล่าวได้รับ อิทธิพลด้านรูปแบบจากองค์พระธาตุพนม ได้ถูกให้ความหมายว่าเป็นพระธาตุประจำวันเกิด หนึ่งการ จัดงานดังกล่าวได้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออย่างหลากหลาย เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และเว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2.3.2 ปัจจัยด้านการแสดง ใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมายในพิธีเปิดงาน 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง มกราคม-ธันวาคม 2547 มีการแสดงเมดเลย์ลีลานาฏกรรมนครลำน้ำ โขง โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพฯ และวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ เนื้อหาสื่อถึงการประชาสัมพันธ์ ปีวอกเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว รำสักการะพระธาตุ และรำไทยภูพาน การผสมผสาน ระหว่าง ร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก ได้แก่ การสวมหน้ากากเล่นละคร เช่น การแสดง โขน และการแสดง ละครนอกเรื่องพระอภัยมณี ตอน หนีนางผีเสื้อสมุทร

2.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัด โพธิ์ศรีโน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 ประกอบด้วย ขบวนแห่อารยธรรมย้อนยุคประวัติศาสตร์ ขบวนแสดงศิลปวัฒนธรรมบ้านเชียง การแสดงหมอลำ

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ข่าวที่ 1/2547 ม.ป.ป.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ข่าวที่ 2/2547 ม.ป.ป.

การแสดงวิถีชีวิตชาวบ้านเชียง คารานักร้องนักแสดงเข้าร่วมพิธีเปิด¹ การแสดงแสงสีเสียงชุด “รอยอดีตอันงามล้ำ อารยธรรมบ้านเชียง ตอน รัตนแห่งธานี”² ช่วงเทศกาลมรดกโลก 19-21 มีนาคม 2547 ไม่เก็บค่าเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ³

2.5 บ้านโคกโก่งดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยผู้ใหญ่สีเทอด ไตรยะวงษ์ และสมาชิกในหมู่บ้านโคกโก่งร่วมกันเปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน (Home stay)⁴ ได้จัดการแสดง และสาธิตเกี่ยวกับการฟ้อนผู้ไทยโดยเยาวชนหญิงของหมู่บ้าน ชุครำมวยโบราณ โดยเยาวชนชายของหมู่บ้าน การอ้วฝ้าย เชื้อฝ้ายโดยผู้หญิงสูงอายุ การจักสานไม้ไผ่โดยผู้ชายสูงอายุ กล่าวสำหรับการแพร่กระจายผ่านสื่อ ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่งกล่าวสรุปว่าได้ผลิตซีดีเพลงผู้ไทย และวีซีดีเกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้ไทยบ้านโคกโก่ง และบริษัทพานอรามาได้เผยแพร่สารคดีกระจายสู่ 57 ประเทศ เมื่อเดือนมกราคม 2546⁵

3 การผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

พลังการผลิต ของการผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในแหล่งท่องเที่ยวศาสนาจำแนกออกได้ 2 โอกาส ได้แก่ โอกาสปกติ และโอกาสพิเศษ

¹ พันโทสุเมธ คำพิมาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง หมู่ที่ 2 บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

² Studio การแสดงแสงสีเสียงชุด อลังการบ้านเชียง VDO 2547

³ ธรรมเนียม มนตรีพิทักษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

⁴ บุญจง แสงโคตร และแม่หริ่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

⁵ สีเทอด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านโคกโก่ง หมู่ที่ 2 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

1. โอกาสปกติในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญสามารถเดินทางเข้ามัสการองค์พระธาตุพนมได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้ เพราะจากหลักฐานตำนานและหลักฐานทางโบราณวัตถุทำให้เชื่อได้ว่าองค์พระธาตุพนมเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือปัจจัยวัตถุองค์พระธาตุพนม ณ สถานที่ตั้งปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาประสงค์จะนมัสการต้องเดินทางเข้าถึงที่ตั้งด้วยตนเอง ดังนั้นคณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องจึงตอบสนองความต้องการของผู้จาริกแสวงบุญโดยการดำเนินวิธีการผลิตวัตถุ สิ่งของ พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ดังฝ่ายประชาสัมพันธ์ของวัดซึ่งตั้งอยู่ในเขตกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกองค์พระธาตุพนมได้ประชาสัมพันธ์ผ่านเครื่องกระจายเสียงของวัดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติกรณมัสการพระธาตุว่า¹

“...หีบได้เลขนะครีบดอกไม้ รูป เทียน ทอง วัดพระธาตุพนม ไม่ได้ตั้งราคาไว้ แล้วแต่จะบริจาคใครจะทำบุญกับวัดมีจิตศรัทธา มีใจศรัทธา ก็มีตู้บริจาคเตรียมไว้ นะครับ เป็นการแบ่งเบาภาระให้กับสาธุชนที่เดินทางมานมัสการพระธาตุพนม มีบริการอยู่ 3 หน่วย แต่ละหน่วยจะมีแม่ชีเป็นบุคลากรของวัด วัดจัดให้มาเตรียมดอกไม้ รูป เทียน ทอง วัดไม่ได้ตั้งราคาบริการ ฟรีก็ได้...”

ขณะเดียวกันฝ่ายประชาสัมพันธ์ยังได้บรรยายสรุปความรู้เกี่ยวกับตำนานอัฐิธาตุจากอดีตสืบเนื่องปัจจุบันผ่านเครื่องกระจายเสียงเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑ์โมลิสรีโคตบูร²

“...หลังจากนมัสการพระธาตุ เชิญชวนเข้าชมพิพิธภัณฑ์ทางวัด หรือศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โมลิสรีโคตบูร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก องค์พระธาตุพนม ไหว้พระธาตุพนม ชมวัตถุโบราณเป็นแหล่งรวมสงวนรักษาวัตถุโบราณอันล้ำค่า ซึ่งส่วนหนึ่งได้มาจากพุทธศาสนิกชนได้น้อมนำถวายเป็นสมบัติของวัด...ส่วนหนึ่งได้จากองค์พระธาตุพนมหักพังลงมาเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2518

¹ ฝ่ายประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

² ฝ่ายประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547

ชมอุทยานการศึกษาของวัด ชมของโบราณยังได้ศึกษาวิถีชีวิต
ของคนในลุ่มน้ำโขงเกี่ยวกับประเพณี 12 เดือน...พุทธปรัชญา
พุทธจริยา การบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนมตั้งแต่ พ.ศ.8
สมัยพญาสุริยธรรมวงศา...มีหนังสือ ภาพวาดในพิพิธภัณฑ์
สถานที่จอดรถทางวัดไม่ได้เก็บค่าที่จอดรถ...”

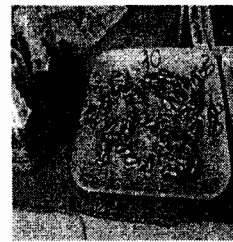
ประเภท ผลิตภัณฑ์โลหะ
รูปแบบ แหวน
วัสดุ หล่อโลหะ
เช่า 20, 30, 50 บาท

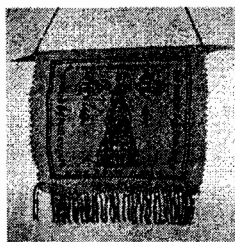
ประเภท ผลิตภัณฑ์โลหะ
รูปแบบ เหรียญพระธาตุ
วัสดุ หล่อโลหะ
เช่า 120 บาท

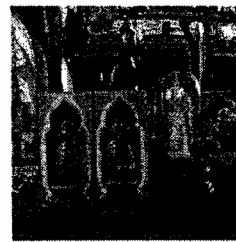
ประเภท ดอกไม้สด รูป
รูปแบบ เครื่องบูชา
วัสดุ ดอกไม้ รูปเทียน
เช่า ตามศรัทธา (5 บาท)

ประเภท ผลิตภัณฑ์โลหะ
รูปแบบ เหรียญพระธาตุ
วัสดุ หล่อโลหะ
เช่า 10,20,30, 50, 100 บาท

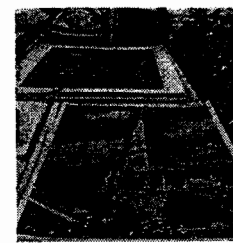
ประเภท ตะแกรงไหม
รูปแบบ พระธาตุพนม
วัสดุ ผ้า
เช่า 10 บาท

ประเภท หล่อ
รูปแบบ พระธาตุพนม
วัสดุ เรซิน
เช่า 200 บาท

ประเภท เครื่องบูชา
รูปแบบ ไบโพธิ์ปิดทอง
วัสดุ ไบโพธิ์
เช่า 10 บาท

ประเภท โปสเตอร์
รูปแบบ พระธาตุ
วัสดุ กระดาษพิมพ์
เช่า 10, 20 บาท

ภาพประกอบ 23 วัดมุงกลให้เช่าบูชา

ในส่วนของวัดมุงคล หรือสิ่งให้เช่า บูชา จำหน่ายบริเวณที่วัดจัดไว้ เช่น ชั้นล่างของอาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรมโมลิสรีโคตบูร และซุ้มตั้งภายนอกกำแพงแก้วองค์พระธาตุพนม วัดมุงคล หรือสิ่งให้เช่าบูชา จำหน่าย เช่น ผลิตภัณฑ์โลหะ ได้แก่ เหรียญหล่อรูปพระธาตุพนม แหวนรูปพระธาตุพนม ผลิตภัณฑ์หล่อเรซิน ได้แก่ องค์พระธาตุพนมจำลองสำหรับแขวนและตั้งพื้น ขนาดและสีต่างๆ โปสเตอร์รูปองค์พระธาตุพนม ใบโพธิ์ปิดทอง ชงแขวนพิมพ์ด้วยตะแกรงใหม่รูปพระธาตุพนม แผ่นสติ๊กเกอร์พิมพ์รูปพระธาตุ ชิ้นหมากเบ็ง หนังสือเกี่ยวกับอุรังคธาตุ ฯลฯ เป็นต้น วัดมุงคล หรือสิ่งให้เช่า บูชาของทางวัดที่จัดไว้ดังกล่าวข้างต้นได้คิดราคาแลกเปลี่ยนชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกในการตัดสินใจเช่าบูชาตามความต้องการในกรณีส่วนตัวสำหรับใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจของนักท่องเที่ยว หนึ่งวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร หน่วยงานของรัฐ และเอกชนได้จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและอื่นๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนศึกษาเข้าถึงข้อมูลพื้นฐานของวัด เช่น เว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย¹ เว็บไซต์กาญจนานิเทศ²

ในขณะที่แม่ค้ารายย่อยจำหน่ายดอกไม้สำหรับบูชาพระธาตุพนมในตลาดเทศบาลธาตุพนมได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของดอกไม้ในปัจจุบันซึ่งตนเองจำหน่าย และดอกไม้ให้บริการในวัดพระธาตุพนมเกี่ยวกับแหล่งที่มา ราคาแลกเปลี่ยนดอกไม้ในว่า

“...ดอกไม้ญาติชาวเหลือง กิโลละ 50 บาท (กำละ 5 บาท) แต่ละหมู่บ้านรับ โคเวด้าส่งดอกไม้ดอกดาวเรืองพระธาตุ 10 คน แต่ละคน 10,000 ดอก ราคา 1,000 บาท วัดจะนำเงินที่ได้จากการบริจาคมาซื้อดอกไม้ บ้านคอนกลางทุ่งเราปลูกดอกไม้ตลอดปี ดอกมะลิรับมาจากกรุงเทพฯ...”³ “...ที่บ้านพระกลางทุ่ง บ้านหัวเมืองเก่าปลูกใบเคย ดอกบัวช่อละ 25 บาท กำละ 5 บาท ปลูกมา 20-30 ปี...”⁴

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กิจกรรมเทศกาลและงานประเพณี. 2001. <<http://www.tat.or.th/tourthai/>> กุมภาพันธ์ 5, 2546.

² วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. <<http://kanchanapisek.or.th/oncc-cgi/text.cgi?no=7454>> มกราคม, 14 2547.

³ กาญจนา แสนกลาง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ตลาดสด ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

⁴ ภาวนา กะสันเทียะ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ตลาดสด ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

ในขณะที่ผู้จาริกแสวงบุญซึ่งเคยเดินเท้ามานมัสการพระธาตุพนมเมื่อครั้งอดีต กล่าวถึงราคาแลกเปลี่ยนดอกไม้ ธูป เทียน ทอง กล่าวว่า “...ในอดีตดอกไม้ ธูป เทียนมีขายเช่น ปัจจุบัน แต่ราคา 1 สลึง หรือ 50 สตางค์เท่านั้น...”¹

กล่าวสำหรับผู้นำเที่ยวภายในบริเวณวัดซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านบุคคล มีกลุ่มผู้มัคคุเทศก์จากโรงเรียนพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จัดตั้งชมรมให้บริการนำเที่ยวให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันตามเส้นทางท่องเที่ยวภายในบริเวณวัด เช่น องค์พระธาตุพนม เสาอินทขิล พระพุทธรูปใหญ่ ดันพระศรีมหาโพธิ์ กลอง รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง หอพระนอน ยอดพระธาตุพนมองค์เดิม ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมรัตนโมลีศรีโคตบูร โดยไม่คิดค่าบริการตอบแทนดังกล่าว²

“...กลุ่มผู้มัคคุเทศก์มีหลายกลุ่ม กลุ่มนี้มีหนูเด็กหญิงศศิประภา ลำทอง เด็กหญิงไพลิน ปาณะ เด็กหญิงปวันสินี หาญมนตรี เด็กชายทรงพล ชนมมนตรี และเด็กชายจักรกฤษณ์ นูทนู ทั้งหมดอยู่ชมรม Inter Nation Club อาจารย์ที่ปรึกษาคืออาจารย์สมหญิง มิ่งขวัญ เป็นผู้มัคคุเทศก์ให้บริการความรู้แก่นักท่องเที่ยว...วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ถ้าว่างจะมาตอนหลังเลิกเรียน วันหยุดเสาร์และวันอาทิตย์ทำงานบ้าน เสร็จมาอยู่ประจำที่วัด การให้บริการไม่มุ่งหวังหรือกำหนดค่าตอบแทน แต่นักท่องเที่ยวต้องเขียนบันทึกความคิดเห็นลงในสมุดบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานรายงานสรุปต่ออาจารย์ที่ปรึกษา บางครั้งนักท่องเที่ยวมอบเงินให้ก็ต้องบันทึกหลักฐานลงในสมุด และนำเงินที่ได้เข้าชมรมเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าจ้างตัดเสื้อชมรม ซึ่งยังมีไม่ครบทุกคน เสื้อที่หนูใส่หนูยืมรุ่นพี่ในชมรม...”

¹ โกลี สุ่มมาตย์ พัน สุรเสน ลำไธ ตะลาศรี และสำลี เทียงผดุง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่แก่งกะเบา อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร. เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

² ศศิประภา ลำทอง, ทรงพล ชนมมนตรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.

2. โอกาสพิเศษ ของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาในจังหวัดนครพนม งานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547 วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นคณะกรรมการมีบทบาทหน้าที่โดยตรง และ โดยอ้อม

2.1 ปัจจัยการผลิตทางวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ พระอุปคุต และองค์พระธาตุพนม ในพิธีแห่พระอุปคุต ถวายข้าวพืชมงคล ประจำปี 2547 ในวันพฤหัสบดีที่ 29 มกราคม 2547 เวลา 08.00 น. พิธีกรได้กล่าวสรุปกำหนดการว่า¹

“...งานนมัสการพระธาตุพนมจะมีขึ้นระหว่างวันขึ้น 10 ค่ำ ถึง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ตรงกับวันเสาร์ที่ 31 มกราคม ถึงวันศุกร์ที่ 6 กุมภาพันธ์ 2547 ตามประเพณีที่เคยถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ก่อนทำพิธีเปิดงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม พุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุพนมพร้อมด้วย ข้าโอกาสองค์พระธาตุพนม พร้อมกันอัญเชิญพระอุปคุตเพื่อคุ้มครองงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม และเพื่อถวายข้าวพืชมงคล แห่มายังวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร...”

2.2 ปัจจัยการผลิตด้านการแสดง โดยใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย
ได้แก่

การแสดงตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกาย “ชุดศรีโคตรบูร” เป็นชุดประจำจังหวัดนครพนม เข้าร่วมพิธีแห่พระอุปคุต ถวายข้าวพืชมงคล ประจำปี 2547 ในวันพฤหัสบดีที่ 29 มกราคม 2547 เวลา 08.00 น. ดังคำกล่าวสรุปกำหนดการของพิธีกร กล่าวว่²

“...งานนมัสการพระธาตุพนมจะมีขึ้นระหว่างวันขึ้น 10 ค่ำ ถึง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ตรงกับวันเสาร์ที่ 31 มกราคม ถึงวันศุกร์ที่ 6 กุมภาพันธ์ 2547 ตามประเพณีที่เคยถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ก่อนทำพิธีเปิดงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม พุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุพนมพร้อมด้วย ข้าโอกาสองค์พระธาตุพนม

¹ พงษ์ศักดิ์ สังกา. เป็นพิธีกร. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกเสียง ณ บริเวณท่าด่านน้ำโจง ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

² พงษ์ศักดิ์ สังกา. เป็นพิธีกร. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกเสียง ณ บริเวณท่าด่านน้ำโจง ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

พร้อมกันอัญเชิญพระอุปคุตเพื่อคุ้มครองงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม และเพื่อถวายข้าวพีชภาค แห่มายังวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ขบวนนำเป็นรถนำโดยสถานีตำรวจพระธาตุพนม ช้าง 4 เชือก ขบวนพระเครื่องสูง นักฟ้อนเจ้าเฮือน 3 พระองค์ รถพระอุปคุต สองฟากทางเป็นธงธรรมจักร ธงชาติ ชั้นหมากเบงใหญ่ (เครื่องบูชา) ศรีโคตรบูรทั้งหมด ที่มาจากพระกลางทุ่ง สาวน้อยขมิบโขง ชุกศรีโคตรบูร หัวหน้าที่มคือ คุณทูลใจ จากร้าสมใจ...ขบวนแห่เข้าเมืองทั้ง 5 มีนักศึกษา วิชาทหารถือธงชาติ ธงธรรมจักรขนานข้าง...”

คณะกลองยาวประมาณ 35-40 คณะได้อาสาเข้ามาร่วมแห่กลองบุญ เช่น กลองยาว คณะสาวน้อยจิตรใจรัก จากบ้านหนองสอ ตำบลลำปาว อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ เป็นคณะกลองยาวที่มีสมาชิกสุภาพสตรีทั้งหมด กลองยาวดงคราม บ้านดงคราม อำเภอธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นคณะกลองยาวที่มีสมาชิกสุภาพบุรุษทั้งหมด กลองยาวของนักเรียนกล่าวสรุปว่า “...จะมีผู้ดูแลจัดคิวกลองยาวค่าแรงแล้วแต่วัดจะให้ ไม่ต่อรอง ไม่คุ้มค่าแรง มาด้วยใจถือว่ามาช่วยวัดใครจะมาร่วมก็ได้ เพราะเป็นลูกพระธาตุ...”¹

พลังการผลิตสินค้า วัดดงมุงคลให้เขานูชาามีเงื่อนไขจากการผลิตซ้ำจำลองรูปแบบพระธาตุพนมหลากหลายรูปแบบ พลังการผลิตมีเครื่องมือสำคัญคือการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เช่น รูปหล่อเรซิน เหริษณู แหวน องค์พระธาตุพนมจำลอง หนังสืออูรังคนิทาน จากแหล่งผลิตภายนอกวัด โดยบุคลากรของวัดเป็นปัจจัยแรงงานในการให้เขานูชาเป็นสำคัญ พลังการผลิตสินค้าจากสถาบันของรัฐ เช่น โรงเรียนพระธาตุพนมแสดงผ่านความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น การร้อง การรำ และการเล่นดนตรี โดยมีผู้แสดงเป็นปัจจัยแรงงานสำคัญ

¹ คณะนักดนตรีกลองยาว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต

การผลิตทางวัฒนธรรมต้องมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และพลังงานการผลิต ซึ่งพลังงานการผลิตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิต¹ ความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ การผลิตของบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะเป็นการผลิตของสังคม และความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกัน ก่อให้เกิดการครอบครองปัจจัยการผลิตเป็นสำคัญ

จากการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน พบความสัมพันธ์ทางการผลิตสินค้าหัตถกรรม สินค้าวัตถุการแสดง และสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตสินค้าหัตถกรรม

1.1 การผลิตสินค้าผ้าและเครื่องแต่งกาย

กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมืองมีการแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันแต่ละคนสามารถทำหน้าที่ได้หลายบทบาทสามารถทดแทนกันได้ เช่น การทอผ้า การตัดเย็บ หรือการผลิตเปลี่ยนกันจำหน่ายผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าที่ส่วนบริการของพิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์ ดังนั้นในส่วนของความสัมพันธ์การผลิตจึงเป็นลักษณะกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพึ่งพาอาศัยกัน ขณะเดียวกันกลุ่มยังบริการรับฝากผลิตภัณฑ์จากผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้าน โนนสูง ตำบลในเมือง ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักไดโนเสาร์ งานจักสานไม้ไผ่รูปไดโนเสาร์ งานสลักผลมะพร้าวรูปไดโนเสาร์ของกลุ่มอาชีพแกะสลักไดโนเสาร์ตำบลในเมือง เป็นต้น อนึ่งสินค้าดังกล่าวที่วางจำหน่ายในพิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์ต้องหักรายได้บำรุงพิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์จำนวนร้อยละ 10² ซึ่งพิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์ในอดีตสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม แต่ภายหลังการปฏิรูประบบราชการจึงสังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังไม่ได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารดูแล แต่เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์ก็ยังเปิดให้บริการนักท่องเที่ยวพร้อมกับการ

¹ ฉัตรฯ ขมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ สค.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 95. (อ้างมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981.)

² สมาชิกกลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑน์ไดโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

สนับสนุนนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาลอีกทางหนึ่งด้วย¹ ในพื้นที่ของส่วนบริการพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียงสำหรับวางจำหน่ายผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าของกลุ่มแม่บ้านได้นำโครงहुมาตั้งแสดงสาธิตกรรมวิธีการทอผ้า และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่สนใจทดลองทอผ้า แต่นักท่องเที่ยวขาดทักษะฝีมือจึงก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวของประธานกลุ่มกล่าวว่า “...อยากตำหูก ทำไม่เป็น ไม่ยอมทำค่อย เส้นยืนขาดยังไม่มีคนต่อค้าย คนอื่นมาทำต่อเส้นยืนเลยขาดมากขึ้น เลยเป็นปัญหา ต่อมาจึงไม่กางหูก...”²

กลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโ่งมีการแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันแต่ละคนสามารถทำหน้าที่ได้หลายบทบาทสามารถทดแทนกันได้ เช่น การทอผ้า การตัดเย็บ หรือการจำหน่ายผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้า ดังนั้นในส่วนของความสัมพันธ์การผลิตจึงเป็นลักษณะกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพึ่งพาอาศัยกัน ขณะเดียวกันกลุ่มยังนำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับผ้าเรณุนครมาวางจำหน่ายด้วย

หนึ่งการผลิตผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าบ้านปรากฏ 2 ลักษณะ คือ การผลิตชนิดของสินค้าแต่ละชนิดให้มีปริมาณและขนาดรูปแบบซ้ำๆกันเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค แม้ว่าจะมีข้อจำกัดในเรื่องของคุณภาพบ้างอันเนื่องมาจากวิธีการผลิตทำด้วยมือเป็นหลัก ลักษณะที่สองเป็นการผลิตซ้ำลวดลายชนิด และรูปไดโนเสาร์กินพืช จะปรากฏรูปลักษณะที่มาตรฐานทั้งขนาด สัดส่วน ทั้งนี้เพราะว่าเป็นการใช้วิธีการนำเส้นด้ายยืนร้อยคล้องกับเส้นด้ายเขาหูกหรือตะกอ โดยสอดด้ายยืนคล้องสลับเส้นด้ายและเว้นเส้นด้ายต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ ทำให้เส้นด้ายยืนถูกแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามลวดลายที่ต้องการ เมื่อเข้าสู่กระบวนการทอตะกอถูกยกขึ้นจะดึงด้ายยืนที่แบ่งเป็นหมวดหมู่สลับกันเปิดช่องให้พุ่งกระสวยนำด้ายพุ่งขัดกับด้ายยืนแล้วกระทบพืมจะทำให้เกิดลวดลายชนิด และรูปไดโนเสาร์กินพืชตามที่ออกแบบเอาไว้ กระบวนการดังกล่าวเป็นกรรมวิธีการผลิตซ้ำทำให้ได้ปริมาณ และคุณภาพของผ้าทอ ก่อนนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่างๆ ต่อไป

กระบวนการทำให้เป็นสินค้าของกลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง และกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโ่งดังกล่าวข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่าความสัมพันธ์การผลิต มีการแบ่งงานกันทำชัดเจนภายในกลุ่มสมาชิกของหนึ่งหน่วยการผลิต การทำงานร่วมแรงกันตามวิถีการผลิต ดังนั้นทุกคนจึงเป็นผู้

¹ วุฒิพงษ์ ปรีชา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

² สุวิมล แก่นบุตรดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

กรอบรองรับปัจจัยการผลิตและกรรมสิทธิ์ ส่วนสถานะและความสัมพันธ์ในการผลิตมีการแบ่งโครงสร้างหน้าที่ออกเป็นประธานกรรมการ กรรมการ และเลขานุการร่วมแรงร่วมใจ สติปัญญา คำนึงงานร่วมกันอย่างราบรื่น

1.2 การผลิตสินค้าของที่ระลึก

1.2.1 เครื่องปั้นดินเผาเขียนสี

กลุ่มปั้นหม้อบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียงทุกคนมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ขณะเดียวกันแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย เช่น การขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา การตาก การเผา การจำหน่าย เป็นต้น ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นลักษณะกลุ่มช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน

กลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง สมาชิกล้วนมีศักยภาพในการทำงาน และมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ข้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2225 ตั้งอยู่ตรงกันข้ามหมู่บ้าน แต่สมาชิกแยกออกเป็นกลุ่มย่อยจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ดังนั้นราคาสามารถต่อรองกันได้

ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อหลาย บ้านเชียงมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และทำงานร่วมกับภรรยา ทั้งสองทำหน้าที่ได้หลายอย่าง เช่น การขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน การปั้นรูปสัตว์ประดับหม้อ การเขียนลาย การเคลือบผิวด้วยเคลือบให้ผิวมันวาว การชุบน้ำโคลนตกแต่งผิวหม้อให้เกิดการรับรู้ทางสายตาว่ามีความเก่าแก่เลียนแบบของดั้งเดิม อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าผู้ผลิต ผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาตั้งกล่าวถึงข้างต้นแม้ว่าจะมีลักษณะของการตั้งกลุ่ม แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นสำคัญ

1.2.2 การผลิตสินค้าจำลองโดยกรรมวิธีการหล่อ

จิระศักดิ์ ปงลังกา ร่วมมือกับสมาชิกในครอบครัวสร้างผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ ใช้กรรมวิธีการหล่อปูนปลาสเตอร์จากแบบพิมพ์ยางพารา และตกแต่งผิวด้วยสีน้ำพลาสติก ปิดด้วยสีทองเพื่อให้เกิดความรู้สึกเก่าและขลัง สมาชิกในครอบครัวที่ผลิตปราสาทพนมรุ้งจำลองมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ขณะเดียวกันแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย เช่น การหล่อปูนปลาสเตอร์ การตาก การลงสีพื้น การตกแต่งด้วยสีทอง การจำหน่าย การบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามแรงงานบางคนก็มีข้อจำกัด

¹ เจริญ จันทร์จรูญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์บ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

ในเรื่องพัฒนาการทางด้านทักษะฝีมือไม่สามารถทำงานบางอย่างให้เสร็จสมบูรณ์ได้ดังคำกล่าวของ อ้วน หลอมนาค ว่า “...ลูกสาวเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้นสามารถช่วยเหลืองานได้หลายอย่าง แต่ยังคงขาดความประณีตในการปักสีทอง อีกทั้งสีและส่วนผสมสีมีอันตราย จึงไม่อยากให้ลูกทำงานขั้นตอนนี้...”¹ ส่วนครอบครัวของจิระศักดิ์ ปงลังกา ได้นำแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วยผลิต โดยได้รับค่าตอบแทนตามจำนวนที่ผลิตได้ ส่วนอาหารกลางวันก็จะนำมารับประทานร่วมกัน แต่ก็ไม่ได้ว่าเป็นการจ้างเพราะมีลักษณะของการมาช่วยทำงานมากกว่า แต่ลูก 2 คนยังช่วยงานไม่ได้เพราะยังขาดทักษะความประณีตและได้กล่าวสรุปว่าในหมู่บ้านมีคนผลิตอยู่ 4 กลุ่ม²

ดังนั้นกล่าวสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน เช่นเดียวกับการผลิตเทียนจำลองของครอบครัววัช มากนวล ซึ่งร่วมกันผลิตเทียนจำลองกับบุตรชาย อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้มีทักษะฝีมือย่อมเป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตเป็นสำคัญ

1.2.3 การผลิตเทียนพรรษา

ผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเทียนเพื่อเข้าร่วมในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทศให้ 72 พรรษา มหาราชินี มีความสัมพันธ์ทางการผลิตเหมือน และแตกต่างกันดังนี้

กลุ่มช่างผลิตต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลักวัดพระธาตุหนองบัวถูกแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบการทำงาน และขณะเดียวกันช่างลูกมือสามารถช่วยเหลืองานหน้าที่อื่นได้ตามความจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งแต่ละคนมีความรู้ความสามารถของตนเองดังคำกล่าวของรองหัวหน้าช่างว่า³

“...การทำงานแบ่งหน้าที่ตามความสามารถของบุคคล และช่วยเหลือกันเมื่อจำเป็น เช่น ฝ่ายฉ้มเทียน ฝ่ายแกะสลัก ฝ่ายขึ้นหุ่น

¹ อ้วน หลอมนาค และ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 193 หมู่ที่ 12 บ้านนุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

² จิระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 269 หมู่ที่ 12 บ้านนุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

³ วิเชียร พาคี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

ฝ่ายทำแม่พิมพ์ ฝ่ายหล่อ ฯลฯ ซึ่งปีที่แล้ววัดเราได้รางวัลชนะเลิศ
 ดันเทียนพรรษาประเภทแกะสลักขนาดใหญ่...”

ส่วนกลุ่มช่างวัดทุ่งศรีเมืองผลิตดันเทียนประเภทติดพิมพ์ แบ่งหน้าที่กันทำงาน
 หลากหลายเช่น ฝ่ายทำโครงสร้างไม้บนรถดันเทียน ฝ่ายคัมฝั้ง ฝ่ายแกะพิมพ์ ฝ่ายตีพิมพ์ ฝ่ายตัดแต่ง
 ดอกพิมพ์ ฝ่ายประดับตกแต่งติดพิมพ์บนส่วนประดับ ฝ่ายประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ แรงงานแต่ละ
 ฝ่ายทำหน้าที่โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนดังคำกล่าวของพระสำลีกล่าวว่า¹

“...หน่วยงานที่เป็นเจ้าของดันเทียนต้องส่งเจ้าหน้าที่มาสร้าง และ
 ตกแต่งดันเทียนร่วมกันเป็นการฝึกงานไปด้วยโดยไม่คิดค่าตอบแทน
 งบประมาณการสร้างได้รับการสนับสนุนจากเทศบาล และ
 พุทธศาสนิกชนบริจาค แรงงานหลักที่สำคัญคือ พระภิกษุ สามเณร
 ส่วนสุภาพสตรีในคุ้มวัดรับผิดชอบประดับดอกไม้ แรงงานแต่ละคน
 ทักษะฝีมือไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงแบ่งงานตามความสามารถ...”

ในขณะที่คุ้มวัดบ้านนาควายโดยพระอาจารย์ญาเป็นกำลังสำคัญในการตกแต่งขบวน
 รถดันเทียนมีการแบ่งหน้าที่ทำงานและร่วมกันทำกล่าวสรุปว่าดันเทียนประเภทติดพิมพ์ พระพุทธรูป
 ปางประทานพร งามทำ 30,000 บาท ทางวัดไม่มีขบวนพื่อนนำหน้าดันเทียน แต่มีชาวบ้านในคุ้มวัด
 เข้าร่วมขบวนแห่²

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตสินค้าการแสวง จากการศึกษาพบดังนี้

2.1 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547
 หน่วยงานของรัฐ เอกชน และผู้เกี่ยวข้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการ อาจได้รับประโยชน์
 ตอบแทน หรือมาโดยสมัครใจ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
 โรงเรียน เอกชน ฯลฯ ดังคำกล่าวว่า

¹ พระสำลี ทิฏฐม โม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดทุ่งศรี
 เมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

² พระอาจารย์ญา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้าน
 นาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

“...ผมเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่าง มาแสดงด้วยใจ เป็นกุศล งบประมาณจะถูกนำไปใช้จ่ายส่วนอื่นๆ แต่นักแสดงไม่ใช่ เช่น ตัวเอกชายเอกธวัช พรหมจินดาเป็นผู้ประกาศข่าวช่อง 3 นักแสดงนำหญิงเป็นคารานักร้องนักแสดงทีวีชื่อกัลยกร นาคสมภพ มีทหารร่วมแสดง ซ้อมมา 2 วันแล้ว ทุกคนเคยแสดงจนรู้บทบาท ผมแสดงปีที่ 3 แล้ว...”¹
 “...แสด สี เสียง บริษัท Sound Group จากกรุงเทพฯ มาทุกปียกเว้น ปี 2545”²
 “...ผมนำพล ดอกไม้ไฟมาจากอำเภอคอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผมมีหน้าที่ยิงพลุ 70 นัดต่อวัน ร่วมแสดงแสดสีเสียง 3 วัน จุก 210 นัด ราคา 60,000 บาท...”³

ในส่วนของหัวหน้าคณะวงดนตรีได้กล่าวสรุปว่าและวงดนตรีพื้นบ้านกันตรึมโบราณ ถ้วยพระราชทาน 2546 ค่าจัดแสดงวันละ 7,000 บาท นักแสดง นักดนตรีเป็นนักเรียนทั้งหมด⁴

2.2 งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานี คุ้มวัด จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมือง สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติ จัดประกวดต้นเทียน สถานที่ทุ่งศรีเมือง ถนนภายในและรายรอบถูกนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเป็นพื้นที่ถนนสายเทียน ขบวนแห่

¹ วิวัฒน์ อานันต์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

² พนักงาน Sound Group. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ ธงชัย บัวทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

⁴ เกรียงศักดิ์ ส.สไบทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

เขียน รูปขบวนแห่การแสดง ผู้ให้การสนับสนุน ที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวชมขบวนแห่ และร้านจำหน่ายสินค้าเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ขบวนพ็อนนำหน้าดินเทียนพรรษาขบวนแห่เผยแพร¹

2.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 (นครพนม) สำนักงานจังหวัดนครพนม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครพนม เทศบาลเมืองนครพนม บุคคล กลุ่มบุคคล และเอกชน ร่วมกันจัด โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) ได้จัดกิจกรรมเทศกาลและงานประเพณี จังหวัดนครพนมปี 2547 เช่น งานนมัสการพระธาตุพนม งานนมัสการพระธาตุบริวาร งานประเพณีไหลเรือไฟ ฯลฯ² โครงการดังกล่าวทำพิธีเปิดงานวันศุกร์ที่ 16 มกราคม 2547 ณ ถนนชยางกูรวัด ชุ่มประตู่โขงด้านทิศตะวันออกเฉียงวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พิธีเปิดงานกล่าวรายงานโดยนายนิคม เกิดขันหมาก ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม โดยมีนายแพทย์กระแส ชนะวงศ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี กล่าวเปิดงาน และนางพรทิพย์ อ่อนนุ่ม ผู้อำนวยการฝ่ายสำนักงานในประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยทำพิธีเปิดงานร่วมกัน ความสัมพันธ์ทางการผลิตเกี่ยวกับการส่งเสริมให้เกิดการเดินทางมานมัสการพระธาตุพนมเพิ่มมากขึ้นดังที่ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 เปิดเผยว่าจังหวัดนครพนมจัดรายการลดราคาพิเศษสำหรับคนเกิดปีวอกในรูปแบบต่างๆ ร้อยละ 10-50 ที่เดินทางมาเที่ยวตลอดทั้งปี เช่น ค่าที่พัก รีสอร์ท โรงแรม อาหารตามร้านอาหาร โดยการแสดงหลักฐานบัตรประชาชนต่อสถานบริการที่ติดสัญลักษณ์ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง จะได้รับบริการทันที รูปแบบของการจัดงานมีแนวคิดแสดงออกถึงล้านคำชุมชนในอดีตโดยคุณพรชัย ตั้งวรขจร ตำแหน่งเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวสรุปว่า ผมรับผิดชอบจัดล้านคำชุมชน โดยจัดเป็นซุ้มหลังคาทรงจั่วตั้งรายรอบบริเวณเปิดงานสำหรับส่วนราชการ เอกชน บุคคลนำสินค้ามาจำหน่ายแก่ผู้มาร่วมพิธีเปิด และนักท่องเที่ยว ผมนำขบวนประดับโดยรอบ จัดทำฉากเวทีแสดง และสัญลักษณ์นักขัตตฤกษ์ประกอบ งบประมาณสำหรับดำเนินงานมี

¹ สง กาญจนชูศักดิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ผู้สื่อข่าว TV ช่อง 5 เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถนนสายเทียน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2547.

² สำนักงานจังหวัดนครพนม. ปฏิทินท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม 2547 “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004). ม.ป.ป., ไม่ระบุเลขหน้า

ค่อนข้างจำกัด¹ สินค้านำมาจำหน่ายได้แก่ หมูยอควายทอง กะละแมแม่ทุลใจจากอำเภอธาตุพนม อุจจากอำเภอเรณูนคร เครื่องดนตรีจากอำเภอนาหว้า ฯลฯ

พิธีเปิดงาน 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง มีการแสดงโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพฯ และวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ การดำเนินโครงการ “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004) จึงเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีหน่วยงานของรัฐ และองค์กรเกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานของรัฐ เอกชน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนให้บริการด้านต่างๆ โดยมีการครอบครองปัจจัยการผลิตแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ทางการผลิต มีการแบ่งงานกันทำหน้าที่ตามภาระกิจ สามารถดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

2.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 ขณะเดียวกันเทศบาลตำบลบ้านเชียง จ้างศรีไพร มหาชัยผลิตซีดีต้นแบบเกี่ยวกับงานมรดกโลกบ้านเชียงประจำปี 2547 ส่วนการแสดงแสงสี เสียง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เป็นผู้รับผิดชอบการแสดง

2.5 หน่วยงานของรัฐบาล เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานในจังหวัด

กาฬสินธุ์ สนับสนุนบ้านโลกโค้งดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีนายชาญ เมตต์กรณ์จิต รองผู้ว่าราชการจังหวัดจังหวัดกาฬสินธุ์ ร่วมกับ ผู้ใหญ่สีเทียด ไตรชะวงษ์ และสมาชิกในหมู่บ้านโลกโค้งร่วมกันเปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน (Home stay)² หนึ่งกรรมการแต่ละฝ่ายร่วมรับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจ ไม่มีการใช้อำนาจบังคับ ดังนั้นผู้เข้าร่วมดังกล่าวล้วนได้รับค่าตอบแทนตามเกณฑ์กำหนด เช่น ผู้ใหญ่ ได้ค่าตอบแทน 40 บาท เด็กและผู้สูงอายุ ได้ค่าตอบแทน 20-30 บาท บางโอกาสผู้สูงอายุจะได้รับเงินในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผ่านการผูกข้อต่อแขน เงิน

¹ พรชัย ตั้งวรขจร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ลานเปิดงานนครแห่งแม่น้ำโขง หน้าวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

² บุญธง แสงโคตร และแม่หรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโลกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

ดังกล่าวไม่ได้ถูกนำมาเป็นสมบัติร่วมของกลุ่มแต่จะเป็นสิทธิของบุคคลผู้ได้รับเต็มจำนวน¹
 ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่งกล่าวสรุปว่าได้ผลิตซีดีเพลงผู้ไทย และวีซีดีเกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้ไทยบ้านโคกโก่ง
 ราคาแผ่นละ 200²

3 ความสัมพันธ์ทางการผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

ในแหล่งท่องเที่ยวศาสนาจำแนกออกได้ 2 โอกาส ได้แก่ โอกาสปกติ และโอกาสพิเศษ

1. โอกาสปกติในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร
 พุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญสามารถเดินทางเข้ามัสการองค์พระธาตุพนมได้ตลอดทั้งปี ดังนั้น
 คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องจึงตอบสนองความต้องการของผู้จาริกแสวงบุญโดยการดำเนินวิธีการ
 ผลิตวัตถุ สิ่งของ พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ดังฝ่ายประชาสัมพันธ์ของวัดซึ่งตั้งอยู่ในเขตกำแพง
 แก้วด้านทิศตะวันออกองค์พระธาตุพนมได้ประชาสัมพันธ์ผ่านเครื่องกระจายเสียงของวัดเกี่ยวกับแนว
 ปฏิบัติการมัสการพระธาตุได้บรรยายสรุปความรู้เกี่ยวกับตำนานอุรังคธาตุจากอดีตสืบเนื่องปัจจุบัน
 ผ่านเครื่องกระจายเสียงเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑน์โมลีศรีโคตบูร³

2. โอกาสพิเศษ ของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาในจังหวัดนครพนม งานเทศกาล
 มัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547 วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พุทธศาสนิกชนซึ่งเป็น
 คณะกรรมการมีบทบาทหน้าที่โดยตรง และโดยอ้อม

แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร งานเทศกาลมัสการพระธาตุ
 พนม คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องได้แบ่งหน้าที่การทำงาน เช่นแผนกจัดหาประโยชน์ แผนกการ
 กุศล แผนกสวัสดิการ แผนกเลขานุการ และแผนกโฆษณาประชาสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ทางการ
 ผลิต มีการแบ่งงานกันทำหน้าที่ตามภารกิจ สามารถดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

¹ พรหม ไตรชะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดศรีภู
 ขันส์ บ้านโคกโก่ง หมู่ที่ 2 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ
 วันที่ 16 มกราคม 2547.

² สีเทอด ไตรชะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ที่ทำการ
 ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่ง หมู่ที่ 2 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ
 วันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

³ ฝ่ายประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล ที่วัดพระธาตุพนม
 วรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547

การจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม

การผลิตทางวัฒนธรรมต้องมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และพลังงานการผลิต ซึ่งพลังงานการผลิตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิต¹ การศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน พบว่ามีการตอบแทน แบ่งปันผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรมในรูปแบบของสินค้าหัตถกรรม สินค้าวัตถุการแสดง และสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจดังนี้

1.การผลิตสินค้าหัตถกรรม

1.1 การผลิตสินค้าผ้าและเครื่องแต่งกาย

กระบวนการทำให้เป็นสินค้าของกลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง และกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโค้งมีการแบ่งงานกันทำชัดเจนภายในกลุ่มสมาชิกของหนึ่งหน่วยการผลิต สมาชิกได้รับผลประโยชน์โดยการแบ่งปันเท่ากันทุกคน ในส่วนของการแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าสมาชิกในกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากันทุกคน

1.2 การผลิตสินค้าของที่ระลึก

1.2.1 เครื่องปั้นดินเผาเขียนสี

ในส่วนของร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา เช่น ร้านบ้านเชียง 5000 ปี กล่าวสรุปว่าได้จ้างแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านปลูง ผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามรูปแบบที่ร้านกำหนด ร้านนี้จำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังขายส่งให้กับฝ่ายจำหน่ายสินค้าที่ระลึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติด้วย²

กลุ่มปั้นหม้อบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียงทุกคนมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน การแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน

กลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง กลุ่มดังกล่าวจึงมีลักษณะการแบ่งปันผลประโยชน์ขึ้นอยู่กับการผลิตและความสามารถในการจำหน่ายส่วนบุคคล หรือกลุ่มย่อย

ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อ ผลิตโดยตรงและขายราคาส่ง เป็นต้น ผลประโยชน์ตอบแทนที่ได้จากการจำหน่ายจึงเก็บเป็นสมบัติร่วมของครอบครัวโดยไม่มีการแบ่งปัน

¹ ชัยตรา ขมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ สค.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 95. (อ้างมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981.)

² ผู้จำหน่ายสินค้านบ้านเชียง 5000 ปี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านบ้านเชียง 5000 ปี บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

ในส่วนของร้านจำหน่าย เช่น ร้านบ้านเชียง 5000 ปี มีลักษณะเป็นการจำหน่ายสินค้าภายในครอบครัว ผลประโยชน์ตอบแทนจึงเป็นส่วนรวมของครอบครัว อย่างไรก็ตามผู้ผลิต ผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา ดังกล่าวถึงข้างต้นแม้ว่าจะมีลักษณะของการตั้งกลุ่ม แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นสำคัญ

1.2.2 การผลิตสินค้าจำลองโดยกรรมวิธีการหล่อ

สมาชิกในครอบครัวจิระศักดิ์ ปงลังกา ร่วมมือสร้างผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ ใช้กรรมวิธีการหล่อปูนปลาสเตอร์จากแบบพิมพ์ยางพารา และตกแต่งผิวด้วยสีน้ำพลาสติก ปิดด้วยสีทองเพื่อให้เกิดความรู้สึกเก่าและขลัง เช่นเดียวกับครอบครัวของอ้วน หลอมนาค กอปรกับมีสถานะเป็นเครือญาติ และบ้านพักอาศัยซึ่งใช้เป็นสถานที่ผลิตอยู่ติดกัน¹ สมาชิกในครอบครัวที่ผลิตปราสาทพนมรุ้งจำลองมีการแบ่งหน้าที่ทำงานและร่วมมือกันทำงาน ขณะเดียวกันแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย² ส่วนครอบครัวของจิระศักดิ์ ปงลังกา ได้นำแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วยผลิต โดยได้รับค่าตอบแทนตามจำนวนที่ผลิตได้ ส่วนอาหารกลางวันก็นำมารับประทานร่วมกัน และได้กล่าวสรุปว่าในหมู่บ้านมีคนผลิตอยู่ 4 กลุ่ม โดยมีกฎเกณฑ์ห้ามขายตัดราคากัน³ เช่นเดียวกับครอบครัวของรัชช มากนวล ที่ผลิตเทียนพรรษาจำลอง ดังนั้นกล่าวสรุปได้ว่าประโยชน์ตอบแทนที่ได้จากการจำหน่ายจึงถือเป็นสมบัติร่วมของครอบครัว โดยไม่มีการแบ่งปัน

2.การผลิตสินค้าการแสดง จากการศึกษาพบดังนี้

2.1 อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิด โอกาสให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปสัมผัสได้ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ เวลา 06.00-18.00 น. วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 ตรง

¹ อ้วน หลอมนาค และ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 193 หมู่ที่ 12 บ้านบุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

² อ้วน หลอมนาค และ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 193 หมู่ที่ 12 บ้านบุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

³ จิระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คุ้ม 2 เลขที่ 269 หมู่ที่ 12 บ้านบุ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

กับวันที่ 2 เมษายน มีการจัดแสดงขบวนแห่เจ้าชายนเรนทราทิตย์พร้อมขบวนข้าราชการชั้นเขาพนมรุ้ง¹ และวงดนตรีพื้นบ้านกันตรึมโบราณด้วยพระราชทาน 2546 ของเกรียงศักดิ์ ส.ส.ไบทอง² การแสดงแสง สี เสียง ชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัย คำบัตรเข้าชม 300 บาท...” หนึ่งช่วงเวลากลางวัน อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเดินทางสัมผัสปราสาทพนมรุ้งโดยยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมจากนักท่องเที่ยวทุกคน

งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 ตรงกับวันที่ 3-4 เมษายน การแสดงแสง สี เสียง ชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัย คำบัตรเข้าชม 300 บาท...” หนึ่งช่วงเวลากลางวันมีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมเพิ่มเป็น ชาวไทย 20 บาท ชาวต่างชาติ 50 บาท พิธีกรประจำวันได้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานเลี้ยงตอนกลางคืนว่า “...เย็นนี้เราถือโอกาสต้อนรับเขื่อนานาชาติเชิญของ โตกละ 1,000 บาทได้ที่ลานโพธิ์ กับเสมียนตราอำเภอลิขิตพระเกียรติคุณศิริรัตน์ อารีรอบ...”³

วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 หน่วยงานของรัฐ เอกชน และผู้เกี่ยวข้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการ อาจได้รับประโยชน์ตอบแทน หรือมาโดยสมัครใจ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงเรียน เอกชน ฯลฯ ดังคำกล่าว

“...ผมเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่าง มาแสดงด้วยใจ เป็นกุศลแต่นักแสดงไม่ใช่ เช่น ตัวเอกชายเอกธวัช พรหมจินดา เป็นผู้ประกาศข่าวช่อง 3 นักแสดงนำหญิงเป็นคารานักกร้องนักแสดงทีวีชื่อกัลยากร นาคสมภพ มีทหารร่วมแสดง ซ้อมมา 2 วันแล้ว ทุกคนเคยแสดงจนรู้บท ผมแสดงปีที่ 3 แล้ว...”⁴

¹ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้ดำเนินการจัดแสดง

² เกรียงศักดิ์ ส.ส.ไบทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ พิธีกรประจำวัน

⁴ วิวัฒน์ อานันต์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

การแสดงแสง สี เสียง งบประมาณจะถูกนำไปใช้จ่ายส่วนอื่นๆ เช่น “...แสง สี เสียง ของบริษัท Sound Group จากกรุงเทพฯ มาทุกปียกเว้น ปี 2545...”¹ “...พลุ ดอกไม้ไฟมาจากอำเภอคอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ยิงพลุ 70 นัดต่อวัน ร่วมแสดงแสงสีเสียง 3 วัน จุด 210 นัด ราคา 60,000 บาท...”²

ในส่วนของหัวหน้าคณะวงดนตรีได้กล่าวสรุปว่าและวงดนตรีพื้นบ้านกันตรึมโบราณ ถ้วยพระราชทาน 2546 ค่าจัดแสดงวันละ 7,000 บาท นักแสดง นักดนตรีเป็นนักเรียนทั้งหมด³

2.2 งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา บริเวณทุ่งศรีเมือง ช่างผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเทียนเพื่อเข้าร่วมในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เกิดให้ 72 พรรษา มหาราชนิ สร้างสรรค์เทียนพรรษาตามรูปแบบที่กำหนด โดยผ่านการใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัว การผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต เหมือน และแตกต่างกัน ในการทำต้นเทียนแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีทั้งลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน และหรือการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนตามศักยภาพของตนเอง เช่น กลุ่มช่างผลิตต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลักวัดพระธาตุหนองบัวแต่ละคนจะได้รับผลตอบแทนแตกต่างกันตามความรู้ความสามารถของตนเองดังคำกล่าวของรองหัวหน้าช่างว่า⁴

“...การทำงานแบ่งหน้าที่ตามความสามารถของบุคคล ค่าตอบแทน

¹ พนักงาน Sound Group. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

² ธงชัย บัวทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ เกรียงศักดิ์ ส.สไบทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

⁴ วิเชียร พาคี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

ต่อวันพิจารณาจากฝีมือเป็นเกณฑ์ เช่น เป็นงานมีฝีมือ ค่าแรง 200-300 บาท ไม่เป็นงาน 100 บาท แรงงานอาสาสมัครหญิงอาศัยภายในคุ้มวัดมาช่วยต้มเทียน เดียวนี้การทำต้นเทียนต้นทุนสูง 250,000-300,000 บาท ส่วนผลตอบแทนหากชนะเลิศจะได้รับเงินรางวัล 100,000 บาท ปีที่แล้วได้รางวัลชนะเลิศต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลักขนาดใหญ่...”

ในส่วนของกลุ่มช่างวัดทุ่งศรีเมืองผลิตต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ แบ่งหน้าที่กันทำงานหลากหลาย แรงงานแต่ละฝ่ายทำหน้าที่โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนดังคำกล่าวของพระสำลีกล่าวว่า¹ ได้รับงบประมาณการสร้างสนับสนุนจากเทศบาล และพุทธศาสนิกชนบริจาค แรงงานหลักที่สำคัญคือ พระภิกษุ สามเณร ส่วนสุภาพสตรีในคุ้มวัดรับผิดชอบประดับดอกไม้ ในขณะที่คุ้มวัดบ้านนาควายโดยพระอาจารย์ญากล่าวสรุปว่าต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ พระพุทธรูปปางประทานพร จ้างทำ 30,000 บาท ทางวัดไม่มีช่างทำเทียนจึงจ้าง²

2.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 (นครพนม) สำนักงานจังหวัดนครพนม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครพนม เทศบาลเมืองนครพนม บุคคล กลุ่มบุคคล และเอกชน ร่วมกันจัดโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง (Visit Nakhon Phanom Year 2004)มีส่วนร่วมวางแผนให้บริการด้านต่างๆ โดยมีการครอบครองปัจจัยการผลิตและส่วนแบ่งแตกต่างกัน แสง สี เสียง ชุดเล็ก 5,000 บาท กลาง 10,000 บาท ใหญ่ 20,000 บาท กรณีเพิ่มไฟฟอลโลว์ เพิ่มเงินอีก 3,000 บาท³

2.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ขณะเดียวกันเทศบาลตำบลบ้านเชียงแจ้งศรีไพร มหาชัยผลิตซีดีต้นแบบเกี่ยวกับงานมรดกโลกบ้านเชียงประจำปี 2547 จำนวน

¹ พระสำลี ภิภูมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

² พระอาจารย์ญา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

³ พรทิพย์ พงพนา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ลานค้าชุมชน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

เงิน 4,500 บาท ก่อนนำไปผลิตซ้ำและวางจำหน่ายเป็นชุด 2 แผ่น ราคา 200 บาท ส่วนการแสดงแสง สี เสียง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เป็นผู้รับผิดชอบการแสดงโดยใช้งบประมาณ 400,000 บาท¹

2.5 บ้าน โลก โกง ดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยผู้ใหญ่อีสือเทอด ไตรยะ วงษ์ และสมาชิกในหมู่บ้าน โลก โกง ร่วมกันเปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน (Home stay)² ได้จัดการแสดง และสาธิตเกี่ยวกับการฟ้อนผู้ไทยโดยเยาวชนหญิงของหมู่บ้าน ชุดรำมวยโบราณ โดยเยาวชนชายของหมู่บ้าน การอ้วฝ้าย เชื้อฝ้ายโดยผู้หญิงสูงอายุ การจักสานไม้ไผ่โดยผู้ชายสูงอายุ หนึ่ง กรรมการแต่ละฝ่ายประกอบด้วยกรรมการฝ่ายร่วมรับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจไม่มีการใช้อำนาจบังคับ ดังนั้นผู้เข้าร่วมดังกล่าวล้วนได้รับค่าตอบแทนตามเกณฑ์กำหนด เช่น ผู้ใหญ่ ได้ค่าตอบแทน 40 บาท เด็กและผู้สูงอายุ ได้ค่าตอบแทน 20-30 บาท บางโอกาสผู้สูงอายุจะได้รับเงิน ในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผ่านการผูกข้อต่อแขน เงินดังกล่าวไม่ได้ถูกนำมาเป็นสมบัติร่วมของกลุ่มแต่จะเป็นสิทธิของบุคคลผู้ได้รับเต็มจำนวน³ ผู้ใหญ่บ้าน โลก โกง กล่าวสรุปว่าได้ผลิตซีดีเพลงผู้ไทย และวีซีดีเกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้ไทยบ้าน โลก โกง ราคาแผ่นละ 200 บาท ขณะเดียวกันการให้บริการ ดังกล่าวบริษัทพานอรามาได้เผยแพร่สารคดีกระจายสู่ 57 ประเทศ เมื่อเดือนมกราคม 2546⁴

¹ สากร ภูมิศรีแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

² บุญธง แสงโคตร และแม่หรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้าน โลก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุดฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

³ พรหม ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดศรีภู ขันส์ บ้าน โลก โกง หมู่ที่ 2 บ้าน โลก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุดฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

⁴ อีสือเทอด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการ ผู้ใหญ่บ้าน โลก โกง หมู่ที่ 2 บ้าน โลก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุดฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

3 การผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

การจัดการผลประโยชน์จากการผลิตสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในแหล่งท่องเที่ยวศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้กล่าวผ่านเครื่องกระจายเสียงของวัดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติการนมัสการพระธาตุว่า¹

“...หีบได้โดยนศรับดอกไม้ รูป เทียน ทอง วัดพระธาตุพนม
ไม่ได้ตั้งราคาไว้ แล้วแต่จะบริจาคมีบริการอยู่ 3 หน่วย แต่ละหน่วย
จะมีแม่ชีเป็นบุคลากรของวัด วัดจัดให้มาเตรียมดอกไม้
รูป เทียน ทอง วัดไม่ได้ตั้งราคาบริการ ฟรีก็ได้...”

คณะกลองยาวประมาณ 35-40 คณะได้อาสาเข้าร่วมแห่กองบุญ เช่น กลองยาว คณะสวน้อยจิตรใจรัก จากบ้านหนองสอ ตำบลลำปาว อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ เป็นคณะกลองยาวที่มีสมาชิกสุภาพสตรีทั้งหมด กลองยาวดงคราม บ้านดงคราม อำเภอธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นคณะกลองยาวที่มีสมาชิกสุภาพบุรุษทั้งหมด กลองยาวของนักเรียนกล่าวสรุปว่า “...จะมีผู้ดูแลจัดคิวกลองยาวค่าแรงแล้วแต่วัดจะให้ ไม่ต่อรอง ไม่คุ้มค่าแรง มาด้วยใจถือว่ามีมาช่วยวัดใครจะมาร่วมก็ได้ เพราะเป็นลูกพระธาตุ...”²

แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร งานเทศการนมัสการพระธาตุพนม คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องได้แบ่งหน้าที่การทำงาน เช่น แผนกจัดหาประโยชน์ แผนกการกุศล แผนกสวัสดิการ แผนกเลขานุการ และแผนกโฆษณาประชาสัมพันธ์ ล้วนร่วมแรงกาย และใจปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทน ดังนั้นรายรับจึงเก็บเข้าเป็นส่วนรวมของวัดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อส่วนรวมในโอกาสที่สำคัญ และจำเป็น

¹ ฝ่ายประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

² คณะนักดนตรีกลองยาว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

สรุป

หลักฐานทางโบราณคดีในภาคอีสานพบว่าบริเวณแอ่งสกลนคร และบริเวณแอ่งโคราช เป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมการค้าชีวิต การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม พัฒนาการทางเทคโนโลยี และสภาพทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนมีการติดต่อกับอารยธรรมอินเดียได้รับคติความเชื่อทางศาสนา ความรู้ด้าน ศิลปวิทยา การรับวัฒนธรรมมอญ เขมร และไท-ลาว ผ่านการเลือกสรรส่วนที่เห็นว่ามีค่าจำเป็น และมีประโยชน์ จึงนำมาประยุกต์ใช้จนมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมในภาคอีสานจวบจนปัจจุบัน แหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศักยภาพทางกายภาพ และ ศักยภาพของพื้นที่ทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะ และหรือแตกต่างกัน กล่าวคือ

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีสภาพเป็นภูเขาล้อมรอบเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติ ภูเวียง พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียง หลุมขุดค้นซากฟอสซิลไดโนเสาร์ ศักยภาพในการท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติภูเวียงมีศักยภาพในระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับ และเป็นแหล่งขุดค้นพบไดโนเสาร์แห่งแรกในประเทศไทย

แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ดำเนินกล่าวว่าในสมัยอาณาจักรศรีโคตบูรเรืองอำนาจ พระมหากัสสปะเถระ พญาทั้ง 5 และพระอรหันต์ 500 องค์ สร้างพระธาตุพนมราว พ.ศ.8 เสร็จแล้วได้อัญเชิญพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐาน ภายหลังมีการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นระยะ ครั้งหลังสุดพระธาตุพนมหักล้มลงรัฐบาลไทยจึงจัดสร้างขึ้นใหม่ และจัดพระราชพิธีบรรจุพระอัฐิธาตุเมื่อเดือนมีนาคม 2522 ศักยภาพในการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภค และมีศักยภาพสูง อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับประเทศ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้

แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งสร้างบนภูเขาไฟซึ่งดับแล้ว ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-17 เป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย พุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นับถือพุทธศาสนาเถรวาทจึงดัดแปลงเป็นพุทธสถาน กรมศิลปากรได้ซ่อมแซมและบูรณะด้วยวิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 ศักยภาพในการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภค และมีศักยภาพสูง อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้

แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีบ้านเชียง กรมศิลปากร ดำเนินการขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา โบราณวัตถุทำด้วยสำริด และเหล็กมีอายุ 5600-3000 ปีมาแล้ว ปี พ.ศ. 2518 จึงได้จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงขึ้น ต่อมาปี พ.ศ. 2535

คณะกรรมการมรดกโลก ได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นแหล่งมรดกโลก อันดับที่ 4 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 359 ศักยภาพในการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภครวมและมีศักยภาพสูง อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้

แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม บ้านโคกโก่งดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เมื่อเดือนสิงหาคม 2541 เปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าหัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน (Home stay) ศักยภาพในการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543

แหล่งท่องเที่ยวประเพณี พุทธศาสนิกชนชาวอุบลราชธานีนิยมถวายดินเทียนในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีสืบเนื่อง พ.ศ.2520 เทศบาลเมือง จังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ริเริ่มจัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมืองปี จัดประกวดดินเทียนประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติสืบเนื่องจนปัจจุบัน ศักยภาพในการท่องเที่ยวสามารถตอบสนองผู้บริโภครวมและมีศักยภาพสูง อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้

ศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรมภายใต้กระบวนการทำให้เป็นสินค้าในแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

การผลิตสินค้าหัตถกรรม

กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง และกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโก่ง มีวิถีการผลิตผ้าทอและเครื่องแต่งกายสัมพันธ์กับการชุกค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจนำไปสู่การผลิตผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า โดยการเพิ่มรูปไดโนเสาร์สกุลและชนิดใหม่ผนวกเข้ากับลวดลายขีดผ่านเครื่องมือสำคัญดั้งเดิมคือ โครงหูกกับจักรอุตสาหกรรม สมาชิกในกลุ่มเป็นปัจจัยแรงงานที่สำคัญ ความสัมพันธ์การผลิตมีการแบ่งงานกันทำชัดเจน การได้รับผลประโยชน์โดยการแบ่งปันเท่ากัน สินค้าบางชนิดเผยแพร่ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม

การผลิตเครื่องปั้นดินเผามีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี กล่าวคือชาวบ้านคำอ้อดำรงชีวิตสัมพันธ์กับการทำเครื่องปั้นดินเผา และมีแหล่งดินเหนียวซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่มีคุณสมบัติในการขึ้นรูปภาชนะ ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญผสมผสานกับทักษะฝีมือขึ้นรูปด้วยหินคูด และการเผาแบบหน้าดิน ชาวบ้านคำอ้อ บ้านปูลู และบ้านเชียงมีแนวคิดเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาหม้อแบบดั้งเดิมสู่การเลียนแบบภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงให้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนโดยมีการแบ่งงาน หรือร่วมมือกันทำหน้าที่ได้หลายอย่าง เช่น การขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา การตาก

การเผา การจำหน่าย ในส่วนของความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะเป็นกลุ่มช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน หรือบางกลุ่มแบ่งปันผลประโยชน์ตามการผลิตและความสามารถในการจำหน่ายส่วนบุคคล หรือกลุ่มย่อย หนึ่งได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจในตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีผ่านเว็บไซต์ของไทยตำบลคอตคอม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การสร้างผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ ใช้กรรมวิธีการหล่อปูนปลาสเตอร์จากแบบพิมพ์ยางพารา และตกแต่งผิวสี การผลิตมีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านบุไม่มีวัดอุคิขในการผลิตดังนั้นจึงต้องพึ่งพาวัดอุคิข เช่น ปูนปลาสเตอร์ น้ำยางพารา ผงทอง เซลล์เล็ก จากร้านค้าในจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา หรือสระบุรี แรงงานในครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญเพราะต้องใช้ทักษะฝีมือ การผลิตรูปจำลองด้วยตนเองจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง เช่นเคยกับการผลิตเทียนจำลองใช้กรรมวิธีการผลิตหล่อด้วยเรซินมีความสัมพันธ์กับงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 โดยสมาชิกในครอบครัวของธวัช มากนวล และบุตรชายร่วมกันผลิตเทียนจำลองขนาดต่างๆ สมาชิกในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ขณะเดียวกันแต่ละคนทำหน้าที่ได้หลากหลาย อย่างไรก็ตามแรงงานบางคนก็มีข้อจำกัดในเรื่องพัฒนาการทางด้านทักษะฝีมือไม่สามารถทำงานบางอย่างให้เสร็จสมบูรณ์ได้ ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน ประโยชน์ตอบแทนที่ได้จากการจำหน่ายจึงเก็บเป็นสมบัติร่วมของครอบครัวโดยไม่มีการแบ่งปัน

การผลิตเทียนพรรษา การสร้างเทียนเพื่อเข้าร่วมในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา” เทิดไท้องค์ 72 พรรษา มหาราชินี ปัจจัยการผลิตสำคัญในการทำต้นเทียนได้แก่ วัสดุอุคิข เช่น ผึ้ง เทียน ดอกไม้ ฯลฯ และปัจจัยด้านทักษะฝีมือ ถูกนำมาแปรรูปสร้างสรรคเทียนพรรษาโดยผ่านการใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัว การผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต เหมือน และแตกต่างกัน เช่น กลุ่มช่างผลิตต้นเทียนพรรษาจึงได้รับมอบหมายทำหน้าที่ให้รับผิดชอบการทำงาน และสามารถช่วยเหลืองานหน้าที่อื่นได้ตามความจำเป็นเร่งด่วน มีทั้งลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน และหรือการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนตามศักยภาพของตนเอง

การผลิตสินค้าการแสดง

ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือปัจจัยทางด้าน โบราณวัตถุ โบราณสถาน วัฒนธรรม และประเพณี ควบคู่กับปัจจัยด้านการแสดง ซึ่งผู้แสดงเป็นปัจจัยแรงงานสำคัญใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย เช่น การแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 การจัดแสดงขบวนแห่เจ้าชายนเรนทราทิตย์ แสดงจำลองขบวนแห่พระนางรูปดินทราลักษ์มีเทวี

และเทพาหนะทั้ง 10 เคลื่อนขบวนสู่มหาเทวปราสาทพนมรุ้ง ขบวนทั้งหมดโดยมีการถ่ายทอดสดผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ขบวนต้นเทียนพรรษาเผยแพร่ถ่ายทอดสดสู่ 177 ประเทศทางไทยทีวี Global Network โดยบริษัททวงศาโรจน์มีเดีย จำกัด การแสดงมดแลย์ลีลานาฏกรรมนครลำน้ำโขงโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพฯ และวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ เนื้อหาสื่อถึงการประชาสัมพันธ์ป๊อกรเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว รำสักการะพระธาตุ และรำไทยภูพาน การผสมผสาน ระหว่างร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก ได้แก่ การสวมหน้ากากเล่นละคร เช่น การแสดงโขน และการแสดงละครนอกเรื่องพระอภัยมณี ตอน หนีนางผีเสื้อสมุทรในพิธีเปิดงาน 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง การแสดงแสงสีเสียงชุด “รอยอดีตอันงามล้ำ อารยธรรมบ้านเชียง ตอน รัตนแห่งธานี การแสดงและสาธิตเกี่ยวกับการฟ้อนผู้ไทยโดยเยาวชนหญิง ชุดรำมวยโบราณโดยเยาวชนชายการอ้วฝ้าย เชื้อฝ้าย โดยผู้หญิงสูงอายุ การจักสานไม้ไผ่โดยผู้ชายสูงอายุ เป็นต้น กล่าวสำหรับความสัมพันธ์ทางการผลิต มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร เอกชน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนให้บริการ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการด้านต่างๆ โดยมีการครอบครองปัจจัยการผลิตและส่วนแบ่งแตกต่างกัน ผู้เกี่ยวข้องอาจได้รับประโยชน์ตอบแทน หรือมาโดยสมัครใจ

การผลิตสินค้าสิ่งยี่ห้อมีชีวิตจิตใจ

ปัจจัยวัตถุดิบพระธาตุพนม พุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาประสงค์จะนมัสการต้องเดินทางเข้าถึงที่ตั้งด้วยตนเอง คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องจึงตอบสนองความต้องการของผู้จาริกแสวงบุญโดยการการผลิตวัตถุ สิ่งของ พิธีกรรม กิจกรรม การให้เช่าบูชาเพื่อให้ได้กรรมสิทธิ์ส่วนตัว กอปรกับมีหน่วยงานต่างๆ จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเว็บไซต์กาญจนานิกะ

ปัจจัยทางด้านบุคคล มีกลุ่มผู้มัคคุเทศก์จากโรงเรียนพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จัดตั้งชมรมให้บริการนำเที่ยวให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันตามเส้นทางท่องเที่ยวภายในบริเวณวัด

ปัจจัยทางการแสดง โดยใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย ได้แก่ การแสดงตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกาย “ชุดศรีโคตรบูร” เข้าร่วมพิธีแห่พระอุปัชฌาย์ ถวายข้าวพืชมงคล ประจำปี 2547 ในวันพฤหัสบดีที่ 29 มกราคม 2547 เวลา 08.00 น. การจัดแสดงรำตำนานพระธาตุพนม และรำศรีโคตรบูร โดยกลุ่มนักเรียนโรงเรียนธาตุพนม และการแสดงของคณะกลองยาว เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทางการผลิต แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาวัดพระธาตุพนมรวมมหาวิหารงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องได้แบ่งหน้าที่การทำงาน เช่น แผนกจัดหาประโยชน์ แผนกการกุศล แผนกสวัสดิการ แผนกเลขานุการ และแผนกโฆษณา ประชาสัมพันธ์ โดยบุคลากรของวัดเป็นปัจจัยแรงงานในการให้เช่าบูชาเป็นสำคัญ

บทที่ 6

พันธกิจของสัญลักษณ์ในทฤษฎีการท่องเที่ยว

ในบทนี้เป็นการศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิตและมุมมองของชุมชน โดยมีความมุ่งหมายเพื่ออธิบายให้เห็นว่า การสร้างสัญลักษณ์ของพื้นที่ด้วยตราและคำขวัญ การขึ้นชั้นความหมายเดิมของสินค้า การสืบสร้างความหมายใหม่ ความไม่แน่นอนของความหมาย และแนวโน้มของวัฒนธรรมประเพณีในกระแสนิยม จากแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ 6 จังหวัด เป็นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า

การสร้างสัญลักษณ์ของพื้นที่ด้วยตราและคำขวัญ

รูปลักษณ์ของตราประจำจังหวัด

สัญลักษณ์ของจังหวัดสร้างขึ้นโดยกรมศิลปากร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยทั้ง 76 จังหวัด มีตราประจำจังหวัดเป็นการเฉพาะ ตราดังกล่าวถูกนำไปใช้เผยแพร่ต่างกรรมต่างวาระ เช่น การประชาสัมพันธ์ของจังหวัด การเผยแพร่ในเว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การเผยแพร่ในเว็บไซต์ไทยดอทคอม ซึ่งการเผยแพร่งกล่าวในบางโอกาสกระทำควบคู่ไปกับคำขวัญของจังหวัดนั้นๆ จากการศึกษารูปลักษณ์ของตราประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม บุรีรัมย์ อุรธานี และอุบลราชธานี พบว่า

ภาพประกอบ 24 ตราประจำจังหวัดกาฬสินธุ์

ตราประจำจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นรูปบึงใหญ่ มีตฤณชาติและเมฆพยับฝน ความหมาย หมายถึงความชุ่มชื้น และความอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาคนี้ ทิวเขาตรงสุดขอบฟ้าคือแนวกันเขตแดนกับจังหวัดใกล้เคียง น้ำในบึงเป็นสีดำ เพื่อให้ตรงกับความหมายของชื่อจังหวัดกาฬสินธุ์¹

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “กาฬสินธุ์: ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

ภาพประกอบ 25 ตราประจำจังหวัดขอนแก่น

ตราประจำจังหวัดขอนแก่นเป็นรูปพระธาตุขามแก่น ความหมายเชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระอังคารธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่เคารพสักการะของชาวจังหวัดขอนแก่น และชาวพุทธทั่วไป โดยมีต้นคูณซึ่งเป็นไม้มงคลมีความหมายว่าคำจูนเชิดชูไม่ให้ตกไปในที่ต่ำ และต้นไทรซึ่งมีกิ่งก้านสาขาให้ความร่มเย็นเป็นสุข ขนานบ้างองค์พระธาตุทั้งสองข้าง¹ อย่างไรก็ตามตราดังกล่าวหากพิจารณาจากแบบทางพุทธศิลป์ล้วนได้รับอิทธิพลจากสถูปตามแบบศิลปะของภาคกลาง กล่าวคือ ชั้นล่างสุดเป็นฐานเขียง ฐานสิงห์ ฐานปัทม์ องค์สถูปทรงระฆังคว่ำ บัลลังก์ บัวกลุ่ม ปลียอด และลูกแก้ว จากองค์ประกอบและรูปแบบดังกล่าวไม่สอดคล้องกับพระธาตุขามแก่นองค์จริง ซึ่งองค์สถูปเป็นทรงบัวเหลี่ยม

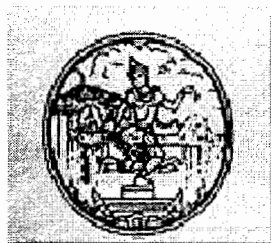

ภาพประกอบ 26 ตราประจำจังหวัดนครพนม

ตราประจำจังหวัดนครพนมเป็นรูปวงกลมล้อมรอบรูปพระธาตุพนม ความหมายพระธาตุพนมหมายถึงปูชนียสถานที่สำคัญ เป็นเจดีย์บรรจุพระอัฐธาตุของพระพุทธเจ้า อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครพนมนับถือมาแต่โบราณกาล²

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “ขอนแก่น : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “นครพนม : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

ภาพประกอบ 27 ตราประจำจังหวัดบุรีรัมย์

ตราประจำจังหวัดบุรีรัมย์เป็นรูปปราสาทหินและเทวดารายรำ ความหมายปราสาทหินหมายถึงปราสาทหินเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัด ภาพเทวดาหมายถึงดินแดนแห่งเทพเจ้ามาปราบยุคเข็ญ และประสาทความสุข ทำร้ายรำหมายถึงความสุขสำราญชื่นชมยินดี ซึ่งตรงกับพยางค์สุดท้าย (รัมย์) ของชื่อจังหวัด¹

ภาพประกอบ 28 ตราประจำจังหวัดอุดรธานี

ตราประจำจังหวัดอุดรธานีเป็นรูปยักษ์ถือกระบอง หมายถึงท้าวเวสสุวรรณ มีความเชื่อว่าเมืองอยู่ทางทิศอุดร และเทพเจ้าคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข คือ ท้าวเวสสุวรรณ²

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “บุรีรัมย์ : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “อุดรธานี : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

ภาพประกอบ 29 คราประจำจังหวัดอุบลราชธานี

คราประจำจังหวัดอุบลราชธานีเป็นรูปหนองน้ำมีก้านใบและดอกบัวอยู่ภายใต้กรอบรูปทรงกลม ความหมายเป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกถึงชาวเมืองหนองบัวลุ่มภู หรือนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู ชาวเมืองได้อพยพหนีการติดตามสังหารของกองทัพพระเจ้าสิริบุญสารกษัตริย์แห่งนครเวียงจันทน์ และได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อปี พ.ศ.2322 ต่อมาชุมชนได้รับการยกฐานะให้เป็น “เมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัย” เมื่อวันที่จันทร์แรม 13 ค่ำ เดือนแปด จุลศักราช 1054 (พ.ศ.2315) ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์ปฐมบรมจักรีวงศ์

สุนทรียลักษณ์ของคำขวัญประจำจังหวัด

คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทุกจังหวัดในประเทศไทยกำหนดคำขวัญประจำจังหวัด เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ.2528 ภาคอีสานได้กำหนดคำขวัญประจำจังหวัดเพื่อบ่งบอกความหมายประจำจังหวัดให้สอดคล้องกับสินค้าการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ จากการศึกษาสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านคำขวัญของจังหวัดขอนแก่น นครพนม นุรีรัมย์ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าแต่ละจังหวัดมีคำขวัญ ความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความหมายเชื่อมโยงกับประเพณี วัฒนธรรม จากการศึกษาคำขวัญจังหวัดซึ่งใช้เป็นพื้นที่ศึกษาพบคำขวัญดังนี้

1. คำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ “เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี”
2. คำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่น คือ “พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์สิบล้อ ก้อง เหรียญทองมวยโอลิมปิก”

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “อุบลราชธานี : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

3. คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม คือ “พระธาตุพนมล้ำค่า วัฒนธรรมหลากหลาย เรณูผู้ไท เรือไฟโสภา งามตาฝั่งโขง”

4. คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์ คือ “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม”

5. คำขวัญประจำจังหวัดอุดรธานี คือ “น้ำตกจากสันภูพาน อุทยานแห่งธรรมะ อารยธรรมห้าพันปี ธานีผ้าหมี่ขิด แคนเนรมิตหนองประจักษ์ เลิศลักษณ์กล้วยไม้หอมอุดรซันไชน์”

6. คำขวัญประจำจังหวัดอุบลราชธานี คือ “เมืองแห่งดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์”

คำขวัญประจำจังหวัดดังกล่าวข้างต้นมีความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และความหมายที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณี ดังนี้

ความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์

บุคคลหรือกลุ่มบุคคลตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงให้ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และการใช้การใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ในระบบดั้งเดิมเป็นระบบหน้าที่ใหม่ การศึกษาพบว่ามีการใช้ถ้อยคำในคำขวัญเกี่ยวข้องกับทางด้านระบบนิเวศน์ ธรรมชาติ และให้ความหมายหลากหลายแตกต่างกัน เช่น

คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม คำว่า “งามตาฝั่งโขง” หมายถึง แม่น้ำโขงที่ไหลผ่านนครพนมกับทิวเขาสลับซับซ้อนก่อให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงามตลอดแนวแม่น้ำ แม้อุดรร้อนลำนน้ำโขงที่เหือดแห้งจะมองเห็นเป็นหาดทรายผืนใหญ่เป็นแนวสันทรายให้ความงดงามสวยแปลกกว่าที่อื่น¹

คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์ คำว่า “ถิ่นภูเขาไฟ” หมายถึง จังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนที่มีภูเขาไฟอยู่ถึง 7 ลูก ซึ่งนับว่ามากที่สุดในประเทศไทย²

คำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่น คำว่า “ไดโนเสาร์ลือก้อง” มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเขตอำเภอภูเวียง ดังนั้นคำว่า “ภูเวียง” จึงมีการให้ความหมายแตกต่างกัน เช่น

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “นครพนม : คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “บุรีรัมย์ : คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

ความหมายในแง่เขตปกครอง หมายถึง เขตพื้นที่การปกครองระดับอำเภอใน
จังหวัดขอนแก่น

ความหมายในแง่ธรรมชาติ หมายถึง ชื่อเรียกเทือกเขาในจังหวัดขอนแก่น

ความหมายในแง่สถานที่ราชการ อุทยานแห่งชาติภูเวียง (Nation Park) หมายถึง
ที่ดินซึ่งรวมความถึงที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง สระน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่
กำหนดเป็น อุทยาน ซึ่งมีลักษณะที่ดินที่มีสภาพธรรมชาติ มิได้อยู่ใน กรรมสิทธิ์หรือครอบครอง โดย
ชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า มีทิวทัศน์สวยงาม
มีพืชพรรณหรือสัตว์ที่หายาก หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ อันน่าอัศจรรย์ หรือสิ่งที่น่าสนใจ เป็นพิเศษ
ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตามมาตรฐานสากลต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 10 ตาราง
กิโลเมตร (พ.ร.บ.อุทยาน แห่งชาติ พ.ศ.2507 การประกาศเพิ่มอุทยานแห่งชาติ กระทำโดยพระราช
กฤษฎีกา)¹ ความหมายดังกล่าวข้างต้นมีความสัมพันธ์กับการติดต่อราชการของประชาชนในเขตการ
ปกครอง และสัมพันธ์กับอาชีพชาวบ้านซึ่งปฏิบัติหน้าที่ การได้รับประโยชน์จากการเป็นลูกจ้างทำ
หน้าที่ต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่ประจำด่านเก็บค่าธรรมเนียม เจ้าหน้าที่ให้บริการในศูนย์บริการ
นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ประจำร้านสวัสดิการตำแหน่งแม่บ้าน ฯลฯ โดยปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับ
มอบหมายตามสัญญาจ้างปีต่อปี²

นักธรณีวิทยาผู้ค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์กินพืช ฟินไดโนเสาร์ประเภทกินเนื้อสกุล
และชนิดใหม่ของโลกจึงนำไปสู่การให้ความหมายใหม่โดยการให้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า
Phuwianggosaurus Sirindhornae Martin, Buffetaut and Suteethorn, 1944 ชื่อสกุลตั้งตามชื่ออำเภอภู
เวียง ชื่อชนิดทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระราชทาน พระนามาภิไธย “สิรินธร” ให้ใช้เป็นที่ กอปรกับค้นพบฟินไดโนเสาร์ประเภทกินเนื้อ
พันธุ์ใหม่ไม่เคยค้นพบมาก่อน จึงตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบ คือนายวรารุช สุธีธร ว่า สยามโม
ซอร์สสุธีธรณี (Siamosaurus Suteethorni)³ ต่อมาได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง จังหวัด
ขอนแก่น กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านโนนสูงนำรูปไดโนเสาร์ชนิดกินพืชไป
ออกแบบเป็นตัวภาพแทรกอยู่ร่วมกับลวดลายซิดบนผ้าทอ และผลิตภัณฑ์จากผ้า กลุ่มอาชีพแกะสลัก

¹Thailand National Park Online <<http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm>> ตุลาคม 6, 2546.

²คำพอง ฝ่ายหินกอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยาน
แห่งชาติภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2547.

³อุทยานแห่งชาติภูเวียง. <<http://www.muangthai.com/pages/park/nation/northeast/puweang.html>> มกราคม 9, 2547.

ไดโนเสาร์ได้สร้างผลงานแกะสลักไม้ แกะสลักผลมะพร้าวแห้ง และसानไม้ไผ่รูปไดโนเสาร์ภูเขา
จำหน่ายในพื้นที่พิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเขาหลายประเภท เช่น ผลิตภัณฑ์จากผ้า ผลิตภัณฑ์ไม้
แกะสลัก และงานจัก-สาน¹ หากพิจารณาส่วนประกอบของคำขวัญจังหวัดขอนแก่นผ่านถ้อยคำที่ว่า
“ไดโนเสาร์ลือชื่อ” ย่อมสามารถสื่อความหมายให้เห็นว่าการค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์ที่อำเภอภูเวียง
เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก² ปราบฏการณ์ดังกล่าวสามารถดึงดูดใจให้เดินทางมาสัมผัส และสามารถ
สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ระหว่างผู้คน วัตถุ กับความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจซึ่ง
สัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอุทยานแห่งชาติภูเวียง และพิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเวียงมี
ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติวนอุทยานแห่งชาติภูผาวัว คำว่า วนอุทยานแห่งชาติ
(Forest Park) หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะเด่น มีทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงามเด่นชัดในระดับท้องถิ่นจัด
ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น น้ำตก หุบเหว หน้าผา หรือหาดทราย³ ความหมายดังกล่าวมี
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบ ในขณะที่เดียวกันวนอุทยานแห่งชาติภู
ผาวัวเปิดโอกาสให้ นายเกรือ คนชื่อ มัคคุเทศก์ประจำหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่งซึ่งผ่านการ
ได้รับอนุญาตจากสำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้
ปฏิบัติหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์เฉพาะ (ไทย-เฉพาะพื้นที่) เป็นผู้นำเที่ยววนอุทยานแห่งชาติ น้ำตกตาดสูง
น้ำตกตาดยาว บ้านโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญส่วนหนึ่งของ
เส้นทางท่องเที่ยว หน่วยงาของรัฐเข้ามามีบทบาทการให้ความหมายผ่านถ้อยคำของใจ
นักท่องเที่ยวแต่ละปีแตกต่างกันดังคำกล่าวว่ “...บ้านโคกโก่งให้บริการการท่องเที่ยวและใช้ถ้อยคำ
ของใจนักท่องเที่ยวในแต่ละปีแตกต่างกัน เช่น พ.ศ.2541 ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ พ.ศ.2542 ท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์รู้จักชุมชน พ.ศ.2543 สัมผัสวิถีชีวิตชนเผ่าผู้ไทย พ.ศ.2544 สัมผัสวัฒนธรรมชนบท การ
ประดิษฐ์ถ้อยคำเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐบาลเป็นสำคัญ...”⁴

¹ สุวิมล แก่นบุตรดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑิ์
ไดโนเสาร์ภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2546.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “ขอนแก่น : คำขวัญประจำจังหวัด
ขอนแก่น” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

³ Thailand National Park Online <<http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm>> ธันวาคม 1, 2547.

⁴ สีเทอด ไตรยะวงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. เมื่อวันที่ 28
มิถุนายน 2547.

จะเห็นได้ว่า หน่วยงานรัฐและสถาบันทางสังคมมีบทบาทหน้าที่ให้ความหมาย ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ความสัมพันธ์กับชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างคนวัตถุ กับจิตใจซึ่งสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติวนอุทยานแห่งชาติภูผาหัว

ความหมายที่เชื่อมโยงกับศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมสร้างความหมายตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงให้ความหมายแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเชื่อมโยงกับระบบดั้งเดิมเป็นระบบหน้าที่ใหม่ จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ถ้อยคำในคำขวัญเกี่ยวข้องกับศาสนา ประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี และให้ความหมายหลากหลายแตกต่างกัน เช่น

คำขวัญเกี่ยวข้องกับศาสนา

คำขวัญประจำจังหวัดอุดรธานี คำว่า “อุทยานแห่งธรรมะ” หมายถึง วัดป่าสถานปฏิบัติธรรมและเผยแพร่ธรรมะของพระอริยสงฆ์เจ้าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เช่น วัดป่าบ้านตาดของพระอาจารย์มหาบัว วัดป่านาคำน้อย บ้านนาคำน้อย อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ของพระอาจารย์อินทรถวาย วัดป่าบ้านค้อ ตำบลค้อ อำเภอบ้านผือของพระอาจารย์ทูล ขิปปินโย และอีกหลายวัด¹

กล่าวสำหรับคำขวัญประจำจังหวัดที่นำคำว่า พระธาตุ มาเป็นส่วนประกอบของคำขวัญ มีการให้ความหมายแตกต่างกัน เช่น

พระธาตุ หมายถึง อัฐิ (กระดูกที่เผาแล้ว) ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ถ้าเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ หรือพระบรมธาตุ ถ้าเป็นอัฐิพระอรหันต์ เรียกว่า พระธาตุ โดยทั่วไปเรียกว่าพระธาตุ สำหรับพระธาตุในความหมายในแหล่งท่องเที่ยวหมายถึงส่วนสำคัญของพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ภายใน เรียกว่า ธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพุทธเจดีย์ทั้งสี่ ซึ่งได้แก่ พระธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ พระธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “อุดรธานี : คำขวัญประจำจังหวัดอุดรธานี” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

พระธาตุพนม หมายถึง ที่บรรจุพระอัฐิธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีคติความเชื่อตามตำราล้ากันว่าพระธาตุพนมเป็นพระเจดีย์ประจำคนเกิดปีวอก เชื่อว่าบุคคลที่เกิดปีวอกหากได้นมัสการพระธาตุพนมจะเป็นมงคลแก่ตนเอง¹

พระธาตุพนม หมายถึง พระสถูปเจดีย์ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยที่เหลืออื่นๆ จึงถือเป็นจุดรวมแห่งการแสวงบุญอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ²

คำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่น คำว่า “พระธาตุขามแก่น” หมายถึง ปุชนิยสถานที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น³

คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม คำว่า “พระธาตุพนมล้ำค่า” หมายถึง นครพนมเป็นที่ประดิษฐานองค์พระธาตุพนมอันศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่อิงที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม เป็นที่เคารพสักการะของชาวไทย และชาวสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง มีการจัดงานนมัสการพระธาตุพนมทุกปีในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 3 – วันแรม 7 ค่ำ เดือน 3⁴ งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547 ได้จัดงานพิธีอัญเชิญพระอุปคุต ถวายข้าวพืชมงคล 2547 ของข้าโอกาสพระธาตุฯ⁵ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดงานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีเกิด (ปีนักษัตรวอก) เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิดเสริมมงคลชีวิต⁶ ปรากฏการณ์ทางสังคม และคำขวัญดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าพระธาตุมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาเป็นที่เคารพสักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนสามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวผู้จาริกแสวงบุญเข้าถึงพื้นที่บรรจุอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้านมัสการได้

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 12 นักษัตร เทียบตามประเพณีไหว้พระธาตุปีเกิด. ม.ป.ป. หน้า 12.

² พระครูโกศลพนมกิจ. “งานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม,” ใน การประชุมเตรียมงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547. 2547. หน้า 13-15.

³ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “ขอนแก่น : คำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่น” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

⁴ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “นครพนม : คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

⁵ พระโสภณเจติยาภิบาล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

⁶ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ททท.) สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 4. (นครพนม สกลนคร มุกดาหาร) ข่าวที่ 2/2547 ข่าว ททท. PRESS RELEASE. ลงวันที่ 5 มกราคม 2547

สะดวกโดยไม่ต้องชำระค่าธรรมเนียม ทั้งในช่วงเวลาปกติและช่วงงานมนัสการพระธาตุพนมประจำปี แต่หากมีกุศลเจตนาสามารถถวายปัจจัยแลกเปลี่ยนดอกไม้ รูปเทียน ทอง ตามจิตศรัทธา

คำขวัญที่เกี่ยวข้องกับทางด้านประวัติศาสตร์ เช่น

คำขวัญประจำจังหวัดอุบลราชธานี คำว่า “ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์” หมายถึง กลุ่มภาพเขียนสี และภาพสลักรูปรอยลงบนผนังหินของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เขียนด้วยสีแดงมีภาพสัตว์ขนาดใหญ่เช่น ช้าง ปลาบึก เต่าหรือตะกอน้ำ เครื่องมือจับปลา ภาพวัตถุ ภาพสัญลักษณ์ และภาพมือ¹

คำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ คำว่า “เมืองฟ้าแดดสงยาง” หมายถึง ถิ่นฐานอารยธรรมสมัยทวารวดี ระหว่าง พ.ศ.1300-1600 ที่ยังเหลือซากโบราณสถาน และโบราณวัตถุไว้ให้เห็นเป็นแหล่งขุดค้นพบใบเสมาหินทราย เครื่องโลหะ พระพิมพ์ดินเผา อิทธิพลฝีมือช่างคุปตะรุ่นหลังอายุราว 1000-2000 ปี²

คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์ คำว่า “ปราสาทหิน” เป็นถ้อยคำส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์ หมายถึง ปราสาทหินซึ่งเป็นศิลปะแบบลพบุรี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-18) ซึ่งมีอยู่มากมายที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ ปราสาทหินพนมรุ้ง³ ในขณะที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 การแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสรองน้ำศิวะลึงค์ การแสดงจำลองขบวนแห่พระนางรูปดินทรลักษ์มีเทวี ชมปรากฏการณ์แสงดวงอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ฯลฯ ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางไปสัมผัสปราสาทพนมรุ้งใช้หินทรายสีชมพูเป็นวัตถุดิบการสร้างตั้งอยู่บนภูเขาไฟซึ่งดับสนิท อีกทั้งเป็นที่ประดิษฐานทับหลังพระวิษณุอนันตสายุศ หรือทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ (พระวิษณุทรงประทับนอนเหนือพระยานันตนาคราชอันเป็นสัญลักษณ์ของน้ำตามคติฮินดู)

¹ ลำดวน สุขพันธุ์. “โบราณคดีเมืองอุบล” ใน อุบลราชธานี 200 ปี. 2535, หน้า 73-77.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “กาฬสินธุ์: คำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

³ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “บุรีรัมย์: คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

ในส่วนของปราสาทพนมรุ้งได้มีการให้ความหมายแตกต่างกัน เช่น
 ปราสาทพนมรุ้ง เป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย หมายถึง
 ทิพยวิมานที่ประทับของพระศิวะบนยอดเขาไกรลาส
 ปราสาทพนมรุ้ง หมายถึง ศาสนสถานในพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน
 ปราสาทพนมรุ้ง หมายถึง สิ้นค้า สิ่งจำลอง ของที่ระลึก
 กล่าวได้ว่า ความหมายมีนัยหลากหลาย ทั้งในแง่ของการปลูกกระแสดินนิยม
 เกี่ยวกับยุคสมัยทางศิลปะ ลัทธิศาสนา สิ้นค้าและบริการในแง่ของการแสดง การจำลองขบวนแห่
 เป็นต้น

คำขวัญที่เกี่ยวข้องกับทางด้าน โบราณคดี เช่น

คำว่า “อารยธรรมห้าพันปี” เป็นถ้อยคำส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำจังหวัด
 อุตรธานี หมายถึง แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ตั้งอยู่ที่บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนอง
 หาน เป็นแหล่งที่มีการขุดค้นพบเครื่องปั้นดินเผา เครื่องสำริด และ โบราณวัตถุก่อนประวัติศาสตร์
 ต่างๆ มากมาย นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าลายเครื่องปั้นดินเผามีอายุเก่าแก่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 ปัจจุบันได้รับการยกย่องขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้านวัฒนธรรมเมื่อ พ.ศ.2535¹ ในขณะที่
 พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัด
 อุตรธานี ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547
 ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 โดยถือเอาวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จทอดพระเนตรแหล่งขุดค้น โบราณคดี และเสด็จบ้าน
 เขื่อนไทยพวน เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงถือเอาวันดังกล่าวจัดงานฉลองมรดกโลกสืบเนื่องเข้าสู่ปีที่ 8

ในส่วนของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียงได้มีการให้ความหมายแตกต่างกัน เช่น

วัฒนธรรมแบบบ้านเชียง หมายถึงวัฒนธรรมของชุมชนสมัยก่อนประวัติ-
 ศาสตร์ในบริเวณหนึ่งของ เอเชียอาคเนย์ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่กว่า 5,000 ปีมาแล้ว เป็นวัฒนธรรมของชุมชน
 ที่ปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อมและประสบความสำเร็จในการดัดเอาผลประ โยชน์และคัดแปลง
 สภาพแวดล้อมธรรมชาติบางส่วนให้กลายเป็นสภาพแวดล้อมระบบใหม่ที่จำเป็นสำหรับการเพาะปลูก
 ข้าว อันเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจหลัก ส่งผลให้สังคมวัฒนธรรมมั่นคงจึงสามารถพัฒนาต่อๆ
 มาอีกเป็นระยะเวลายาวนานนับพันปี

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “อุตรธานี : คำขวัญประจำจังหวัดอุตรธานี”
 ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

บ้านเชียง หมายถึง ชื่อหมู่บ้านตั้งอยู่ที่หมู่ 13 เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

บ้านเชียง หมายถึง วัฒนธรรมในกลุ่มน้ำสงคราม และแม่น้ำโขง 6 จังหวัด
บ้านเชียง หมายถึง แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นมรดกของมนุษยชาติทั้งปวงในโลก

หม้อเขียนสี หมายถึง สัญลักษณ์ประจำจังหวัดอุดรธานี หม้อเขียนสีในอดีตนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับ คติความเชื่อ การฟื้นคืนชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ในชาติภพหน้า จึงเขียนลายอุทิศ สภาพปัจจุบันหม้อเขียนสี (ไหลาย) หมายถึงสินค้าแลกเปลี่ยน

กล่าวได้ว่า ความหมายมีนัยหลากหลาย ทั้งในแง่ของความเป็นมรดกโลก กระแสกลุ่มชาติพันธุ์นิยม สินค้าและบริการในแง่ของการแสดง การจำลองขบวนแห่ เป็นต้น

ความหมายที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณี

บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมสร้างความหมายตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม ให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณี จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ถ้อยคำในคำขวัญเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณี และให้ความหมายหลากหลายแตกต่างกัน เช่น

คำขวัญที่เกี่ยวข้องกับทางด้านวัฒนธรรม เช่น

คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม คำว่า “วัฒนธรรมหลากหลาย” หมายถึง อดีตกาลนครพนมเคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรศรีโคตรบูร จึงเป็นที่รวมของชน 7 เผ่า คือ ไทยลาว ไทยข้อ ผู้ไทย ไทยใส ไทยข่า ไทยแสก และไทยกะเลิง ที่อาศัยอยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์¹

คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์ คำว่า “รอยวัฒนธรรม” หมายถึง จังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ 4 กลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มไทยเขมร ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่มนี้จะมีเอกลักษณ์ของตนเอง²

กล่าวสำหรับคำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ คำว่า “วัฒนธรรมผู้ไทย” หมายถึง ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากประเทศลาว และตั้งถิ่นฐานอยู่แถบเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนหนึ่งยังคงดำเนินวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับความ

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “นครพนม : คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “บุรีรัมย์ : คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

เชื้อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม และจารีตดั้งเดิมที่ดำรงอย่างเหนียวแน่นชัดเจนมาจนปัจจุบัน¹

หมู่บ้านวัฒนธรรมได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บริการนักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมประเพณี สินค้าหัตถกรรม วิถีชีวิตท้องถิ่นและพักร่วมกับชาวบ้าน (Home stay) ส่วนชุมชนได้แบ่งงานกันออกเป็นฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ฝ่ายศาสนพิธี ฝ่ายจัดทำขันหมากเบง ฝ่ายอาหาร ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายการแสดง ฯลฯ ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543² ในขณะที่ไทยพวนบ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี บริการบ้านพักวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวบ้านเชียง (Home stay) เพื่อให้บริการการศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และพักร่วมกับเจ้าของบ้านแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน³ กล่าวสรุปได้ว่าคำขวัญที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมล้วนสร้างสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัสศึกษาวัฒนธรรมประเพณี สินค้าหัตถกรรม วิถีชีวิตท้องถิ่น สามารถเข้าถึงได้สะดวก และพักร่วมกับเจ้าของบ้าน

คำขวัญที่เกี่ยวข้องกับทางด้านประเพณี เช่น

คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม คำว่า “เรือไฟโสกา” หมายถึง นครพนมได้จัดประเพณีไหลเรือไฟเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลของการออกพรรษา กิจกรรมมีการแข่งเรือยาว การแห่เรือไฟบก และปราสาทผึ้ง งานพาช้าวแดง และรำบูชาพระธาตุพนม⁴

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “กาฬสินธุ์: คำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

² พรหม ไตรระวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภู-ขันธุ์ หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

³ ฉิมพลี หัตถดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

⁴ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “นครพนม : คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

คำขวัญประจำจังหวัดอุบลราชธานี คำว่า “งามล้ำเทียนพรรษา” หมายถึงคุณค่าด้านทัศนศิลป์ในการออกแบบต้นเทียน และส่วนประกอบ¹

กล่าวสำหรับงานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ริเริ่มจัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมืองปี พ.ศ.2520 สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติ จัดประกวดต้นเทียนสถานที่ทุ่งศรีเมือง ถนนภายในและรายรอบถูกนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเป็นพื้นที่ถนนสายเทียน ขบวนแห่เทียน รูปขบวนแห่การแสดง ผู้ให้การสนับสนุน ที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวขบวนแห่และร้านจำหน่ายสินค้า และบริการนักท่องเที่ยว คำขวัญสามารถสร้างสิ่งดึงดูดใจให้เชื่อมโยงกับขบวนแห่เทียนพรรษายิ่งใหญ่ เช่น งานประเพณีแห่เทียนพรรษาประจำปี 2546 “สืบศาสตร์สถานศิลป์” และประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไท้ 72 พรรษา มหาราชินี” นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึง และสัมผัสได้

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีลักษณะรูปลักษณ์ทางกายภาพที่ตั้งอยู่จริง ไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการเข้าถึงต้องเดินทางมาสัมผัสของจริงด้วยตนเอง อีกทั้งไม่สามารถครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ในขณะที่สินค้าบางชนิดที่ผลิตในท้องถิ่นนักท่องเที่ยวสามารถครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ได้

ระบบสัญลักษณ์มีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 สิ่งได้แก่ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึงมีความหมาย 2 ระดับ คือ ความหมายโดยอรรถเป็นความหมายที่เข้าใจกันตรงกันโดยส่วนใหญ่ ความหมายโดยนัยเป็นความหมายที่ถูกสร้างให้เชื่อมโยงโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานสะท้อนให้เห็นถึงระบบสัญลักษณ์และการเชื่อมโยงระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึงตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม การวิเคราะห์ความหมายโดยอรรถ และความหมายโดยนัยที่สื่ออยู่ในสัญลักษณ์ดังปรากฏอยู่ในสินค้าและบริการ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการบริโภคสัญลักษณ์ของ ธอง โบริยารต์ และแนวคิดเกี่ยวกับสัญลักษณ์วิทยาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ นำเสนอการวิเคราะห์ในรูปตาราง พร้อมกับพรรณนาวิเคราะห์โดยเสนอภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัด ดังต่อไปนี้

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “อุบลราชธานี : ประเพณีแห่เทียนพรรษา” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

การให้ความหมายแก่ระบบนิเวศน์

สัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่ให้ความหมายแก่ระบบนิเวศน์สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง ดังตาราง 1 ต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงการให้ความหมายแก่ระบบนิเวศน์

จังหวัด	ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
กาฬสินธุ์	-บึง	-บึงใหญ่มีน้ำสีดำ	-ชื่อจังหวัด
	-หญ้า	-ตฤณชาติ	-อุดมสมบูรณ์
	-ภูเขา	-ภูเขา	-พรมแดนธรรมชาติ
	-เมฆ	-เมฆปกคลุมบริเวณกว้าง	-เมฆคลุ้มฝน

จากตาราง 1 ความหมายบึงใหญ่มีน้ำสีดำ ถูกนำมาสร้างความหมายให้สอดคล้องกับชื่อจังหวัดกาฬสินธุ์ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชตระกูลหญ้า ทิวเขาคือแนวกันเขตแดนกับจังหวัดใกล้เคียง เมฆขยับฝน หมายถึงความชุ่มชื้น ขณะเดียวกันมีผู้ให้ความหมายทิวเขาว่าเป็นเทือกเขาภูพาน

การให้ความหมายแก่ระบบความเชื่อ และศาสนา

สัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่ให้ความหมายแก่ระบบความเชื่อ และศาสนาสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง ดังตาราง 2 ต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงการให้ความหมายแก่ระบบความเชื่อ และศาสนา

จังหวัด	ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
ขอนแก่น	-ต้นไม้	-ต้นคูณ	-ไม้มงคล, คำจูน, เชิดชู
	-ต้นไม้	-ต้นไทร	-ความร่วมมือ, เป็นสุข
	-พระธาตุ	-พระธาตุขามแก่น	-ที่บรรจุพระอังคารธาตุ -สถานที่เคารพสักการะ
นครพนม	-พระธาตุ	-พระธาตุพนม	-เจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุ

ตาราง 2 (ต่อ)

จังหวัด	ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
บุรีรัมย์	-ปราสาท	-ปราสาทหินพนมรุ้ง	-ทิพย์วิมาน -ปูชนียสถานของจังหวัด
	-เทวคา	-เทวดาร่ายรำ	-ดินแดนแห่งเทพผู้ปราบ ยุคเข็ญ -สุขสำราญ ชื่นชมยินดี
อุครธานี	-ยักษ์	-ยักษ์ถือกระบอง	-ท้าวเวสสุวรรณ ประจำทิศ อุดร -เทพเจ้าผู้คุ้มครองให้อยู่ เย็นเป็นสุข

จากตาราง 2 การให้ความหมายไม่มั่งคดตามความเชื่อนามมงคล เช่น ดันคุณ หมายถึง การค้าจนเชิดชูไม่ให้ตกไปในที่ต่ำ และดันไทร หมายถึง การให้ความร่มเย็นเป็นสุข ขนาบข้างองค์พระธาตุทั้งสองข้าง ขณะเดียวกันผู้คนในสังคมยังให้ความหมายแตกต่าง เช่น ดันคุณ หมายถึง ดันไม้ประจำจังหวัด ดันไทร หมายถึง ดันไม้ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

พระธาตุขามแก่น หมายถึง เจดีย์บรรจุพระอังคารธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นปูชนียสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่เคารพสักการะบูชาของพุทธศาสนิกชน

ปราสาท หมายถึง ปราสาทหินเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัด ขณะที่กรมศิลปากร ได้ให้ความหมายว่าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ภาพเทวคา หมายถึง ดินแดนแห่งเทพเจ้ามาปราบยุคเข็ญ และประสาทความสุข ท่า ร่ายรำหมายถึงความสุขสำราญ ชื่นชมยินดี

ยักษ์ หมายถึง ท้าวเวสสุวรรณ หรือท้าวเกวเร หรือท้าวจาดุมหาราชเป็นเทวดาผู้รักษาโลกประจำทิศหนึ่งในสี่ คือ ทิศอุดร เพื่อให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ตามคติไตรภูมิ

การให้ความหมายแก่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่ให้ความหมายแก่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัว หมายถึง ดังตาราง 3 ต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงการให้ความหมายแก่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จังหวัด	ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
อุบลราชธานี	-แหล่งน้ำ -พีชน้ำ	-หนองน้ำ -ดอกบัว -ใบบัว	-ให้ระลึกถึงชาวเมือง หนองบัวลำภู
นครพนม	-พระธาตุ	-พระธาตุพนม	-ปูชนียสถานบรรจุอัฐิธาตุ -สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ -องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์
อุดรธานี	-บ้านเชียง	-แหล่งขุดค้นทางโบราณคดี, พิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง, พิพิธ ภัณฑสถานกลางแจ้ง	-อารยธรรมเก่าแก่ของอีสาน -แหล่งมรดกโลก
บุรีรัมย์	-พนมรุ้ง	-ปราสาทหินพนมรุ้ง -ศาสนสถาน	-ทิพย์วิมานเหนือยอดเขาไกรลาศ -ที่ประทับพระศิวะ, นารายณ์, พระ พรหม, เทพชั้นรอง -จักรวาล -เทวราชา
อุบลราชธานี	-เทียนเฉลิม พระเกียรติ	เทียนพรรษาจำลอง	-ศิลปกรรมท้องถิ่นผสมกลาง -ลวดลายตัวภาพ “พระมหาชนก”

จากตาราง 3 หนองน้ำ ใบ และดอกบัว หมายถึง สัญลักษณ์ให้ระลึกถึงชาวเมืองหนองบัว
ลำภู หรือนครเขื่อนจันทรเกษมแก้วบัวบานซึ่งบรรพบุรุษชาวอุบลราชธานีได้อพยพหนีการติดตามของ
กองทัพพระเจ้าสิริบุญ กรุงศรีสัตนาคนหุต

พระธาตุ ไม่ได้มีความหมายเพียงแก่พระธาตุพนม แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง
ปูชนียสถานบรรจุอัฐิธาตุ สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

บ้านเชียง หมายถึง ไม่ได้มีความหมายเพียงแก่แหล่งขุดค้นทางโบราณคดี
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน อำเภอหนองหาน
จังหวัดอุดรธานีเท่านั้น แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง แหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของอีสาน เป็นแหล่ง
อารยธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ในแอ่งสกลนคร ถูกขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกอันดับที่ 4 ของ
ประเทศไทย และอันดับที่ 359 ของโลก

พนมรุ้ง ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ปราสาทหินพนมรุ้ง หรือศาสนสถาน แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง ทิพยวิมานเหนือยอดเขาไกรลาส ที่ประทับพระศิวะ นารายณ์ พระพรหม เทพชั้นรอง จักรวาล และเทวราชา

เขียนเฉลิมพระเกียรติ ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เขียนพระราชจำลองประดิษฐาน ณ กลางทุ่งศรีเมือง แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง ศิลปกรรมท้องถิ่นผสมกลาง และลวดลายตัวภาพ “พระมหาชนก” สามารถเข้าถึง และสัมผัสได้ตลอดทั้งปี

การให้ความหมายแก่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

สัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่ให้ความหมายแก่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และ ตัวหมายถึง ดังตาราง 4 ต่อไปนี้

ตาราง 4 แสดงการให้ความหมายแก่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

จังหวัด	ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
กาฬสินธุ์	-วัฒนธรรมผู้ไทย	-แหล่งท่องเที่ยว -วิถีชีวิต -วนอุทยานแห่งชาติภูผาวัว	-การพักผ่อน -การแลกเปลี่ยน -ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
อุดรธานี	-ไทพวน	-บ้านเชียง -วิถีชีวิต	-การแสดงตัวตน -การแสดงการอพยพ

จากตาราง 4 วัฒนธรรมผู้ไทย หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน การเดินท่องเที่ยววนอุทยานแห่งชาติภูผาวัว นอกจากนี้ยังมีความหมายโดยนัยคือ การให้บริการบ้านพักแรม โดยชำระค่าบริการตามอัตรากำหนด รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยมีสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการ และผลประโยชน์ตอบแทน

ไทพวน หมายถึง ผู้อาศัยอยู่ในตำบลบ้านเชียง ซึ่งบรรพบุรุษอพยพมาจากเชียงขวาง และผู้แสดงการอพยพเคลื่อนย้าย ผู้แต่งกายด้วยผ้าทอลายจิดลวดลายหม้อบ้านเชียงในงานฉลอง มรดกโลกครั้งที่ 8

การให้ความหมายแก่วิถีการผลิต

สินค้าวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าอุปโภค สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน และความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิตใจ จากการศึกษาพบว่าสัญลักษณ์นั้นสามารถสื่อความหมายดังตาราง 5

ตาราง 5 แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้าหัตถกรรม

ของจริง	ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง	
-หัตถกรรม	-ไดโนเสาร์สานไม้ไผ่ -ไดโนเสาร์แกะไม้/ มะพร้าว	-สินค้าท้องถิ่น	-งานฝีมือ/หัตถกรรมท้องถิ่น -เอกลักษณ์เฉพาะ
	-ผ้าทอ -ผลิตภัณฑ์จากผ้า	-สินค้าท้องถิ่น	-ข้อมสี่ธรรมชาติ -ทอมือ/เย็บมือ
พระธาตุพนม	-รูปจำลองพระธาตุ -โปสเตอร์ -ภาพพิมพ์ ภาพเขียน	-พระธาตุพนม	-วัดมุงกลให้เช่า -สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ -สินค้าที่ระลึก
ดินเทียน	เทียนแกะสลัก -ฐานลำต้นขอด -ส่วนประดับขบวนรถ	-เทียนแท่งในงานประเพณี เข้าพรรษา	-ศิลปกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรม ราษฎร์ -งานฝีมือ/เอกลักษณ์เฉพาะ -พุทธลักษณะอริยาบถต่างๆ -ตัวภาพ รูปสัตว์ เทวดา ฯลฯ
	เทียนติดพิมพ์ -ฐานลำต้นขอด -ส่วนประดับขบวนรถ	-เทียนแท่งในงานประเพณี เข้าพรรษา	-ศิลปกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรม ราษฎร์ -งานฝีมือ/เอกลักษณ์เฉพาะ -พุทธลักษณะอริยาบถต่างๆ -ตัวภาพ รูปสัตว์ เทวดา ฯลฯ
	เทียนโบราณ -ฐานลำต้นขอด -ส่วนประดับขบวนรถ	-เทียนแท่งในงานประเพณี เข้าพรรษา	-ศิลปกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรม ราษฎร์ -เทียนมัด เทียนต้น

ตาราง 5 (ต่อ)

ของจริง		ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
-ต้นเทียน	-เทียนหอมจำลองต้นเทียน -เทียนเรซินจำลองต้นเทียน	สินค้าท้องถิ่นอุบล	-งานฝีมือ -เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

จากตาราง 5 สินค้าหัตถกรรม รูปโดโนเสาร์สานด้วยไม้ไผ่ แกะสลักไม้ แกะสลักมะพร้าว หรือผ้าทอ ผลิตภัณฑ์จากผ้าลวดลายขิด และตัวภาพโดโนเสาร์ ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่สินค้าท้องถิ่น แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง งานฝีมือ/หัตถกรรมท้องถิ่น และเอกลักษณ์เฉพาะ ช่อมสัทธิธรรมชาติ ทอมือ เย็บมือ

สินค้าหัตถกรรม รูปพระธาตุจำลอง โปสเตอร์ ภาพพิมพ์ ภาพเขียน และหนังสือตำนานพระธาตุ ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ พระธาตุพนม แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง วัฒนธรรมที่ให้เข้า สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ สินค้าที่ระลึก องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

สินค้าหัตถกรรม เทียนแกะสลัก เทียนติดพิมพ์ เทียนโบราณ ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เทียนแห่ในงานประเพณีเข้าพรรษา แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง ศิลปกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมราษฎร์ ศิลปกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมราษฎร์ งานฝีมือ/เอกลักษณ์เฉพาะ พุทธลักษณะอริยาบทต่างๆ ตัวภาพ รูปสัตว์ เทวดา เทียนมัด เทียนต้น

สินค้าหัตถกรรม เทียนหอมจำลองต้นเทียน เทียนเรซิน จำลองต้นเทียนไม่ได้มีความหมายเพียงแค่สินค้าท้องถิ่นอุบลราชธานี แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง งานฝีมือ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

สินค้าวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าบริการสากล สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในชีวิตประจำวัน และตอบสนองความต้องการพื้นฐาน จากการศึกษพบว่าสัญลักษณ์นั้นสามารถสื่อความหมายดังตาราง 6

ตาราง 6 แสดงสินค้าบริการสากล

ของจริง		ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
-ที่พัก	-โรงแรม	-การพักค้างคืน	-ลด ร้อยละ 10-50 สำหรับผู้เกิดปีวอก
	-รีสอร์ท	-การพักค้างคืน	-ลด ร้อยละ 10-50 สำหรับผู้เกิดปีวอก
-ที่พัก	-โรงแรม	-การพักค้างคืน	-ราคาตามอัตรากำหนด
	-รีสอร์ท	-การพักค้างคืน	-ราคาตามอัตรากำหนด

จากตาราง 6 การพักค้างคืนในสถานบริการ เช่น โรงแรม หรือรีสอร์ท สำหรับผู้เกิดปีนักษัตรวอกจะได้รับการบริการส่วนลดอัตรากำหนดเข้าพักร้อยละ 10-50 ต่อวัน โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นสถานบริการที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง สำหรับผู้ที่ไม่ได้เกิดตรงกับปีนักษัตรวอก อัตราค่าบริการเข้าพักราคาตามเกณฑ์ปกติ

สินค้านักยวฒนธรรมท้องถิ่น มีลักษณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าบริโภคและบริการ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน และความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิตใจ จากการศึกษาพบว่าสัญลักษณ์นั้นสามารถสื่อความหมายดังตาราง 7

ตาราง 7 แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้านักยวฒนธรรมท้องถิ่น

ของจริง		ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
บริการที่ พัก	-ที่พักแรม (Homestay)	-การพักค้างคืน	-กินข้าวเช้าเย็น พาแลง
	-บริเวณวัด	-การพักค้างคืน	-ร่วมงานมนัสการ, ทำบุญเวียนเทียนวันมาฆบูชา
	-กางเต็นท์	-การพักค้างคืน	-สัมผัสธรรมชาติ

จากตาราง 7 การพักค้างคืนในบ้านพักแรมมีความหมายว่าเป็นการเข้าพักโดยอาศัยอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้าน และร่วมรับประทานอาหารตามฤดูกาลซึ่งจัดไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยว อัตราค่าบริการเข้าพักแตกต่างกันโดยใช้การคำนวณจากจำนวนผู้เข้าพักเป็นเกณฑ์

การพักค้างคืน หมายถึง การพักในบริเวณวิหารคด หรือสถานที่ซึ่งวัดพระธาตุพนมรวมหาวิหารจัดไว้ให้สำหรับของพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมงานนมัสการพระธาตุพนมของทุกปี โดยไม่คิดอัตราค่าบริการเข้าพัก

การพักค้างคืน หมายถึง การพักในอุทยานแห่งชาติภูเวียง หรือวนอุทยานแห่งชาติภูผาวัวเที่ยว อัตราค่าบริการเข้าพักแตกต่างกันโดยใช้การคำนวณจากจำนวนผู้เข้าพักเป็นเกณฑ์

สินค้ามีนัยวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าบริโภคและบริการสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐานและความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิตใจ จากการศึกษาพบว่าสัญลักษณ์นั้นสามารถสื่อความหมายดังตาราง 8

ตาราง 8 แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้ามีนัยวัฒนธรรม

ของจริง		ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
บริการนำเที่ยว	-วัฒนธรรมผู้ไทย	-แหล่งท่องเที่ยว, วิถีชีวิต, วนอุทยานภูผาวัว	-การพักผ่อน/แลกเปลี่ยน -เชิงนิเวศ ฯลฯ
	-ท่องเที่ยวศาสนา	-เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิดเสริมมงคลชีวิต	-การยึดเหนี่ยวจิตใจ -ลดราคาพิเศษ (ปีวอก) คนละ 299 บาท
บริการอาหาร	-อาหาร	-โฮปบายดินเนอร์	-อาหารตามฤดูกาล -อาหารท้องถิ่น
บริการอาหาร	-อาหาร	-หมูขอ -กุนเชียง -ไส้กรอก	-ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสินค้าบริโภค

จากตาราง 8 พบว่าสินค้ามีนัยวัฒนธรรม “บริการนำเที่ยว” ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่แหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิดเสริมมงคลชีวิต แต่มีความหมายโดยนัย

หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การพักผ่อน การแลกเปลี่ยน การพึ่งพาส่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และการได้รับส่วนลดพิเศษตามเงื่อนไขกำหนด

สินค้ามีนัยวัฒนธรรม “อาหาร” ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่อาหารแต่มีนัยอื่น แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง อาหารตามฤดูกาล อาหารท้องถิ่นอาหารแบบ ผู้เข้าร่วมรับประทานต้องของโตกราคา 1,000 บาท จำนวน 8 ที่นั่ง บริเวณลานโพธิ์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ รายการอาหารประกอบด้วยอาหารหลากชนิด เช่น เนื้อแดดเดียว ไข่ต้มแดง ผักท้องถิ่น ปลาช่อนแดดเดียว หมูเค็ม หมูย่างน้ำตก ไก่ทอด ข้าวเหนียว ผลไม้ตามฤดูกาล แกงผักหวานใส่ไข่ต้มแดง และชมการแสดงโปงลาง¹

สินค้ามีนัยวัฒนธรรม “อาหาร” ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่มื้ออาหาร แต่มีความหมายโดยนัย หมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสินค้าบริโภคเกี่ยวกับอาหารที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่น เช่น หมูยอคาวทอง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม วัตถุประสงค์ทำจากเนื้อส่วนขาหลังของหมูเท่านั้น ห่อด้วยใบตองหุ้มทับอีกชั้นด้วยพลาสติกแล้วจึงนำไปนึ่ง หมูยอคองหนึ่ง ทำพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ อันดับ 1 เมืองอุบล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วัตถุประสงค์ทำจากเนื้อส่วนขาหลังและเนื้อสันใน นำไปบรรจุในถุงพลาสติก และห่อทับด้วยใบตองแล้วจึงนำไปต้ม เป็นต้น

สินค้ามีนัยวัฒนธรรมการแสดง มีลักษณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าบริโภคและบริการ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน และความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์กับจิตใจ จากการศึกษาพบว่าสัญลักษณ์นั้นสามารถสื่อความหมายดังตาราง 9

ตาราง 9 แสดงความหมายของสัญลักษณ์ในสินค้ามีนัยวัฒนธรรมการแสดง

ของจริง		ตัวหมาย/สัญลักษณ์	ตัวหมายถึง
การแสดง	-แสงสีเสียง	-รอยอดีตอันงามล้ำ อารยธรรมบ้านเชียง ตอน รัตนแห่งธานี	-มรดกโลก ,แสดงการวิถีชีวิต -การผลิตซ้ำกำเนิดมนุษย์
	-แสงสีเสียง	-พนมรุ้งมหาเทวาลัย	-การผลิตซ้ำวัฒนธรรมขอม

¹ พิธีกรดำเนินรายการ. เป็นผู้ประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้บันทึก ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

จากตาราง 9 พบว่าสินค้ามีนัยวัฒนธรรมการแสดงแสงสีเสียง ไม่ได้มีความหมายเพียงรอบอดีตอันงามล้ำ อารยธรรมบ้านเชียง ดอน รัตนแห่งธานีเท่านั้น แต่ยังมีความหมายโดยนัยคือการผลิตซ้ำการถือกำเนิดกลุ่มชาติพันธุ์จากน้ำเต้า การแสดงวิถีชีวิตของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ในแอ่งสกลนคร

สินค้ามีนัยวัฒนธรรมการแสดงแสงสีเสียง ไม่ได้มีความหมายเพียงพรมรุ่งมหาเทวาลัยเท่านั้น แต่ยังมีความหมายโดยนัยคือการผลิตซ้ำวัฒนธรรมขอมโบราณผ่านหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ

ความสอดคล้องระหว่างภาพแทนและภาพจริงของชุมชน

ในอดีตสังคมชาวอุบลราชธานีเป็นผู้ให้ความหมายและกำหนดบทบาทหน้าที่ “คันทียน” ในระบบดั้งเดิมให้สามารถตอบสนองความต้องการและมีบทบาทหน้าที่เพื่อให้พระสงฆ์นำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญในศาสนพิธี ศาสนธรรม เป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อบูชาพระรัตนตรัยตลอดพรรษา

ปัจจุบันสังคมชาวอุบลราชธานีได้กำหนดบทบาทหน้าที่ใหม่ให้ “คันทียน” ในระบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

1. คันทียน “อภิมหาเทียนพรรษาเฉลิมพระเกียรติ” ประดิษฐาน ณ สนามทุ่งศรีเมือง มีแนวคิดเกี่ยวกับ “พระมหาชนก” รูปแบบผสมผสานระหว่างศิลปะไทยประเพณีกับศิลปะอีสานประเพณี เป็นสัญลักษณ์เทียนพรรษาที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ตลอดทั้งปี

2. คันทียนในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี 2547 “ทวยราษฎร์ไฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไถ้ 72 พรรษา มหาราชินี” นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ในเวลาที่นำคันทียนเข้าร่วมขบวนแห่ และจัดแสดงในถนนสายเทียน ช่างและผู้เกี่ยวข้องมอบหน้าที่ใหม่ให้ “คันทียน” โดยสร้างส่วนประกอบร่วมระบบสัญลักษณ์ผ่านรูปทรง วัสดุ-กรรมวิธี ทักษะเชิงช่าง สกulptช่างเมืองอุบล ดังปรากฏให้เห็นได้จากคันทียนที่เข้าร่วมขบวนแห่ในวันที่ 1 สิงหาคม 2547 จำนวน 72 คันทียน คันทียนดังกล่าวสื่อความหมายผ่านรูปทรงที่ใช้กรรมวิธี วัสดุ อุปกรณ์ซึ่งเกี่ยวข้องต่อการแสดงออก ดังนี้

2.1 คันทียน มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนฐาน จำแนกออกได้แก่ ฐานเหลี่ยม ฐานบัว และส่วนประดับอื่น เช่น ตัวภาพรูปพระอินทร์ หงส์ นาคปรก ฯลฯ ส่วนลำคันทียน จำแนกออกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ ลำคันทียนประดับลวดลาย กับลำคันทียนประดับลวดลายเกล้าตัวภาพ ตัวภาพที่นิยมแกะสลัก ได้แก่ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ส่วนยอด ทรงบัวตูม บัวกลุ่ม 3, 6 ชั้น บัวคว่ำ-บัวหงาย ลูกแก้ว ส่วนปลายสุดคือไส้เทียนทำด้วยฝ้าย

2.2 ส่วนประคัปร่วมขบวนรดคันเทียน ประกอบด้วย รูปสัตว์เช่น นาคปรก หงส์ ครุฑ ครุฑขุคนาค พญานาค เรือสุพรรณหงส์ เทวดา เช่น พระอินทร์ เทวดา พระนารายณ์ทรงครุฑ รุกขเทวดา นางฟ้า มาตุรีราชบุตร พระพุทธเจ้าในพระอริยาบถต่างๆ เช่น ประสูติ ครีสุรี ปรีนิพพาน ปางมหาภิเนษกรมณั้ ประทับนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย ปางลีลา ปางโปรดพุทธมารดา บนสวรรค์ ทศชาติชาดก เช่น เวสสันดร มหาชนก สุวรรณสาม ตัวยภาพุคคล เช่น นางมุสดี และ ตราสัญลักษณ์ 72 พรรษา

จากบทบาทหน้าที่และองค์ประกอบของคันเทียน และส่วนประกอบร่วมของระบบ สัญลักษณ์ที่ผ่านการสร้างสรรค์อย่างประณีตโดย “ช่าง” และ “ผู้เกี่ยวข้อง” คันเทียนมีคุณสมบัติถูกนำมาใช้สร้างบรรยากาศ และเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงความศรัทธา ทักยะ ความเป็นอุบลราชธานีสัญลักษณ์ของเมืองนักปราชญ์

การยืนยันความหมายเดิมของสินค้า

สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของผู้บริโภค การวิเคราะห์การบริโภคสินค้าและบริการครั้งนี้ ผู้วิจัยนำทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยาของ ฉอง โบคิริยาร์ด เป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ โดยนำกลุ่มตัวอย่างสินค้าและบริการมาพิจารณาคุณค่าว่าวัตถุจะไม่ถูกบริโภคในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตามหลักทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาการบริโภค 4 ประการ ดังนี้คือ ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ วัตถุอาจได้รับการพิจารณาว่ามีประโยชน์ใช้สอย ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน วัตถุที่ถูกกำหนดให้เป็นสินค้าจะมีมูลค่าการแลกเปลี่ยน ตรรกวิทยาความแตกต่าง เป็นตรรกวิทยาเชิงฐานะในสังคม วัตถุที่มีสถานภาพสัญลักษณ์จะอยู่ภายใต้มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ และตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ เป็นตรรกวิทยาหลายความหมาย (Ambivalence) หรือเรียกว่า ตรรกของความเป็นสองแง่มุม¹

จากการวิเคราะห์ความหมายเดิมของสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวที่มีการบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่างเกี่ยวกับตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ สินค้าและบริการปรากฏคุณค่าเชิง

¹ ฉอง ฟรองซัว ชิบซัค. “โบคิริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค ตอนที่ 1 ปู่แนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับบ้าน. 10 (4): 57-74 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.

หน้าที่ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม คือ มีหน้าที่เบื้องต้นสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน และการให้ความรู้ ความบันเทิงกับผู้บริโภค ดังต่อไปนี้

1. การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ซองบรรจุโทรศัพท์มือถือผลิตจากผ้าทอมือลายจิด รูปไคโนเสาร์ กระเป๋าสะพายลายจิด รูปไคโนเสาร์ ผ้าเช็ดมือลายจิด รูปไคโนเสาร์ นาฬิกาแขวนผนังมีส่วนประกอบสำคัญเช่น ผ้าลายจิด หม้อเขียนสีขนาดเล็กนำมาจัดองค์ประกอบเข้ากรอบและกระจกใจ

2. ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น ปัจจัยทางด้านเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ผ้า และผลิตภัณฑ์จากผ้า ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ว่า "...ผ้าขาม้า ผ้าถุง และเสื้อขายได้มากเพราะราคาไม่แพง..."¹ ปัจจัยทางด้านการบำบัดรักษา ได้แก่ การนวดแผนโบราณ และศึกษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ณ ชุมมอโรยศาลาในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปัจจัยด้านอาหาร ได้แก่ อาหารที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่น เช่น ปลาจ่อมแม่สมบูรณ์ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ วัดอุทิศทำจากกิ่งสดไม้ไผ่สารกันบูด หมูขอดาวทอง อำเภอธาดูปนม จังหวัดนครพนม วัดอุทิศทำจากเนื้อส่วนขาหลังของหมูเท่านั้น ห่อด้วยใบคองหุ้มทับอีกชั้นด้วยพลาสติกแล้วจึงนำไปนึ่ง หมูขอดองหนึ่ง ทำพิสูจน์ อันดับ 1 เมืองอุบล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วัดอุทิศทำจากเนื้อส่วนขาหลังและเนื้อสันใน นำไปบรรจุในถุงพลาสติก และห่อทับด้วยใบคองแล้วจึงนำไปต้ม

3. การให้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ผ่านการแสดงแสง สี เสียงควบคู่กับความบันเทิง เช่น

กรมศิลปากรซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งด้วยวิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) ทำให้สบนของเดิมแล้วรื้อลงมา สร้างฐานรากใหม่ให้แข็งแรง นำชิ้นส่วนที่รื้อถอนหรือที่พังลงมาก่อนการรื้อถอนไปก่อประกอบในตำแหน่งเดิม โดยใช้กรรมวิธีสมัยใหม่ช่วย

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง กรมศิลปากร ร่วมกับจังหวัดบุรีรัมย์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งประจำปี 2547 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 คณะนักแสดงจัดแสดงแสงสีเสียงชุด "พนมรุ้งมหาเทวาลัย" โครงเรื่องเสนอประวัติความเป็นมาตามนัยศาสนสถาน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ ตำนาน วัฒนธรรมท้องถิ่น และนักวิชาการ

งานประเพณีแห่เทียนพรรษา "ทวยราษฎร์ไฝ้ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไท้ 72 พรรษามหาราชนี" อุบลราชธานี 2547 ระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม ถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2547 กิจกรรม

¹ สุวิมล แก่นบุตรดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑสถานไคโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

ในงาน ได้แก่ เวียนชุมชนแกะสลักเทียนพรรษา สัมผัสวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการประดับตกแต่งต้นเทียนพรรษาตามคุ้มวัดต่างๆ ในเมืองอุบลฯ ระหว่างวันที่ 15-30 กรกฎาคม 2547

การบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนมครั้งที่ 1 ราว พ.ศ. 500 ถึง วันที่ 21-23 มีนาคม 2522 รัฐบาลไทยจัดพระราชพิธีบรรจุพระอัฐิธาตุ ทำพิธีแห่พระอัฐิธาตุในวันแรก ในวันที่สองสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกทรงเป็นประธานยกฉัตรพระธาตุ ในวันที่สาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมาทรงบรรจุพระอัฐิธาตุ พระธาตุองค์ปัจจุบันฐานกว้างด้านละ 12.33 เมตร สูง 53.60 เมตร¹

พิธีเปิดงาน 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง มกราคม-ธันวาคม 2547 ในวันที่ 16 มกราคม 2547 เวลา 18.00 น. เวทีชั่วคราวบริเวณถนนชยางกูร ด้านทิศตะวันออกวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม มีการแสดงเมดเลย์ลีลานาฏกรรมนครลำน้ำโขง โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพฯ และวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ เนื้อหาสื่อถึงการประชาสัมพันธ์ปีวอก เสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ราชภัฏพระธาตุ และราชภัฏอุบลฯ การแสดงละครนอกเรื่องพระอภัยมณีตอนหนึ่งนางผีเสื้อสมุทร และการแสดงโขน

4.การให้ความรู้เชิงวิชาการ นิทรรศการ การสาธิตกรรมวิธีการผลิต เช่น

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ สำหรับให้การศึกษาแก่เยาวชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น เปิดบริการทุกวัน เวลา 8.30-17.00 น. โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ภายในอาคารแบ่งออกเป็น ส่วนบริการ ได้แก่ ห้องบรรยาย ร้านอาหาร และร้านจำหน่ายของที่ระลึก ส่วนวิชาการ ได้แก่ ห้องปฏิบัติการ ห้องทำงาน และห้องสมุด ส่วนนิทรรศการชั้นล่าง และชั้นบน พื้นที่ของส่วนบริการพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียงสำหรับวางจำหน่ายผ้าทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าของกลุ่มแม่บ้านได้นำโครงหูกมาตั้งแสดงสาธิตกรรมวิธีการทอผ้า และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่สนใจทดลองทอผ้า²

หนังสืออุรังคนิทาน ดำนานพระธาตุพนม (พิศดาร) เรียบเรียงโดยพระธรรมราชาวัตร และดร.พระมหาสม สุมน โพนพิงค์ครั้งที่ 10 พ.ศ.2537 มีเนื้อหาเกี่ยวกับชนชาติเจ้าของถิ่นเดิม แคว้นใหญ่ทั้งเจ็ด มรุกขนครใหม่ พุทธประวัติ อุรังคนิทาน การปฏิสังขรณ์ และจดหมายเหตุท้าย

¹ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. <<http://kanchanapisek.or.th/oncc/cgi/text.cgi?no=7454>> มกราคม, 14 2547.

² สุวิมล แก่นบุตรดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

เล่ม¹ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ได้จัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและอื่นๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนศึกษา เข้าถึงข้อมูลพื้นฐานของวัด เช่น เว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย² เว็บไซต์กาญจนานิกะ³

สมชาติ เบ็ญจถาวรอนันต์ เจ้าของเว็บไซต์ไก้อูบล คอทคอม ได้รวบรวมแหล่งท่องเที่ยว อาหาร โรงแรม 3 ดาว 5 ดาว รถตู้ให้เช่า ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงอุบลราชธานี⁴

การสืบสร้างความหมายใหม่และความไม่แน่นอนของความหมาย

สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของผู้บริโภค การวิเคราะห์การบริโภคสินค้าและบริการครั้งนี้ ผู้วิจัยนำทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยาของ ฉอง โบครียาร์ด เป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ โดยนำกลุ่มตัวอย่างสินค้าและบริการมาพิจารณาคุณค่าว่าวัตถุจะไม่ถูกบริโภคในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตามหลักทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาการบริโภค 4 ประการ ดังนี้คือ ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน ตรรกวิทยาความแตกต่าง และตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์⁵

จากการวิเคราะห์การสืบสร้างความหมายใหม่ และความไม่แน่นอนของความหมายของสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวที่มีการบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่างเกี่ยวกับตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน ตรรกวิทยาความแตกต่าง และตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

¹ พระธรรมราชานุวัตร และพระมหาสม สุมนโณ. อุรังคนิทาน คำนานพระธาตุพนม (พิศดาร). 2537, หน้า 1-328.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กิจกรรมเทศกาลและงานประเพณี. 2001. <<http://www.tat.or.th/tourthai/>> กุมภาพันธ์ 5, 2546.

³ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. <<http://kanchanapisek.or.th/oncc-cgi/text.cgi?no=7454>> มกราคม, 14 2547.

⁴ สมชาติ เบ็ญจถาวรอนันต์. “เรื่องเที่ยวเมืองอุบล,” MCOT.NET. สถานีวิทยุ อสมท. เอฟ.เอ็ม. 9 พฤษภาคม 2546. 13.20-13.50 น.

⁵ ฉอง ฟรองซัว ซิบซัก. “โบครียาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค ตอนที่ 1 ปูแนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับบ้าน. 10 (4): 57-74 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.

1. ครอบงำวิทยาทางการแลกเปลี่ยน สินค้าและบริการที่ถูกกำหนดให้เป็นสินค้าจะมีมูลค่า การแลกเปลี่ยน จากการวิเคราะห์สินค้าและบริการในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมพบว่าผู้ผลิต สร้างผลงานขึ้นมาเพื่อเสนอต่อผู้บริโภคให้สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยมี มูลค่าแลกเปลี่ยนดังต่อไปนี้

1.1 การให้บริการในแหล่งผลิต เช่น

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00-18.00 น. ค่าเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง เปิดให้เข้าชมเวลา 09.00-16.00 น.ทุกวัน ค่าเข้าชมชาวไทยคนละ 10 บาท ชาวต่างชาติคนละ 30 บาท

หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมู่บ้าน โลกโวก กำหนดค่าบริการบ้านพักแรม ตามสัดส่วนผู้เข้าพักดังนี้ นักท่องเที่ยว 5-8 คน ค่าบริการคนละ 900 บาท นักท่องเที่ยว 9-19 คน ค่าบริการคนละ 600 บาท นักท่องเที่ยว 20-25 คน ค่าบริการคนละ 500 บาท การนำเที่ยวหมู่บ้าน วัฒนธรรมผู้ไทย โลกโวกแบบไม่พักค้างคืน และแบบพักค้างคืน รายการนำเที่ยว เช่น พิธีต้อนรับ แยก เข้าที่พักเปลี่ยนชุดผู้ไทย พร้อมทั้งศาลาวัตรศรัทธาขันธุ์ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหาร พื้นบ้านตามฤดูกาล “พาแลง” 8 คนต่อ 1 โตก ๓ หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้าน โลกโวก รายการอาหาร ประกอบด้วยอาหารหลากชนิด เช่น แกงเห็ดใส่ผักอืดู ไข่ต้ม แกงไก่ใส่หน่อไม้ส้ม ปั่นปลา แกงไก่ ลวกผัก บึงเขียด ไข่เจียว ข้าวเหนียว ของหวาน ข้าวต้มมัด¹ ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรม พักแรมที่ บ้านชาวผู้ไทย รุ่งเช้าใส่บาตรพระ เทียนน้ำตกคาคูดสูง เดินป่าฯ²

อาหารแบบ “โฮปบายคินเนอร์” ผู้เข้าร่วมรับประทานต้องจองโคกราคา 1,000 บาท จำนวน 8 ที่นั่ง บริเวณลานโพธิ์ อำเภอลาดบัวหลวง (กรณีชำระเงิน 1200 บาท สามารถเข้าร่วมชมแสงสีเสียงโดยต้องซื้อบัตร) วันที่ 2 เมษายน 2547 รายการอาหารประกอบด้วยอาหารหลาก ชนิด เช่น เนื้อแดดเดียว ไข่ต้มแดง ผักท้องถิ่น ปลาช่อนแดดเดียว หมูเค็ม หมูย่างน้ำตก ไก่ทอด ข้าวเหนียว ผลไม้ตามฤดูกาล แกงผักหวานใส่ไข่ต้มแดง และชมการแสดงโปงลาง³

¹ พรหม ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภูษันธ์ บ้านโลกโวก ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

² สีเทอด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านโลกโวก ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.

³ พิธีกรดำเนินรายการ. เป็นผู้ประชาสัมพันธ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึก ที่อุทยาน ประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลคานเปือก อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัด บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

1.2 การให้บริการท่องเที่ยว เช่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดนครพนม จัดโครงการ “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004) เริ่มมกราคม – ธันวาคม พ.ศ.2547 กำหนดช่วงการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีเกิด (ปีนักษัตรวอก) ซึ่งมีการจัดแคมเปญลดราคาพิเศษ ร้อยละ 20 – 50 เป็นส่วนลดโรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึก เป็นต้น ให้กับคนที่เกิดปีวอกที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครพนม และร่วมทำบุญตลอดทั้งปี¹

บริษัทนำเที่ยว เช่น จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ หจก.แก่นคูณ แทรเวล แก่นสยาม แทรเวล ฯลฯ² จังหวัดนครพนม ได้แก่ บริษัทแม่โขงเวลด์ฮอติเคย์ บริษัทเอส.พี.บี.อาร์ ทัวร์³ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เทพนครทัวร์ ธุรกิจทัวร์ ศรีประไพการท่องเที่ยว ฯลฯ⁴ จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ สักดาการท่องเที่ยว สุรชัยการท่องเที่ยว และเขยลาว⁵

เส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยานเขื่อนบ้านไผทวน จำนวน 19 จุดท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น จุดที่ 1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง จุดที่ 2 เขื่อนไผทวน จุดที่ 6 วัดโพธิ์ศรีใน จุดที่ 19 ร้านคู่ย์ไผทลาย ของนายพนม สุทธิบุญ⁶

1.3 มูลค่าแลกเปลี่ยนของสินค้า

สินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองขอมสิริธรรมชาติได้รับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นผ่านเว็บไซต์ของไทยตำบล

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ม.ป.ป.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ขอนแก่น. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3. ม.ป.ป.

³ ลุง บี อาร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2547.

⁴ คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว. จังหวัดบุรีรัมย์. คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ CEO. ม.ป.ป.

⁵ ไพโรจน์ แก้ววงษา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

⁶ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง. เส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยานเขื่อนบ้านไผทวน. ม.ป.ป.

คอต คอม¹ และสินค้าอื่นที่มีมูลค่าแลกเปลี่ยน

2. ธรรมชาติของความแตกต่าง สินค้าและบริการถูกกำหนดให้เป็นธรรมชาติเชิงฐานะ ในสังคม วัตถุประสงค์ที่มีสถานภาพสัญญาจะอยู่ภายใต้มูลค่าเชิงสัญญา จากการวิเคราะห์สินค้าและบริการ ในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมพบว่าสินค้าและบริการนอกจากจะมีลักษณะทางกายภาพ ตอบสนองธรรมชาติเชิงหน้าที่ของการใช้ และธรรมชาติทางการแลกเปลี่ยนแล้วยังแฝงมิติการ บริโภคในเชิงความรู้สึกผสมผสานกับจินตนาการของผู้บริโภคสินค้าที่สร้างขึ้นมา ดังต่อไปนี้

2.1 ร้านค้าที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ร้านเคียงโขง อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม ร้านอาหารเจ้านางเขาพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ และร้านอื่นๆ ที่ผ่านการตรวจสอบจะได้รับป้ายรับรองจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ปรากฏข้อความว่า Clean Food Good Test อาหารสะอาดรสชาติอร่อย จะระบุวัน เดือน ปี การได้รับป้ายรับรอง และระบุวัน เดือน ปี วันหมดอายุ ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจบริโภค

2.2 สินค้ามีลักษณะเฉพาะ เช่น พระธาตุพนมจำลอง เหรียญ โปสเตอร์รูปพระธาตุ พนม ภาพเขียน ปราสาทหินพนมรุ้งจำลอง² นารายณ์บรรทมสินธุ์จำลอง³ ศิลปหัตถกรรมจากหิน ทราช หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบหม้อเขียนสีบ้านเชียง แจกัน รูปสัตว์ต่างๆ โดยกลุ่มปั้น หม้อบ้านคำอ้อ บ้านปูลู และบ้านเชียงผลิตเครื่องปั้นดินเผาเรียกว่า “ไหลาย”⁴ ลอกเลียนแบบหม้อ เขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง และสินค้าที่ระลึกอื่นที่เกี่ยวข้อง จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจ ที่

¹ ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/tpdlist.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

² วรรณะ หลอมนาค. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ 193 บ้านบุ หมู่ 17 ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

³ ประดับ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ 269 บ้านบุ หมู่ 17 ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

⁴ พนม สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านสุขไหลาย บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.

ร้านบ้านเชียง 5000 ปี ร้านคู่ย์ไหลาย สินค้าที่ระลึกบ้านเชียง โดย เสริม ชำรงรัตน์¹ กลุ่มหัตถกรรม
พื้นบ้านจำหน่ายเครื่องดนตรี ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ดังนั้นผู้บริโภคที่มี
สถานะทางเศรษฐกิจจึงสามารถครอบครองสินค้าที่มีราคาสูงมากกว่าผู้มีรายได้น้อย

3. ธรรมชาติของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ สินค้าและบริการถูกกำหนดให้เป็น
เป็นตรรกวิทยาหลายความหมาย (Ambivalence) หรือเรียกว่า ตรรกของความเป็นสองแง่มุม จากการ
วิเคราะห์สินค้าและบริการ ในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมพบว่าผู้บริโภคสินค้าและบริการมีมิติ
การบริโภคในรูปแบบ ดังนี้

3.1 เป็นสัญลักษณ์ของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของสังคมที่แตกต่าง เช่น การแสดง
จำลองขบวนแห่พระนางรูปดินรตลักษ์มีเทวี และเทพพาหนะทั้ง 10 เป็นประติมากรรมรูปสัตว์
พาหนะประจำทิศ หล่อด้วยเรซิน ได้แก่ หงส์ ช้าง วัว ระมาด คชสีห์ นกยูง นาค ม้า รากษส และ
กระบือ เคลื่อนขบวนสู่มหาเทวปราสาทพนมรุ้ง² ในส่วนของรายการนำเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย
โคกโก่ง เช่น เริ่มจากพิธีต้อนรับนักท่องเที่ยวเข้าสู่วัดศรีภูษันธ์ แนะนำผู้รับผิดชอบงานแต่ละฝ่าย
แยกย้ายเข้าบ้านพักแรม นักท่องเที่ยวอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดผู้ไทย รวมตัวกันที่ศาลาวัด
ของหมู่บ้าน ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารตามฤดูกาลพื้นบ้านพาแลง ชมการแสดง
ศิลปวัฒนธรรม ร่วมรื่นเริง แยกกลุ่มกลับเข้าบ้านพักแรม รุ่งเช้าใส่บาตรพระ รับประทานอาหารเช้า
เดินเที่ยวหน้าตาดาดสูง เดินป่า ฯลฯ เป็นต้น

3.2 การสร้างลักษณะเฉพาะตัว หรือกลุ่ม เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน “กันตรึม”
ของ เกรียงศักดิ์ ส.สไบทอง การแสดงตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกายชาย หญิง “ชุดศรีโคตรบูร” เป็นชุด
ประจำจังหวัดนครพนม เข้าร่วมพิธีแห่พระอุปคุต ถวายข้าวพืชภาค ประจำปี 2547 การแสดงตัวตน
ผ่านชุดเครื่องแต่งกายสตรีไทยพวน ในงานมรดกโลกบ้านเชียงประจำปี 2547

3.3 การมอบและ การได้รับความรู้สึกประทับใจจากการให้บริการ ผลจากการ
ให้บริการบ้านพักแรมแก่นักท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง นักท่องเที่ยวได้บันทึก
แสดงความคิดเห็นผ่านมุมมองที่แตกต่าง เช่น “ขอแสดงความชื่นชมวิถีชีวิตดั้งเดิมที่หาได้ยาก...

¹ เสริม ชำรงรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ลานค้าบึงนา
คำ บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม
2547.

² พิธีกร. เป็นผู้บรรยาย, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นบันทึกเสียง ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนม
รุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 3
เมษายน 2547.

คาดหวังให้คนในชุมชนมีรายได้จากวัฒนธรรมที่ยั่งยืน...ขอเป็นกำลังใจให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็ง”¹

3.4 ความอุดมด้วยคุณค่า และมูลค่า หรือคือขุมมูลค่า สินค้ามีกรรมวิธีการสร้างเฉพาะตัว เช่น ดินเทียนในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาทวยราษฎร์ไผ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เกิดให้ 72 พรรษา มหาราชินี มีการสร้างดินเทียน 3 รูปแบบ ได้แก่ เทียนประเภทแกะสลัก ดัดพิมพ์ และเทียนโบราณ ในส่วนของเทียนประเภทแกะสลัก และดัดพิมพ์ยังถูกจำแนกขนาดโดยคณะกรรมการจัดงานออกได้เป็น ขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก ซึ่งแต่ละขนาดจะส่งผลกระทบต่อจำนวนเงินรางวัลที่จะได้รับ หากผลการประกวดประกาศผล

สุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับประเทศ 3-5 ดาว ได้ผ่านการรับรองว่ามีมูลค่า และคุณค่าทางสังคม แต่สินค้าอื่นที่ไม่ได้รับรองมีความแตกต่างกันด้านมูลค่า และคุณค่าทางสังคม เช่น จีระศักดิ์ ปงลังกา กล่าวถึงมูลค่า และคุณค่าที่ปรากฏในปราสาทพนมรุ้งจำลอง และผลิตภัณฑ์อื่นซึ่งตนเอง และครอบครัวผลิตขึ้นว่า “ของที่ระลึกทำมาก่อนสินค้า OTOP เช่น ปราสาทพนมรุ้งจำลองขนาดต่างๆ นารายณ์ทับหลังบรรทมสินธุ์ ศิวะนาฏลาส ฯลฯ มีคุณค่าทางวัฒนธรรมหลายอย่าง แต่ไม่มีราคา”²

แนวโน้มของวัฒนธรรมประดิษฐ์ในกระแสวนนิยม

แหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสาน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการผลิต ผลิตซ้ำ การสืบทอดภายใต้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่

ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่าง (spatial practice) สถาบันทางสังคม เช่น องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรภายในประเทศ สถาบัน ปังเจกชน หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ปฏิบัติการทางสังคม ล้วนมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการผลิตพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวภาคอีสาน ดังนี้

¹ เมตตา ปรีชากุล. เป็นผู้บันทึกในสมุดแสดงความคิดเห็น, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้คัดลอก, ที่วัดศรีภูษันธ์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

² จีระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ 269 บ้านบุญ 17 ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

องค์กรระหว่างประเทศ¹ เช่น คณะกรรมการมรดกโลก ได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลก อันดับที่ 359 ของโลก ในปี พ.ศ.2535 ด้วยคุณค่าตามหลักเกณฑ์มาตรฐานข้อ 3 เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นพยานหลักฐานแสดงขนบประเพณีหรืออารยธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว

องค์กรภายในประเทศ ได้แก่หน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ดังนี้

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว² มีหน่วยงานประจำส่วนภูมิภาค เช่น สำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีบทบาทควบคุมดูแลผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ดังนั้นนิติบุคคล หรือบุคคล เช่น นายเครือ คนชื่อ มัคคุเทศก์ประจำหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโลก โกงผ่านการได้รับอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์เฉพาะ (วัฒนธรรมท้องถิ่น)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย³ มีสำนักงานตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกเป็น 5 เขต เพื่อรับผิดชอบแต่ละกลุ่มจังหวัด

อุทยานแห่งชาติภูเวียง⁴ ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติด้านการสงวนรักษาซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ในแหล่งขุดค้น เปิดให้ประชาชนเข้าชมโดยการชำระค่าธรรมเนียมตามอัตรากำหนด

¹ ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสถัญญาองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก วันที่ 17 ธันวาคม 2530

² สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535 โดยกำหนดให้ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ผ่านการได้รับอนุญาตให้ประกอบการและอาชีพจากนายทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์เพื่อยกระดับมาตรฐานเทียบเท่านานาชาติ

³ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เป็นฝ่ายกำหนดแผนการตลาดการท่องเที่ยว เป้าหมาย ทิศทางการดำเนินงาน ให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว กิจกรรม เทศกรงานประเพณี จัดทำเว็บไซต์ เว็บไซต์อร์ดให้งบประมาณ สนับสนุน จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวจังหวัด ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

⁴ สังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ 2507

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์เวียง¹ มีบทบาทหน้าที่ให้บริการด้านการศึกษาค้นคว้าแก่นักวิชาการ ให้การศึกษาแก่เยาวชน เปิดให้บริการฟรีโดยไม่เก็บค่าธรรมเนียม

สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ² ตราภุมายังคับใช้ในปัจจุบันคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มีหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแล เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน

วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร³ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมโมลีสรีโคตบูร มีหน้าที่ดูแล ทำนุบำรุงพระธาตุพนม ให้บริการดอกไม้ ธูป เทียน ทองคำเปลว ให้เช่าเหรียญ ตำนานพระธาตุ ฯลฯ แก่พุทธศาสนิกชนผู้จาริกแสวงบุญ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือกรมสหกรณ์การเกษตร สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดสรรงบประมาณด้านการอาชีพแก่กลุ่มสหกรณ์ทอผ้า เช่น กลุ่มสหกรณ์ทอผ้าบ้านโคกโค้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านคำอ้อ จังหวัดอุดรธานี

สถาบันทางสังคมภายในจังหวัด ได้แก่ จังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชน ที่มีบทบาทหน้าที่ร่วมมือจัดการท่องเที่ยว เช่น งานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ภายใต้ยุทธศาสตร์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ขณะที่ระดับหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกโค้ง บริการนักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมประเพณี สินค้าหัตถกรรม วิถีชีวิตท้องถิ่น และพักร่วมกับเจ้าของบ้าน (Home stay)⁴

บุคคล กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนสนับสนุนงบประมาณ หรือสิ่งอื่นในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องคืมตราสิงห์สนับสนุนงานประเพณีแห่เทียนพรรษา หรือนักการเมืองระดับต่าง ๆ สนับสนุนการจัดงาน โดยมีป้ายประชาสัมพันธ์ผู้ให้การสนับสนุน

บุคคล กลุ่มบุคคล ปัจเจกชน หรือหน่วยงาน บริการรถนำเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกเข้าร่วมโครงการ “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” นักท่องเที่ยวที่เกิดตรงกับปีนักษัตรวอกจะได้รับส่วนลดค่าบริการร้อยละ 10-20 อนึ่งยุวมัคคุเทศก์จากโรงเรียนธาตุพนมให้บริการนำเที่ยวโดยไม่คิดค่าบริการ ขณะเดียวกันในแหล่งท่องเที่ยวอื่นกลุ่มอาชีพได้นำสินค้า

¹ สังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

² สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

³ สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานอิสระ และส่วนราชการมีฐานะเป็นกรมไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือกระทรวง

⁴ สีเทอด ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภู-ขันธุ์ บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

จำหน่าย หรือบริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มอาชีพแกะสลักไคโนเสาร์ตำบลในเมือง กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านโนนสูง ทอผ้าพื้นเมืองด้วยสิริธรรมชาติ และกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลในเมืองผลิตสินค้าที่ระลึก โดยสร้างรูปทรง และรูปแบบลวดลายไคโนเสาร์เป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยว โดยการนำเสนอว่าไคโนเสาร์ที่ขุดค้นพบเป็นครั้งแรกของประเทศไทยมาเป็นจุดขาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฏิบัติการทางสังคมขององค์กร หน่วยงาน สถาบัน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนได้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่โดยมีการบังคับใช้กฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงของกลุ่มนำไปเป็นบรรทัดฐานบังคับใช้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตามเงื่อนไขในสถานที่ และพื้นที่จริง

การแสดงของพื้นที่ (representation of space) หมายถึงพื้นที่ที่อยู่ในความคิดของผู้เกี่ยวข้อง ใช้ความรู้ความเข้าใจจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางสังคมในแหล่งท่องเที่ยวภาคอีสาน ดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติภูเวียง แบ่งพื้นที่ออกเป็นแหล่งขุดค้นไคโนเสาร์ เช่น หลุมขุดที่ 1 ประตูดิหมา หลุมขุดค้นที่ 2 ถ้ำเจีย ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พื้นที่กางเต็นท์ อัตราค่าธรรมเนียมการกางเต็นท์ พื้นที่จำหน่ายสินค้าที่ระลึก พื้นที่ร้านสวัสดิการ ฯลฯ พิพิธภัณฑสถานไคโนเสาร์ แบ่งพื้นที่ ภายในอาคารออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบริการ ได้แก่ ห้องบรรยาย ร้านอาหาร และร้านจำหน่ายของที่ระลึก ส่วนวิชาการ ได้แก่ ห้องปฏิบัติการ ห้องทำงานและห้องสมุด ส่วนนิทรรศการ ได้แก่ ห้องจัดแสดงชั้นล่าง และชั้นบน กลุ่มสตรีทอผ้าและกลุ่มอาชีพแกะสลักไคโนเสาร์ ได้ผลิตสินค้าที่ระลึก โดยสร้างรูปทรงและรูปแบบลวดลายไคโนเสาร์ เป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่ายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง และพิพิธภัณฑสถานไคโนเสาร์ภูเวียง หนึ่งหน่วยงานราชการทั้งสองนำสินค้าที่ระลึกที่แตกต่างกันวางจำหน่ายควบคู่กันในพื้นที่เดียวกัน กับกลุ่มสตรีทอผ้าและกลุ่มอาชีพแกะสลักไคโนเสาร์

แหล่งท่องเที่ยวศาสนา พื้นที่วัดพระธาตุพนมในสภาวะปกติ จำแนกออกได้ 3 ส่วน คือ เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับประดิษฐานปูชนียวัตถุอันเกี่ยวเนื่องด้วยการปฏิบัติกรรมประกอบกิจทางสังฆกรรมของสงฆ์ ได้แก่ โบสถ์ หอระฆัง เจดีย์บรรจุพระธาตุ และอัฐิธาตุ เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของสงฆ์ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ เขตสาธารณะหรือเขตปรก หมายถึงเขตซึ่งอยู่นอกเหนือสองเขตข้างต้น ได้แก่ สถาปัตยกรรมสำหรับใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรม พิธีกรรม ประเพณี เช่น หอพระแก้ว เมรุ ศาลาพักผ่อน ประดูโขง สถานศึกษา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โมลิสรีโคตบูร ปะรำ เต็นท์ผ้าใบ

งานประจำปีนมัสการพระธาตุพนม และงาน “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” เขตสาธารณะหรือเขตปรกบางพื้นที่ได้ถูกกระทำโดยใช้ประโยชน์ เช่น ถนน ลานจอดรถถูกแปรสภาพเป็นร้านจำหน่ายสินค้า ลานหน้าพระธาตุ เป็นพื้นที่สำหรับทำพิธีเปิดงาน และร้านบูชาพระธาตุ

ขณะเดียวกันพื้นที่วิหารคด และลานรอบพระธาตุพนมเป็นที่พักจำวัดสำหรับพุทธศาสนิกชนผู้แสวงบุญเดินทางมาร่วมงานนมัสการพระธาตุพนม

แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งช่วงเวลาปกติใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เช่น ลานจอดรถ ร้านจำหน่ายสินค้า ร้านอาหาร สำนักงาน ศูนย์บริการข้อมูล และที่ตั้งโบราณสถานสำหรับบริการแก่นักท่องเที่ยว ในขณะที่วัดปราสาทพนมรุ้งได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นเขต แต่มีจุดเน้นอยู่ที่รอยพระพุทธรูปจำลอง และพระพุทธรูปพนมรุ้ง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้แสวงบุญได้สักการบูชา ช่วงเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งเขาพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พื้นที่บางส่วนได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์สำหรับการแสดงแสงสีเสียง พิธีบวงสรวง โฮปบายดินเนอร์ ร้านจำหน่ายสินค้า บริการนวดแผนโบราณและศึกษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ณ ชุมอโรคยศาลา เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียงในช่วงเวลาปกติแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ เช่น ห้องบรรยาย ห้องประชาสัมพันธ์ ห้องนิทรรศการ ห้องจำหน่ายสินค้า ในช่วงจัดงานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547 พื้นที่บางส่วนนำไปใช้เป็นสถานที่บวงสรวง และแสดงแสงสีเสียง ขณะเดียวกันพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน ถูกนำไปใช้เป็นพื้นที่บวงสรวงก่อนการจัดงานฉลองมรดกโลกบ้านเชียง และเป็น 1 ใน 19 จุดของเส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยาน

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง ชุมชนใช้พื้นที่วัดสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน เช่น บนศาลาการเปรียญเป็นพื้นที่สำหรับบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารเย็นตามฤดูกาล ลานวัดใช้เป็นพื้นที่สำหรับการแสดง การสาธิต เป็นที่ตั้งร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และได้เปิดบริการนักท่องเที่ยวพักร่วมกับเจ้าของบ้าน (Home Stay)

แหล่งท่องเที่ยวประเพณี งานประเพณีแห่เทียนพรรษา บริเวณสถานที่ทุ่งศรีเมือง ถนนภายในและรายรอบถูกนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเป็นพื้นที่ถนนสายเทียน ขบวนแห่เทียน รูปขบวนแห่การแสดง ผู้ให้การสนับสนุน ที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวชมขบวนแห่และร้านจำหน่ายสินค้า เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

กล่าวสรุปได้ว่า การแสดงของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวล้วนมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานที่ และล้วนมีที่ตั้งจริง พื้นที่ที่ถูกวางแผนการใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในช่วงเวลาที่ดำเนินปกติ และในช่วงเทศกาลประเพณี พื้นที่จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องเชื่อมโยง และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพแสดงพื้นที่ (representational space) หมายถึง สัญลักษณ์และหรือรหัสที่เกี่ยวกับพื้นที่ มีความหมายแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ (heterotopias) เป็นประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Construct) และเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำของสังคมเกี่ยวกับปรากฏการณ์บนพื้นที่เฉพาะชนิดหนึ่ง

“พื้นที่” ในแหล่งท่องเที่ยวเวทิมมีลักษณะเป็น “พื้นที่จริง” (real space) อาทิ พื้นที่ภูเวียง พื้นที่เขาพนมรุ้ง ฯลฯ ต่อมาภายหลังปฏิบัติการทางสังคมแต่ละวัฒนธรรมแบ่งแยก แยกแยะสถานที่จริงให้เกิดการเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่กับพื้นที่อุดมคติกลายเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษขึ้นมา ดังนี้

1. พื้นที่ชนิดพิเศษมีอยู่ในทุกสังคม วัฒนธรรม อาทิ พื้นที่ภูเวียง ได้มีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเวียง การแบ่งเขตปกครองหมู่บ้านโดยกรมการปกครอง และการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มอาชีพแกะสลักไดโนเสาร์ ทำให้หน้าที่ทางสังคม วัฒนธรรม ของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น กลุ่มคนพิการจำนวน 15 หมู่บ้าน ได้จัดตั้งกลุ่มพัฒนาอาชีพการจัดทำของที่ระลึก จากวัสดุท้องถิ่น โดยการสนับสนุนจากศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอภูเวียง ร่วมกันผลิตของที่ระลึกรูปร่าง-รูปทรงไดโนเสาร์วางจำหน่ายอยู่ในส่วนบริการพิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเวียง ดังนั้นพื้นที่ทางสังคมจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษของความเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานหลักของสังคม (heterotopias of deviation) เพราะว่าเป็นพื้นที่ของกลุ่มคนพิการ ขณะที่ในอดีตปราสาทพนมรุ้งเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งหมายถึงทิพยวิมานที่ประทับของพระศิวะบนยอดเขาไกรลาส ต่อมาได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน เทวสถานจึงถูกให้ความหมายเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ภายในปราสาทประธานประดิษฐานศิวะลึงค์แสดงถึงศูนย์กลางความศักดิ์สิทธิ์ของปราสาท และถือเป็นบุคลิกภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ในลัทธิเทวราชา ฤาษี หรือพราหมณ์จึงเป็นผู้มีสิทธิเข้าไปประกอบพิธีในห้วงครรภหฤหัตถ์ ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษขั้นวิกฤต (crisis heterotopias) เพราะว่าเป็นสถานที่ต้องห้ามสงวนไว้เฉพาะ

2. พื้นที่ชนิดพิเศษทำหน้าที่ในสิ่งที่นิยามกันสามารถดำรงอยู่ได้ อันเป็นผลจากประวัติศาสตร์เสื่อมคลาย ได้แก่

สถานที่วัดพระธาตุพนมมรรวมหาวิหาร สังคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่โดยการเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น การรำบูชาองค์พระธาตุ (รำदानานพระธาตุพนม) ราศรีโคตบุตรใช้ท่วงท่า “ยกสูง ก้มต่ำ ร่ำवाद” บ่งบอกเอกลักษณ์ของชาวอีสาน แสดงเนื่องในโอกาสเปิดงาน “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004) งานนมัสการพระธาตุพนม งานประเพณีไหลเรือไฟนครพนม งานพิธีอัญเชิญพระอุปคุต ถวายข้าวพืชภาคประจำปี 2547 พุทธศาสนิกชน ข้าราชการ นักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมสัมพันธ์กันในพื้นที่จริงและพื้นที่อุดมคติ

พื้นที่ปราสาทพนมรุ้ง ปี พ.ศ.2481 ผู้คนในสังคมร่วมกันประดิษฐานพระพุทธรูปบาทจำลองที่ปราสาทน้อย พุทธศาสนิกชนได้เดินทางขึ้นไปนมัสการและทำบุญปิดทองรอยพระ-พุทธรูปบาทจำลองในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 และได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันเป็น “ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง” ต่อมาภายหลังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้บูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทพนมรุ้ง จึงได้เคลื่อนย้ายสถานที่วัดปราสาทพนมรุ้งและรอยพระพุทธรูปบาทจำลองมาตั้ง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน กอปรกับจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามามีบทบาทการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

เพื่อสืบทอดประเพณี แต่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มกิจกรรมแตกต่างไปจากอดีต¹ เช่น คณะกรรมการจัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2547 วันอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 คณะนักแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ข้าราชการ พ่อค้า นักการเมือง พรานหมัน ฯลฯ ประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงพระศิวะ ถวายพวงมาลัยและสร่งน้ำศิวะสิ่งศักดิ์ จะเห็นได้ว่าผู้คนที่เข้ามามีส่วนขับเคลื่อนงานแทนพระและชาวบ้าน ล้วนก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนพื้นที่และความหมายงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในอดีตอย่างสิ้นเชิง

พื้นที่พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ชาวไทยพวน ข้าราชการ นักการเมืองร่วมกันจัดงานมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547 ได้ทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเชียง และแหล่งมรดกโลก พื้นที่การจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ปี พ.ศ.2522 คณะกรรมการจัดงานได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานเทียนพรรษาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเทศกาลเข้าพรรษา พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนหล่อสำเร็จประดับด้วยลายไทย นำไปประดิษฐานในบริเวณพิธีเปิดงาน ณ ลานหน้าศาลาจตุรมุขทุ่งศรีเมือง และเข้าร่วมขบวนแห่เทียนพรรษา

กล่าวสรุปได้ว่า พื้นที่ชนิดพิเศษสามารถดำรงบทบาทอยู่ได้เพราะบทบาทหน้าที่ล้วนถูกกำหนดขึ้นในสถานที่จริงทางกายภาพประสานเชื่อมโยงพื้นที่จริงและพื้นที่อุดมคติเข้าด้วยกัน โดยอาศัยพิธีการศักดิ์สิทธิ์เป็นแรงเกาะเกี่ยว ก่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. พื้นที่ชนิดพิเศษสามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่แบบอื่น ในที่ตั้งทางสังคม และมีหน้าที่เฉพาะ ได้แก่

สถานที่สำหรับการจัดงานเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้ง งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง วันอนุรักษ์มรดกไทย จังหวัดบุรีรัมย์ประจำปี 2547 ถูกกำหนดให้พื้นที่มีหน้าที่เฉพาะ เช่น เวทีแสดงกันตรึมโบราณคณะเกรียงศักดิ์ ส.ส.ไบทอง ถ้วยพระราชทาน 2546 ใช้พื้นที่ลานข้างทางเดินสู่สะพานนาคราชชั้นที่ 1 การแสดงแสงสีเสียงนาฏกรรมอลังการชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ใช้พื้นที่ลานทางสู่ปราสาทสำหรับการแสดง และสำหรับนักท่องเที่ยวสัมผัสการแสดง

สถานที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงบางส่วน ถูกสร้างให้เป็นพื้นที่เวทีแสดงแสงเสียง รอยอดีตอันงามล้ำ อารยธรรมบ้านเชียงคอน “รัศนะแห่งธานี” ในวันเปิดงาน และเวทิดังกล่าวถูกกระทำและให้ความหมายเป็นสถานที่จุดเทียนชัยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสฉลองมรดกโลกบ้านเชียง ประจำปี 2547

¹ พระประมุข ปิยธรรมโม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

สถาน-ที่วัดศรีภูษันธ์ บ้านโคกโก่ง ชุมชนได้ร่วมมือกันสร้างเวทีคนตรีผู้ไทโคกโก่งโครงสร้างหลังคาทรงจั่วสำหรับจัดแสดงดนตรี ฟ้อนผู้ไท ขณะเดียวกันได้ใช้สถานที่บนศาลาวัดเป็นพื้นที่เพื่อทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ รำบายศรี และจัดเลี้ยงอาหารเย็นตามฤดูกาลต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

กล่าวสรุปได้ว่า พื้นที่ชนิดพิเศษสามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่แบบอื่นในที่ตั้งทางสังคมได้ เพราะพื้นที่ที่ถูกสร้างให้มีบทบาทหน้าที่ และมีนัยเฉพาะ

4. พื้นที่ชนิดพิเศษเชื่อมโยงสู่ส่วนในเวลา ซึ่งเวลาจะถูกสะสมอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียง ได้ดำเนินการจัดส่วนนิทรรศการห้องชั้นล่าง และชั้นบนแสดงเรื่องราวการขุดค้นพบไดโนเสาร์จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเผยแพร่ผลงานของกรมทรัพยากรธรณี จัดแสดงเรื่องราวการกำเนิดโลก กำเนิดหิน แร่ วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ไดโนเสาร์ วิวัฒนาการของมนุษย์ ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานและผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมโมลีสรีโคตบูร ได้รวบรวม สะสมส่วนประดับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ศูนย์บริการข้อมูลอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งรวบรวม สะสม จัดแสดงรูปจำลองการสร้างปราสาทส่วนประดับโบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงรวบรวม สะสม จัดแสดงหลักฐานโบราณคดีในพื้นที่อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี บ้านไทพวน และพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน ถิ่นสะสมสิ่งจัดแสดงซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนาน ขณะเดียวกันได้สะสมสิ่งใหม่เพิ่มอยู่ตลอดเวลาสืบเนื่องจวบจนปัจจุบัน และสืบไปอนาคต

5. พื้นที่ชนิดพิเศษทำงานภายใต้ระบบเปิดและปิดไปพร้อมกัน ได้แก่

อุทยานแห่งชาติภูเวียงเปิด-ปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวันเวลา 08.30-18.00 น. อัตราค่าเข้าชมชาวไทย 20 บาท (เด็ก 10 บาท) ชาวต่างชาติ 200 บาท หนึ่งกิจกรรมต่างๆ ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนด เช่น บริการให้แสงสว่างระหว่าง 18.00-22.00 น. พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภูเวียงเปิด-ปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมโดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมทุกวันเวลา 08.30-17.00 น. ยกเว้นวันนักขัตฤกษ์

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมโมลีสรีโคตบูรเปิด-ปิดให้นักแสวงบุญเข้าชมทุกวันโดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมเวลา 9.00-17.00 น. บริการให้เช่าเหรียญ คำนานพระธาตุ ฯลฯ ตามอัตราที่ทางวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหารกำหนด หนึ่งวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหารมีข้อห้ามนักแสวงบุญที่ต้องการนมัสการพระธาตุพนมทุกคนไม่ให้สวมรองเท้าเข้าไปในเขตกำแพงแก้ว เพราะถือว่าเป็นการเหยียบย่ำ

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งเปิด-ปิดเวลา 06.00-18.00 น. ทุกวัน กำหนดค่าธรรมเนียมการเข้าชม ชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท ช่วงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเก็บค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นสำหรับชาวไทย 20 บาท ชาวต่างชาติ 50 บาท แต่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้โดยไม่ชำระค่าธรรมเนียมในวันอนุรักษ์มรดกไทย ในส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง เปิด-

ปิด เวลา 09.00-16.00 น. อัตราค่าเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท แต่เปิดให้เข้าชมฟรี ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม 2547 ซึ่งเป็นช่วงเวลาการจัดงานฉลองมรดกโลก

บ้านโคกโค้ง เปิดบริการให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และ พักร่วมกับเจ้าของบ้าน (Home stay) อัตราค่าบริการตามข้อตกลงที่สมาชิกกลุ่มสหกรณ์การท่องเที่ยว เป็นผู้กำหนด

กล่าวสรุปได้ว่าพื้นที่ชนิดพิเศษข้างต้นล้วนทำงานภายใต้ระบบเปิด และปิด ไปพร้อมกัน ผู้คนทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงตามต้องการดังพื้นที่สาธารณะต่างๆ ไป ดังนั้นการเข้าถึงจึงต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด

6. พื้นที่พิเศษทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ให้พื้นที่อื่นในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สรเชต วรคามวิชัย และคณะ¹ ได้จำลองปรากฏการณ์ประจักษ์ประสาท พนมรุ้งโดยใช้กรรมวิธีสลักหินทรายสูง 30 เมตร สูงกว่าองค์จริง 2 เมตร นำไปประดิษฐานเพื่อใช้เป็น โบสถ์สำหรับประกอบพิธีทางศาสนา ณ เกาะโตกุชิมะ (Tokushima) ประเทศญี่ปุ่น ขณะที่ชาว อุบลราชธานีได้ร่วมกันสร้างดินเทียน “อภิมหาเทียนพรรษาเฉลิมพระเกียรติ” ประดิษฐาน ณ ท่งศรี เมือง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ตลอดทั้งปี จึงมีความแตกต่างจากเทียนที่เข้าร่วมขบวนแห่ในงาน ประเพณีซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ในช่วงเวลาแห่เทียนเท่านั้น ดังนั้นพื้นที่ชนิดพิเศษทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จริงและมีบทบาทในการสร้างพื้นที่อื่นขึ้นมา

สรุป

รูปลักษณะของตราประจำจังหวัดสร้างขึ้นโดยกรมศิลปากร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยมีตราประจำจังหวัดเป็นการเฉพาะ และนำไปใช้เผยแพร่ ตราประจำแต่ละจังหวัดมีรูปลักษณะ และความหมายเฉพาะ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจังหวัดนั้นๆ

คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทุกจังหวัดในประเทศไทยกำหนดคำขวัญประจำจังหวัด เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ.2528 ภาคอีสานได้กำหนดคำขวัญประจำจังหวัดเพื่อบ่งบอก ความหมายประจำจังหวัดให้สอดคล้องกับสินค้าการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ จากการศึกษา สัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านคำขวัญของจังหวัดขอนแก่น นครพนม บุรีรัมย์ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าแต่ละจังหวัดมีคำขวัญ ความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบ นิเวศน์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความหมายเชื่อมโยงกับประเพณี วัฒนธรรม

¹ สรเชต วรคามวิชัย และบุญเรือง ขจมาลย์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 131 ศูนย์ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ หมู่ที่ 17 อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัด มีลักษณะรูปสัญลักษณ์ทางกายภาพมีที่ตั้งอยู่จริงไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการเข้าถึงต้องเดินทางมาสัมผัสของจริงด้วยตนเอง อีกทั้งไม่สามารถครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัดมีการให้ความหมายแก่ระบบนิเวศน์ ระบบความเชื่อ และศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วิธีการผลิต สินค้าวัฒนธรรม เป็นสินค้าบริการสากล และสินค้านำวัฒนธรรมท้องถิ่น สินค้ามีนวัตกรรมการแสดง ความสอดคล้องระหว่างภาพแทนและภาพจริงของชุมชน

สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของผู้บริโภค สินค้าและบริการจะไม่ถูกบริโภคในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตามหลักทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาการบริโภค 4 ประการ ดังนี้ คือ

ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ผ่านการแสดง สี เสียงควบคู่กับความบันเทิง การให้ความรู้เชิงวิชาการ นิทรรศการ และสาธิตกรรมวิธีการผลิต ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน การให้บริการในแหล่งผลิต การให้บริการท่องเที่ยว และมูลค่าแลกเปลี่ยนของสินค้า

ตรรกวิทยาความแตกต่าง เช่น การสร้างลักษณะเฉพาะตัว หรือกลุ่มการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “กันตรึม” การแสดงตัวคนผ่านชุดเครื่องแต่งกายชาย หญิง “ชุดศรีโคตรบูร” เป็นชุดประจำจังหวัดนครพนม

ตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ สินค้าและบริการถูกกำหนดให้เป็นเป็นตรรกวิทยาหลายความหมาย (Ambivalence) หรือเรียกว่า ตรรกของความเป็นสองแง่มุม เช่น รายการนำเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก้งเริ่มจากพิธีต้อนรับนักท่องเที่ยวเข้าสู่วัดศรีภูษันธ์ แนะนำผู้รับผิดชอบงานแต่ละฝ่าย แยกย้ายเข้าบ้านพักแรม นักท่องเที่ยวอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดผู้ไทย รวมตัวกันที่ศาลาวัดของหมู่บ้าน ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารตามฤดูกาลพื้นบ้าน พาแลง ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรม ร่วมรื่นเรียง แยกกลุ่มกลับเข้าบ้านพักแรม รุ่งเช้าใส่บาตรพระ รับประทานอาหารเช้า เดินเที่ยวหน้าดกตาดสูง เดินป่า ฯลฯ เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสาน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการผลิต ผลิตซ้ำ การสืบทอดภายใต้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่ ดังนี้

ปฏิบัติการทางสังคมขององค์กร หน่วยงาน สถาบัน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชน ได้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่โดยมีการบังคับใช้กฎหมาย

พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงของกลุ่มนำไปเป็นบรรทัดฐานบังคับใช้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตามเงื่อนไขในสถานที่ และพื้นที่จริง

การแสดงของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวล้วนมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานที่ และล้วนมีที่ตั้งจริง พื้นที่ถูกวางแผนการใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในช่วงเวลาที่ดำเนินปกติ และในช่วงเทศกาล ประเพณี พื้นที่จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องเชื่อมโยง และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพแสดงพื้นที่ หมายถึง สัญลักษณ์และหรือรหัสที่เกี่ยวกับพื้นที่ มีความหมายแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ (heterotopias) เป็นประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Construct) และเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำของสังคมเกี่ยวกับปรากฏการณ์บนพื้นที่เฉพาะชนิดหนึ่ง “พื้นที่” ในแหล่งท่องเที่ยวเดิมมีลักษณะเป็น “พื้นที่จริง” (real space) อาทิ พื้นที่ภูเวียง พื้นที่ภูเขาพนมรุ้ง ฯลฯ ต่อมาภายหลังปฏิบัติการทางสังคมแต่ละวัฒนธรรมแบ่งแยก แยกแยะสถานที่จริงให้เกิดการเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่กับพื้นที่อุดมคติกลายเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษขึ้นมา

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน มีความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว ศึกษารูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน และเพื่อศึกษาความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวจากมุมมองของผู้ผลิต และจากมุมมองของชุมชน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แหล่งข้อมูล 3 ส่วน คือ แหล่งท่องเที่ยว โดยเลือกศึกษาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวจากภาคสนาม สื่อบริการออนไลน์ การสังเกต บันทึกภาพเคลื่อนไหว บันทึกเสียง จดบันทึก และบันทึกภาพนิ่ง ผู้เกี่ยวข้องกับพลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต ข้อมูลประเภทเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพประกอบ วิดีทัศน์ วีซีดี สื่อบริการออนไลน์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมต้นฉบับ ถ่ายสำเนา หรือบันทึกเพิ่มข้อมูลลงในเครื่องประมวลผลคอมพิวเตอร์ ข้อมูลจากบุคคล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต บันทึกภาพเคลื่อนไหว บันทึกเสียง จดบันทึก และบันทึกภาพนิ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตสินค้า และความหมายของสินค้าการท่องเที่ยวที่มีนัยทางวัฒนธรรม โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัยสู่การวิเคราะห์ดังนี้คือ แนวคิดวัดถูกกับวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับสินค้า แนวคิดสัตตยัญวิทยา ทฤษฎีการบริโภคเชิงตรรกวิทยา และแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบด้วย ผลการศึกษาวิเคราะห์สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

สรุปผล

องค์กรของรัฐมีนโยบายด้านการท่องเที่ยวปี 2547 กำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินการในภาพรวมคำนี้ถึงเป้าหมายทางการตลาดจากกลุ่มเป้าหมายตลาดต่างประเทศ ตลาดในประเทศ โดยเสนอสินค้าการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสินค้าหลักทางการท่องเที่ยว และสินค้าใหม่พร้อมขาย ในส่วนของนโยบายการท่องเที่ยวภาคอีสานได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ของกลุ่มจังหวัด หรือแต่ละจังหวัด มีผู้รับผิดชอบ และกำหนดช่วงการจัดกิจกรรม อีกทั้งทรัพยากรท่องเที่ยวแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และประเพณี ดังนั้นการสร้างภาพ

ลักษณะของสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวล้วนเป็นการสร้างความรู้จักมักคุ้นต่อผู้บริโภคนเป็นสำคัญ

จากการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานจากหน่วยงานรัฐ เอกชน กลุ่มบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับถนน สนามบิน รถไฟ รถทัวร์ และธุรกิจโรงแรม รีสอร์ทที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวส่งผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวตอบสนองความต้องการผู้บริโภคสินค้าการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในช่วงเวลาปกติ หรือโอกาสพิเศษ อนึ่งแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่ตั้งได้ ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานจึงอำนวยความสะดวกต่อผู้บริโภคนมีศักยภาพเดินทางไป-กลับได้มาสัมผัสด้วยตนเอง

เส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาซึ่งอยู่ในเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1-5 มีรายการนำเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งล้วนมีศักยภาพ และดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงและสามารถสัมผัสได้

รูปแบบสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานทั้ง 6 รูปแบบดังกล่าวมีความหลากหลายด้านรูปแบบและกิจกรรม ซึ่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น สินค้าบางชนิดผนวกเอาสินค้าและบริการหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมเข้าด้วยกัน เช่น ทริปปายาท่องเที่ยว อัญมณีไมตรี สาธารณูปโภค ดังนั้นสินค้าจึงดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และสามารถเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึกทำด้วยมือ เลียนแบบสิ่งเดิม หรือเป็นของจริง

จากหลักฐานทางโบราณคดีในภาคอีสานพบว่าบริเวณแอ่งสกลนคร และบริเวณแอ่งโคราชเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมการดำรงชีวิต การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม พัฒนาการทางเทคโนโลยี มีการติดต่อกับอารยธรรมอินเดียเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ความรู้ด้านศิลปวิทยา การรับวัฒนธรรมข้างเคียงจากมอญ เขมร และไท-ลาว นำมาประยุกต์ใช้จนมีลักษณะเฉพาะตน

แหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศักยภาพทางกายภาพ และศักยภาพของพื้นที่ทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีสภาพเป็นภูเขา ล้อมรอบเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑิ์ไดโนเสาร์ภูเวียง หลุมขุดค้นซากฟอสซิล ไดโนเสาร์ ศักยภาพในการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติภูเวียงมีศักยภาพในระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับ และเป็นแหล่งขุดค้นพบไดโนเสาร์แห่งแรกในประเทศไทย แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ดำเนินกล่าวถึงอาณาจักรศรีโคตบูรเรื่องอำนาจ พระมหากัสสปะเถระ พญาทั้ง 5 และพระอรหันต์ 500 องค์ สร้างพระธาตุพนมราว พ.ศ.8 เสร็จแล้วได้อัญเชิญพระอัฐธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐาน ต่อมาพระธาตุพนมหักล้มลงรัฐบาลไทยจึงจัดสร้างขึ้นใหม่ และจัดพระราชพิธีบรรจุพระอัฐธาตุ ปี พ.ศ.2522 ศักยภาพในการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภค

และมีศักยภาพสูง อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับประเทศ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง สร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-17 เป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย พุทธศตวรรษที่ 18 จึงดัดแปลงเป็นพุทธสถาน ลัทธิมหายาน จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 ศักยภาพในการท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภค และมีศักยภาพสูง อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้ แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีบ้านเชียง การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา โบราณวัตถุทำด้วยสำริด และเหล็กมีอายุ 5600-3000 ปีมาแล้ว จึงได้จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงขึ้น ต่อมาปี พ.ศ. 2535 คณะกรรมการมรดกโลกได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นแหล่งมรดกโลกอันดับที่ 359 ศักยภาพในการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองผู้บริโภค และมีศักยภาพสูง อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้ แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมบ้านโคกโค้งเปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน ศักยภาพในการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 แหล่งท่องเที่ยวประเพณี พ.ศ.2520 เทศบาลเมือง จังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมืองปี สนับสนุนเป็นงานประเพณีระดับชาติสืบเนื่องจวบปัจจุบัน ศักยภาพในการท่องเที่ยวสามารถตอบสนองผู้บริโภค และมีศักยภาพสูง อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เช่น สามารถเดินทางไป-กลับได้

ศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรมภายใต้กระบวนการทำให้เป็นสินค้าในแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

การผลิตสินค้าหัตถกรรม กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง และกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโค้ง มีวิถีการผลิตผ้าทอและเครื่องแต่งกายสัมพันธ์กับการขุดค้นพบฟอสซิลไดโนเสาร์สู่การผลิตผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า โดยการเพิ่มรูปไดโนเสาร์สกุลและชนิดใหม่ผนวกเข้ากับลวดลายจิตผ่านเครื่องมือสำคัญดั้งเดิมคือโครงหูกกับจักรอุตสาหกรรม สมาชิกในกลุ่มเป็นปัจจัยแรงงานที่สำคัญ ความสัมพันธ์การผลิตมีการแบ่งงานกันทำชัดเจน การได้รับผลประโยชน์โดยการแบ่งปันเท่ากัน สินค้าบางชนิดได้รับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ไทยตำบลคอทคอม

การผลิตเครื่องปั้นดินเผามีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี ชาวบ้านคำอ้อมมีแหล่งดินเหนียวซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่มีคุณสมบัติในการขึ้นรูปภาชนะ ดินเป็นปัจจัยการ

ผลิตที่สำคัญผสานกับทักษะฝีมือขั้นรูปด้วยหัตถ์ และการเผาแบบหน้าดิน ชาวบ้านคำอ้อ บ้านปูลู และบ้านเชียงมีแนวคิดเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาหม้อแบบดั้งเดิมสู่การเลียนแบบภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงให้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยน โดยมีการแบ่งงาน หรือร่วมมือกันทำหน้าที่ได้หลายอย่าง ในส่วนของการสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะเป็นกลุ่มช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน หรือบางกลุ่มแบ่งปันผลประโยชน์ตามการผลิตและความสามารถในการจำหน่ายส่วนบุคคล หรือกลุ่มย่อย

การผลิตปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ ใช้กรรมวิธีการหล่อปูนปลาสเตอร์จากแบบพิมพ์ยางพารา และตกแต่งผิวสี การผลิตมีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง แรงงานในครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญเพราะต้องใช้ทักษะฝีมือการผลิตรูปจำลองด้วยตนเอง ขณะเดียวกันการผลิตเทียนจำลองใช้กรรมวิธีการผลิตหล่อด้วยเรซินมีความสัมพันธ์กับงานประเพณีแห่เทียนพรรษาโดยสมาชิกในครอบครัวของครัวเรือน และบุตรชายร่วมกันผลิตเทียนจำลองขนาดต่างๆ สมาชิกในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน ประโยชน์ตอบแทนที่ได้จากการจำหน่ายจึงเก็บเป็นสมบัติร่วมของครอบครัวโดยไม่มีการแบ่งปัน

การผลิตเทียนพรรษา การสร้างเทียนเพื่อเข้าร่วมในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประจำปี 2547 “ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งานล้ำเทียนพรรษา” เกิดให้ 72 พรรษา มหาราชินี ปัจจัยการผลิตสำคัญในการทำต้นเทียนได้แก่ วัสดุดิบ เช่น ฝ้าย เทียน ดอกไม้ ฯลฯ และปัจจัยด้านทักษะฝีมือ ถูกนำมาแปรรูปสร้างสรรค์เทียนพรรษาโดยผ่านการใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัว การผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต เหมือน และแตกต่างกัน เช่น กลุ่มช่างผลิตต้นเทียนพรรษาจึงได้รับมอบหมายทำหน้าที่ให้รับผิดชอบการทำงาน และสามารถช่วยเหลืองานหน้าที่อื่นได้ตามความจำเป็นเร่งด่วน มีทั้งลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน และหรือการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนตามศักยภาพของตนเอง

การผลิตสินค้าการแสดง

ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือปัจจัยทางด้านโบราณวัตถุ โบราณสถาน วัฒนธรรม และประเพณี ควบคู่กับปัจจัยด้านการแสดง ซึ่งผู้แสดงเป็นปัจจัยแรงงานสำคัญใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย เช่น การแสดงแสงสีเสียงชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” มีการถ่ายทอดสดผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 การถ่ายทอดสดขบวนต้นเทียนพรรษาสู่ 177 ประเทศทางไทยทีวี Global Network โดยบริษัทวงศาโรจน์มีเดีย จำกัด การผสมผสาน ระหว่างร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก ได้แก่ การสวมหน้ากากเล่นละคร เช่น การแสดงโขน ในพิธีเปิดงาน 2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีหน่วยงานของรัฐ องค์กร เอกชน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนให้บริการ การ

แบ่งหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการด้านต่างๆ โดยมีการครอบครองปัจจัยการผลิตและส่วนแบ่งแตกต่างกัน ผู้เกี่ยวข้องอาจได้รับประโยชน์ตอบแทน หรือมาโดยสมัครใจ

การผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

ปัจจัยวัตถุดิบพระธาตุพนม พุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาประสงค์จะนมัสการ ต้องเดินทางเข้าถึงที่ตั้งด้วยตนเอง คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องจึงตอบสนองความต้องการของผู้จาริกแสวงบุญโดยการการผลิตวัตถุ สิ่งของ พิธีกรรม กิจกรรม การให้เช่าบูชา

ปัจจัยทางด้านการแสดง โดยใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย ได้แก่ การแสดงตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกาย “ชุดศรีโคตรบูร” เข้าร่วมพิธีแห่พระอุปคุต ถวายข้าวพืชมงคล ประจำปี 2547 ในวันพฤหัสบดีที่ 29 มกราคม 2547 เวลา 08.00 น. การจัดแสดงรำตำนานพระธาตุพนม และรำศรีโคตรบูร โดยกลุ่มนักเรียน โรงเรียนธาตุพนม และการแสดงของคณะกลองยาว เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทางการผลิต คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องได้แบ่งหน้าที่การทำงาน เช่น แผนกจัดหาประโยชน์ แผนกการกุศล แผนกสวัสดิการ แผนกเลขานุการ และแผนกโฆษณา ประชาสัมพันธ์ โดยบุคลากรของวัดเป็นปัจจัยแรงงานในการให้เช่าบูชาเป็นสำคัญ

รูปลักษณะของตราประจำจังหวัดสร้างขึ้นโดยกรมศิลปากร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยมีตราประจำจังหวัดเป็นการเฉพาะ และนำไปใช้เผยแพร่ ตราประจำจังหวัดมีรูปลักษณะ ความหมายเฉพาะ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจังหวัด คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทุกจังหวัดในประเทศไทยกำหนดคำขวัญประจำจังหวัด เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ.2528 ภาคอีสานได้กำหนดคำขวัญประจำจังหวัดเพื่อบ่งบอกความหมายประจำจังหวัดให้สอดคล้องกับสินค้าการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ จากการศึกษาสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านคำขวัญของจังหวัด พบว่า คำขวัญมีความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความหมายเชื่อมโยงกับประเพณี วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสัญลักษณ์ประจำจังหวัด มีลักษณะรูปลักษณะทางกายภาพที่ตั้งอยู่จริงไม่สามารถเคลื่อนย้ายจากแหล่งได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการเข้าถึงต้องเดินทางมาสัมผัสของจริงด้วยตนเอง อีกทั้งไม่สามารถครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของผู้บริโภค สินค้าและบริการจะไม่ถูกบริโภคในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตามหลักทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาการบริโภค 4 ประการ ดังนี้ คือ

ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน การให้ความรู้เชิงวิชาการ นิทรรศการ และสาธิตกรรมวิธีการผลิต

ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน การให้บริการในแหล่งผลิต การให้บริการท่องเที่ยว และมูลค่าแลกเปลี่ยนของสินค้า

ตรรกวิทยาความแตกต่าง เช่น การสร้างลักษณะเฉพาะตัว หรือกลุ่มการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “กันตรึม” การแสดงตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกายชาย หญิง “ชุดศรีโคตรบูร” เป็นชุดประจำจังหวัดนครพนม

ตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ เช่น รายการนำเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม ผู้ไทย โศกโก่งเริ่มจากพิธีต้อนรับนักท่องเที่ยวเข้าสู่วัดศรีภูษันธ์ แนะนำผู้รับผิดชอบงานแต่ละฝ่าย แยกย้ายเข้าบ้านพักแรม นักท่องเที่ยวอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดผู้ไทย รวมตัวกันที่ศาลาวัดของหมู่บ้าน ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารตามฤดูกาลที่บ้านพาแลง ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรม ร่วมรื่นเริง แยกกลุ่มกลับบ้านพักแรม รุ่งเช้าใส่บาตรพระ รับประทานอาหารเช้า เดินเที่ยวหน้าตาดาดสูง เดินป่า ฯลฯ เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสาน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการผลิต ผลิตซ้ำ การสืบทอดภายใต้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่ ดังนี้

ปฏิบัติการทางสังคมขององค์กร หน่วยงาน สถาบัน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนได้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่โดยมีการบังคับใช้กฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงนำไปบังคับใช้ ถือปฏิบัติตามเงื่อนไขในสถานที่ และพื้นที่จริง การแสดงของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวล้วนมีลักษณะเฉพาะ พื้นที่ถูกวางแผนการใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในช่วงเวลาที่ดำเนินปกติ และในช่วงเทศกาลประเพณี พื้นที่จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยง และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพแสดงพื้นที่ หมายถึง สัญลักษณ์และหรือรหัสที่เกี่ยวกับพื้นที่ มีความหมายแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ (heterotopias) เป็นประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Construct) และเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำของสังคมเกี่ยวกับปรากฏการณ์บนพื้นที่เฉพาะชนิดหนึ่ง “พื้นที่” ในแหล่งท่องเที่ยวเดิมมีลักษณะเป็น “พื้นที่จริง” (real space) อาทิ พื้นที่ภูเวียง พื้นที่ภูเขานม รุ่ง ฯลฯ ต่อมาภายหลังปฏิบัติการทางสังคมแต่ละวัฒนธรรมแบ่งแยก แยกแยะสถานที่จริงให้เกิดการเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่กับพื้นที่อุดมคติกลายเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษขึ้นมา

อภิปรายผล

ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว และรูปแบบสินค้าท่องเที่ยว ในภาคอีสาน ถูกสถาบันในสังคม ได้แก่ องค์กรระหว่างประเทศ เช่น คณะกรรมการมรดกโลก องค์กรภายในประเทศ เช่น หน่วยงานรัฐ กลุ่มบุคคล สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อุทยานแห่งชาติ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กลุ่มสหกรณ์ การท่องเที่ยวบ้านโคกโก่ง ฯลฯ เป็นผู้กำหนดนโยบายดำเนินการ และมีบทบาทบังคับใช้กฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงของกลุ่ม นำไปเป็นบรรทัดฐานบังคับใช้ตามเงื่อนไข ส่งผลให้ทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาได้ถูกบูรณะในช่วงเวลาแตกต่างกัน แต่ก็ทำให้ลักษณะทางกายภาพมีความสมบูรณ์สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวเดินทางไปสัมผัส ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวยังสามารถเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวได้สะดวกเพราะการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เข้าถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น ถนน สนามบิน รถไฟ รถทัวร์ และธุรกิจโรงแรม เป็นต้น เส้นทางท่องเที่ยวในเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 1-5 มีรายการนำเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งล้วนมีศักยภาพและดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงและสามารถสัมผัสได้

สินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสานมี 6 รูปแบบ แสดงให้เห็นความหลากหลายด้านรูปแบบ และกิจกรรม ซึ่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น สินค้าบางชนิดผนวกเอาสินค้าและบริการหลายประเภท ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมเข้าด้วยกัน เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว อัญมณีไม้ตรี สาธารณูปโภค ดังนั้นสินค้าจึงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางไปสัมผัส

หลักฐาน โบราณคดีในภาคอีสานบ่งชี้ว่าเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพที่อุดมสมบูรณ์ สภาพสังคม การดำรงชีวิต การตั้งถิ่นฐาน การรับอารยธรรมอินเดียทางด้านศาสนา ความรู้ด้านศิลปวิทยา มาประยุกต์ใช้จนเป็นที่ยอมรับ ดังจะเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา ล้วนมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศักยภาพทางกายภาพ และศักยภาพของพื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับกลุ่มเป้าหมายระดับประเทศสามารถตอบสนองผู้บริโภคให้สามารถเดินทางไปและกลับได้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติภูเวียง พิพิธภัณฑฯ ใต โนเสาร์ภูเวียง หลุมขุดค้นซากฟอสซิล ใต โนเสาร์เป็นแหล่งขุดค้นพบใต โนเสาร์แห่งแรกในประเทศไทย แหล่งท่องเที่ยวศาสนา เป็นที่ตั้งองค์พระธาตุพนมซึ่งเชื่อว่าบรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งอดีตเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ภายหลังดัดแปลงเป็นพุทธสถานลัทธิมหายาน แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีบ้านเชียง

เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ซึ่งคณะกรรมการมรดกโลกได้ขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกอันดับที่ 359 แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมบ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวศึกษาวิถีชีวิตท้องถิ่น ร่วมพักในบ้านพักแรมกับเจ้าของบ้าน แหล่งท่องเที่ยวประเพณีแห่เทียนพรรษา ณ บริเวณทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน พิจารณาจากศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรม จำแนกออกได้ ดังนี้

การผลิตสินค้าหัตถกรรม

กลุ่มแม่บ้านตำบลในเมือง และกลุ่มสหกรณ์บ้านโคกโก่ง มีวิถีการผลิตผ้าทอและเครื่องแต่งกายผ่านเครื่องมือสำคัญดั้งเดิมคือ โครงหูกกับจักรอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะกลุ่มช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งงาน หรือร่วมมือกันทำหน้าที่ได้หลายอย่าง การแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน

การผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญสานกับทักษะฝีมือขึ้นรูปด้วยหินคูด และการเผาแบบหน้าดิน กลุ่มผลิตมีแนวคิดเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาหม้อแบบดั้งเดิมสู่การเลียนแบบภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงให้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะเป็นกลุ่มช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันผลประโยชน์จากการจำหน่ายกลุ่มจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน หรือบางกลุ่มแบ่งปันผลประโยชน์ตามการผลิตและความสามารถในการจำหน่ายส่วนบุคคล

การผลิตปราสาทพนมรุ้งจำลอง ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ การผลิตมีความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง แรงงานในครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญต้องใช้ทักษะฝีมือการผลิต ขณะเดียวกันการผลิตเทียนจำลองใช้กรรมวิธีการผลิตหล่อด้วยเรซิน มีความสัมพันธ์กับงานประเพณีแห่เทียนพรรษา แรงงานครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญต้องใช้ทักษะฝีมือการผลิตเทียนจำลอง มีการแบ่งหน้าที่ทำงาน และร่วมมือกันทำงาน ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นลักษณะช่วยเหลือและพึ่งพา การแบ่งปันผลประโยชน์เป็นสมบัติร่วมของครอบครัว

การผลิตเทียนพรรษา ปัจจัยการผลิตได้แก่ วัตถุดิบ เช่น ผึ้ง เทียน ดอกไม้ ฯลฯ และปัจจัยด้านทักษะฝีมือ ถูกนำมาแปรรูปสร้างสรรค์เทียนพรรษาโดยผ่านการใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัว ความสัมพันธ์ทางการผลิตมอบหมายทำหน้าที่ให้รับผิดชอบการทำงาน และสามารถช่วยเหลืองานหน้าที่อื่นได้ ผลประโยชน์ตอบแทนขึ้นอยู่กับศักยภาพของตนเอง หรือการไม่รับค่าตอบแทน

การผลิตสินค้าการแสดง

ปัจจัยการผลิตสำคัญคือปัจจัยทางด้าน โบราณวัตถุ โบราณสถาน วัฒนธรรม และ ประเพณี ควบคู่กับปัจจัยด้านการแสดง ซึ่งผู้แสดงเป็นปัจจัยแรงงานสำคัญใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อ ความหมาย การผสมผสาน ระหว่างร่างกายมนุษย์และวัตถุภายนอก ได้แก่ การสวมหน้ากากเล่นละคร ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีหน่วยงานของรัฐ องค์กร เอกชน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนให้ บริการ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการด้านต่างๆ โดยมีการครอบครองปัจจัยการผลิตและส่วน แบ่งแตกต่างกัน ผู้เกี่ยวข้องอาจได้รับประโยชน์ตอบแทน หรือมาโดยสมัครใจ

การผลิตสินค้าสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

ปัจจัยวัตถุคือองค์พระธาตุพนม คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องจึงตอบสนองความ ต้องการของผู้จาริกแสวงบุญโดยการการผลิตวัตถุ สิ่งของ พิธีกรรม กิจกรรม การให้เช่านูชา

ปัจจัยทางการแสดง โดยใช้ร่างกาย และเสียงเพื่อสื่อความหมาย ได้แก่ การแสดง ตัวตนผ่านชุดเครื่องแต่งกาย “ชุดศรีโคตรบูร” เข้าร่วมพิธีแห่พระอุปลุต ถวายข้าวพืชภาค การจัด แสดงรำตำนานพระธาตุพนม และรำศรีโคตรบูรโดยกลุ่มนักเรียนโรงเรียนธาตุพนม และการแสดง ของคณะกลองยาว ความสัมพันธ์ทางการผลิต คณะกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้องได้แบ่งหน้าที่การ ทำงาน คณะกรรมการจึงเป็นปัจจัยแรงงานที่สำคัญ

กล่าวสำหรับกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวในภาคอีสาน พิจารณาจาก ศักยภาพของวิถีการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิต และการจัดการผลประโยชน์ จากสินค้าวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่าผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ตั้งไว้ กล่าวคือ การผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมีพลังการผลิตทั้งในด้านปัจจัยการผลิต พลังงานการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต และความไม่เท่าเทียมกัน หรือการกระจุกตัวของครอบครองปัจจัยการผลิต¹ กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสานเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรม ในสังคมบริโภคนิยมผ่านวัตถุหรือสิ่งของ และร่างกายของมนุษย์ ล้วนมีนัยทางวัตถุสามารถทำให้เป็นสิน ค้า เพราะว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น

¹ ฆัสรา ฆะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการ วิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 100-102. (อ้างอิงมาจาก Raymond Williams. Culture. 1981, p. 88-92.)

ความหมายของสินค้าท่องเที่ยวที่มีนัยวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์รูปลักษณะของตราประจำจังหวัด ขอนแก่น นครพนม บุรีรัมย์ อุรธานี กาฬสินธุ์ และอุบลราชธานี สร้างโดยกรมศิลปากร มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จังหวัดต่างๆ มีตราประจำจังหวัดนำไปใช้เผยแพร่ ตราประจำจังหวัดมีรูปลักษณะความหมายเฉพาะ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจังหวัด แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 สิ่ง คือ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง อนึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติให้ทุกจังหวัดกำหนดคำขวัญประจำจังหวัด เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ.2528 คำขวัญมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสินค้าการท่องเที่ยว มีความหมายที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความหมายเชื่อมโยงกับประเพณี วัฒนธรรม

สำหรับความหมายของตรา และคำขวัญประจำจังหวัด ความหมายของสินค้าและบริการ ผู้วิจัยพบว่าผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่ว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นผู้ให้ความหมาย กำหนดบทบาทหน้าที่ “สินค้าและบริการ” เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน และคนกับวัตถุมีความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ทางด้านจิตใจ¹ ระบบสัญลักษณ์มีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 สิ่ง ได้แก่ ของจริง ตัวหมาย/สัญลักษณ์ และตัวหมายถึง²

สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมจะไม่ถูกบริโภคนในฐานะที่เป็นวัตถุ แต่จะถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง ตามหลักทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาการบริโภค 4 ประการ ดังนี้ คือ

ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ชองบรรจุโทรศัพท์มือถือผลิตจากผ้าทอมือลายซิด รูปไคโนเสาร์ ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น ปัจจัยทางด้านเครื่องนุ่งห่ม ด้านการบำบัดรักษา ด้านอาหาร การให้ความรู้เชิงวิชาการ การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่

ตรรกวิทยาทางการแลกเปลี่ยน ผู้ผลิตสร้างผลงานเพื่อเสนอต่อผู้บริโภคโดยมีมูลค่าแลกเปลี่ยน เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง การกำหนดค่าบริการบ้านพักแรม การบริการอาหารแบบ “โฮปบายดินเนอร์” การจัดแคมเปญลดราคาพิเศษสำหรับผู้เกิดปีวอก

ตรรกวิทยาความแตกต่าง แฟงมิติการบริโภคในเชิงความรู้สึกผสมผสานกับจินตนาการของผู้บริโภคสินค้า ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสามารถครอบครองสินค้านี้ราคาสูงมากกว่าผู้มีรายได้น้อย

¹ ฌอง ฟร็องซัว ซิบซัค. “โบดริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค ตอนที่ 1 ปูแนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับข่าว. 10 (4): 57-74 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.

² กาญจนา แก้วเทพ. “Baudrillard : ทฤษฎีการบริโภคสัญลักษณ์,” ใน การศึกษาสื่อมวลชน ด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. 2541. หน้า 131-145.

ตรรกวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ เช่น การแสดงจำลองขบวนแห่พระนางรูปดินรตม์กษัตริย์ การได้รับความรู้สึกประทับใจจากการให้บริการนักท่องเที่ยวผ่านบันทึกแสดงความคิดเห็น สีนคามีกรรมวิธีสร้างเฉพาะตัว เช่น เทียนประเภทประเภทต่างๆ เป็นต้น

สำหรับการบริโภคสินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยพบว่าผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ตรรกวิทยาทางสังคมในสังคมบริโภค สัญลักษณ์ทำหน้าที่แสดงสัญลักษณ์อย่างหนึ่งทำให้คนแตกต่างจากผู้อื่น ดังนั้นวัตถุจึงถูกบริโภคส่วนที่เป็นความแตกต่าง¹

แหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสาน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการผลิต ผลิตซ้ำ การสืบทอดภายใต้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่ ดังนี้

ปฏิบัติการทางสังคมขององค์กร หน่วยงาน สถาบัน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชน ได้ปฏิบัติการเกี่ยวกับแห่งที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่โดยมีการบังคับใช้กฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ หรือข้อตกลงนำไปบังคับใช้ ถือปฏิบัติตามเงื่อนไขในสถานที่ และพื้นที่จริง การแสดงของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนมีลักษณะเฉพาะ พื้นที่ถูกวางแผนการใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในช่วงเวลาที่ดำเนินปกติ และในช่วงเทศกาลประเพณี พื้นที่จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยง และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพแสดงพื้นที่ หมายถึง สัญลักษณ์และหรือรหัสที่เกี่ยวกับพื้นที่ มีความหมายแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ (heterotopias) เป็นประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Construct) และเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำของสังคมเกี่ยวกับปรากฏการณ์บนพื้นที่เฉพาะชนิดหนึ่ง “พื้นที่” ในแหล่งท่องเที่ยวเดิมมีลักษณะเป็น “พื้นที่จริง” (real space) อาทิ พื้นที่ภูเวียง พื้นที่ภูพานมรุกข์ ฯลฯ ต่อมาภายหลังปฏิบัติการทางสังคมแต่ละวัฒนธรรมแบ่งแยก แยกแยะสถานที่จริงให้เกิดการเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่กับพื้นที่อุดมคติกลายเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษขึ้นมา

ผู้วิจัยพบว่าแหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสานเป็นพื้นที่ทางสังคมมีการผลิต ผลิตซ้ำ และการสืบทอดความหมายที่สร้างขึ้นให้เชื่อมโยงกับเครือข่ายขององค์กรระหว่างประเทศ หรือองค์กรภายในประเทศ สถาบัน ปัจเจกชน หรือกลุ่มบุคคล ปฏิบัติการเกี่ยวกับที่ว่าง การแสดงของพื้นที่ และภาพแสดงพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิดขององรี เลอแฟเบอร์ ที่กล่าวว่าพื้นที่ทางสังคมเป็นผลลัพธ์ของ

¹ ฌอง ฟร็องซัว ซิบซัค. “โบครียาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค ตอนที่ 1 ปูแนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับข่าว. 10 (4): 57-74 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.

กระบวนการปฏิบัติการทางสังคมต่อพื้นที่จริง ผ่านการกระทำให้เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้พื้นที่ทางสังคมเป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับการครอบงำ และควบคุมสังคม¹ อนึ่งยังสอดคล้องกับแนวคิด มิเชล ฟูโก ที่กล่าวว่าพื้นที่ชนิดพิเศษมีรูปแบบพบเห็นได้ในสังคม โดยมีสถานที่จริงเชื่อมโยงอยู่ระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่อุดมคติ²

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในภาคอีสาน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษากระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวในแหล่งอื่นๆ ทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เพราะว่าการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจะจงศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอุทยานแห่งชาติภูเวียง แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีแหล่งมรดกโลกวัฒนธรรมบ้านเชียง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง และแหล่งท่องเที่ยวประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น
2. ควรเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างสถาบันทางสังคม นักท่องเที่ยว ให้เกิดความตระหนัก และนำไปสู่การให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยว
3. ควรศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบสินค้า และกรรมวิธีการผลิตสินค้าที่ระลึกโดยใช้วัสดุทดแทนวัสดุดั้งเดิม

¹ Henri Lefebvre. Urbanity : Lived space and difference. <<http://hjem.get2net.dk/gronlund/Naturalmentalsocial.html>> July 1, 2004

² ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. 2545, หน้า 192-212.

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรุณา เตชาดิวงศ์ ณ อยุธยา. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสาร ความทันสมัยและความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวและตัวอย่างของชาวบ้านธารปราสาท ต.ธารปราสาท อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา. ม.ป.ท. : 2538.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว. ม.ป.ท. : 2536 ก.
- . คู่มือจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา 2546 สืบศาสตร์ สถานศิลป์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2, อุบลราชธานี : ศิริธรรม ออปปี้, ม.ป.ป.
- . คู่มือจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2547 ทวยราษฎร์ไฝ่ธรรมงามล้ำเทียนพรรษา เทิดไถ้ 72 พรรษา มหาราชินี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2 ม.ป.ป.
- . ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ข่าวที่ 1/2547 ม.ป.ป.
- . ข่าว ททท.PRESS RELEASE. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 ข่าวที่ 2/2547 ม.ป.ป.
- . ขอนแก่น. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3. ม.ป.ป.
- . 12 นักร้อง เทียวตามประเพณีไหว้พระธาตุปีเกิด. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- . อุดรธานี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 5. ม.ป.ป.
- . ภาพสินธุ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3. ม.ป.ป.
- . แดนอีสานร้อยอีสาน-เหนือ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ม.ป.ป.
- . ผู้ไทยโลก โกงภาพสินธุ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ม.ป.ป.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง. เส้นทางท่องเที่ยวด้วยจักรยานเขื่อนบ้านไผ่พวน. ม.ป.ป.
- การประชุมเตรียมงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม ประจำปี 2547. งานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม. ม.ป.ท. : 2547.
- กาญจนา แก้วเทพ. การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. กรุงเทพฯ : หจก. ภาพพิมพ์, 2541.

- . การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทเอดิชั่นเพรสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
- กิตติพร ใจบุญ. "วัฒนธรรมการท่องเที่ยวและการบริโภค : ความหมายที่แปรเปลี่ยน" วารสารร่วมพลกัญ. 12 (2) : 70-80 ; กุมภาพันธ์ 2537. (อ้างอิงจาก Pearce, Douglas. Tourism Today. 1989. p.14)
- โกศลพนมกิจ, พระครู. "งานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม," ใน การประชุมเตรียมงานเทศกาลนมัสการพระธาตุพนมประจำปี 2547. ม.ป.ท., 2547.
- คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว. จังหวัดบุรีรัมย์. คณะกรรมการประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ CEO. ม.ป.ป.
- คณิงกรณ์ วงเวียน. ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวไทย-ลาว : ศึกษากรณีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- ฉัสนรา ขมะวรรณ. แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- จริญญา เจริญสุขใจ. "สรุปสถานการณ์และวิเคราะห์" อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 21 (2) : 4 ; เมษายน-มิถุนายน 2545.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. แลลดศพงสาวदारลาว. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ม.ป.ป.
- จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวบริเวณด่านช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540. (บทคัดย่อ)
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ บุษหลง ศรีกนก และเพลินพิศ คำราญ. ช่างสิบหมู่. กรุงเทพฯ : บริษัทบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชิ่ง จำกัด(มหาชน). 2540.
- จ้านงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. วัฒนธรรมคือทุน. กรุงเทพฯ : บริษัท พี.เพรส จำกัด, 2540.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. วาทกรรมการพัฒนา:อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545.

- มอง ฟรอนซ์ ชิบซัค. “โบคิริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภคนิยม ตอนที่ 1 ปูแนวทางสำหรับการบุกเบิกทางปัญญา,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ฉบับบ้าน. 10 (4) : 65-66 ; พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531, แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์.
- . “โบคิริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกถึงความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภคนิยม ตอนที่ 2 ความคิดของโบคิริยาร์ด เกี่ยวกับรูปแบบของสังคมปัจจุบัน” สมุดสังคมศาสตร์. 12(1) : 59-60 ; สิงหาคม-ตุลาคม 2533. แปลโดย สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ และจิรติ ดิงศกัทธิย์.
- ธวัช ปุณโณทก. “ประวัติหัวเมืองอีสานตอนล่าง พิจารณาด้านวัฒนธรรมและประเพณี”, ใน สมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 3. ม.ป.ท.ม, 2527.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สรุปภาวะเศรษฐกิจและการเงินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2545 และแนวโน้มปี 2546. ขอนแก่น : บริษัทเพ็ญพรินดิ้งจำกัด, ม.ป.ป.
- นพรัตน์ มุณีรัตน์. การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ. นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ นศ.ม.กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- นรินทร์ ทวยเจริญ ศึกษากระบวนการประกอบธุรกิจการจำหน่ายอาหารและของที่ระลึกอีสานใน แหล่งท่องเที่ยว อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. ท่องเที่ยวบุญบังไฟอีสาน : บุญบังไฟต้องรับใช้ชาวยโสธร ไม่ใช่ชาวยโสธรรับใช้บุญบังไฟ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2536.
- แน่นน้อย ปัญจพรรค และสมชาย ณ นคร. วิญญาณไม้แกะสลักอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรจ-รรมย์ จำกัด, 2536.
- บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). ม.ป.ท., 2541.
- บำเพ็ญ ณ อุบล และคณะ. “ประวัติเมืองอุบล” ใน อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535.
- ปริญญาณ ภิกขุ. ประเพณีโบราณ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2525.
- พระธรรมราชานุวัตร, และพระมหาสม สุมน. อุรังคนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร). พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพฯ : นีลนารการพิมพ์, 2537.
- พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2522. ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ เล่ม 96 ตอนที่ 72 (4 พฤษภาคม พ.ศ.2522)
- พัฒนา กิติอาษา. ท้องถิ่นนิยม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. “อารยธรรมจากแหล่งโบราณคดีภาคอีสาน”, ใน สิ่งแวดล้อม. 8 : 14-29 พฤษภาคม 2528.

- เพ็ญศรี เจริญวานิช และนิติพล ภูตะโชติ. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์
 เลยและอุบลราชธานี. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และคณะ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัด
 สุรินทร์และร้อยเอ็ด. ม.ป.ท. 2544.
- ภัทรพงศ์ คงวิจิตร. พื้นที่และความหมายการท่องเที่ยวหลวงพระบาง. วิทยานิพนธ์ สค.ม.
 กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณี
 ภาคใต้. ม.ป.ท. : 2538.
- ยศ สันตสมบัติ. จากวรรณถึงเทวคา : มากชีสม์และมานุษยวิทยา มากชีสต์. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- . มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 2548.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการ
 ทรัพยากร. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พันพบุรีการพิมพ์. 2544.
- ยุคดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พิษณุการพิมพ์, 2543.
- ยุคดี นิรัตน์ตระกูล. ทิศทางการวิจัยด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทย, " จุลสารการท่องเที่ยว. 21 (1)
 : 23-30 ; มกราคม-มีนาคม 2545.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธ์. ทุนวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทสุขุมและบุตร จำกัด, 2539.
- ลำควน สุขพันธุ์. "โบราณคดีเมืองอุบล" ใน อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535.
- วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเคอตัน. "ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น," ใน พื้นถิ่นฐาน : มิติใหม่ของคติชนวิทยา
 และวิถีชีวิตสามัญของพื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2531.
- วิทย์ เทียงบูรณะธรรม. พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ฉบับห้องสมุด. The Nation' Most Entries English-
 Thai Dictionary Cyber Dict VII (Belta)
- ศิราพร ณ ถลาง. การวิเคราะห์ด้านานการสร้างโลกของคนไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
 ธรรมาริราช, 2539.
- ศิริ สามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2543.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16", ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดี.
 มหาสารคาม : วิทยาลัยครุมหาสารคาม. 2521.
- ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น. โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาค
 อีสาน. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, 2540.

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
ม.ป.ป.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานสรุปการดำเนินการเพื่อกำหนด
นโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. ม.ป.ท., 2540.

----- . รายงานความก้าวหน้าโครงการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาสามเหลี่ยมท่องเที่ยวเชื่อมโยง
ไทยลาว กัมพูชา. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

สมชาติ เบ็ญจวารอนันต์. “เรื่องเที่ยวเมืองอุบล,” MCOT.NET. สถานีวิทยุ อสมท. เอฟ.เอ็ม. 9
พฤษภาคม 2546. 13.20-13.50 น.

สรณี วงศ์เบ็ญจัจจ์. “สัญญาะกับการสร้าง และสื่อความหมายในสื่อโฆษณา” มนุษยศาสตร์สาร. 3(1)
; มกราคม-มิถุนายน, 2545.

สุดาวรรณ เตชะวิบูลย์วงศ์. กระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนในอุตสาหกรรมการ
ท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ในโครงการ Amazing Thailand. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุริชัย หวันแก้ว. “โลกาภิวัตน์กับแก่นสารของสังคมวิทยา,” ใน สังคมศาสตร์. เชียงใหม่ : นพบุรี
การพิมพ์, 2543.

----- . โลกกว้าง-จิตแคบ สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2545.

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อุครธานี. ม.ป.ท., 2545.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. “กาฬสินธุ์ : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

----- . “ขอนแก่น : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

----- . “นครพนม : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

----- . “บุรีรัมย์ : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

----- . “อุครธานี : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.

----- . “อุบลราชธานี : ความหมาย” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม)
2545.

----- . “กาฬสินธุ์ : คำขวัญประจำจังหวัดกาฬสินธุ์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
(ซีดีรอม) 2545.

----- . “ขอนแก่น : คำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่น” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
(ซีดีรอม) 2545.

- . “นครพนม : คำขวัญประจำจังหวัดนครพนม” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.
- . “บุรีรัมย์ : คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.
- . “อุดรธานี : คำขวัญประจำจังหวัดอุดรธานี” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.
- . “อุบลราชธานี : คำขวัญประจำจังหวัดอุบลราชธานี” ข้อมูลวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ซีดีรอม) 2545.
- สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. Ban Chiang Archaeological Site. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- สำนักงานจังหวัดนครพนม. ปฏิทินท่องเที่ยว จังหวัดนครพนม 2547 “2547 ปีท่องเที่ยวนครแห่งแม่น้ำโขง” (Visit Nakhon Phanom Year 2004). ม.ป.ป., ไม่ระบุเลขหน้า
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. ภูมิศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2 ม.ป.ท. : 2533.
- อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- อรวรรณ ศรีอุดม การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468). วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2543.
- อุดม บัวศรี และคณะ การศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การศึกษาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- อำพัน กิจงาม. และคณะ. อดีตอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2531.
- Greenwood, Davydd J. “Culture by the Pound : An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization,” in Hosts and Guests. 1989.
- Karl Marx. Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. 1974.
- MacCannell, Dean. The Tourism : A New Theory of the Leisure Class. 1999.
- McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. Tourism principles, practices, philosophies. 6th Edition. New York : John Wiley & Sons, 1990.
- Paitoon Mikusol. Social and Culture of Northeastern Thailand From 1968-1910 : A Case Study of the Human. Khamen University of Washington, 1984.
- Smith, Valene. Hosts and Guests. 1977.
- Studio. การแสดงแสงสีเสียงชุด อลังการบ้านเชียง. VDO 2547

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมการปกครอง. ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ตามหลักฐานทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2547. <<http://www.dola.go.th/stat/y.stat45.htm>> ตุลาคม 9, 2548.

กรมทรัพยากรธรณี. ไดโนเสาร์ภูเวียง อุทยานแห่งชาติภูเวียง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น.

<http://www.dmr.go.th/Attractive_Geo/ne/ne04.html> กุมภาพันธ์ 11, 2547.

กรมทรัพยากรธรณี. บริการของเรา. <dmr.go.th> กันยายน 1, 2546.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ประวัติ,” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2002. <http://space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_profile.php>

ตุลาคม 12, 2545.

----- . กิจกรรมเทศกาลและงานประเพณี. 2001. <<http://www.tat.or.th/tourthai/>> กุมภาพันธ์ 5, 2546.

----- . “นโยบาย,” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2547. <http://www.tat.or.th/thai/tatinfo_policy.php> กุมภาพันธ์ 2, 2547.

----- . “สำนักงาน/ศูนย์บริการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2002 <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

----- . กิจกรรมเทศกาลและงานประเพณี. 2001. <<http://www.tat.or.th/tourthai/>> กุมภาพันธ์ 5, 2546.

----- . การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2002 <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

ไกด์อุบล ดอท คอม. <<http://www.guideubon.com>> 2000. เมษายน 5, 2546.

ข้อมูลทั่วไป : ตำบล. ตำบลในเมือง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

ข้อมูลทั่วไป : ตำบล. ตำบลบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=401602>> มกราคม 9, 2547.

ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลกุคหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. ตำบลกุคหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. <<http://www.thaitambon.com/tambon/tprdsdesc.asp?ID=460506&PROD=11103>> มกราคม 9, 2547.

ข้อผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. <<http://www.thaitambon.com/tambon/tprdlist.asp?ID=401602>>

มกราคม 9, 2547.

ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ : ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. <<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=410609>> มีนาคม , 2547.

จังหวัดบุรีรัมย์. “CEO จังหวัดบุรีรัมย์ (กลุ่มยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว)” <http://Space.loxinfo.co.th/tat/tatinfo_head.php> 13 ตุลาคม 2546

13 ตุลาคม 2546

ไทยตำบลคอกคอม. <<http://www.thaitambon.com>> มีนาคม 10, 2546.

วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. <<http://kanchanapisek.or.th/oncc-cgi/text.cgi?no=7454>> มกราคม, 14 2547.

มกราคม, 14 2547.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). Ethnic Groups in Thailand. <<http://www.sac.or.th.database/ethnic/main.html>> มีนาคม 3, 2546.

มีนาคม 3, 2546.

อุทยานแห่งชาติภูเวียง. <<http://www.muangthai.com/pages/park/nation/northeast/puweang.html>> มกราคม 9, 2547.

มกราคม 9, 2547.

Benjamin, Walter, 1935. “The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction,”

<<http://www.student.cs.uwaterloo.ca/~cs492/Benjamin.html>> July 12, 2003.

David Patt. The Commodification of Buddhism in the American Marketplace. <<http://www.belmont.edu/Sociology/classes/RelCommodified.htm>>

April 3, 2003.

Douglas M. Kellner and Meenakshi Gigi Durham. Adventures in Media and Cultural Studies:

Introducing the Key Works. <<http://www.sac.or.th/projects/title/Adventures.htm>>

มีนาคม 1, 2546.

Henri Lefebvre. The Production of Space. <<http://www.notbored.org/space.html>> July 3, 2004.

----- . Urbanity : Lived space and difference. <<http://hjem.get2net.dk/gronlund/Naturalmentalsocial.html>>

July 1, 2004

<<http://www.thailandmuseum.com/banchiang/history.htm>> พฤศจิกายน 5, 2546.

Paul Cloke and Harvey C.Perkins. Commodification and Adventure in New Zealand Tourism.

<<http://www.ggy.bris.ac.uk/staff/information/ggpic/commodification.htm>> April 10,

2003.

Thailand National Park Online <[http://www.Thailand National Park Online Conservation](http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm)

Area.htm.> ตุลาคม 6, 2546.

Thailand National Park Online <<http://www.Thailand National Park Online Conservation Area.htm>> ธันวาคม 1, 2547.

Theodor Adorno and Max Horkheimer. (1944). from Dialectic of Enlightenment The Culture industry : Enlightenment as mass Deception. <<http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy works/ge/adorno.htm>> September 2, 2003.

Young Creative Travel. “นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม,” เรื่องเล่า YCT. <<http://www.creativetraveler.net>> 11 เมษายน 2547.

บรรณานุกรมผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มหัตถกรรมบ้านกระบวย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2547.

กังวาน จันทรหนองสรวง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.

กาญจนา แสนกลาง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ตลาดเทศบาลธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

ก้าน ธรรมวิเศษ ประสาร ศรีประสาร แก้วศรีคุ้มเหนือ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.

กิตติ วัฒนโธบล, พระครู (เจ้าอาวาสวัดศรีอุบลรัตนาราม). เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทุ่งศรีเมืองอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2547.

กีฬา คนชื้อ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

เกรียงศักดิ์ ส.สไปทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลคาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

โกสี สุ่มมาตย์ พัน สุรเสน ลำไต่ ตะลาศรี และลำลิ เทียงผดุง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่แก่งกะเบา อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร. เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

โกสี หนองสูง และนางอลิษา ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีภูจันทร์ บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.

คณะนักดนตรีกลองยาว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ ที่ ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547.

คณะผู้เกี่ยวข้องพิธีเปิดงาน. เป็นผู้รายงานข้อมูล. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล บริเวณสถานที่จัดงานถนนชยางกูร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.

- คำพอง ฝ่ายหินกอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง บ้านหนองขาม ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2547.
- เครือ คนซื่อ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.
- จีระศักดิ์ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- เจติยาภิบาล, พระโสภณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กุฏิชัยมงคล วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.
- ฉิมพลี หัตถดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- เข้มเป็กรอรูป. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านเข้มเป็กรอรูป ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.
- เดือน อ่อนรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- ธงชัย บัวทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- ธรรมบุญ มนตรีพิทักษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- ธวัช มากนวล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทุ่งศรีเมืองอำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2547.
- นงคราญ สุขสม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2547.

- นงลักษณ์ โอเวนเค็น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2546.
- มงคล รัตนสุวรรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านคินรีสอร์ท บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- บุญธง แสงโคตร และหรั่ง แสงโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.
- ประดับ ปงลังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- ประมุล ปิยธรรมโม, พระ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดปราสาทพนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแห่น ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านโง้งก้วยเตี้ยวเปิด อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- ผู้จำหน่ายสินค้าร้านบ้านเชียง 5000 ปี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านบ้านเชียง 5000 ปี บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้บันทึกข้อมูล ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.
- พงษ์ศักดิ์, พระ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ที่สำนักงานวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.
- พงษ์ศักดิ์ สังกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ที่สำนักงานวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.
- พจนา สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนเชียง-จิต บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

- พนม สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านตู้ไหลาย บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2546.
- พนักงาน Sound Group. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติ ศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- พรชัย ตั้งวรจร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ลานเปิดงานนครแห่ง แม่ น้ำใจ หน้าวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.
- พรทิพย์ พงษ์พนา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ลานเปิดงานนครแห่ง แม่ น้ำใจ หน้าวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.
- พรหม ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.
- พรหม ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2547.
- พิธีกรดำเนินรายการ. เป็นผู้ประชาสัมพันธ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้บันทึกเสียง ที่อุทยานประวัติ ศาสตร์พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- พิธีกรดำเนินรายการ. เป็นผู้บรรยาย, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้บันทึกเสียง ที่อุทยานประวัติศาสตร์ พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2547.
- พิธีกร นิเวศ สุทัศน์ และวัชรภรณ์ วงศาโรจน์. เป็นผู้บรรยาย, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้บันทึก เสียง, ที่ทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.
- เพ็ญพิไล ผาสุกมุล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทุ่งศรีเมืองอำเภอ เมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.
- ไพโรจน์ แก้ววงษา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอสิรินธร จังหวัด อุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2547.
- ภาวนา กะสันเทียะ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ตลาดเทศบาลธาตุ พนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2547.

- เมตตาปรีชากุล. เป็นผู้บันทึกในสมุดแสดงความคิดเห็น, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้คัดลอก, ที่วัดศรี
ภูจันทร์ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 16
มกราคม 2547.
- แม่ชีอุ้น แสนกล้า. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์
พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- ราตรี อาทะวังค์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์
พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- ร้านกระดังงา, ร้านร่วมโพธิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑ
กลางแจ้งวัดโพธิ์ศรีใน บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัด
อุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- ร้านอาหารเงินาง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์
พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- ลุง บี อาร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2547.
- วงเดือน ชมพู. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
บ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่
21 มีนาคม 2547.
- วรรณะ หลอมนาค. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติ
ศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์
เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2546.
- วิเชียร พาดิ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทุ่งศรีเมืองอำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.
- วิลาวัลย์ สุทธิบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านคำริมบาทวิถี
บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 23
พฤศจิกายน 2546.
- วิวัฒน์ อานันต์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานประวัติศาสตร์
พนมรุ้ง หมู่ที่ 2 บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์
เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

- วุฒิพงษ์ ปรีชา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่พิพิธภัณฑชาติไดโนเสาร์ภูเวียง บ้านหนองขาม ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.
- ศรีไพร มหาชัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- ศศิประภา ลำทอง, ทรงพล ชนมนตรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2547.
- ศิริรัตน์ อารีروب. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2547.
- ส่ง กาญจนชูศักดิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ผู้สื่อข่าว TV ช่อง 5 เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ถนนสายเทียน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2547.
- สรเชต วรคามวิชัย และบุญเรือง คชมาลย์. พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 131 ศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ หมู่ที่ 17 อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.
- สาคร ภูมิศรีแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- ลิ้ม สิทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2547.
- สีเทือก ไตรยะวงษ์. ที่วัดศรีภูษันธ์ หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2546.
- สีเทือก ไตรยะวงษ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2546.
- สุเมธ คำพิมาน, พันโท. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.

- สุนทร-ศรีใส โปธิญาณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติ
ศาสตร์พนมรุ้ง บ้านคอนหนองแหน ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์
เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.
- สุวิมล แก่นบุตรดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ภู
เวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2546.
- เส็ง มาติกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่งานกาชาด ไหลเรือไฟ
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2546.
- เส็ง มาติกา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมวรมหา
วิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2547.
- เสริม ชำรงค์รัตน์, เบญจลักษณ์ ชำรงค์ลักษณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้
สัมภาษณ์, ที่ร้านแสดงสินค้าข้างบึงนาคำ บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนอง
หาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- สำลี พิภูษธรโม, พระ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดทุ่งศรีเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.
- สำเนียง กิ่งสีดา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง
บ้านหนองขาม ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์
2547.
- ไสว จันทร์จรรู. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ หมู่ที่ บ้านคำ
อ้อ เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน
2546.
- เหรียญ จันทร์จรรู. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่ง
ชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อ
วันที่ 23 พฤศจิกายน 2546.
- อนุชิต ภูมิศรีแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานแห่ง
ชาติบ้านเชียง บ้านเชียง เทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อ
วันที่ 21 มีนาคม 2547.
- อลิษา ไตรยะวงษ์ ไกลี่ หนองสูง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้าน
เลขที่ 53 หมู่ที่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่
11 ธันวาคม 2546.
- อาจารย์ญา, พระ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาควาย อำเภอ
เมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2547.

อ้วน หลอมนาค. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ ที่บ้านบุญหมู่ที่ ตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547.

Mr.Asger Mollerup. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานประวัติศาตร์พนมรุ้ง บ้านดอนหนองแหน ตำบลตาเป๊ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547.

Rambo. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิทักษ์ น้อยวังคลัง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านภูเวียงรีสอร์ท อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2547.